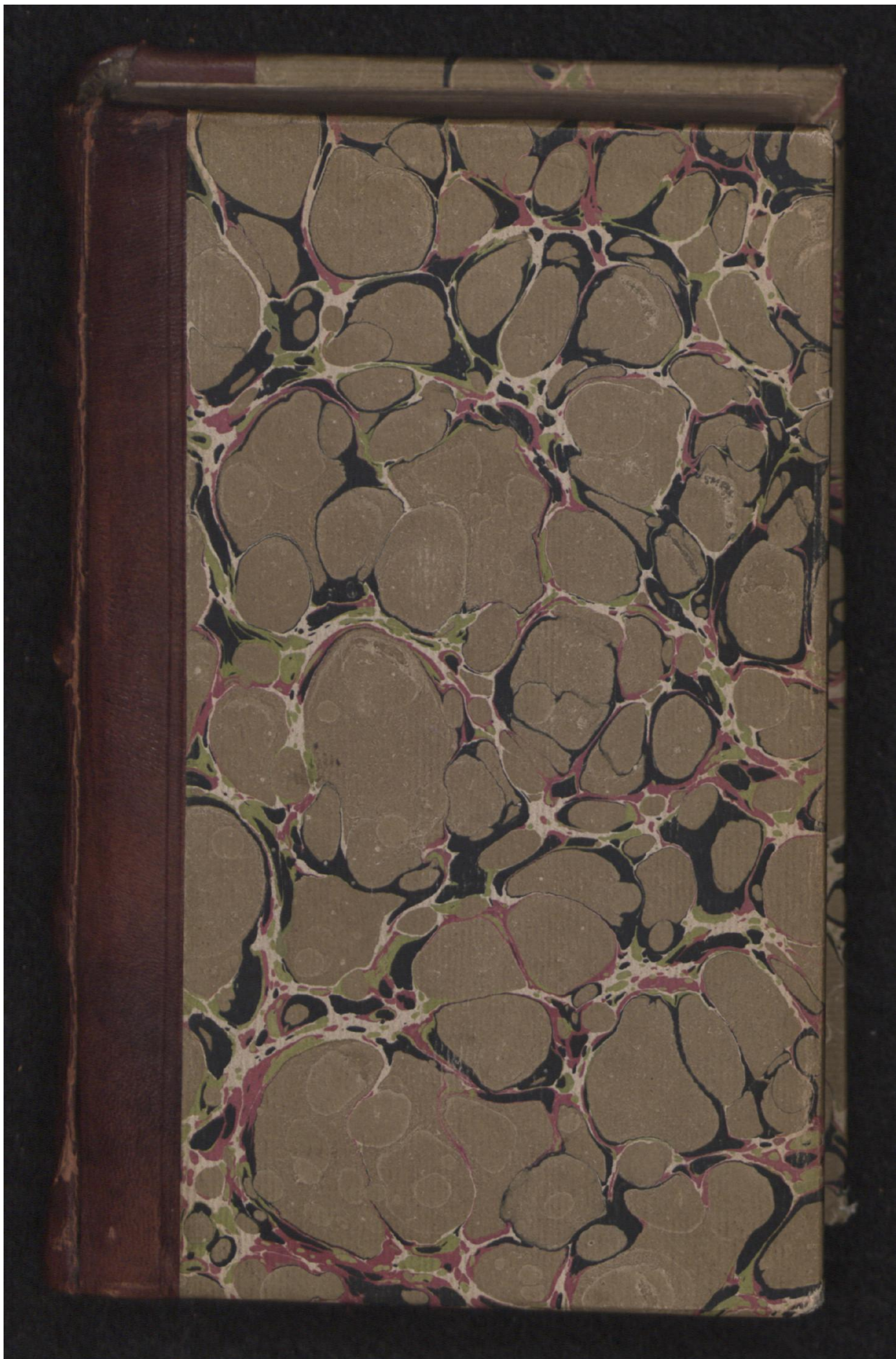
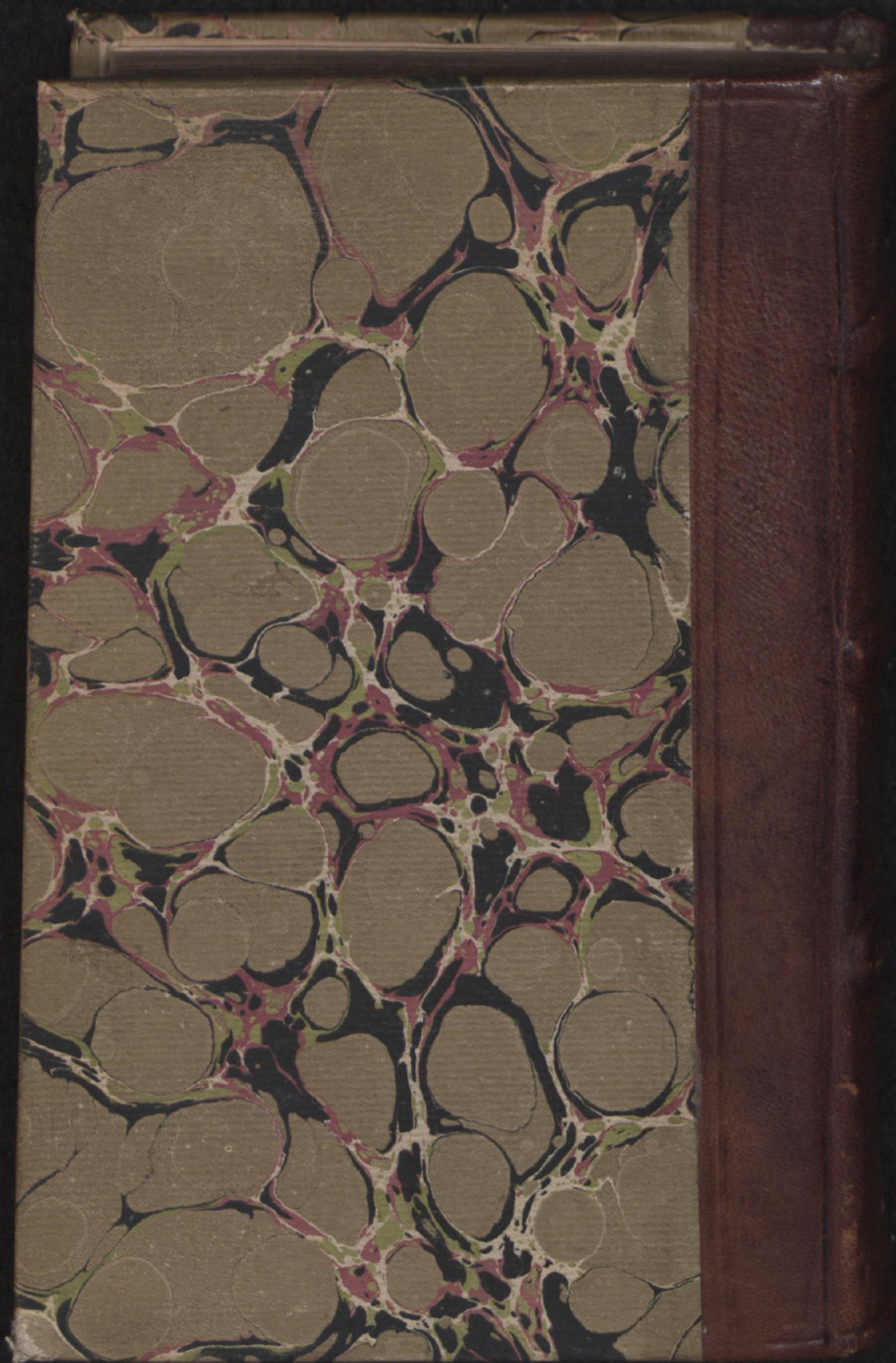

BIBLIOTHECA REGIA
HAFNIENSIS

SYNTAGMA
INSTITVTIONVM CHRISTIANARVM,

Perſpicuis aſſertionibus ex doctrina Prophetica & Apoſtolica congeſtis (pleriſque propoſitis & diſputatis in Academia Hafnienſi) comprehenſum:

NICOLAO HEMMINGIO Autore.

APVD AEGIDIVM RADAEVM.

M. D. LXXXI.

ORNATISSIMO VIRO, DOCTRINA, PIETATE, VIRTVTE ATQVE SAPIENTIA excellenti, D. Ioanni Francifco Ripenfi, artis medicæ Doctori eximio, Rectori Academiæ Hafnienfis magnifico, & fuo collegæ ac fratri in Chrifto carifsimo

NICOLAVS HEMMINGIVS.

RIA funt homini, magnifice domine Rector, frater & collega carifsime, in primis meditanda, Quomodo bene fapiat, Quomodo bene agat, &, Quomodo bene habeat. Adhæc enim hominis natura fertur: hæc appetit: in his finem bonorum collocat. Huc pertinent tres illæ facultates animæ, a Deo Opt. Max. homini aftructæ, γνωστικὴ, ἐπιθυμητικὴ, & θυμικὴ. Harũ prima verum & bonum vt inquirat, fatagit: nec quicquam illi fatis eft priufquam ad verifsimum & fummum bonum peruenerit. Media vero & bono inuento fe applicat, & in eo acquiefcit. Poftrema illud ipfum verum & bonum tuetur, & contrarijs aduerfatur. Huc proinde quæcunque a maximis ingenijs acutifsime excogitata & perfcripta funt pertinent: huc fcholaftici labores, huc facultatum ac profefsionum ordinatio referuntur: quibus hic fcopus præfixus eft, vt & ingentibus corporis animiq; morbis remedium adferant, & hominem ad quietem, tranquillitatem & beatitudinem perducant.

Cæterum, etfi omnium, qui in hoc ftudio occupantur, laudandus eft conatus: tamen euentus conatui & expectationi in omnibus peræque non refpondet. Nam, vt

Pindarus ait: ἐπὶ μὰν βαίνειτι καὶ λάθας ἀτέκμαρτον νέφος, καὶ παρέλκει πραγμάτων ὀρθὰν ὁδὸν γε ἔξω φρενῶν. *Hoc eſt, Accedit obſcura nubes obliuionis, & rectam viam rerum agendarum aufert ex mentibus. Tametſi autem Pindarus aliquid mali in naturam humanam ſuperueniſſe, quo impediuntur homines, quo minus* ἀρετὰν καὶ χάρματα, *quæ natura appetunt, aſſequantur, recte animaduertit: tamen malum illud & obſcuram illam obliuionis nubẽ monſtrare non potuit luce diuina deſtitutus. At Eccleſia Dei, & nouit illud malum, & habet remedium, quo illi malo medeatur. Malum ipſum eſt peccatum originis. Remedium mali eſt prædicatio Euangelij. Ideo Paulus ait: Poſtquam in ſapientia Dei non cognouit mundus, per ſapientiam, Deum: placuit Deo, per ſtultitiam prædicationis, ſaluare credentes. Hoc eſt, Poſtquam in hac mundi fabrica, quæ eſt veluti ſpeculum quoddam ſapientiæ Dei, non cognouerunt homines, per lumen rationis ac demonſtrationes, Deum, vt par erat, viſum eſt Deo ex gratuita ipſius bonitate per ſtultam corã mundo prædicationem, de Chriſto crucifixo, ſaluare credentes. Tametſi itaque magna laus eſt Sapientiæ, quam profitentur illi qui Philoſophi nominantur: & profecto magnus ipſius vſus eſt, in vita œconomica, politica, addo etiam in Eccleſia: tamen plurimum differt humana illa Sapientia ab illa, quã Paulus ſtultitiam, iudicio mundi, ſed Dei Sapientiam, vero iudicio, nominat. Nam ſiue autores ſpectas vtriuſque Sapientiæ, ſiue cauſſas certitudinis attẽdis, ſiue effecta ſcrutaris, apparebit quantum Dei Sapientia ſapientiam principum huius mundi, excellat.*

Primum autores diſcreti ſunt. Deus eſt autor Sapientiæ Eccleſiæ: homo eſt inuentor Sapientiæ, quam

Paulus ſapientiam nunc mundi, nunc principum huius mundi appellat. Verum ſi quis obijcit humanam Sapiẽtiam à Deo eſſe qui facultates naturæ indidit, quibus inuenta, locupletata & aucta eſt Sapientia hæc, quam Philoſophiam nominamus: huic viciſsim obijcio νέφος ἀτέκμαρτον λάθας (cuius Pindarus meminit) ex quo factum eſt, vt ſæpiſsime extra viam aberrent Philoſophi. Vt ergo Deus & homo diſtant in infinitum inter ſe, & bonitate & dignitate: (vt alia taceam) ita ſapiẽtia Dei, bonitate & dignitate ſapiẽtiam hominum excellit. Hoc diſcrimen notat Paulus, in hunc modum Corinthijs ſcribens: Porro ſapientiam loquimur inter perfectos, Sapientiam autem non ſeculi huius, neque principum ſeculi huius, qui abolentur: ſed loquimur ſapientiam Dei in myſterio abſconditam, quam præfinierat Deus ante ſecula in gloriam noſtram, quam nemo principum huius ſeculi cognouit. Hic habemus deſcriptam veram ſapientiam, quæ non hominum ſed Dei eſt. Si ergo ſapientia Dei eſt, non eſt contemnenda nec reijciẽda in tertiam claſſem Scientiarum, quaſi inferior multum eſſet ſcientijs humanis εἰκασίᾳ proxima. Si ſapientia Dei eſt, caueat puluis & cinis, ne menſura ſenſuum & rationis eam metiri velit. Si eſt in myſterio recondita, non eſt noua & nuper nata, ſed ante mundi conſtitutionem à Deo concepta & deſtinata in ſalutem & veram hominis beatitudinem. Si eſt in gloriam noſtram, eo pertinet vt nos perficiat, & ad gloriã verã æternæ beatitudinis perducat, vt Deo iuncti perfecto amore, optime habeamus.

Secundum diſcrimen inter Philoſophicam ſapientiã & diuinam, à cauſis certitudinis petendam eſſe propoſuimus. Philoſophi iactant lumen rationis: proferunt κριτήρια, quibus quaſi manu ducuntur a notis ad ignota:

amußim philosophicam immotam esse gloriantur. At Dei sapientia lumen Dei prætendit, experientia Sanctorum comprobatur, arrhabone Spiritus confirmatur, & multis demonstrationib. Spiritus firmißima esse cōuincitur: adeo, vt eius respectu humana sapientia omni fere teste carere videatur.

Discrimen tertium ab obiectis petimus. Philosophica Sapientia, etsi de Deo disserit, tamen nec naturam Dei, nec distinctionem ὑφισταμένων in vna simplicißima natura, nec voluntatem recte intelligit, sed cum de Deo philosophatur, in horrendas tenebras incidit: id quod videmus omnibus philosophis, qui Euangelij cognitione destituebantur, accidisse, qui, cum sibi sapere videbatur, ἐματαιώθησαν καὶ ἐμωράνθησαν, vt Paulus loquitur.

Effecta quoque variant. Quid efficit Philosophia aliud, quam vt hominem pædagogia quadam in officio contineat? quam vt hominem in arcana naturæ introducat? quam vt sermonem regat? Quid? An non hæc magna sunt? Permagna esse fateor, & vestigia quædam diuinitatis, cum Paulo agnosco. Sed sapientia Dei, si pædagogiam spectamus spiritualem, quæ locum habet in familia Dei, sola nos regit & perficit ita vt & bene sapiamus, & bene agamus, & bene habeamus. Nam philosophia etsi multa præclara de virtute habet, digna quæ cognoscantur; tamen nec vnde proficiscantur Christianæ virtutes, nec quæ sint, nec quomodo fiant, nec quo tēdant, recte & sine errore monstrat. Siquidem sola pietas, quam profitetur sapientia Dei, est principium, fundamentum, formatrix, dux & gubernatrix omnium virtutum quæ Deo probantur. Principium, quia ab ea manant, vt a fonte riuuli. Fundamentum, quia super ea tanquam ædificium veræ virtutes extruuntur. Formatrix,

trix, quia fides quæ percipitur ex sapientia diuina facit vt virtutes sint, quæ ex mandato fiunt. Dux, quia regit eas, & continet intra suos limites, ne euagentur, & in spectra virtutum conuertantur. Gubernatrix, quia vt recta ad finem verum ferantur, videlicet ad gloriam Dei, ædificationem Ecclesiæ, tranquillitatem vitæ, & vtilitatem proximi, facit.

Porro, si quis ex ijs, quæ diximus, de excellentia virtutum, quas sapientia Dei docet, velit inferre abijciendam esse eam humanæ sapientiæ partem, quæ doctrinam de virtutibus continet, ille sane haud recte iudicat. Nequaquam enim ideo abijcienda est philosophia in doctrina virtutum, vt quidam (opinione sua docti) autumăt, quod imperfectior sit: sed vt lumen adhibendum est illi ex doctrina cœlesti: ita illuminata vtiliter seruit Ecclesiæ Dei. Quemadmodum enim non abijciendum est cuprum, quod aurum sit illo longe præstantius & nobilius. (Habet enim cuprũ suum vsum, modo auro relinquat suum precium. Et rursus aurum indiget interdum cupro, vt id quod inde efficitur fiat stabilius.) Sic doctrina Ecclesiæ de virtutibus, etiamsi longe excellit philosophiã: tamen multum in ædificio tabernaculi Dei, cognitione virtutum philosophicarum, tanquam exoticis quibusdam thesauris iuuatur. Quare qui illam Philosophiæ partem, quæ doctrinam de virtutibus continet, contemnit, dignus est potius flagris quam refutatione, præsertim, cum videamus Paulum Apostolum non raro dicta Philosophorum & Poetarũ de virtutibus mutuatũ esse.

Iam ad eam partem humanæ sapientiæ veniamus, quæ naturas rerum scrutatur. Hic profecto fatendum est eam Philosophiæ partem, quæ rerum naturas rimatur, magnum adminiculum adferre ijs, qui in Schola

Christi versantur. Multa enim in Mose, Prophetis, Psalmis, Euangelicis scriptis occurrunt, quæ sine humana sapientia de rerum naturis & proprietatibus, intelligi non poßunt. Quod qui negat, ei sane helleboro opus est: vt interim sileam, eum ingratum eße Deo, qui dona ipsius in Philosophis non agnoscit & veneratur.

Quantum autem ad sermonem attinet, Philosophia facit vt sermo sit & emendatus & rectus, & elegans. Quo profecto beneficio humanæ sapientiæ Ecclesia Dei carere non potest, nisi muta eße velit. Quid de theoria dicam, quam Epiphanius in Scripturæ sacræ interprete requirit? certe qui sine dialectica hanc accedit, profecto ὥσπερ ὄνος πρὸς λύραν *accedit. Vt taceam theoriam plane* ἀχαλίνωτον *eße sine dialectica & in præcipitia agere. Quomodo enim sine dialectica collationes instituet? Quomodo ordinem intelliget & monstrabit alijs? Quomodo genera, species, & differentias inueniet? Quomodo definitiones extruet? Quomodo diuisiones faciet? Quomodo rationes ordinabit & iudicabit? Quomodo antilogias soluet?*

At si quis Enthusiasta obiecerit Apostolos fuiße rudes harum rerum, Igitur neque iam requiri in doctoribus Ecclesiæ, sed sufficere Spiritum S. Etsi spiritus Christi doctor veritatis semper est implorandus, vt nos doceat, & in veritate dirigat: tamen discernendum est inter miraculosam instructionem: qualis fuit Prophetarum: deinde Apostolorum, qui die Pentecostes per Spiritum S. plene sunt edocti de mysterio Euangelij: deinde paucorum aliorum: & Ordinariam, qualis est eorum qui succeßerunt Apostolis. Hanc commendat Paulus suo discipulo, cum ait: Attende lectioni. Neque potest hæc ordinaria instructio, quam requiro in interprete

Scriptu-

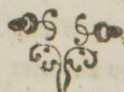
Scripturarum, vtiliter fieri, ſine rerum multarum notitia, quæ ex philoſophia petenda eſt. Proinde vt & recte ſapiamus, & bene agamus, opus eſt nobis & philoſophia & Theologia: illa quidem, vt miniſtra: hac vero, vt imperatrice. Quando ergo humana ſapientia quæ Philoſophia dicitur ſubmittit ſe diuinæ ſapientiæ, id eſt, Theologiæ, eique ſeruit, vtiliſsimum eſt ipſius miniſterium. Verum ſi, vt Agar ancilla dominari voluit Saræ heræ ſuæ, ita Philoſophia incipiat dominari Theologiæ: vt meretrix de familia Dei eijcienda eſt. Neque aliud vult Paulus cum hortatur Coloßenſes, vt caueant ne quis ſe decipiat, & a recta via abducat, per inanem philoſophiã, manifeſte opponens inani philoſophiæ, veram & pie ſeruientem dominæ ſuæ, hoc eſt diuinæ ſapientiæ. Porro, qui recte ſapit & bene agit, is etiam bene habet, animo ſaltem. Corporis enim morbis deſtinata eſt ars medica, quæ ex media philoſophia nata, obſeruatione & experientia aucta & confirmata eſt. Quam qui non magnifacit, donum Dei contemnit, & Spiritui ſancto reſiſtit, qui iubet, vt medicum in honore habeamus.

Hactenus expoſuimus quæ ſunt homini imprimis meditanda, videlicet quomodo bene ſapiat, bene agat, & bene habeat, & oſtendimus præſtantiſsimorum hominũ ingenia in ijs tradendis & transferendis in vſus hominum, elaboraſſe. Quorum exemplo & nos pro modulo ingenij noſtri aliquid adferre conati ſumus, & hos Syntagma aſſertionum de præcipuis noſtræ religionis articulis, euulgamus, vt ſtudijs eorum qui bene ſapere, bene agere, & bene habere cupiunt, conſulamus. Deus faxit vt omnia in ipſius laudem, in ædificationem Eccleſiæ, & ſalutarem inſtructionem eorum qui hæc lecturi ſunt, cedant.

Quod autem, magnifice domine Rector, frater, & collega cariſsime, hoc Syntagma ſub tuo nomine in lucem prodire voluerim, has habui cauſas. Primum enim quia lõgo tempore in hac Academia una viximus, vera amicitia & ſumma familiaritate coniuncti, volui hoc teſtimonium amoris mei erga te publice extare, quo uterque noſtrum tanquam ſymbolo quodam, de vinculo familiaritatis mutuæ, qua deuincti ſumus, admoneamur. Deinde, vt tua autoritate, ſummo magiſtratu in noſtra Academia magna cum laude fungentis ſtudioſa iuuentus excitata, hoc Scriptum, in eorum potiſsimum vſum euulgatum, legat libentius. Adhæc vt ſignum ſit meæ gratitudinis erga collegas meos omnes, potiſsimum propter ampliſsimum illud munus, quo me nuper honorarunt, te & rectore & ſuaſore. His bene & feliciter vale, cum collegis meis & fratribus cariſsimis. Oro autem æternum Deum Patrem Domini noſtri Ieſu Chriſti, vt dulciſsimo vinculo ſui ſpiritus in vero amore nos coniungat, regatque ſingulos, vt omnes noſtros conatus eo referamus, vt qui noſtræ fidei commiſsi ſunt proficiant in vera ſapientia, pietate & virtute, quo nobiſcum ſani ſint & animo & corpore, Amen.

Ex muſæo noſtro, primo Aprilis, Anno Domini, 1574. AEtatis autem meæ, ſexageſimo primo.

DEVS.

1 DVPLEX de Deo hominum est institutio, Vniuersalis vna, quæ omnium hominum est, Peculiaris altera, quæ filiorum Dei est propria.

2 Vniuersalis Dei instructio, Natura & Demonstratione, ex operibus Dei desumpta, nititur. Vt enim Natura magistra, omnes sani homines intelligunt Deum esse: ita opera Dei, & vnum esse Deum clamant, & eundem æternum, omnipotentem, sapientem, bonum, misericordem, veracem testantur.

3 Huic cognitioni Dei naturali, duplex finis est propositus, proprius vnus, alter accessorius.

4 Proprius quidem finis bipartitus est, videlicet veri Dei vera noticia, & Dei cogniti verus cultus. Accessorius vero accedit hominum culpa, nimirum vt sint inexcusabiles, vt qui nihil prætendere possint, quin iure sint damnabiles, quotquot Deum non agnoscunt, vel agnitum non glorificant veris cultibus.

5 Etsi igitur fatendum est, mentem humanam quasdam de Deo prolepses veras habere: tamé cum istæ prolepses, hypothesibus & actionibus accommodari incipiunt, ipsa διάνοια toto aberrat cœlo, id quod cum experientia testatur Apostolus, Rom. 1.

6 Et tametsi opera Dei satis euidentem demonstrationem de Deo suppeditant, quantum quidem ad lucem Dei attinet: sensus tamen humanus, verbo Dei destitutus, deficit, antequam assequatur, aut quis sit Deus, aut quæ sit eius voluntas, vt in Socrate, qui iudicatus est sa-

pientissimus, videre est.

7 Sibi igitur relicta ratio, a vero Deo aberrat, adeo, vt nec essentiam, nec distinctionem personarum, nec beneficia erga Ecclesiam, salutariter intelligat.

8 Quare Philosophi, etsi multa disputarunt de Deo acute, multasque gnomas prodiderunt veras: tamen salutarem Dei noticiam nō sunt assecuti. Nam iuxta Pauli dictum, cum se putarunt sapiētes, stulti facti sunt, vt qui pro vero & solido cultu Dei, speciē eius amplexati sunt, suis dialogismis, vt Paulus loquitur, decepti.

9 Contra verbum Dei rhetoricantur, imo nugantur potius, qui sanctis Patriarchis, Regibus & Prophetis, annumerant Scipiones, Fabios, Fabritios & alios quosdam, qui verbum Dei non didicerunt, sed potius pro ludibrio habuerunt.

10 Vano enim & erroneo nituntur fundamēto, cum aiunt: Gentes, lege naturæ: Iudæos, lege Mosaica: & Christianos, lege Christi, saluari, somniantes qualemcunque disciplinam morum, salutis meritum esse.

11 Siquidem vnica salutis via est Iesus Christus. Qui hac in cœlum non tendunt, ad inferos detruduntur, vt qui sub ira Dei manent damnati. Firmum enim est dictū illud Iohannis 3. Qui non credit in filium, ira Dei manet super eum.

12 Neque tamen hæc naturalis Dei noticia, pijs est inutilis, imo mirum in modum eos erigit, confirmat & consolatur. Nam dum cœlos narrare gloriā Dei vident, ipsi rapiuntur, non solum in admirationem potentiæ & sapientiæ Dei: verumetiam de æterno Christi regno cū Dauide, cogitant, in quo Christum, Solem iusticiæ, venerantur, Prophetas, pios reges, Apostolos, &c. tanquam stellas suspiciunt, non sine ingenti animorum voluptate.

13 Altera Dei noticia, quam propriam filiorum Dei dixi, duobus firmissimis fundamentis nititur, nempe verbo Dei infallibili, & testimonio verbo addito. Quod

enim

enim verbo exponitur, id testimonio, tanquam maiestatis diuinæ sigillo, confirmatur & obsignatur.

14 Verbum diserte pronunciat vnum esse Deum, qui est Pater æternus, & Filius coæternus patri, & Spiritus sanctus coæternus Patri & Filio. Testimonium patefactionis in baptismo Domini idem verbum confirmat & obsignat.

15 Cum ergo talis omnino sit cogitandus Deus, qualis per verbum & testimonium nobis proponitur, & oporteat omnino pios de Deo quærere ex eius verbo, de Deo cogitare cum eius verbo, de Deo loqui per eius verbum: Vt vnum æternum Deum: ita in vna diuina & indiuidua essentia Dei, tres hypostases seu personas, Patrem & Λόγον, & Spiritum sanctum confiteri par est.

16 Nam cum scriptura vnum solum Deum agnoscit, & eadem Patrem Deum fatetur, qui non sit Filius: & Filium Deũ veneratur, qui non sit Pater: & Spiritum sanctum Deum colit, qui nec Pater sit, nec Filius: discernit vtique tria hyphistamena, in vna indiuidua diuina natura.

17 Non est igitur aliud Pater, aliud Filius, aliud Spiritus sanctus, quia vna indiuidua & diuina est natura, licet alius sit Pater, alius Filius, alius Spiritus sanctus. Nam nec Pater Filius est, nec Spiritus sanctus Pater aut Filius.

18 Hinc pie Fulgentius aduersus Hæreticos: Cum vnum Deum audis, Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum, vnam naturam istius summæ Trinitatis, intellige: Cum Trinitatem audis, tres personas illius summæ Trinitatis, agnosce.

19 Proinde, etsi Pater, & Filius, & Spiritus S. idem sunt essentialiter, vt qui sunt ὁμοούσιοι, non συνούσιοι aut ταυτούσιοι: tamen realiter distinguũtur, & suas distinctas proprietates interiores & exteriores habent.

20 Interiores quidem proprietates sunt: quod solus Pater ingenitus gignit Filium: solus Filius nascitur ex Patre: solus Spiritus sanctus procedit ab vtroque. Ex-

teriores vero proprietates sunt, mittere & mitti. Pater mittit: Filius missus est, & assumpsit naturam humanam, in qua & victima factus est: Spiritus sanctus mittitur in corda hominũ, vt in ijs accendat nouã lucem & iusticiã.

21 Neque hæ exteriores proprietates infringunt regulam Augustini, qui dicit Opera Trinitatis ad extra esse indiuisa, modo eam intelligamus, seruata cuiusque personæ proprietate: vt, Pater creat, Filius creat, Spiritus sanctus creat. Pater saluat, Filius saluat, Spiritus sanctus saluat, sed seruatis proprietatibus personarum.

22 Proprietates, quibus Deus a creaturis distinguitur, inter alias hæ sunt. 1. quod in vna indiuidua natura sint tres hypostases. 2. quod Deus sit essentia æterna. 3. quod sit creator & saluator. 4. quod sit in mundo & supra mundum. 5. quod sit in nullo loco, & in omni loco.

23 Præterea, cum varia prædicata in scripturis tribuantur Deo, obseruandæ sunt eorum differentiæ, quarum prima est, quod quædam negatiue, quædam affirmatiue de Deo dicuntur. Vt negatiua quid non sit Deus indicant, qualia sunt ingenitus, immensus, ineffabilis, ἄναρχος: ita affirmatiua ad descriptionem Dei pertinent, non quod vlla nomina satis explicant diuinam naturam, sed vt talem nobis delineent, qualem intellectus noster eum potest apprehendere.

24 Affirmatiua prędicata sunt multiplicia. Quædam enim essentialiter Deo tribuuntur, seu ad se dicuntur, vt loquitur Augustinus: quædam relatiue: quædam per similitudinem, vt sunt ea quæ ad actionem, passionem, locum, situm, tempus, habitum referuntur: quædam ex tempore & relatiue simul, vt, Dominus, creator, refugium, donatus, datus, missus: quædam ex tempore sine relatione, vt, humanatus, incarnatus.

25 Essentialiter tribuuntur Deo voces quæ Categorijs substantiæ, quantitati & qualitati subijciuntur, vt, Deus omnipotens, bonus, &c. de his sunt duæ regulæ obseruandæ.

26 Prima.

26 Prima, Quod iſta varia attributa Dei, non diuerſitatem in eſſentia, aut vllum accidens ſignificant, (in Deum enim nullum cadit accidens) ſed vnam eandemque eſſentiam notant, quæ effectuum ratione in creaturis, varias ſortitur appellationes. Nam ſecundum eſſentiam non diſtinguitur bonitas a iuſticia aut omnipotentia, ſed ſolum reſpectu effectorum.

27 Secunda, Quicquid proprie ad ſe dicitur Deus, & de ſingulis perſonis dicitur, Patre & Filio & Spiritu ſancto, & ſimul de ipſa Trinitate, non pluraliter, ſed ſingulariter, dicendum eſt. Siquidem non aliud eſt Deo eſſe, aliud magnum eſſe, aliud bonū eſſe. Quare vt vna eſſentia eſt diuina: ita vna magnitudo, vna bonitas, & ſic de alijs.

28 Quæ relatiue dicuntur nomina, non commeant. Qui enim eſt Pater, non eſt Filius, nec Spiritus ſanctus. Etſi autem Pater dicitur ad Filium, & Filius ad Patrem, ſecundum aliquid, vt vocant: non eſt tamen accidens Patri, quod Pater ſit, nec Filio, quod Filius ſit, quia & ille ſemper Pater, & hic ſemper Filius exiſtit.

29 Quæ per ſimilitudinem dicuntur, vt Sedere ſuper Cherubin, amictum eſſe abyſſo, aſcendere, deſcendere, pœnitere & ſimilia, nequaquam accidentia in Deo eſſe, conuincunt, ſed tantum Deus ſe accommodat captui humano, per huiuſmodi imagines, & ſuam prouidentiā teſtatur, quo noſtra fiducia ſuſcitetur & creſcat.

30 Hanc Dei notitiam, inauguratio Chriſtianiſmi, quæ ſit per Baptiſmum, requirit. Iubemur illic baptizari in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti, & vnius Dei, qui eſt Pater, & Filius, & Spiritus ſanctus, fidei nos committamus, eumque ſolum colamus.

31 Hanc quoque Symbolum, quod Irenæus traditionem Apoſtolicam vocat, efflagitat. In eo enim ſymbolo duo proponuntur, Hiſtoria, & Fidei profeſsio. Hiſtoria primo loco, vnum Deum Chriſtianis commendat. 2. tres enumerat perſonas. 3. perſonales differentias exprimit.

4. Opera communia Trinitatis proponit. 5. Peculiares in Ecclesia actiones personarum in Trinitate, attingit. Fidei (quæ in noticia historiæ, & fiducia misericordiæ posita est) professio, Christianum ab omnibus mundanis sectis separat.

32 Cæterum huic noticiæ Dei, idem quidem finis propositus est, qui & naturali Dei noticiæ. Verum quia hæc noticia salutaris est, habet eius finis plures partes. Primum enim hæc noticia eo pertinet, vt recte formet iudicium nostrum de Deo, qui vult a nobis agnosci talis, qualem se suo verbo & testimonio patefecit. Deinde, vt recte de creatione iudicare discamus, quæ est opus totius Trinitatis. Tum, vt recte de reparatione generis humani cogitemus. Præterea vt articuli fidei nostræ, perspicui sint & illustres. Adhæc, vt recte de Deo edocti, solicite in hac vita ambulemus coram ipso, in vero timore, fide & vera inuocatione, (est enim inuocatio in hunc solum Deum dirigenda, qui est vnus in essentia, trinus in personis) & in futura vita, perpetuo eius conspectu beatifruamur.

33 Porro, cum hæc ex verbo Dei, & confessione Catholicæ Ecclesiæ, asserimus, damnamus simul & execramur omnes hæreses cum his assertionibus pugnantes.

34 Imprimis autem execramur Epicureorum ἀθείαν cum Grecorum πολυθεία, & Manichæorum deorum iugo, cumque omnium Philosophorum (quos patriarchas hæreticorum recte appellat Tertullianus) aberrante a verbo Dei sententia.

35 Damnamus quoque Nouatianos & Sabellium, qui tametsi vnicam essentiam diuinam recte agnouerũt: perperam tamen vnam tantum personam, cæcæ Philosophiæ ductu præcipitati, docuerunt.

36 Arium preterea execramur, qui etsi recte tres personas agnouit: impie tamen tres essentias statuit, quarum alia esset Patris, alia Filij, alia Spiritus sancti: Patris quidem increatam agnoscens, sed reliquas sacrilege in

creaturarum ordinem redigens.

37 Similiter & Donatistas execramur, qui filium Dei minorem Patre, & Spiritum sanctum minorem Filio imprudenter asseruerunt.

38 Deinde, cum his hæresiarchis, damnamus etiam impium & impurissimum nebulonem, Michaelem Seruetum, qui rabiose contemtis sanctorum patrum consilijs, Arij, & aliorum Fanaticorum hominum damnatas hæreses, reuocare conatus est, quem iuste accusatum a D. Iohãne Caluino, merito Geneuates affecere supplicio.

CREATIO.

1 REATIO proprie est primaria illa rerum productio siue formatio, qua Deus æternus Pater domini nostri Iesu Christi, vna cum Filio æterno & Spiritu sancto, produxit ex nihilo, sua diuina potentia, & formauit cœlum & terram, & quicquid in illis continetur, visibile & inuisibile, vt ipse a creatura rationali agnoscatur & celebretur: vt qui res omnes sapienter creatas, nunc sua bonitate & paterna prouidentia, complectatur.

2 Hæc descriptio plures habet partes, quarum singulæ diligentius perpendendæ & excutiendæ sunt, quo in maiorem Opificis admirationem rapiamur, & rebus ab optimo Deo conditis, in ipsius gloriam, cum gratiarum actione, vtamur.

3 Sunt autem hæ partes. 1. Quis creat? 2. Vnde creat? 3. Quid creatum est? 4. Quis creationis finis? 5. Quæ rerum gubernatio & administratio? De his partibus ordine dicendum est.

4 Cum audimus, vnum æternum Deum rerum creatorem esse, iuxta verbum Dei infallibile, vt munimur nõ solum aduersus errorem Aristotelis, qui sine demonstrationibus, & falso, asseruit mundum esse ἄναρχον, forte vt

præceptoris sui Platonis dogma, de principio mundi, euerteret, verumetiam aduersus Manichæos, qui duos rerum formatores finxerunt, vnum bonum, alterum malum: Ita, qui rebus creatis & ipsi creati vtimur, admonemur de gratitudine erga opificem, & legitimo rerum creatarum vsu.

5 Hic æternus Deus, non ex præiacente materia, vt finxit Plato, sed ex nihilo produxit creaturas. Qui autem materiam Deo coæternam fingunt, hi & Deum, sensuum suæ rationis mensura, sacrilege metiri conantur, & Materiam diuina Natura præditam esse, tacite fingunt, cum nihil æternum dici possit, nisi idem sit Deus.

6 Res creatas & productas, Moses per synecdochen cœlum & terram vocat. Vt enim ipsum cœlum & terram condidit: ita omnium rerum, quę in illis continentur, opifex est.

7 Tametsi autem hac breui diuisione, periocha omnium rerum absoluitur: tamen vt magis admiremur opificis sapientiam, omnipotentiam & bonitatem, vtile est, & aliarum rerum creatarum ordines aspicere.

8 Primum igitur hic ordo consideretur, quod quicquid Deus creauit, vel est spirituale tantum, vel corporale tantum, vel vtriusque particeps. Vt autem quod spirituale tantum est, supremum dignitatis locum occupat, & id quod corporale tantum, infimum: ita quod est vtriusque particeps, vt est supra corporalia omnia: ita proximum est spiritualibus.

9 Hæc triplicia rerum genera ad bonitatis suę participationem produxit Deus: quorum Primum, continet inuisibiles & angelicas substantias: Medium, visibilia atque corporalia, vt sunt elementa, animalia, cœlum, &c. quorum admirandum ordinem, motum & virtutem, præclaræ illæ artes, Physica, Astronomia & Medicina, rimantes, inde opificis sapientiam, potentiam & bonitatem monstrant. In tertio rerum genere ipse homo est, vt qui ex spirituali & corporali natura constat.

10 Nec iſte ordo rerum creatarum, quem Phyſici erudite ponunt, eſt negligendus. Dicunt enim, rerum eſſe quatuor gradus, quorum Primus & infimus, eſt earum rerum quę ſunt tantum, vt Elementa, lapides, metalla: Proximus, rerum quæ ſunt & viuunt tantum, vt Plantæ, herbæ, frutices: Tertius, rerum quæ ſunt, viuunt & ſentiunt ſimul, vt Animalia, bruta: Quartus, rerum quæ intelligunt, vt Angeli & homines.

11 Porro, in his rebus, pulcherrima ſpecierum varietas, facultatum ac virium proprietas, vt nobis ſummam ſapientiam & bonitatem Opificis monſtrant: ita nihil eſſe fruſtra conditum clariſſime oſtendunt. Ex quo efficitur, quod quicquid conditum ſit, nequaquam debeat ſuarum facultatum vſum ſibi ſoli retinere, ſed benigne alijs communicare.

12 Vt enim Deus ſuæ bonitatis participes fecit creaturas: ita viciſsim res ſic condidit, vt aliæ alijs ſua communicent dona, in omnium communem vſum collata, & Opificis gloriam.

13 Hinc Sol ſuum lumen communicat Lunæ, & Luna rurſus ſuas virtutes impertit rebus inferioribus, & ſic de alijs.

14 At ſi qua creatura hanc Dei ordinationem violet: bonitatis rationem amittit, & reatu coram Deo obſtringitur. Hinc eſt, quod homo in peccatum lapſus, omnium maxime hunc diuinum ordinem perturbat.

15 Quicquid enim creatum eſt, etſi ratione Efficientis cauſſæ & Materiæ, bonum ſemper exiſtit: tamen, cum in ſuo ordine Opifici non ſeruit, contra ordinem diuinum ruit, & peccato inuoluitur, vt videmus in angelis lapſis & hominibus.

16 Etſi autem finis creationis & rerum creatarum, ex ijs, quæ dicta ſunt, in genere intelligi poteſt: tamen is paulo diſtinctius eſt repetendus.

17 Creationis quidē finis eſt, quem Salomō ponit his verbis: Omnia operatus eſt Iehoua propter ſemetipſum,

Hoc eſt, vt ipſe in eis agnoſcatur, laudetur & glorificetur.

18 Verum ſi res creatas ſpectes, triplex earum finis eſt ſpectandus, nempe, Status, actionis, & ordinis, quorum Primus, Secundo: & vterque Tertio, deſtinatur.

19 Quantum autem ad ſtatum cuiuſlibet rei attinet, finis eſt, vt quælibet res incolumitatem ſuam abſque incommodo tueatur. Vt, finis herbæ eſt, vt creſcat, abundet humoribus, vireſcat & floreat. Equi, vt, ſine freno, laſciuus feratur in campis. Hominis, vt ſit mens ſana in corpore ſano, abſque omni mœrore & ærumnis.

20 Ad hunc ſtatum hominis tuendum, Deus contulit homini triplicia bona, vt Alijs alatur, Aliorum miniſterio vtatur, Alia ad honeſtam voluptatem conuertat. Voluptas autem, quam Epicuri ſchola tuetur, cum hominis dignitate pugnat.

21 Secundus finis actionis eſt, quem erudite Phyſici ex duobus principijs colligunt. Primũ enim, cum Theologis fatentur, nihil fruſtra conditum eſſe, ſed ad certum vſum: quia omnia, quæ fecerat Deus, erant valde bona. Deinde, quia Deus ſingulis ſpeciebus rerum indidit peculiares facultates, inde recte concluſerunt, cuiuſlibet rei actiones, quæ procedunt a proprijs eius facultatibus, eſſe finem eius rei.

22 Hoc Lemmate conſtituto, finem hominis (vt de alijs rebus, quas Phyſici ſibi excutiendas aſſumunt, taceam) hoc modo ſaniores Philoſophi colligunt.

23 Duæ ſunt facultates in homine, quæ eius propriæ ſunt, nẽpe, facultas inquirendi, & facultas eligendi: quarum, illa inquirit veritatem: hęc, honeſtatem meditatur.

24 Facultas inquirendi veritatem, quadruplici vtitur inſtrumento, Mente, Ratione, Phantaſia, Senſu. Verũ quia, lapſu hominis in peccatum, deprauata eſt Mens & Ratio, quantum ad res diuinas attinet, opus habet homo doctrina cœleſti, ſine qua in ſalutarem Dei cognitionem, ad quam & conditus & regenitus eſt, minime peruenire poteſt.

25 Facultas eligendi honesta, expedita quidem fuit ante lapsum. Sed nunc ad salutares actiones, coniungendæ sunt tres caussæ: Verbum, quod monstrat veras actiones: Spiritus sanctus, intus mouens, & voluntas, Spiritui sancto obtemperans.

26 Hinc efficitur, quod, si actionem spectes, duplex sit finis hominis: nempe, veritatis inquisitio agnitioque, & virtutis electio. At, cum summa veritas sit noticia Dei, & summa virtus sit Deum vero cultu celebrare, sequitur quod finis hominis sit agnitio Dei & cultus.

27 Hinc Scriptura pronunciat, ideo conditum esse humanum genus, & deinceps ideo redemtum, vt sit templum Dei, Deum celebrans: Sicuti & Dominus testatur, cum ait: Hæc est vita æterna, vt te verum Deum agnoscant, & quem misisti, Iesum Christum.

28 Finis, quem ordinis appellaui, recte assignatur a Stoicis Deus ipse, qui omnia dicũt hominis caussa facta, homines vero Dei: nempe, vt ad ipsum omnia referant, & eum celebrent.

29 Nam hac conditione, Deus res creauit: vt inferiores gradus rerum seruiant superioribus, donec ad Deum ventum fuerit, qui est finis bonorum. Quare, vt tres primi rerum ordines seruiunt homini: ita quartus, in quo sunt angeli & homines, Deo seruire debent.

30 Vt igitur suum ordinẽ vniuersæ creaturæ seruant, seruientes homini: ita homo, cũ Deo non seruit, contra suam dignitatẽ facit, & ordinẽ Naturæ rerum peruertit.

31 Propter has rerum fines, Deus, qui condidit res, Idem easdem, paterna cura, & prouidentia, cõplectitur.

PROVIDENTIA.

1 ROVIDENTIA Dei est, cum sapientia, tum actio Dei, quibus sustentat, gubernat, & moderatur omnia a se condita, in sui nominis gloriam.

2 Huius prouidentiæ modi, tres sunt. Pri-

mus eſt vniuerſalis, quo dirigit Deus omnes creaturas, iuxta conditionem & proprietatem, quas ſingulis, dum formauit eas, dedit, & nunc eas ſuas cura complectitur, vt ſtet incolumis naturæ ſtatus.

3 Hæc vniuerſalis Dei operatio, nequaquam prohibet, quo minus ſingulæ creaturæ, tum in cœlo, tum in terris, qualitatem ſuam & naturam retineant, propriamque inclinationem ſequantur.

4 Vnde Auguſtinus recte dicit, Deum res conditas ita adminiſtrare, vt eas proprijs motibus agere ſinat. Nam hoc ipſum prouidentiæ opus eſt, & naturam & inclinationem, modumque naturæ agendi, ſuſtentare.

5 Secundus prouidentiæ modus eſt ſpecialis, quo Deus moderatur omnia, & addicit creaturas in obſequium ſuum, vt maxime expedire & conducere ſibi videtur.

6 Hac prouidentia, tonitrua, gelu, grandinem, ſiccitatem, tempeſtatem, ſerenitatem, abundantiam, famem, bellum, pacem, exilium efficit Deus: vt hæc ſint bonitatis, iuſtitiæ & iudicij ſui inſtrumenta, prout nunc ſeruos ſuos iuuare, nunc ſontes punire, nunc pios caſtigare conſtituit: idque iuxta ſuas promiſsiones & minas, non ex Stoica neceſsitate.

7 Hoc ita eſſe, conuincunt prophetæ Dei, Eſaias, Ieremias, Hoſeas, Amos, Abacuc, Hagæus, quorum ſententijs potius acquieſcendum eſt, quam ſtultis imaginationibus hominum, qui vel fatali neceſsitate, vel caſu, omnia ferri falſo autumant.

8 Tertius modus prouidentiæ eſt peculiaris, quo Deus viuit & regnat in Eccleſia Chriſti, fideles erigit & fouet operatur velle & perficere, inſpirat precandi affectum, & efficit, vt in præceptis ſuis ambulemus, iuxta promiſsionem quæ habetur, Ezechiel. 36.

9 Vt autem cogitatio prouidentiæ Dei ſit nobis gratior, cũ finis, tũ eius vſus, diligenter eſt perpendendus.

10 Finis duplex eſt, Prior, vt nos totos Deo commẽdemus,

demus, eum timeamus, inuocemus & prædicemus. Poſterior, vt in recte factis ſecure contemnamus quicquid vel mundus vel Satan minatur.

11 Vſus autem gubernari poteſt duabus regulis, quarum prior eſt, quod tam in præteritum quam in futurum conſideranda ſit prouidentia Dei. Poſterior, quod Deus interdum medijs, nonnunquã etiam cõtra omnia media, aliquando abſque medijs ſuam prouidẽtiam exequatur.

12 Si ad tempus reſpicis præteritum, Diuinæ prouidentiæ aſcribes, quicquid vel proſperi vel aduerſi tibi contigit, ſed diuerſimode. Si enim quid proſperi contigit, habes occaſionem Dei celebrandi, idque exemplo Sanctorum. Si quid aduerſi contigit, duo facienda ſunt. Primum cogita cum Iob: Vt Domino placuit, ita factum eſt. Deinde, actæ vitæ ſubeat memoria, vt ex pœnis tibi inflictis, peccata tua agnoſcas, & emenderis.

13 In tempus futurum, hoc modo eſt reputanda prouidentia Dei, vt ſemper ad comminationes & promiſſiones reſpicias. Honora, inquit, parentes. Huic præcepto obtemperanti bene erit. Qui autem non obtemperat, pœnis ſubiacebit.

14 Porro ſi per media nobis proſpicit Deus, accipiẽda ſunt quidem illa media vt organa Dei, & diuinæ prouidentiæ inſtrumenta, ſed Deo gratias agemus, agnito beneficio, & organa amplectemur, vt Dei manum, per quam nobis ſua beneficia porrigit.

15 Si abſque medijs nos iuuat, quemadmodum Moſen & Eliam abſque pane aluit, verbo Domini hoc aſcribemus, iuxta illud: Non in ſolo pane viuit homo, ſed ex omni verbo quod procedit ex ore Dei.

16 At ſi contra media nobis proſpicit Dominus, hoc eſt, cum nulla obſtacula prouidentiam diuinam impedire poſſunt, ſicuti viris qui erant in camino Babylonico accidit, prædicabimus Deum, & omnibus hominibus patefaciemus eius bonitatem.

17 Huius prouidentiæ exemplum conſpicitur illuſtre

hodie in Eccleſia, contra quam portæ inferorum, & cõciliabula hominum præualere non poſſunt. Et, vt alia taceam, vnum illum Prophetam Dei, Martinum Lutherũ, Satan vt leo rugiens, & vniuerſus orbis furibundus, non potuit lędere vel in minimo capitis pilo.

18 Etſi autem hoc non eſt vniuerſale, quod ſuos ita miraculoſe ſeruet Deus: tamen cum ſit, agnoſcenda eſt Dei prouidentia cum gratiarum actione: Sin autem ſecus viſum fuerit diuinæ prouidentiæ, etiam id in explorationem & ſalutem Sanctorum fieri, ſtatuendum eſt.

19 Breuiter hic tres regulæ teneantur, quarum maximus erit vſus in tota vita.

20 Prima, Retineatur fides & bona conſcientia quæ non poſſunt eſſe niſi coniunctæ, etiamſi fides naturæ prior eſt.

21 Secunda, Cauendum ne vel in proſperis efferaris, vel in aduerſis ſuccumbas: quod Chriſtianæ fortitudinis opus eſt.

22 Tertia, Submittas te ſapienti prouidentiæ Dei, in vero timore, inuocatione, gratiarum actione & obedientia.

23 Porro, hic quæritur, cum Deus omnia ſua prouidentia gubernat, adeo vt nihil poſſit ipſius voluntati reſiſtere: Qui fiat, quod multa videantur fieri contra ipſius voluntatem?

24 Duplex modus voluntatis Dei eſt, videlicet, Decreti puri, & permiſſionis.

25 Voluntas decreti puri ſemper permanet immota. De hac dictum eſt: Voluntati eius quis reſtitit?

26 Voluntas permiſſionis pendet ex ordine prouidentiæ Dei, tantum abeſt, vt cum prouidentia pugnet.

27 Eſt autem ordo prouidentiæ diuinæ, vt Deus conſeruet modum agendi, quem dedit rebus a ſe creatis, cum eas primum creauit.

28 Nunc autem, cum alias res ita creauit, vt naturaliter agant, alias, vt voluntarie: certe cum res voluntarie

agentes

agentes feruntur libere, Deus suum opus conseruat, videlicet modum agendi ijs in creatione attributum.

29 Hæc Dei voluntas, permissionis dicitur, quæ relinquit angelis & hominibus liberam προαίρεσιν, quam si non haberet homo, nec præceptio nec prohibitio locum haberet.

30 Addo, quod nec virtutis laus vlla esset, nec scelerum iusta pœna, si voluntatis nulla esset libertas.

31 Hinc ergo fit, quod tam multa contra ordinem diuinum ferantur, quæ tamen prouidentiam diuinam non effugiant.

HOMO.

1 HOMO creatura Dei, constans corpore & anima rationali, Vt ad imaginem Dei cum libera voluntate est conditus: ita præses creaturarũ inferiorum ordinum est constitutus, vt Deum agnoscat, & agnitum celebret cum sanctis angelis in omni æternitate.

2 Hæc definitio quia extructa est ex verbo Dei, nullo modo labefactari potest. Etsi enim hominis vires diminutæ sunt, per lapsum primorum parentum: conuenit tamen definitio homini, qualis primum est creatus.

3 Neque enim simpliciter considerandus est homo, cuius status pro diuersitate conditionum ipsius mirabiliter variat. Esse autem statum hominis quadruplicem, verbo Dei clare ostenditur, cuius diuersitatis respectu, etiam de eius viribus iudicandum erit.

4 Primus etenim hominibus status fuit innocentiæ, in quo homo creatus purus ab omni peccato fuit, & Deo plenam obedientiam præstare potuit. Habuit enim homo in hoc primo statu imaginem Dei, integritatem, εὐταξίαν omnium virium, verbum, & sacramentum duplex, nimirum immortalitatis & probationis.

5 Imago Dei, quæ in homine relucebat, gratuita

erat. Ad hanc enim ipsum Deus formauit. Hæc imago erat quædam cõformitas & similitudo, quæ Adamo erat cum Deo, qua iusticiam & sanctitatem Dei, quasi in speculo repræsentauit Adam. Nam libertate suæ voluntatis potuit, & iudicare quæ recta erant, & velle que recte iudicauit, & exequi quæ voluntas imperauit. Quare recte ante lapsum αὐτεξούσιος dici potuit.

6 Erat præterea hæc imago testimoniũ, quod homo fuit conditus ad immortalitatẽ, & perpetuam cũ Deo societatem, in qua re finis hominis principalis est positus.

7 Hinc est, quod Sapientiæ 2. scriptum est: Deus creauit hominem ad immortalitatem, eumque ad imaginem propriæ similitudinis fecit, hoc est, propriæ naturæ. Vt sicut ille est immortalis: ita eum ornauit eadem gloria. Ea cum sit propria ipsius Dei: singulari eius beneficio, homini cõmunicata est. Item Sapien. 6. Immortalitas facit vt proxime ad Deum accedamus. Hac ergo similitudine homo Deo coniungitur.

8 Integritas autem, qua præditus fuit Adam ante lapsum, fuit mentis perfecte intelligentis, & rectissime iudicantis: cordis iustissime & ordinatissime appetentis, & virium animi & corporis promtissime exequentium, quæ mens perfecte iudicauit, & voluntas imperatrix recte imperauit.

9 Εὐταξία, omnium virium pulcherrima harmonia fuit, qua mens nihil cogitauit, cor nihil appetiuit, corpus nihil executum est, nisi quod Deo probabatur. Hæc harmonia mentis, cordis, corporis, cum voluntate Dei, summum hominis decus fuit, in quo & iusticia originalis posita erat.

10 Verbum habuit, quod præceptum, prohibitionẽ, & comminationem continebat. Præceptum erat: Ex omni arbore Paradisi comedes. Prohibitio: De arbore autem scientiæ boni & mali ne comedas. Comminatio: Quocunque die de arbore ista comederis, morte morieris.

11 Huic

11 Huic verbo appoſitum erat a Deo, Sacramentum duplex: immortalitatis vnum, videlicet, Arbor vitę: Alterum, probationis, ſcilicet, Arbor ſcientiæ boni & mali. Quemadmodum enim Arbor ſcientiæ boni & mali exitio fuit Adamo: (nō quidē ſua natura, bona enim Dei creatura erat, ſed propter mandati Dei, quod violare nefas erat, tranſgreſsionem) ita, ſi præcepto obtemperaſſet, fructus Arboris vitę, Sacramētū fuiſſet illi immortalitatis.

12 Secundus ſtatus hominis eſt, in quem Adam, violato præcepto diuino, eſt detruſus, vt in eo, ſuæ inobedientiæ iuſtas pœnas lueret. Atque hic ſtatus omnium miſerrimus eſt. Amiſit enim imaginem Dei, integritatem & ἐυταξίαν, adeo vt totus corruptus ſit, & maledictioni ob ſuam tranſgreſsionem obnoxius.

13 Tertius ſtatus hominis, eſt gratiæ & benedictionis, qualis fuit Adami poſtquam promiſsione erectus eſt: & qualis Abrahæ, poſtquam verbo Dei credidit: denique qualis eſt omnium, qui Spiritus ſancti gratia per ſemen immortale regenerantur.

14 In hoc ſtatu imago Dei reparari incipit, dum homo regeneratus veram pietatem & ſanctitatem meditatur. Et quemadmodum in hac vita regeneratio non perficitur, perficienda in extremo die: ita hic imago non plene reparatur. Sed tum demum plena & perfecta erit, quando ſimiles filio Dei erimus in omni æternitate.

15 Quartus ſtatus hominis, erit Gloriæ, in quo donabitur homo immortalitate, idque reſuſcitatis corporibus, quando reddet vnicuique Deus iuxta facta ſua.

16 In hoc ſtatu recuperabit homo, imaginem Dei plenam, qua conformis erit Deo in vera iuſticia & ſanctitate, in omni æternitate.

17 Verum quod de erecto hominis corpore Xenophon, & poſt illum Ouidius, dicunt, memorabile eſt. Hac enim figura formati humani corporis aſſerunt homines admoneri rerum cœleſtium, vt Deum, qui in cœlis habitat, colant & venerentur.

18 In animæ humanæ fabrica, mirabile opificium Dei conſpicitur. Nam cum eam formarit duplicibus facultatibus præditam, γνωστικοῖς & ὀρεκτικοῖς: ſatis indicat hominem formatum eſſe ad noticiam recti, & electionem boni, vt in his duabus rebus totus occupetur.

19 Hinc finis hominis recte ſtatuitur, Noticia ſummi boni, & eiuſdem electio ac fruitio. Vnde Chriſtus: Hæc eſt vita æterna, vt te agnoſcant verum Deum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum.

PECCATVM.

1 CVM Moſes ait: Maledictus omnis, qui non permanſerit in omnibus, quæ ſcripta ſunt in libro Legis, vt faciat ea, quænam ſit vera peccati ratio, manifeſtiſsime oſtēdit.
2 Nam ex hoc dicto ſequitur: omne quod Deus præcipit, cum non fit: & omne quod Deus prohibet, cum fit, peccatum eſſe, quo tranſgreſſor obnoxius maledictioni redditur.

3 Quare peccatum recte definitur eſſe inobedientia aduerſus Deum, ſeu defectio a lege & voluntate Dei, cui coniuncta eſt ad maledictionem obligatio, donec fiat remiſsio.

4 In hac definitione, inobedientiæ vox, latius accipitur. Nam interdum complectitur defectum, corruptionem, & inclinationem: interdum cum his actionem quoque pugnantem cum lege & voluntate Dei.

5 Ioannes, cum ait: Peccatum ἀνομία: omnia quæ recenſui complectitur. Eſt enim ἀνομία quicquid eſt in nobis, vt defectus, corruptio, inclinatio: & quicquid fit a nobis, vt omnis actio, interna & externa cum lege Dei non congruens.

6 Hoc breuiter & bene expreſsit Ambroſius hiſce verbis: Peccatum eſt legis diuinæ præuaricatio.

7 Porro, cum lex Dei homines obligat, aut ad obedientiam,

dientiam aut ad pœnam: duo in peccati ratione concurrere necesse est, quorum prius, Theologi veteres vocarunt Materiale, posterius Formale.

8 Materiale est vel defectus, vel corruptio, vel inclinatio, vel actio, vel hæc omnia simul. Formale est ipse reatus ad quem obligatur Legis transgressor, nimirum, vt iuxta Legis sententiam, pœnam luat.

9 Esse sine timore Dei materiale est. Hanc inobediētiam obnoxiam esse maledictioni, formale huius peccati est.

10 Etsi autem in omnibus hominibus est defectus, corruptio, inclinatio, & actio, pugnantes cum voluntate Dei: tamen non est in omnibus plena peccati ratio.

11 In omnibus infantibus & adultis, qui non sunt participes promissionis gratiæ, plena est peccati ratio. Nam & in eis est defectio a lege Dei, & sunt maledictionis sententiæ subiecti.

12 At in infante, ex Christianis parentibus nato, est defectus & corruptio, quæ sunt materiale peccati in infante, Sed formale peccati, quod est reatus, non est in Christiano infante. Misericordia enim Dei absolutus est a reatu: quæ absolutio, Baptismi obsignatur sacramento.

13 In Paulo conuerso fuit defectus, corruptio, inclinatio & actio, pugnantes cum lege Dei, quæ fuerunt materiale peccati in Paulo. Verum non fuit in eo formale peccati. Reatus enim ipsi in Christum credenti, condonatus fuit.

14 Atque hac sententia loquitur Ioannes, cum ait: Si dixerimus, peccatum non habemus, nos ipsos seducimus. Et, Qui natus est ex Deo, non peccat. Prius enim dictum de materiale, posterius de formale peccati intelligendum est.

15 Postquam autem de peccati ratione in genere dictum est: Nunc eius varia genera sunt spectanda, quorum obseruatio: & nos nostrarum sordiū, admonebit, &

quam gratum nobis esse debeat beneficium Christi, a peccatorum sordibus nos abluentis, commonefaciet.

16 Prima itaque partitio peccati hæc est, quod aliud sit originale, aliud actuale. Illud parens, hoc misera est proles: Illud fons impurus, hoc riuulus fœtidus: Illud camarina pessima, hoc pestis lethalis.

17 Originale autem peccatum est, cũ defectio & corruptio humanæ naturæ, propagata ab Adam in eius posteros, tum reatus, quo nascentes, propter Adæ lapsum, rei sunt iræ Dei & mortis æternæ, donec fiat remissio.

18 Hæc definitio vtrumque complectitur, Materiale scilicet & Formale peccati originis, a qua non dissentit illa Anshelmi eruditissima definitio, per priuationem contrarij formata. Ita enim ait: Peccatum originis, carentia est iustitiæ originalis, debitæ inesse.

19 Iam cum certum est, iusticiam originalem (cuius carentia est peccatum originis) duo complecti, nempe integritatem omnium virium in Adam, & approbationem, qua Deo acceptus erat Adam: sequitur, quod peccatum originis, sit defectus, corruptio, & reatus.

20 Qualis autem sit defectus, & qualis corruptio peccatum originis, rectius sciri non potest, quam ex integritatis partitione. Nam cum integritas humanæ naturæ, fuit imago Dei, obedientia & εὐταξία omnium virium, mentis, cordis & corporis erga Deum: sequitur quod iste defectus & corruptio, sit inductio imaginis Dei, & ἀταξία omnium viriũ, mentis, cordis & corporis.

21 Hoc peccati genus a Paulo inhabitans peccatum dicitur, propterea quod in carne nostra maneat perpetuo vsque ad mortem, & propagatur ab vno Adamo in omnes, vnde fit quod omnes nascamur, vt Paulus ait, filij iræ.

22 Porro, de ratione reatus, hoc tenendum est. Discernendum est inter personam Adæ & naturam Adæ. Non sum particeps personæ Adæ, quare nec reus sum propter personam Adæ. Particeps sum naturæ Adæ, quæ

quæ humana natura in omnes homines propagata eſt, idcirco naturæ reſpectu reus ſum non minus, quam ſi ipſe peccaſſem.

23 Atque hæc poſſunt hac ſimilitudine vtcumque declarari. Sicut in vna perſona, multa ſunt diuerſa membra, quæ omnia ſunt rea, dum perſona fit rea: ita in vna natura humana, multæ ſunt perſonæ, tanquã eius membra. Quare natura humana rea, in primo homine, omnes perſonæ reæ ſunt, quæ naturæ communis veluti membra exiſtunt.

24 Atque hinc eſt quod Paulus Epheſ. 2. ait: Natura omnes filij iræ ſumus. Hoc eſt, Quia rea facta eſt natura in primo homine, nos omnes ab eo propagati, rei ſumus, vt eiuſdem naturæ participes.

25 Huc etiam querela Dauidis pertinet: Ecce in iniquitatibus conceptus ſum, & in peccatis concepit me mater mea.

26 Hic Dauid nequaquam accuſat parentes ſuos, nec thorũ coniugalem culpat, ſed retro reſpicit, & cõqueritur de vicioſa natura, in nos, a primo homine Adã, propagata talis, qualis facta eſt propter Adæ tranſgreſſionẽ.

27 Porro, qui extenuant peccatum Adæ, quo tota natura contaminata eſt & rea, non iuſta menſura peccatũ originale metiuntur, in quo plurima peccata grauiſſima concurrunt, quæ in filijs Adæ, ſe manifeſte prodũt.

28 Primum enim in peccato Adæ fuit horribilis dubitatio, de veritate Dei. Secundo, amiſſa eſt fides, cum non credit Deo minanti pœnas. Tertio, curioſitate peccauit. Quæſiuit enim alienam ſapientiam, relicto Deo. Quarto, ſuperbus eſt factus, vt qui voluerit magnifieri & Deus haberi. Quinto, peccauit ἀποστασία qua antetulit Diabolum Deo. Sexto, ingratus erat, expulit enim Spiritum ſanctum in ſe habitantem. Septimo, homicidium commiſit, qui & ſe & ſuos poſteros occidit. Octauo, contemſit Deum, dum ipſius mandatum contra conſcientiam violauit.

29 Hæc omnia & plura concurrisse in peccato Adæ, ostendunt eius fructus in posteris Adæ, qui non aliunde veniunt, quam a primo fonte peccati venenato.

30 Porro, hoc virus propagatum, etsi manet in omnibus hominibus, vsque ad mortem: tamen plurimum pro diuersitate hominum, vi & efficacia variat.

31 Nam in non renatis manet materialiter & formaliter simul. In renatis autem materialiter tantum. In non renatis habitat & regnat simul. In renatis habitat quidem, sed non regnat. In non renatis fertur cæco impetu per suas concupiscentias. In renatis freno spiritus repressum domatur, & gladio spiritus magis magisque mortificatur.

32 Hactenus quid ex verbo Dei sentiēdum sit de peccato originis diximus. Nunc nonnihil de erroribus quorundam attingamus. Quidam Deum autorem faciunt peccati originis, contra manifestam Scripturam, quæ Diabolo, & hominis liberæ voluntati & electioni hoc malum attribuit. Monachi negant esse peccatum, sed tātum fomitem, contra Pauli vocem qui dicit nos nasci filios iræ. Pelagiani negant peccatum originis ab Adam propagari in posteros, contra Pauli assertionem, Roman. 5. Anabaptistæ nullos natos fuisse in peccato originis post Christum exhibitum, insulse nugantur, cum pœnæ peccati originis in infātibus manifeste cōspiciantur.

33 Porro, actuale peccatum, fructus peccati originis, est omnis cogitatio, affectio, locutio, actio, pugnans cum voluntate Dei, vnde homo obstringitur nouo reatu, & fit reus iræ Dei & mortis æternæ.

34 Seu, vt breuius dicam, Peccatum actuale, est omnis commissio & omissio, pugnans cum lege & voluntate Dei, maledicta & damnata à Deo.

35 Cum autem omnis Legis transgressio mereatur mortem, & obliget hominem ad æternas pœnas: sciendum est meritum mortis triplex esse, videlicet, irremissibile, remissibile, & veniale.

36 Meritum

36 Meritum mortis irremiſſibile, eſt peccatum in Spiritum ſanctum, quod eſt voluntaria veritatis euidenter cognitæ renunciatio, & rebellio ex odio veritatis nata, coniuncta cum Tyrannica, Sophiſtica, & Hypocritica veritatis oppugnatione. De quo alias plura.

37 Meritum mortis remiſsibile, eſt quæuis Legis diuinæ tranſgreſsio, quæ fit a ſciente & volente contra cōſcientiam. Hoc peccatum remittitur, ſi tranſgreſſor illud peccare deſinat, & confugiat ad propitiatorium: alioqui minime. Proinde ab euentu, & non a natura, remiſſibile dicitur.

38 Veniale meritum mortis eſt, cum ipſum peccatum inhabitans in Sanctis, tum mala eius deſideria quæ excitat, & impedimenta quæ adfert conantibus pie viuere. Hoc peccatum veniale dicitur, ob veniam, qua indulget propitius Pater ijs, qui contra ipſum fide & ſpiritu luctantur. Nam in non conuerſis nullum eſt veniale peccatum.

39 Hinc clare liquet, quomodo vetus diſtinctio, qua peccatum in mortale & veniale diſtinguitur, intelligi debeat. Non enim vllum peccatum dicitur veniale ſua natura, ſed ex euentu, & ob veniam, quemadmodum dictum eſt:

40 Quicquid enim Deus præcipit cum non fit, peccatur mortaliter, & quicquid prohibet Deus, cum fit, peccatur mortaliter, ſi naturam peccati & non Gratiam condonantis reſpicis.

41 Etſi autem fatendum eſt, contra Stoicorum Paradoxon, Alia peccata alijs eſſe grauiora: tamen omnia idcirco natura ſunt mortalia, quia Legis diuinæ ſunt tranſgreſſiones, iuxta dictum: Maledictus omnis qui non permanſerit in omnibus quæ ſcripta ſunt in libro Legis, vt faciat ea.

42 Hæc maledictio tantiſper durat, donec ad Chriſtum peccati expiatorem ventum fuerit. Qui enim in Chriſtum credit, fide iuſtificatus eſt, hoc eſt, abſolutus a

reatu peccati, vt non amplius propter illud reus habeatur coram Deo,& obnoxius damnatoriæ Legis sẽtẽtiæ.

43 Proinde vera absolutio in Ecclesia perpetuo durans, nihil aliud est quam solutio & liberatio ab obligatione damnatoria propter peccatum, quam absolutionem omnis qui credit in Christum, habet. Ita enim Ioannes ait: Qui credit in Filium, habet vitam æternam. Quod si vitam æternam habet: profecto liber est obligatione mortis æternæ.

44 Hæc ergo perpetua Ecclesiæ absolutio, solo Christi merito nititur, quando videlicet, peccator confugit ad propitiatorium vnicum, Iesum Christum, iuxta illud: Iustificati illius gratia,per redemtionem quæ est in Christo Iesu, quem proposuit Deus ἱλαστήριον per fidem in eius sanguine.

45 Hæc nostra assertio de perpetua Ecclesiæ absolutione, nequaquam conuellit absolutionem Ecclesiasticam, quam vtilem disciplinæ partem in Ecclesia iudicamus. De qua suo loco disputabimus.

PROMISSIO REPARATIONIS.

1 PROMISSIO reparationis & salutis per Christum consequendæ, voce Dei proponitur Gene. 3. Inimicitias ponam inter te (alloquitur Dominus serpentem) & ipsam mulierem, & inter semen tuum & semen eius, ipsum conteret tibi caput, & tu mordebis calcaneũ eius. Hoc est, Christus Filius virginis destruet opera tua, & te victo, liberabit suos a ditione tua, & tu more serpentũ, qui insidiose aggrediuntur & mordẽt incautos, insidiaberis ei, & mala quęcunque poteris, inferes.

2 Hanc promissionem Adam altius perpendens, multiplicem in se continere doctrinam haud obscure intellexit, cuius singulas partes absque dubio per totam vitam

vitam pie & prudenter meditatus eſt.

3 Intellexit enim hinc, duo regna eſſe, eaque potentiſſima, nempe Chriſti & Satanæ, longe diuerſiſſimis ſtudijs occupata.

4 Intellexit Chriſti regnum & Satanæ ſibi inuicem aduerſari, ita vt nulla vnquam inter ea ſtabiliri poſſit conſenſio.

5 Intellexit fore maxima certamina inter iſta regna, nec prius a certamine quietẽ futuram eſſe, quam Chriſtus victor, regnum Satanæ penitus aboleret.

6 Intellexit perpetuam Eccleſiæ in hoc mundo perſecutionem, a Satana & eius membris imminere.

7 Intellexit Diabolum callide inſidiaturum eſſe Eccleſiæ, cum in doctrina, tum in moribus, vnde & ſcandala varia & perturbationes & cædes orirentur.

8 Intellexit quod quemadmodum Satan regnaturus eſſet per peccatum, maledictionem & mortem: ita Chriſtus ſuum regnum eſſet adminiſtraturus per Remiſſionem peccatorum, Benedictionem & Vitam.

9 Intellexit tandem futuram glorioſam victoriam Eccleſiæ, vt nullas amplius a Satana timeret inſidias, abolito extremo hoſtium morte.

10 Intellexit huius reparationis promiſſionem fide amplectendam & retinendam eſſe, qua fide iuſtificatus homo, Deo verum cultum præſtaret, certa fiducia promiſſam ſalutem expectans.

11 Vt autem huius promiſſionis memoria maneret firmior, & ad poſteritatem Adæ perueniret: addidit Dominus ſuo verbo externum Symbolum, ſacrificandi ritum.

12 Semper enim ab ipſis mundi initijs, hunc ritum in homine inſtituendo ſeruauit Deus. Primum, verbis illi animum voluntatemque ſuam aperuit. Deinde, quo clarius id exprimeret, quod erat verbis ac oratione cõplexus, Symbola quædam adiecit, quorum vſu atque cõſuetudine, in eius verbi exercitatione verſaretur homo.

13 Sacrificiorum itaque crebra iteratione inculcabatur promiſſio, vnde fides, in promiſſum humani generis reparatorem Chriſtum, accendebatur, alebatur, & conſeruabatur.

14 Tametſi autem ſtatim orta eſt contentio, inter liberos Adami, de ſacrificijs & cultu Dei: Abel tamen verbum promiſſionis recte intellectum retinuit, cum Cain contra, oblitus promiſſionis, ſolummodo ſuum factum admiratus eſt, & magnifecit. Atque ita ſe Satanæ imperio ſubiecit ac fratrem innocentem occidit.

15 Abel, ciuis regni Chriſti fidelis, aſpiciens ſuam victimam, eamque cruentam, admonebatur ſui reatus, (ſanguis enim Symbolum reatus fuit) admonebatur promiſſionis factæ ſuo patri, de ſemine, quod futurum erat victima pro peccato. Hanc promiſſionem fide amplectens, iuſtificatur & regeneratur Abel, atque ita Deo verum cultum ex fide præſtitit.

16 Ad eundem modū ſancti Patriarchæ, Seth, Enos, Enoch & alij ante Diluuium, promiſſionem de Meſſia, Verbis & Symbolis conſeruarunt & propagarunt.

17 Poſt diluuium, multiplicatis hominibus, & late ſparſis per orbem, iterum ſuam promiſsionem inculcat Dominus, dum promittit benedictionem in ſemine Abrahæ, quam promiſsionem Abraham fide recipiens, iuſtus coram Deo reputatus eſt, iuxta dictum: Credidit Abraham Deo, & imputatum eſt illi ad iuſticiam.

18 Huic promiſsioni, non nouo ſenſu, ſed noua verborum forma, propoſitæ, adiecit Dominus externum ſigillum, Circumciſionem, qua iuſticia fidei, patri noſtro Abrahamo obſignata fuit.

19 Retinuit ergo Abraham olim inſtitutum ſacrificandi ritum, quo admonebatur promiſsionis primis parentibus factæ, cum nouo Symbolo, quod iteratæ promiſſionis teſtimonium fuit.

20 Hanc promiſsionem, cum ſuo externo ſigillo, retinuerunt poſteri Abrahæ, vſque ad promiſsionis complementum.

21 Porro,

21 Porro, conſtituta certa & peculiari populi Dei politia, plura ſacrificiorum genera ſunt addita, inter quæ Agnus Phaſe, & ſanguis Teſtamenti, præcipua fuerunt: cum, vt populus Dei iſtis adminiculis retineretur in cultu Dei, tum, vt vmbræ quædam extarent veritatis in Chriſto Ieſu exhibendæ.

22 Huc illud Ioannis: Lex per Moſen data eſt, gratia & veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt.

23 Vt enim Moſes iram & maledictionem monſtrauit, & vmbras quaſdam futurorum bonorum exhibuit: ita Chriſtus gratiam & fauorem Dei adferens, compleuit in veritate, quod vmbræ obſcurius præfigurabant.

24 Nam poſtquam venit plenitudo temporis, emiſit Deus filium ſuum natum ex muliere, factum ſub Lege: vt eos qui ſub Lege erant redimeret, vtque adoptionem filiorum acciperemus.

25 Hic ergo verus Meſſias, Deus & homo, promiſſionem compleuit. In cuius rei memoriam & certitudinem, duo inſtituit huius rei teſtimonia, Baptiſmum & cœnam Dominicam.

26 Cæterum ſolenne præconium manifeſtati Chriſti, in quo promiſsiones olim Patribus factæ, ac ſæpius per Prophetas inculcatæ, aptiſſimo & dulciſsimo vocabulo, Euangelium, Apoſtoli appellarunt.

27 Etſi autem hoc vocabulum, prius fuit apud Scriptores profanos in vſu, ſignificans quemuis felicem, optatum, & fauſtum nuncium: tamen hanc generalem ſignificationem κατ' ἐξοχὴν Apoſtoli aptiſſime accommodarunt ad præconium manifeſtati Chriſti, qui vitam & ſalutem gratis offert, & credentibus eandem donat, & obſignat.

28 Hic proinde gratiæ, reconciliationis, ſalutis, & vitæ nuncius, quo nihil homines ob peccata ſua maledicti & damnati, felicius, optatius & fauſtius audire poſſunt, rectiſſime Euangelium dicitur.

29 Quemadmodum enim latronibus, propter ſua

latrocinia adiudicatus rotis, acerbissimo & maxime probroso supplicij generi, nihil lætius, nihil iucundius, nihil denique optatius contingere potest, quam vt a sententia damnatoria liberati, iam gloria Regia, & libertate gaudeant: ita hominibus reis iræ æternæ, maledictionisque ob sua peccata, quid melius, quid felicius, quid optatius quam audire se a damnationis sententia absolutos, inter Filios Dei censeri & esse?

30 Hinc illud apud Lucam Domini dictum: Sic scriptum est, & sic oportuit pati Christum, & resurgere ex mortis tertia die, & proclamari in nomine eius pœnitentiam & remissionem peccatorum, coram omnibus Gentibus.

31 Hæc breuis Christi concio clarissimam Euangelij definitionem suppeditat, nimirum quod Euangelium sit vniuersalis prædicatio pœnitentiæ & remissionis peccacatorum in nomine Christi.

32 Huc & illud vltimum Christi mandatum ad Apostolos: Euntes in mundum vniuersum proclamate Euãgelium omni creaturæ: Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit: Qui vero non crediderit, condẽnabitur.

33 In hoc Christi mandato, primum indicatur, quam late pateant beneficia Christi, nempe, ad mundum vniuersum, nõ ad peculiares quasdam in mundo nationes. Deinde significatur, quomodo eadem beneficia offerantur: nempe, per prædicationem Euangelij. Proclamate, inquit, Euangelium. Tum ostenditur quibus offerantur, cum ait: Omni creaturæ: qua voce significat, quod nemo mortalinm sit exclusus a Christi beneficijs, si modo sibi ipsi nõ defuerit. Postremo indicatur quomodo oblata beneficia accipiantur, & quomodo reijciantur. Vt enim sola fide recipiuntur: ita diffidentia reijciuntur.

34 Ex his omnibus, quæ dicta sunt, simul consideratis, vt nobis sit gratior & dulcior hic nuncius salutaris, pleniorem quandam descriptionem Euangelij colligemus, eamque in suas partes retexemus.

35 Euan-

35 Euangeliũ eſt doctrina diuinitus reuelata, in qua annunciatur liberatio a maledictione Legis, ab ira Dei, a morte æterna, & proclamatur remiſſio peccatorum, pax & reconciliatio cum Deo, ſalus & vita æterna, omnibus credentibus in Filium Dei Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum: idque propter eiuſdem victimam, ſine meritis noſtris, ſecundum promiſsionem olim Patribus factam: vt perpetuo gloria bonitatis Dei prædicetur, vtque porro dignos Euangelio fructus edant per Chriſtum liberati, tandemque vita fruantur æterna.

36 Hæc deſcriptio primum diſcernit inter Legem & Euangelium. Lex peccatum oſtendit: Euangelium gratiam. Lex morbum indicat: Euangelium remedium. Lex mortis miniſtra eſt: Euangelium vitæ. Lex iuſticiam hominis requirit, cum interminatione damnationis, ſi quis Legis iuſticiam non habuerit: Euangelium iuſticia aliena credentes ornat, & a damnatoria Legis ſententia iuſtificatum fide abſoluit.

37 Vt ergo in Lege proclamatur ira Dei, peccati virtus, maledictio & mors: ita in Euangelio annunciatur pax cum Deo, peccati abſolutio, benedictio, vita æterna: idque gratis abſque omnibus humanis meritis & operibus.

38 Hinc Paulus: Eripuit nos de poteſtate tenebrarum, & tranſtulit in regnum Filij dilecti ſui, in quo habemus redemtionem, per ſanguinem eius, remiſsionem peccatorum. Per remiſsionem peccatorum intelligendum eſt, quicquid cum ea, ex gratia Dei, coniunctum eſt, vt iuſticia, redemtio, ſalus, vita, pax.

39 Quoniam autem magna pars mundi ruit præceps in damnationem, ob ſua ſcelera, & Euangelij contemtum: deſcriptio noſtra duo genera hominum indicat, quorum alij credunt Euangelio, alij Euangelium contemnunt. Vt enim illi ſaluantur: ita hi iuſte damnantur, vt qui noluerunt ſalutem gratis oblatam accipere.

40 Hinc Apoſtolus: Euangelium eſt potentia Dei

in ſalutem omni credenti. Credenti enim imputatur fides in iuſticiam, hoc eſt, Qui credit, iuſticiæ Chriſti imputatione iuſtus corã Deo reputatur. At non credentem maledictionis ſententia ad ęterna ſupplicia obligat.

41 Non ergo operantis meritum: ſed credentis donum eſt iuſtificatio & ſalus. Vt enim ei qui operatur, nõ imputatur merces ex gratia, ſed datur ex debito: ita non operanti, ſed credenti in eum qui iuſtificat impium, imputatur fides eius ad iuſticiam, Rom. 4.

42 Qualis autem fides illa ſit, quæ beneficia Chriſti per Euangelium oblata, recipiat, Paulus, propoſito Abrahami exemplo docet: ac ſumma huc redit, quod fides ſit fiducia promiſſæ ſalutis propter Chriſtum.

43 Vt enim Chriſtus pro peccato noſtro ſatisfecit, factus pro nobis peccatum: ita ſuam obedientiam, ne Legis damnemur ſententia, nobis donat: vt, non ſolum liberati a peccato, verum etiam Chriſti iuſticia ornati, appareamus in conſpectu Dei iuſti.

44 Hæc Euangelica gratia multis, & parabolis, & exemplis paſſim in Scripturis pingitur: vt in ſeruo debitore 10000. talentorum: in duobus Debitoribus, & Peccatrice, Luc. 7. In Paulo, Cornelio, Dauide & multis alijs.

45 Hæ imagines & exempla, Vt gratuitum eſſe docent beneficium redemtionis: ita qualeſnam oporteat eos eſſe, qui Euangelio credunt, & iuſtificati fide ſunt, clare oſtendunt.

46 Seruo debitori condonauit Dominus ex mera miſericordia totum debitum, quod ſoluendo non erat: Sed eundem durum in conſeruos, ad pœnas reuocat. Peccatrix fide iuſta, non deſinit officioſa erga Chriſtum eſſe.

47 Nã tametſi ſine operibus & meritis noſtris, gratia iuſtificationis & ſalus cõtingit: tamẽ a gratia hac, donatio Spiritus ſancti, & regeneratio ſeparari non poſſunt. NãRegeneratio inſeparabile iuſtificationis accidens eſt.

47 Qua-

47 Quapropter duo genera hominum hic impingũt, Iusticiarij & Epicurei. Illi quidem, propterea quod ex operibus merita salutis, & caussas iustificationis faciũt. Hi vero, quia de gratuita iustificatione & salute gloriantes, se omni turpitudini prostituunt, & cupiditatum carnis se seruos constituunt.

48 Vterque error pestilens est, & confutatur finibus aduentus Christi in mundum, & Euangelij. Nam vt Christus venit in mundum, vt destruat opera Diaboli: quod sane facit, vincendo Diabolum, expiando peccatum, infundendo gratiam, & consummando opus redemtionis, quod futurum est in resurrectione: ita finis Euangelij prædicati est, vt glorificemus Deum, vt fructus fidei edamus, vt vincamus mundum, vt tanquam sacerdotes noui, induamus iusticiam & sanctitatem, & seruiamus Deo omnibus diebus vitæ nostræ, hostias gratas Deo per Christum offerentes.

49 Quam sit huiusmodi obedientia in renatis necessaria, tota Scriptura docet: omnium Sanctorum exempla comprobant: natura fidei euincit: energia Spiritus, quo impelluntur fideles, attestatur: gratia adoptionis indicat. Breuiter, Regni Christi ratio ostendit.

MEDIATOR.

1 Ic tria ordine exponenda sunt: videlicet, cur necesse fuerit Mediatorem Dei & hominum esse Deum: Cur oportuerit eundem esse hominem: Quod, & cur sit vna persona in duabus naturis subsistens.

2 Quod necesse fuerit Mediatorem esse Deum, duæ grauissimæ sunt caussæ: videlicet, Magnitudo mali, quo premebatur natura humana, & impotentia seu infirmitas creaturæ, ad restituenda bona, quæ per peccatum amissa erant.

3 Magnitudo mali cernitur in quatuor potissimum:

videlicet, in Peccati grauitate, in iræ diuinæ iusticia, in potentia mortis, & in Diaboli tyrannide crudelissima.

4 Peccati grauitas maior est, quam vt eius onus sustinere possit finita potentia, qualis est angelorum & hominum. Nam cum infinitus reatus sit, propter infinitum bonum offensum, videlicet Deum, cuius Maiestas læsa erat per peccatum primorum parentum: necesse fuit vt hoc peccatum, aut infinitis pœnis puniretur, iuxta normam iusticiæ Diuinæ, aut pro eo satisfieret iusticiæ Diuinæ. Verum quia hæc satisfactio debuit esse prætium infinitæ bonitatis, & æquiualens, non potuit ab vlla, imo ne ab omnibus creaturis simul, fieri. Quare necesse fuit expiatorem peccati Deum esse. Solus enim Deus, vt est infinitus: ita solus infinitum malum superare, abolereque potuit.

5 Iræ diuinæ iusticia proportionem vindictæ ad offensam postulabat. Cum ergo offensa erat infinita: fuit & ira infinita, quam pura creatura sustinere, placareque non potuit. Quare necesse fuit, vt Mediator, qui irã Dei placaret, Deus esset. De hac ira loquitur Paulus, Ro. 1. Reuelatur ira Dei de cœlo, super impietatem omnium hominum. Quod autem hæc tolli non possit sine Mediatore, docet hoc dictum Baptistæ apud Ioannem, Qui nõ credit in Filium, ira Dei manet super eum. Quod autem hæc ira Dei sit immensa & infinita propter peccatum: (in quo concurrunt hæc mala, contemtus Maiestatis diuinæ, superba contumacia aduersus legem Dei, indigna imaginis Dei, ad quam conditus erat homo, conspurcatio, imitatio Satanæ hostis Dei, fœda defectio a castris Dei ad Diabolum, & intollerabilis ingratitudo, &c.) cognoscitur ex pœna primorũ Parentum, ex pœna secuta in omnibus posteris Adæ, ex cõminationibus diuinis, ex calamitatibus, quibus premitur humanum genus, ex tyrannide Diaboli in homines, ex signis iræ Dei in cœlo, in terra, in mari, ex magnitudine æternarum pœnarum, quas luent, qui non conuertuntur. Denique ex pretio infinito,

infinito,ſoluto pro redemtione pœnæ peccati. Quis hic non videt impoſſibile fuiſſe iram Dei tolli, niſi per Mediatorem,cuius eſſet infinita potentia?

6 Potentia mortis maior fuit quam vt ab vlla creatura ſuperari potuerit: adeo quod Plinius dixerit, ſed falſo,ne Deo quidem poſsibile eſſe mortuum excitare.Nũc autem cum munus præcipuum eſt Mediatoris, deſtruere mortem: neceſſe fuit, vt potentia Diuina polleret, qua vt vitam conferre, ita mortem abolere poſſet. Non eſt enim apud illum, vt Angelus ait, impoſſibile omne verbum.

7 Tyrannis Diaboli crudeliſſima, ſub qua captiuum tenebatur genus humanum propter peccatum, etiam erat opprimenda a Mediatore. Quam autem hoc fuerit impoſſibile humanæ Naturæ, Hiſtoria mundi cum omnium hominum experientia,teſtatur. Quare neceſſe fuit Mediatorem eſſe Deum,qui tyrannidem Diaboli ſua opprimeret potentia. Hinc perſpicuum eſt, quod ad magnitudinem mali,quo premebatur genus humanum,tollendam,requirebatur,vt Mediator eſſet Deus.

8 Hic iuxta cogitetur magnitudo amoris in æterno Patre & Filio & Spiritu ſancto, erga genus humanum. Pater Filio ſuo non pepercit:ſed voluit eum ſubijci pœnis, vt nos ab æternis pœnis liberaret. Filius volens & obediens Patri, factus eſt victima, reatum peccati in ſe deriuans. Spiritus ſanctus ipſe vult in cordibus reconciliatorum habitare,& motus diuinæ voluntati cõgruentes in ijs accendere. Hæc in nobis excitabunt fidem, inuocationem & gratitudinem erga Deum: & munient animos noſtros aduerſus terrores mortis, aduerſus Diaboli tyrannidem, &c.

9 Secunda cauſſa cur oportuerit Mediatorem eſſe Deum, eſt impotentia & infirmitas creaturæ, ad reſtituenda bona, quæ per peccatum amiſimus. Etſi autem vna voce imaginis Dei, hæc bona comprehenduntur:

tamen plura ad eius reparationem necessario requiruntur: quæ Paulus enumerat, 1. Corinth. 1. Cum ait: Christus natus est nobis a Deo Sapientia, Iusticia, Sanctificatio, & Redemtio, vt qui gloriatur, in Domino glorietur. Hæc quatuor bonorum genera nulla creatura aut finita potentia restituere hominibus potuit quemadmodum de singulis ordine videbimus.

10 Primum itaque sapientiam debuit Mediator, restituere, non qualis est mundi, quæ certis terminis clauditur, sed quæ abscondita est a principibus seculi huius. Quæ sane sapientia a Zacharia definitur esse scientia salutis, in remissionem peccatorum per viscera misericordiæ Dei nostri. De hac sapientia loquitur Ioannes, cum ait: Deum nemo vidit vnquam, sed Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarrauit nobis.

11 An non Ioannes Baptista missus est, Zacharia teste, ad dandam hanc sapientiam? An non per Angelos & Prophetas potuisset Deus hominibus hanc reuelare sapientiam? Aliud est dare sapientiam seu docere, vt ministri, aliud est esse sapientiam, hoc est, efficaciter præstare, vt corda hominum percipiant salutarem sapientiam. Vox quidem hominis ferit aures corporis: At Filius Dei, qui est ipsa Dei sapientia, animum hominis replet sapiētia salutari. Nam tum demum verbum Prophetarum fructum adfert, quando Verbum Deus cor aperit, & instillat veræ sapientiæ semina. Quod sane, non est creaturæ vllius, sed Creatoris solius. Ex quo sequitur oportuisse Mediatorem esse Deum.

12 Secundo loco oportuit Mediatorem iusticiam restituere. Nam sine perfecta iusticia nemo potest in conspectum Dei prodire. Verum perfectam iusticiam, quæ sufficiat omnibus, nemo potest conferre, nisi Deus. Siquidem duo requiruntur, vt homo sit perfecte iustus coram Deo: quorum primum est liberari ab iniusticia & peccato, quæ mala in mundum homines secum adferunt. Alterum, donari & ornari plena legis diuinæ

(quæ

(quæ est mensura iusticiæ, quæ coram Deo valet) obedientia. Neutrum horum præstitisset Mediator nisi Deus esset.

13 De priori supra diximus, vbi ostendimus enormitatem peccati, & iusticiam iræ diuinæ. De altero, quod est donari & ornari iusticia quæ satisfaciat legi Dei, manifestum est quod nullius creaturæ iusticia, cum sit finita, posit sufficere infinitis hominibus in salutem: quod sane in Mediatore requiritur. Si quidem, vt sufficienti expiationis victima pro peccatis satisfacere, atque adeo omnem reatum tollere: ita obedientia sua erga Legem, omnes iustos coram Deo sistere, qui in ipsum credunt, debuit. Ita enim Paulus ait, Eum qui non nouit peccatũ, fecit peccatum, vt nos fierimus iusticia Dei in ipso. Talem proinde Mediatoris iusticiam, hoc est, infinitam esse oportuit: vt infinitis hominibus sufficeret. Quare necesse erat, vt Mediator noster sit verus Deus.

14 Sanctificatio tertio loco sequitur, quam Mediator adferre debuit, quod sane cum nulla creatura præstare potuit, Deum oportuit esse Mediatorem. Siquidem solius Dei est, dare Spiritum sanctificatorem, sine quo, ne inchoari quidem, nedum consummari potuit sanctificatio nostri.

15 Porro, cum sanctificatio opponitur peccato, & in peccato sunt duo, videlicet, Formale, vt reatus, & Materiale, vt vitiosæ qualitates & actiones: duplex erit sanctificatio. Vna quæ opponitur reatui, quæ est expiatio peccati per Christi sanguinem: Altera opponitur vitiosis qualitatibus & actionibus, quæ est, segregatio hominis a profanitate Gentium, per mortificationem carnis: & coniunctio eiusdem hominis cum Deo, per viuificationem Spiritus.

16 Hæc sanctificatio vocatur etiam a Paulo Philip. 3 Circuncisio spiritualis. Nos, inquit, circuncisio sumus, qui spiritu Deum colimus, & in Christo gloriamur, & non in carne confidimus. Proinde circuncisio spiritualis

eſt amputatio fiduciæ carnis, cui ſuccedit gloriatio in Chriſto, & purus colendi Deum affectus. Atque hæc reuera eſt ſanctificatio illa, quam Deus & homo, Mediator noſter adfert.

17 Redemtio, quam poſtremo loco collocat Paulus, primum requirit perpetuam præſentiam Mediatoris in Eccleſia, late per mundum ſparſa. Sed quis poteſt, ſimul & ſemper in tot locis præſens eſſe, niſi ſit Deus? Secundo loco requirit cuſtodiam Eccleſiæ, videlicet, vt Mediator ſit cuſtos, non ſolum Eccleſiæ totius, verum etiam ſingulorum membrorum, aduerſus infinitas technas Diabolorum & hominum, quod ſane diuinæ potentiæ eſſe, manifeſtum eſt. Tertio, requirit vt Mediator inſpiciat corda, ne fallatur externa hypocritarum larua. Iam autem, cum ſolius Dei ſit intueri corda hominum, & intimos affectuum receſſus contemplari, & hoc Mediatoris eſt officium: certe oportuit Mediatorem eſſe Deũ. Quarto, requirit, vt vbique audiat gemitus ſe inuocantium, & in Spiritu & veritate precantes exaudiat: quod ſane ſolius diuinæ virtutis eſt. Quinto requirit, vt in extremo die exuſcitet mortuos, vt prodeant ex terræ puluere omnes homines, inde vſque ab Adam ad vltimum. Sed quid ad tantum opus valent omnium creaturarũ vires? Sane, omnes angeli & omnes homines ſuis viribus, ne vnum excitarent mortuum, nedum omnes, idque in ictu oculi. Sexto & vltimo requirit, vt Mediator conferat reſſuſcitatis, qui in vera fide obierant, æternam vitam, perpetuam gloriam, & conformitatem cum Deo. Sed quãtum hoc opus ſuperat creaturarum vires, nemo non videt, niſi qui & mente & ſenſu caret. Cum igitur Mediatoris ſit, tantis bonis Eccleſiam ſuam ornare, quæ conferre nemo poteſt, niſi ſit Deus, profecto neceſſe fuit Mediatorem Deum eſſe.

18 Breuiter, vt omnia vno verbo concludam, Si Mediator Deus non eſſet, ſaluator non eſſet, ſed potius ſaluatore indigeret. Et Ioannes Caſſianus: Audi loquentem

ad

ad paſtores de Dei ortu, angelum Dei: Natus eſt, inquit, hodie vobis ſaluator, qui eſt Chriſtus Dominus in ciuitate Dauid. Ne ſolum vtique in Chriſto hominem intelligeres, & Domini & Saluatoris nomen adiecit, Scilicet, vt quem ſaluatorem eſſe cognoſceres, Deum nequaquam eſſe dubitares. Et cum ſaluandi virtus non niſi diuinæ competeret poteſtati, diuinæ eſſe eum potentiæ, non ambigeres, in quo potentiam ſaluandi eſſe didiciſſes.

19 Hactenus cur neceſſe fuerit Mediatorem eſſe Deũ, dictum eſt. Nunc ſecundo loco, vt propoſuimus, dicendum erit, cur oportuerit eundem eſſe hominem. Et poſſunt quatuor cauſſæ ex Scripturis apte numerari, quæ ſũt Iuſticia Dei, Reſtitutio imaginis Dei amiſſæ per peccatũ, Adoptationis ratio, & Reſurrectionis certitudo.

20 Iuſticia Dei requirebat, vt inobedientia commiſſa in carne noſtra, in eadem ſarciretur. Congruebat enim ordini diuinæ iuſticiæ, vt cum genus humanum primum peccaſſet in vno Adamo, aliquis in humano genere a peccato immunis, pœnam ſolueret, quæ eſſet pretium pro cæteris. Ideo ergo Dominus noſter aſſumſit humanam naturam & homo factus eſt, veluti perſonam ipſius Adæ referens: (cuius etiam nomen illi tribuitur) vt pœnam peccati in carne, in qua admiſſum fuerat, perſolueret. Ideo Paulus ait: Si vnius delicto mors regnauit per vnum (ſcilicet Adam) multo magis abundantiam gratiæ, donationis & iuſticiæ accipientes in vita regnabũt, per vnum Ieſum Chriſtum. Item; Sicut per inobedientiã vnius multi conſtituti ſunt peccatores: ita per obedientiam vnius multi conſtituentur iuſti. Item: Quia per hominem mors, per hominem etiam reſurrectio mortuorum. Item ad Heb. 2. Quoniã pueri ſunt participes carnis & ſanguinis, ipſe quoque conſimiliter factus eſt particeps carnis & ſanguinis, vt per mortem aboleret eum qui mortis habebat imperium, hoc eſt, Diabolum. Huc & illud Irenæi dictum: Oportebat eum, qui inciperet

occidere peccatum, & mortis reum redimere hominẽ, id ipsum fieri, quod erat ille, id est, hominem. Et Augustinus: Caro occæcauerat te, caro te sanat: quoniam sic venit Christus, vt de carne vitia carnis restingueret.

21 Restitutio imaginis Dei, ad quam homo fuit conditus, fieri debuit, per naturalem imaginem Dei. Vnde Athanasius: Congruebat Filium assumere humanam naturam, vt hæc persona, quæ est substantialis imago Patris, restitueret imaginem Dei in nobis.

22 Adoptionis nostri ratio idem postulabat. Ideo enim venit filius Dei, assumta humana natura: vt nos filios Dei faceret. Voluit ergo nobis naturæ societate iungi, & frater noster fieri: vt nos ipsius membra effecti, filij Dei fieremus. Nam ideo filij Dei sumus, quia in Christo, qui est naturalis filius Dei, sumus per fidem. In hoc enim solo dilecti sumus, & filij. In hanc sententiam loquitur Irenæus: Filiorum, inquit, adoptionis eius non participes possemus esse, nisi per Filium eam quæ est ad ipsum, recepissemus ab eo communionem, nisi verbum eius cõmunicasset nobis, caro factum.

23 Resurrectionis nostri certitudo, vis & efficacia in hoc sita est, quod Mediator noster sit homo. Vnica enim spes & certitudo, quam de resurrectione corporum habemus, est, quod Christus Mediator noster, carnem nostram assumpserit. Nam caro, quam nunc corruptioni obnoxiam circumferimus, iam suscitata est in Christo vt in primitijs, & in possessionem regni cœlorum ingressa, ibique immortalis est facta. Virtute igitur societatis, quã habemus cum Christo, excitabimur in extremo die, & donabimur, etiam secundũ carnem immortalitate. Hisce quatuor rationibus demonstratur, summe necessarium fuisse Mediatorem Dei & hominũ, verum hominẽ esse.

24 Tertio loco proposuimus, quod Mediator qui est Deus & homo, sit vna persona, & cur hoc fuerit necessarium. Quod sit vna persona Mediator noster, hæc dicta confirmant: Et verbum caro factum est. Quo dicto significatur

nificatur vnio diuinæ & humanæ naturæ, & non confusio, aut mutatio. Nam factum est, refertur ad compositionem seu vnionem extremorum, scilicet Verbi & carnis, & non ad extrema compositionis. Dicitur enim Verbum factum non absolute, sed respectu carnis assumtæ. Ad Rom. 1. Filius Dei natus est ex semine Dauid, secundum carnem, & declaratus est Filius Dei per potentiam. Ad Rom. 9. Ex quibus est Christus secundum carnem, Qui est super omnia benedictus in secula.

25 In his dictis Pauli, Secundum, est distinctiua particula, qua distinguuntur naturæ vnius & eiusdem personæ. Luc. 1. Quod ex te nascetur Sanctum, Filius Dei vocabitur. Ad Galat. 4. Postquam venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum natum ex muliere. Philippen. 2. Dedit ei nomen, quod est super omne nomen, vt in nomine Iesu omne genu flectatur, & omnis lingua confiteatur quod Dominus sit Iesus Christus ad gloriam sui Patris.

26 Hæc dicta testantur quod Christus sit vna persona, in qua sunt duæ naturæ, non mutatæ aut confusæ, sed personaliter vnitæ.

27 Quod autem ex Damasceno & Gregorio Nysseno adfertur de deificata natura humana, dextre accipiẽdum est. Dicitur enim natura humana deificata, non quidem per conuersionem ipsius in diuinam: sed per coniunctionem humanæ naturæ ad diuinam in vnam hypostasin.

28 Quod autem necessarium fuerit, vt Mediator esset vna persona, & non duæ, vt sunt distinctæ naturæ. hæ sunt rationes.

29 Prima, Mediator noster Deus & homo vna persona esse debuit, vt Deum & homines vnum faceret. Iungitur ergo Patri vera diuinitate, & homini vera humanitate, vt ita vtroque copulet.

30 Secunda, Mediator inter partes diffidẽtes nihil efficiet, si vni adhæret, & ab altera diffidet. Quare oportuit

vt Mediator quadam neceſſitate vtrique parti iunctus ſit. Deo ergo, qui offenſus erat peccato noſtro, vera diuinitate eſt iunctus Mediator noſter. Homini autem vera humanitate ſociatus eſt, vt poſſet coniungere aduerſas partes, ſocietate quam habuit cum vtriſque: iuxta illud Irenæi lib. 3. cap. 20. vbi agit de cauſsis cur verbum Dei caro fieret. Oportuerat, inquit, Mediatorem Dei & hominum propter ſuam ad vtroſque cognationem in amicitiam & concordiam vtroſque reducere, & facere vt Deus aſſumeret hominem, & homo ſe dederet Deo. Et Theodoretus, Quemadmodum qui duos quoſpiam, manus inter ſe conſerentes, vult reconciliare, ſe mediũ interponens, & hunc quidem dextra, illum vero ſiniſtra tenens: ad amicitiam deducit & coniungit, ita ipſe cum diuinam naturam humanæ vniiſſet, inuiolabilem, & quæ diſſolui non poteſt, pacem conciliauit.

31 Tertia, Si non eſſet Mediator vna perſona, opera redemtionis in humana natura peracta, nequaquam eſſet ſufficiens pretium pro peccato, quo infinitum bonũ eſt offenſum. Mors ſiquidem debebatur pro peccato. Verum, purus Deus mortem ſentire non potuit, nec ſolus homo ſuperare potuit: factus eſt ergo D us homo: vt homo & Deus, & deberet & poſſet ſatisfacere pro morte æterna humano generi debita.

32 Aſſumſit proinde æternus Dei filius humanam naturam in vnionem perſonalem, vt opera in humana natura peracta, infinitæ eſſent virtutis & meriti. Siquidem ex indiuidua naturæ diuinæ & humanæ, in vna perſona, vnione, eſt dignitas infinita, perfectio abſolutiſſima, & inæſtimabile pretium ſanguinis, mortis, atque adeo omnium actionum & paſſionum Chriſti, in ſanctiſſima eius humanitate. Inde eſt potentia & virtus delendæ iniquitatis, & poteſtas remittendi peccata, iuſtificandi, viuificandi & ſaluandi credentes.

33 Etſi autem Chriſtus in ſola carne paſſus eſt: tamen Paſſio perſonæ tribuitur, propter illam arctiſſimam duarum

duarum naturarum vnionem in vna perſona. Atque hoc vult Cyrillus, cum ait: Quoniam corpus, quod propriũ eius factum eſt, paſſum eſt, propterea Verbum ipſum pro nobis paſſum dicitur. Atque hinc eſt quod omnia in Chriſto habeantur diuina, immenſa, inæſtimabilia & ſaluifica opera, & beneficia redemtionis.

COMMVNICATIO idiomatum.

1 IDIOMATA in Chriſti perſona ſunt proprietates, quibus naturæ, videlicet diuina & humana, & integræ ſaluæque manent, & diſtinguuntur vna ab altera.

2 Eſt enim idioma quod vni naturæ ita proprium eſt, vt non ſit alterius reipſa.

3 Diuerſæ igitur cum ſint naturæ: diuerſa habeant idiomata eſſentialia, neceſſe eſt.

4 Neque ex perſonæ vnitate confundẽda, ſed ex naturarum diuerſitate diſtinguenda ſunt in vno Chriſto idiomata.

5 Saluis igitur naturis diuerſis, maneant idiomata diſtincta: & idiomatis confuſis, confundantur etiam naturæ, neceſſe eſt.

6 Cum ergo hęc enunciatio: Deitas eſt humanitas: ſit abſurda & falſa (diuerſiſſimæ enim ſunt naturæ) fieri non poteſt, vt ea quæ ſunt huius propria, illi attribuantur, ſine errore & confuſione naturarum.

7 His ita poſitis, diſtinctius idiomata naturarũ Chriſti explicemus.

8 Idiomata ergo diuinæ naturæ ſunt duplicia. Quædam enim ſunt ἀκοινώνητα, id eſt, incommunicabilia, quæ reipſa non communicantur, hoc eſt, neque induuntur creaturis, neq. creaturæ aliquas proprietates inde mutuantur. Qualia ſunt hæc: eſſe æternum, eſſe immenſum, eſſe infinitum, eſſe incircumſcriptum, per ſe exiſtere.

9 Nihil enim præter ſolum Deum eſt æternum, eſt immenſum, eſt infinitum, eſt ἀπερίγραπτον, per ſe exiſtens.

10 Quædam ſunt κοινωνητὰ, id eſt, communicabilia, quæ tametſi vt ſunt, ita manent quoque vnius Deitatis propria, alioqui communia effecta, non amplius idiomata dici poſſent.

11 Nam τὸ κοινὸν & ἰδίωμα ita opponuntur, vt nec alterum alteri, nec ambo tertio alicui, proprie & reipſa tribui poſſint.

12 Huius generis ſunt exiſtere, ſapientem eſſe, bonũ eſſe, purum eſſe, ſanctum eſſe, potentem eſſe, &c.

13 Hæc enim etſi reipſa ſunt Dei propria: tamẽ vſus & virtutis reſpectu, item qualitatis ac ſimilitudinis cuiuſdam tenuis ratione, communicari dicuntur: quam ob rem etiam κοινωνητὰ appellantur. Vt cum dicitur: homo exiſtit: homo eſt beatus: virgo eſt pura: qui credidit eſt ſanctus: Rex eſt potens.

14 Hæc attributa, etſi Dei re ipſa ſunt idiomata: tamen Deus bonus & amans ſuæ creaturæ, radios quoſdam harũ ſuarũ proprietatum communicat creaturis.

15 Idiomata humanæ naturæ Chriſti ſunt in triplici diſcrimine: quædam enim ſunt temporaria: quædam perpetua: quædam poſt reſurrectionem & triumphum Chriſti acceſſere.

16 Temporaria idiomata humanæ naturæ Chriſti fuerunt infirmitatis: atque ideo durarũt ſolummodo vſque ad mortem: vt fatigari, eſurire, dormire, triſtari, lacerari, angi, & multa huius generis. Hæc omnia cum morte depoſuit, ea enim ad tempus aſſumpſerat, vt nobis ſimilis per omnia excepto peccato, inueniretur.

17 Pertinebant igitur iſta ad tempus exinanitionis, qua Filius exinaniuit ſeipſum vſque ad mortem crucis.

18 Non quod Diuinitas, ſui ipſius reſpectu, & ſeorſim, ſit exinanita, ſed quatenus carni ſeſe vniuit. Non enim vt in naturam humanam participatio gloriæ, ita diminutionis ignominia in diuinam cadit naturam.

19 Perpetua idiomata naturæ humanæ sunt, quibus sublatis naturam humanam simul tolli necesse est.

20 Fieri enim non potest vt vlla res sine suis essentialibus proprietatibus consistat. Sunt enim essentiales proprietates, quæ essentiam ipsam seu naturam constituũt.

21 Huius generis sunt, occupare certum locum, secũdum Petrum Apostolum Act. 3. περίγραπτον esse, secundũ Nazianzenum & Iustinum: Loco teneri, secundum veri corporis modum, vt August. loquitur. In certo spacio esse, & finitum esse, secundum Vigilium. Breuiter tota pia antiquitas cum vniuersæ scripturæ consensu, veritatem humanæ naturæ in Christo agnoscit & confitetur.

22 Idiomata humanæ naturæ post resurrectionem, præter illa, quæ perpetua esse cum tota Scriptura & puriori antiquitate diximus, sunt omnia quæ cõiuncta sunt cum consessu eius ad dexteram Patris: videlicet, quod Christus deposita omni infirmitate, in eum gloriæ gradum sit euectus, quo supra omne nomen, vt Paulus loquitur, id est, dignitatem & eminentiam, emineat, carne ipsius iam plene a Deitate, σωματικῶς in ea inhabitante glorificata, non in sua essentia, neque in proprietatibus essentialibus absorpta, quod sane non esset glorificari, sed aboleri potius humanam naturam. Atque hoc est quod Iustinus ait: Corpus Christi particeps factum est, non naturæ Deitatis, sed diuinæ dignitatis.

23 Quod autem quidam humanam naturam Christi, post resurrectionem, ita maiestate Deificatam esse contendunt, quod suas proprietates essentiales non retineat, manifesta refutantur Scriptura.

24 Scriptura enim vtriusque meminit: videlicet, maiestatis & loci, seu situs carnis Christi post ascensionem. Ita enim autor Epistolæ ad Hebræos ait: Sedet ad dexteram Maiestatis in excelsis.

25 Si ergo quæris, quid acciderit Christo post ascẽsionem? respondet: Sedet ad dexteram Maiestatis. Si vlterius quæris, vbinam sede ? respondet, in excelsis, hoc est,

vt Paulus ad Eph. 4. interpretatur, ſupra omnes cœlos.

26 Verum ſi obieceris, omnia eſſe plena Maieſtate gloriæ Chriſti. Reſpondeo, Sit anathema, qui vel aliud ſentit vel dicit.

27 Diſcernendum interea eſt, inter Maieſtatem ſimpliciter, & thronum Maieſtatis, quem in cœlo eſſe Scriptura pronũciat Heb. 8. Qui cõſedit ad dexteram throni Maieſtatis in cœlis. Huc facit illud Auguſtini, tractatu. 50. in Ioannem: Quoniam verum eſt quod ait: Ecce ego vobiſcum ſum vſque ad conſummationẽ ſeculi, & abijt: & hic eſt: & redijt: & nos non deſeruit. Corpus enim ſuum intulit cœlo, Maieſtatem non abſtulit mundo. Et Cyprianus lib. 6. cap. 14. Hic animaduertendum eſt, quod etſi corporis ſui præſentiam hinc ſubduxerit. Maieſtate tamen diuinitatis ſemper adeſt, ſicut ipſe a diſcipulis abiturus pollicetur: Ecce vobiſcum ſum omnibus diebus, vſque ad conſummationem ſeculi.

28 Hoc ipſum de veritate humanæ naturæ Chriſti, docet modus aduentus Chriſti ad iudicium. Veniet, (ait ipſe Filius hominis) in gloria ſua, & omnes ſancti Angeli eius cum eo, & ſedebit ſuper thronũ gloriæ ſuæ. Item, Videbitis filium hominis ſedentem ad dexteram potentiæ Dei, & venientem in nubibus cœli. In hac maieſtatis gloria ſedens, ſtatuet oues quidem a dextris ſuis, hœdos vero a ſiniſtris. Non ergo gloria maieſtatis tollit localitatem aut circumſcriptionem carnis Chriſti, ſicut impurus Eutyches docuit.

29 Qui localitatem & circumſcriptionem carnis Chriſti, exiſtimant non poſſe ſtare cum Vnione perſonali, ſed ſeparari Diuinitatem a carne: craſſime impingunt, ſomniantes infinitatem finitam eſſe. Neque neceſſe eſt, ea quæ vnita ſunt, æque omnibus partibus patere.

30 Teneatur ergo hoc Antiquitatis teſtimoniũ, quod eſt apud Damaſcenum lib. 3. de fide cap. 7. Deitas eſt incircumſcripta, non coextenſa carne eius cum incircumſcripta eius diuinitate.

31 Quamuis

31 Quamuis itaque non ſecundum vtramque naturam: tamē ſecundum inſeparabilem perſonæ vnitatem, totus præſens eſt.

32 Retineamus ergo conſtanter articulos fidei noſtræ, de vero Chriſti aſcenſu in cœlum: & de reditu eiuſdem ad iudicium, iuxta teſtimonium angelorum Act. 1. Hic Ieſus, qui aſſumtus eſt a vobis in cœlum, Sic veniet quemadmodum vidiſtis eum euntem in cœlum.

33 Iam videamus κοινωνίαν ἰδιωμάτων, id eſt, communicationem proprietatum. Verum priuſquam eam definiemus, nominum quorundam, quorum noticia ad huius myſterij declarationem neceſſaria videtur, diſcrimen tenendum eſt, quod eſt quintuplex.

34 Primū, Quędā ſunt naturarū propria: vt Deitas, humanitas, caro, diuinitas, diuina natura, humana natura.

35 Hæc enim ſolūmodo naturas declarant, niſi quod carnis nomen interdum concrete accipiatur per Synecdochen, vt in illo dicto Ioānis: Verbum caro factum eſt.

36 De his tenēda eſt regula: Quæ natura diſtincta ſūt, eorum quoque idiomata & actiones diſtingui oportet.

37 Cum ergo Deitas, ſeu natura diuina, ita diſtincta ſit ab humana natura, vt nunquam poſſit eſſe, aut fieri humanitas, ſeu humana natura: ſequitur idiomata & actiones harum diſtinctarum naturarum minime con=fundi aut alienari poſſe, niſi ſimul confundantur naturæ, quæ tamen inconfuſe vnitæ ſunt.

38 Secundum, Quædam ſunt propriæ perſonæ in natura diuina ab omni æternitate, quibus Filius a Patre & Spiritu ſancto diſtinguitur, vt Filius Dei, imago Dei, Deus de Deo, lumen de lumine. Item, Λόγος, οὐ ῥητὸς, ἀλλ' οὐσιώδης.

39 Tertium, Quædam ſunt communia perſonæ Chriſti cum Patre & Spiritu ſancto ab æterno: vt eſſe omnipotentem, æternum, increatum, infinitum, immenſum, incircumſcriptum, quæ æqualitatem, coæternitatem & identitatem naturæ docent.

40 Quartum, Quædam ſunt officij perſonæ Chriſti in duabus naturis ſubſiſtentis. Etſi enim hic perſona tota agens eſt: tamen media actionum ſunt naturæ ipſæ, quæ ſuis proprietatibus agunt & perficiunt opus redemtionis, quod eſt totius perſonæ Chriſti Dei & hominis.

41 Quintum, Quædā ſunt communia naturis Chriſti & perſonæ, ab incarnationis tempore: videlicet, &, ea quæ ſūt ſecūdi & tertij ordinis, quæ diximus ab æterno Chriſto conuenire: &, ea quæ homini facto ex tēpore attribuūtur: vt Deus, Λόγος, Filius Dei, Dominus gloriæ, Homo, Filius hominis, Filius Dauidis, Semen mulieris.

42 Hæc, quia concreta ſunt, naturas cum ſubiecto ſignificant.

43 In his ſolis concretis locū habet κοινωνία ἰδιωμάτων. Obtinent enim concreta compoſitum ſignificandi modum vt abſtracta ſimplicem. Etſi alias denominationem capit perſona a diuina natura, alias ab humana: tamen ſemper perſona vna ſignificatur.

44 Hoc diſcrimine nominum, quæ tribuuntur Chriſto, obſeruato, facilius erit iudicare de communicatione idiomatum, quæ locum habet, vt diximus, ſolummodo in concretis, quibus perſona ſignificatur, vt abſtractis naturæ.

45 Communicatio igitur idiomatum non ſic dicitur reſpectu idiomatum inter ſeſe, vt nonnulli putant, quaſi hæc communicatio aut eſſet effuſio proprietatū vnius naturæ in aliam, aut mutua idiomatum confuſio. Nam ſi ita eſſet: & illa, quæ effunderet ſuas proprietates, aboleretur: & ea, quæ reciperet, alia fieret quam erat antea. Atque ita Chriſtus nec Deus nec homo eſſet, conflatis ſcilicet duabus naturis in vnam tertiam compoſitam.

46 Sed hæc communicatio idiomatum dicitur reſpectu perſonæ, de qua promiſcue prædicantur idiomata, vndecunque perſona denominationem accipiat, hoc eſt, ſiue à diuina ſiue ab humana natura.

47 Proinde cōmunicatio idiomatum, eſt talis prædi-

catio,

catio, in qua proprietates vnius naturæ tribuuntur non alteri naturæ, ſed perſonæ denominatæ ab altera natura, propter vnionem duarum naturarum in vna eademque perſona.

48 Sed, vt clarius forte dicatur, Communicatio idiomatum, eſt communis prædicatio idiomatum de perſona, vndecunque denominatur, ſiue a deitate, ſiue ab humanitate.

49 Hinc recte dicitur: Deus eſt homo, Deus eſt crucifixus, Deus acquiſiuit ſibi Eccleſiam ſuo ſanguine, Deus eſt mortuus, Deus reſurrexit. Et contra: Hic homo eſt Deus, Hic homo condidit cœlum & terram, Hic homo eſt vbique. Hic homo ſaluat, ſuſcitat mortuos, dat vitam æternam.

50 Hic enim Hominis nomine intelligitur perſona, quæ eſt Deus & homo, etſi denominationem capit a natura humana.

51 Hæ ergo prædicationes veriſſimæ ſunt, quia ſubiecta in his propoſitionibus ſunt concreta, quibus duo ſignificantur, videlicet, perſona & naturæ. Proinde perſonæ reſpectu veræ ſunt iſtæ enunciationes: Siquidem perſona illa, vna & eadem, eſt & Deus, & homo.

52 Si quæris, qualiſnam ſit hæc prædicatio? recte reſponderi poteſt, quod ſit realis. Nam ſi ea prædicatio eſt realis, cum id ineſt vere in ſubiecto, & reipſa quod de eo prędicatur; non video cur hæc prædicatio idiomatum de perſona, realis dici non poſſit. Eſt enim reuera in perſona, & Diuina & humana natura, cum ſuis eſſentialibus proprietatibus.

53 Verum ſi hanc prædicationem verbalem dixeris, in multa abſurdiſsima incurres. Negabis perſonæ in duabus naturis ſubſiſtentis vnitatem. Negabis manere ſaluas duas naturas in vna perſona. Negabis concreta habere compoſitum ſignificandi modum, hoc eſt, ſua ſignificatione complecti, & rem, & ſubiectum, in quo res illa eſt, quæ principaliter nomine concreti ſignificatur.

54 Cum ergo Patres, inter quos ſunt Iuſtinus, Damaſcenus, & Gregorius Nyſſenus, dicunt, carnem Chriſti deificatam eſſe, accipiendum eſt dextre, iuxta piorum doctorum in Eccleſia interpretationem.

55 Non enim dicitur caro Chriſti deificata, eo quod ſit conuerſa natura humana in diuinam, aut quod ſit facta ipſa diuinitas: ſed quia coniuncta eſt humana natura ad diuinam, in vnionem perſonalem: & quod ſit facta Dei caro.

56 Vt enim natura diuina non poteſt in aliud conuerti, quoniam eſt incorruptibilis: ita nec aliud in eam conuerti poteſt, eo quod ſit ingenerabilis.

57 Ad hanc quæſtionem Iuſtinus reſpondens ait: Μένει μὲν τὸ σῶμα, σῶμα, εἴπερ ἐ σῶμα θεὸς, μετείληφε δὲ θείας ἀξίας, ἐ φύσεως.

58 Neque tamen exiſtimandum eſt, quod hæc deificatio, pertineat ad communicationem idiomatum duarum naturarum, quæ eſt alternata, vt declarauimus, proprietatum vtriuſque naturæ de perſona, prædicatio. Sed ad excellentiam vnius naturæ, nempe humanæ in perſona Chriſti, qua humana natura antecellit omnibus creaturis, ſapientia, bonitate, puritate, ſanctitate, potentia, maieſtate & gloria.

59 Et tametſi hæc excellentia, manat a natura diuina in humanam, propter vnionem perſonalem, quemadmodum Naziãzenus indicat hiſce verbis: τὸ μὲν ἐθέωσε, τὸ δὲ ἐθεώθη: Tamen ab vnione illo omnino diſtinguenda eſt, ne vel, cum Neſtorio, faciamus Chriſtum, diuinũ hominem, atque ita imprudentes conſtituamus duos Filios, vnum Dei, alterum virginis, hoc eſt, duas perſonas, vt ſunt duæ naturæ: vel, cum Eutychete, ſomniemus vnã naturam ex duabus compoſitam, vt eſt vna perſona.

60 Hæc omnia incommoda facile cauebimus ſi accurate, quemadmodum iam oſtenſum eſt, diſtinguamus inter hæc tria, videlicet: Vnionem perſonalem, Communicationem idiomatum, & Donorum, quibus eſt ornata

nata

nata humana Christi natura, collationem, quam a Patribus deificationem dici ostendimus.

61 Sed quid efficit illa κοινωνία ἰδιωμάτων? Primum, contra Nestorium, vnitatem personæ, in duabus naturis subsistentis confirmat. Nam nisi vna eademque persona esset Deus & homo, absurdissima esset alternata illa idiomatum prædicatio Cum igitur Christus dicit, Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo, Filius hominis, qui est in cœlo: manifeste ex communicatione idiomatis diuinæ naturæ, quod tribuit Filio hominis, significat eundem esse Deum & hominem, vnam videlicet personam, in duabus naturis subsistentem.

62 Denique hæc communicatio idiomatum, docet precium actionum Mediatoris in humana natura infinitum esse, quia persona vna eademque, quæ est Deus & homo, est agens, adeo vt omnes actiones, sine mediante humana natura, siue diuina, sint, & dicantur, Personæ actiones.

63 Hinc est illud dictum Lyrani, Luc. 11. A Christo prouenit gratia & gloria, principaliter ratione deitatis, & instrumentaliter ratione humanitatis, quæ est organum coniunctum ipsius deitati.

64 Caro igitur Christi viuifica est, quia est caro eius personæ, quæ est Deus. Obedientia hominis Christi est nostra iusticia, quia est obedientia eius personæ, quæ est Deus. Passio Christi in æternum est efficax ad sanctificandum credentes, quia est Passio personæ, quæ est Deus. Oratio Christi omnibus prodest, quia est oratio personæ quæ est Deus. Ad hunc modum iudicandum est, de omnibus alijs actionibus Mediatoris.

65 Tametsi enim quædam actiones a diuina natura proprie proficiscuntur, & quædam ab humana natura fiunt: tamen omnes æqualiter dignitatem accipiunt a persona, quæ cum Deus & homo sit, alia agit diuina, alia humana natura.

CHRISTVS SACERDOS.

1 DE Filio Dei, rege & pontifice nostro, quatuor tenere pios oportet. 1. Quod sit verus Deus. 2. Quod sit verus homo. 3. Quod admiranda sit coniunctio duarum naturarum, Diuinæ & humanæ, in vnionem personalem. 4. Quodnam sit personæ officium, quæque eius beneficia erga Ecclesiam.

2 Pontificem nostrum Iesum Christum, verum Deum esse, quintuplicia testimonia conuincunt, quorum autoritas tanta esse debet pijs, vt nec a Diabolis, nec ab hominibus, sibi aliud persuaderi permittant. Quicunque enim hic impingit, gratia Dei & salute excidit.

3 Primum testimonium, est ipsa vox Prophetarum & Apostolorum, qui Christum verum Deum pronunciant. Psal. 68. ait de Christo: Iehoua nomen illi, Exultate in conspectu eius. Et 1. Ioan. 5. Et sumus in Filio eius Iesu Christo, Hic est verus Deus & vita æterna. Huiusmodi Prophetarum, & Apostolorum pronunciata, sunt pene infinita.

4 Secundum, est cultus Christo mediatori nostro exhibendus. Nam, cum vniuersa Scriptura veteris & noui Testamenti præcipit inuocare Christum, Et sancti Prophetæ & Apostoli, cum tota Ecclesia, Christum adorant, Nemini dubium esse potest, Christum esse verum Deum. Creaturam enim inuocare, abominanda idololatria est voce Dei damnata.

5 Tertium, Opera Christi, testantur veram Christi diuinitatem. Cum enim solus Deus creet, viuificet, exaudiat, saluet, & hæc opera Christo recte tribuantur: sequitur, eum natura Deum esse.

6 Quartum, Confessio puræ & Catholicæ Ecclesiæ, quæ in Symbolis, Apostolico, Athanasiano, & Ambrosiano, apertissimis verbis Filium Dei vnum cum Patre Deum, in vera & æterna diuinitate, agnoscit.

7 Quin-

7 Quintum, Eſt munus Mediatoris, quod puræ creaturæ nullo modo conuenit, quemadmodum paulo poſt declarabimus.

8 Hæc teſtimonia, vt veram noticiam diuinitatis Chriſti adſtruunt: ita fidem piorum confirmant, qua ſtatuunt Chriſtum omnipotentem eſſe, ideoque poſſe credentibus omnia quæ promittit in ſuo verbo præſtare, etiamſi tota rerum vniuerſitas contradicere videatur.

9 Secundum, quod tenendum dixi de Chriſto Mediatore, eſt, quod ſit verus homo de virgine matre natus, quæ virgo recte a ſanctis Patribus θεοτόκος dicta eſt. Nam Filius, quem genuit, ſecundum carnem, verum hominem, eſt etiam verus & æternus Deus.

10 Hinc fides piorum, de Chriſti affectu erga ſe, alitur. Nam qui adeo ſe humiliauit, vt ſe coniungeret naturæ ſocietate cum homine, abſque omni dubio humanis ærumnis & calamitatibus afficitur, vt eis adſit, qui in ſe viua fiducia recumbunt, & ſpiritu ei ſociantur.

11 Tertium, quod tenere oportet, eſt Vnio perſonalis, nimirum, quod Diuina & humana natura ita copulatæ ſeu potius vnitæ ſint in vnionem hypoſtaticam, vt & de eodē recte dixeris: Hic eſt verus Deus: hic eſt homo verus: & quæ ſunt diuinæ naturæ, vere tribuantur homini propter vnionem perſonalem. Vt enim pie dixeris: Deus eſt crucifixus: ita Catholice pronunciaueris: Homo Ieſus cœlum & terram condidit. Ideo enim prędicata commutantur, quia eſt vnum ὑφιστάμενον.

12 Hanc commutationem prædicatorum vocarunt ſancti Patres Communicationem idiomatum, videlicet quia idiomata, hoc eſt, proprietates vnius naturæ, alteri communicentur & tribuantur in concreto.

13 Diuinæ naturæ idiomata ſunt, eſſe omnipotentem, eſſe creatorem, eſſe ſcrutatorem cordium: rurſus idiomata humanæ ſunt naturæ, edere, bibere, fatigari, triſtari, pati, mori, reſurgere.

14 Verum hæc idiomata naturarum, communicantur

hoc modo: Filius Mariæ est omnipotens: est scrutator cordium: Deus edit, bibit, fatigatus est, tristatus est, crucifixus, mortuus est: Verbum factum est caro: nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo, Filius hominis, qui est in cœlo.

15 Hæ commutationes proprietatum ideo veræ sunt, quia naturæ, Diuina & humana, vnione personali sunt vnitæ, vt non quemadmodum sunt duæ naturæ, sint quoque duæ personæ, sed vna duntaxat.

16 Hinc fit, quod multa tribuantur Christo, sub appellatione diuinitatis, quæ ad humanitatem pertinent, & rursus, multa sub appellatione humanæ naturæ, quæ propria sunt diuinæ naturæ. Et sæpe, quæ non sunt, vel huius, vel illius naturæ, sed personæ, tribuantur personæ iam sub appellatione Hominis, iā sub appellatione Dei.

17 Cum enim dicitur, Deus edit, bibit, fatigatur, moritur: recte quidem dicitur, quia ea persona quæ edit, bibit, fatigatur, moritur, est Deus. Item quando dico: Homo est omnipotens, creator, scrutator cordium: vere dicitur, quia ea persona quæ est omnipotēs, creatrix, scrutatrix cordium, est verus homo. Similiter: Semen mulieris conteret caput serpentis: &, Iehoua est iustificator noster, vbi Personæ, illic quidem sub appellatione humanæ naturæ, hic vero sub appellatione Diuinæ naturæ tribuitur officium redemtionis, quod neque Diuinæ naturæ, nec humanæ seorsim conuenit, sed personæ. Quæcunque enim ad officium redemtionis pertinent, non naturis seorsim, sed personæ tribuenda sunt. Hinc illæ locutiones. Christus est Mediator, pastor, sacerdos, redemtor, lux mundi, via & veritas, resurrectio, vita, &c.

18 Discernendæ sunt igitur naturarum proprietates, proprietatum communicationes, & appellationes officij, quæ ad totam personam referendæ sunt.

19 Quare nec Stancarus recte facit, cum ea quæ personæ sunt, ad naturam humanam refert. Nec Osiander, qui officium Mediatoris soli diuinitati ascribit.

20 Sequitur quod quarto loco propoſuimus ſpectandum in Chriſto, nempe Officium perſonæ, eiuſque erga Eccleſiam beneficia, ad quod ſane Chriſtianæ religionis, caput, omnia quæ ſuperius dicta ſunt, imo vniuerſa Scriptura referenda eſt.

21 Vt autem hanc partem explicatius proponamus, quæ ad Sacerdotium & Regnum Chriſti ſpectant, nobis ſunt excutienda. Quæ duo recte explicata theſaurum beneficiorum Chriſti copioſiſſimum nobis ponunt ob oculos.

22 Hæc breuiter ſignantur, nunc appellatione Paſtoris, nunc Sacerdotis, nunc Mediatoris, nunc Regis, quæ omnia, ſub Sacerdotis & Mediatoris voce, explicare libet: idque iuxta rerum conſequentiam & ordinem.

23 Cõditis cœlo & terra, reliquiſque creaturis, Deus in medio principem poſuit hominem, quem ornarat ſua imagine, hoc eſt ſumma ſapientia, iuſticia, ſanctitate & veritate, quam imaginem ſi retinuiſſet, æternum cum ſuis poſteris beatus vixiſſet. Datum enim ei in certitudinem fuit Sacramentum immortalitatis, Arbor vitæ.

24 Verum quia Dominus condiderat hominem ad certam obedientiam, adiecit præceptum, vt caueret a vetitæ arboris fructu, cui præcepto probationis, Sacramentum addidit, Arborem ſcientiæ boni & mali.

25 Huic hominis fœlicitati inuidens Satan, hominem aggreditur, verbum Dei calumniatur, maligne pellicit hominem, vt a Deo deficiat, verbum Dei, & eius Sacramentum pro ludibrio habeat.

26 Lapſus igitur homo contra Deum, reatu damnationis obſtringitur, cum tota ſua poſteritate. Tales enim poſtea genuit, qualis ipſe iam fuit, hoc eſt miſer, peccator, damnatus, vt qui infinitum bonũ offenderat, adeo vt nulla creatura eam offenſam mitigare potuerit. Requirebat enim iuſticia Dei, vt æternas lueret pœnas, quĩ infinitum bonum offenderat.

27 Poſtquã itaq. peccatores facti ſumus, reique mor-

tis naturæ, propter peccatum : aut, æternum nobis fuit pereundem, aut, reconciliatio cum Deo offenso, facta compensatione iniuriæ, ineunda erat: alterutrum norma iusticiæ diuinæ efflagitabat.

28 Cum ergo reconciliatio, cum iniuriæ compensatione, requirebatur: necessarius fuit Mediator, qui se inter hominem & Deum interponeret, Deum offensum placaret, facta simul iniuriæ compensatione.

29 Iam autem cum maior esset ira Dei, quam vt eam sustinere posset vlla creatura, & iusticia Dei requireret, vt, quemadmodum per vnum hominem peccatum & damnatio in mundum intrauit: ita aliquis in humano genere capitali iudicio Dei satisfaceret: Λόγος Dei æternus humanam assumsit naturam, vt fieret Mediator & Sacerdos, qui iram Dei placaret.

30 Huc pertinet prima promissio post lapsum Adæ, de Semine mulieris, quod contriturum erat caput Serpentis, quod ideo semini mulieris tribuitur, quia humanam naturam in vnionem hypostaticam, æternus Λόγος assumsit.

31 Quoniam autem in huius Sacerdotis noticia & fide, nostri reconciliatio cum Deo, atque adeo salus, est posita, pio studio, sacerdotij Christi ratio quærenda est.

32 Plana igitur & perspicua ratio sacerdotij Christi, in quinque horum capitum explicatione posita est. Quorum primum est, vt sciatur conditio personæ. Deinde, vt eius officium cum suis partibus perpendatur. Tum, vt mutui fœderis ratio teneatur. Præterea, quam diuturnũ sit hoc fœdus. Postremo, quæ sit applicationis ratio.

33 Conditio duplex consideranda occurrit in persona huius Sacerdotis, naturarum videlicet, & qualitatis.

34 Conditio naturarum est, quod hic Sacerdos sit Deus & homo, vna persona. Alias enim Mediator esse haud potuisset. Nam vt sua Diuinitate, Patri: ita nobis, humanæ naturæ societate, coniunctus est.

35 Huius coniunctionis caussas Irenæus explicans, in

in hunc modum ait: Oportebat Mediatorem Dei & hominum, propter οἰκειῶσιν, in amicitiam & concordiam reducere, & facere, vt Deus reciperet hominem, & homo restitueretur Deo.

36 Ex hoc etiam concluditur, quod vnus esse debuerit Mediator siue Sacerdos, quemadmodum etiam Deus vnus est. Hinc Apostolus: Vnus Deus, vnus etiam Mediator Dei & hominum, homo Iesus Christus. Nam cũ is Mediator, caput erat futurus Ecclesiæ suæ, vnus vt esset necesse fuit.

37 Fœde igitur errant, qui vel plures Mediatores inter Deum & homines docent, vel plura capita Ecclesiæ agnoscunt, quam vnicum Dominum nostrum Iesum Christum.

38 Cõditio qualitatis Sacerdotis Christi, ad Hebræos explicatur, quod sit sanctus, impollutus, segregatus a peccatoribus, & excelsior cœlis.

39 Huiusmodi oportuit esse eum, qui peccatis hominum in se receptis, Legem cõdemnantem nos impleret, & eius capitali iudicio satisfaceret.

40 Iam officium cum suis partibus considerandum est. Officium quidem est, Reconciliare nos Deo, satisfacere Deo pro peccatis nostris, ac nobis sua merita applicare, vt ipsi, eius iusticia donati, iusti in conspectu Dei appareamus. Partes vero numerantur, Docere, orare, offerre. Ista enim tria, ad complementum redemtionis per Mediatorem Christum, referuntur.

41 Doctrina Mediatoris est, publicatio beneficij ipsius, nimirum quod velit recipere omnes pœnitentes, donare eos sua iusticia, viuificare ad vitam æternam. Verbo, Spiritu sancto, & Sacramentis, in hac vita regere.

42 Oratio eius est, qua intercedit pro genere humano, & petit nos recipi, propter sua merita, quemadmodum in Euangelio precatur: Pro eis sanctifico me ipsum, vt sint & ipsi sanctificati in veritate.

43 Oblatio Mediatoris, est eius passio quæ fuit & est

ſacrificium propiciatorium, placans iram Dei,& ſatisfa-ctorium pro culpa & pœna æterna.

44 In hac oblatione plura perpendenda occurrunt, ex quibus fides concipitur, fouetur, & alitur. Primum, quod Sacerdos & ſacrificium ſimul, ſit ipſe Chriſtus. Deinde,quod Deo Patri obtulerit ſemetipſum,per æternum Spiritum. Tum, quod pro humano genere reconciliando Patri cœleſti, ſacrificium ſum peregerit. Poſtremo,quod ſemel peracta victima, nunquam iteranda ſit: ſed maneat efficax in æternum. Nam vna oblatione conſummauit in ſempiternum ſanctificandos.

45 Porro quia Sacerdos, alicuius fœderis ſeu Teſtamenti ſponſor eſt & Mediator,qualenam ſit huius noſtri Mediatoris fœdus,ſcire oportet. Illud enim fundamentum fidei Chriſtianæ eſt.

46 Tametſi autem multa in hoc fœdere concurrunt. eius tamen præcipua membra ſunt,Obligatio mutua inter Deum & homines,& fœderis ſeu Teſtamenti confirmatio.

47 Obligatio ex parte Dei eſt, quod Deus promittat ſe propitium fore iniquitatibus noſtris, fore Deum noſtrum, ſcripturum leges ſuas in cordibus noſtris,adoptaturum nos in filios, donaturum nos Spiritu ſancto, ac tandem nos in glorioſum Chriſti regnum perpetuo poſſidendum introducturum.

48 Obligatio ex parte hominis eſt, quod homo ſe viciſſim committat fidei Dei,credat in ipſum,expectet bona promiſſa,ac ipſi ſuam vitam approbare ſatagat. Chriſtus enim ſacrificatus, omnibus obtemperantibus ſibi factus eſt autor ſalutis.

49 Confirmatio fœderis huius effuſione ſanguinis Chriſti Mediatoris,ſancita eſt,in cuius rei teſtificationem & memoriam perpetuam, a Chriſto,in Eccleſia,duo Sacramenta ordinata ſunt,toti Eccleſiæ communia: nempe Baptiſmus,& ſacra Cœna corporis & ſanguinis Domini.

50 Durare præterea Chriſti ſacerdotis ſacrificium in æternum,

æternum, Teſtimonio Patris de ipſo Typo, & Victimæ præſtantia, concluditur.

51 Teſtimonium Patris & promiſſio, eſt in Pſal. 100. Iurauit Dominus, & non pœnitebit eum, tu es Sacerdos æternus.

52 Typus durationem figurans, eſt Melchiſedech. Nam ſecundum ordinem Melchiſedech, eſt a Patre ſacerdos conſtitutus, qui neque initium dierum, neque vitæ finem habens, aſſimulatus eſt Filio Dei, manet Sacerdos in æternum.

53 Præſtantia victimæ eſt, quod ſemel ingreſſus Chriſtus in ſancta, ſatisfecerit pro omnibus mundi peccatis, inueneritque redemtionem perpetuo duraturam, & nūc appareat vultui Dei pro nobis.

54 Applicatio ſacrificij Chriſti Mediatoris, fit per fidem. Sic enim Paulus ait: Quem Deus conſtituit Propitiatorem, per fidem in ſanguine eius.

55 Vt enim nobis ipſe Chriſtus ex mera gratia & φιλανθρωπίᾳ, ſua beneficia offert: ita nos viciſſim oblatam gratiam, cordis brachijs, hoc eſt, fide apprehendere, & tenere debemus.

56 Cum autem hanc gratiam, qua regeneramur in nouos homines, fide poſſidemus, in regales Sacerdotes, vnctione Spiritus conſecramur, vt iuſticia & ſanctitate induti, hoſtias offeramus Deo gratas, per Chriſtum Mediatorem vnicum. Nam, vt ipſe noſtras conſcientias ab operibus mortuis emundat: ita nos viciſſim, excuſſo peccati iugo, Deo viuenti ſeruire debemus.

57 Nequaquam enim Filius Dei miſſus eſt, & aſſumpta humana natura factus eſt victima, vt iam omnibus furoribus opinionū & libidinum indulgeamus: imo ideo, ingenti miſericordia nos liberauit, vt deleat peccatum & mortem, vt nos viuificet, ac ſibi viuificet, ac ſibi aſſimilet, quemadmodum Paulus ait. Nos autem retecta facie gloriā Domini in ſpeculo intuemur, & in eandem imaginē transformamur, ex gloria in gloriam, tanquā ex Domini Spiritu.

58 Ex his, quæ hactenus fuſius, ſecundum rerum cō-ſequentiam, dicta ſunt, duas colligemus definitiones, quo res vniuerſa ſummatim comprehendi poſſit: Vnam Sacerdotis Chriſti: Alteram, noui Teſtamenti, cuius ſponſor eſt Chriſtus.

59 Mediator itaque ſiue Sacerdos, eſt perſona vna, Deus & homo Ieſus Chriſtus, mundus & purus ab omni peccato, amans hominum, ex decreto Dei Patris proferens Euangelium, offerens ſeipſum ſemel pro hominibus, & perſoluens λύτρον, & applicans ſua merita credentibus, in ęternam redemtionem, pro quibus & interpellat apud Patrem.

60 Nouum Teſtamentum eſt pactum Dei cum hominibus, ſancitum ſanguine Chriſti, in quo, vt Deus promittit ſe ignoturum peccatis hominum, propter Filium & Mediatorem: ita homo viciſſim, fidei Dei ſe committit, credit in Deum, promittitque ipſi obedientiam, renunciatis Satana, Mundo & Peccato.

61 Hæc doctrina de Mediatore, eſt ſumma ſapientia Eccleſiæ, quam non norunt, qui vel operibus hominem iuſtificari contendunt, vel ſanctos Mediatores inuocant, vel Papale ſacrificium mundo obtrudunt, cum ſuo impuro Canone, vel denique, qui vlli rei, principium, medium, conſummationem ſalutis attribuunt, præterquam ſoli Mediatori & eius victimæ.

62 Etſi autem ex dictis conſtat, vnum eſſe ſummum Sacerdotem & Mediatorem Ieſum Chriſtum: tamen ab hoc vno & vero pontifice, Chriſtiani hanc dignitatem accipiunt, vt & Filii Dei fiant per adoptionem, & Sacerdotes per communicationem.

63 Per Chriſtum enim pontificem habemus ius verbum Dei docendi, accipimus ius inuocandi, præterea poteſtatem offerendi, ſed Εὐχαριστικὸν ſacrificium, & non Expiatorium, quod ſolius Filij Dei eſt.

64 Chriſtianorum autem ſacrificia ſunt, Spiritus cō-tritus, ſacrificium iuſticiæ, ſacrificium laudis, hoſtia beneficentiæ

neficentiæ & communionis, hostia rationalis propriorum corporum. Breuiter omnis obedientia & crux, cui viua in Christum fides prælucet.

GRADVS AD conuersionem.

1 PRIVSQVAM viua & salutaris fides, (qua fit conuersio) in corde hominis concipiatur & nascatur, quatuor in homine præcedant necesse est.

2 Primum, est Peccati cognitio in mente. Secundum, iustæ iræ Dei in peccatores, & meritæ damnationis in corde sensus. Tertium, μεταμέλεια, cum qua cruciatus in conscientia, propter peccatum commissum, & propter pœnas imminentes ex iusta ira Dei, coniunctus est. Quartum, Christi vera noticia & firma, in mente, ex Euangelij prædicatione, concepta.

3 Hæc quatuor sunt veluti quatuor gradus, quibus gradatim conscenditur ad veram & salutarem conuersionem, quæ fit per fidem. De quibus ordine dicemus.

4 Primus itaque gradus est, Peccati cognitio. Hanc consequitur homo ex Lege Dei: Per Legem, ait Paulus, est cognitio peccati.

5 Est enim Lex Dei, regula iusticiæ, quæ monstrat, quid iustum, quid iniustum sit, quid Deo placeat, quidque displiceat.

6 Hinc fit, vt quicquid sit in nobis, vel fiat a nobis, non congruens cum regula, hoc est, cum Lege Dei, sit peccatum, quo Deus horribiliter offenditur.

7 Ad hanc ergo regulam, vitam & actiones suas, interiores & exteriores, explorabit homo, & ex ea iudicabit de factis suis: peccatane sint, an non.

8 Verum, ne quis errore fallatur in accommodatione & vsu huius regulæ, duo tenebit: Vnum, quod quicquid aduersatur charitati Dei, & charitati proximi, prohi-

beatur Lege Dei, & pugnet cum regula iusticiæ: & contra, Quicquid congruit cum charitate Dei & proximi, præcipiatur, tametsi expresse verbis Legis non videatur interdictum aut præceptum.

9 Nam Lex ex his duobus principijs concluditur: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, ex tota anima tua, & ex totis viribus tuis: &, Diliges proximum tuum, sicut teipsum.

10 Alterum, quod tenendum est, est, quod Lex sit spiritualis, vt quæ postulet puram, perpetuam, perfectam & spiritualem obedientiam, ex quo intelligere in promtu est, quod nullus homo natus iuxta Naturæ legem, valeat Legem Dei implere.

11 Nam hominis natura & Legis conditio, ita sibi aduersantur, vt nunquam in hac vita inter eas conuenire (vt deberet fieri) possit. Id quod Paulus conqueritur, cũ ait: Lex est spiritualis, ego autem carnalis, venditus sub peccatum.

12 Hinc intelligimus omnes homines reos esse coram tribunali Dei, vt transgressores ipsius sanctissimæ Legis, & non posse, ne incipere quidem, nedum præstare vllam obedientiam, iuxta Legis mentem, priusquam regeniti fuerint, & facti noui homines per fidem.

13 Secundus gradus est, Sensus iræ Dei & iustæ damnationis in corde hominis, propter peccatum, quo reus est homo coram Deo.

14 Quoties enim homo cogitat suum peccatum, simul debet intueri iram Dei aduersus se, & cogitare de pœna quam meruerat propter peccatum.

15 Huius iræ Dei sensus in corde hominis propter commissa peccata, crescit ex harum rerum cogitatione.

16 Primum, cogitandum de Lege lata primis nostris parentibus in Paradiso, videlicet: Quando comederis de Arbore ista, morte morieris. Hic Dominus toti Adamo minatur mortem, si Legem latam violauerit, hoc est, minatur mortem non solum personæ Adami, verum

etiam naturæ Adami, quam nos omnes habemus, qui nati ſumus ex Adam iuxta communem naſcendi legem. Atque ideo eiuſdem, cuius & Adam, condemnationis rei ſumus, qui ab eo originem traximus, Pſal. 51. Paul. Rom. 5.

17 Deinde, Senſus iræ Dei & iuſtæ noſtræ damnationis creſcit ex cogitatione ſententiæ, quam Deus in monte Sina adiecit ſuæ Legi, videlicet, Maledictus omnis qui non permanſerit in omnibus, quæ ſcripta ſunt in libro Legis, vt faciat ea.

18 Hæc maledictio venit ex iuſta ira Dei in omnes, & infert æternas pœnas omnibus ijs, qui non, per Liberatorem Ieſum Chriſtum, ex hac Legis ſententia eximuntur.

19 Tertio, ſenſus iræ Dei & iuſtæ condemnationis hominis propter peccatum, creſcit ex Chirographo Dei in cordibus noſtris: quod Chirographum eſt conſcientia hominis, quæ teſtatur de damnatoria ſententia, primum in Paradiſo, Deinde in Lege propoſita.

20 De vtraque ſententia, videlicet, Conſcientiæ & Legis Dei, loquitur Ioannes, 1. Ioannis 3. Si, inquit, condemnet nos cor noſtrum, maior eſt Deus corde noſtro, qui nouit omnia.

21 Quoties ergo ſentimus cruciatum in conſcientia noſtra propter peccatum, cogitabimus eſſe pœnam diuinam, & præmonitionem quandam æternarum pœnarum propter peccatum, niſi nobis per Chriſtum ſuccurratur.

22 Quarto, Senſus iræ Dei, & iuſtæ noſtræ pœnæ, etiã creſcere debet ex ſignis iræ diuinæ, quæ ſunt duplicia.

23 Quædam enim ſimul minantur puniuntque vnde maxima ira Dei in peccatores intelligitur. Huius generis ſigna ſunt, Peſtis, annonæ caritas, fames, bellum, & variæ plagæ, quibus Deus vel integra Regna, vel aliquos ſaltem homines, alijs in admonitionem punit, in oſtenſionem futuri iudicij.

24 Quædam non ſtatim puniunt, ſed minantur, & imminentes pœnas quaſi prædicunt. De huiuſmodi ſignis minantibus, multas habemus Hiſtorias, tum profanas, tum ſacras.

25 Egeſippus ſigna comminantia, quæ præceſſerunt euerſionem Hieruſalem, recitat. Chriſtus Dominus Matth. 24. enumerat ſigna præceſſura extremum diem, quibus ſubiungit hanc grauiſſimam admonitionem; Videte ne quis vos ſeducat.

26 De his tenendæ ſunt duæ regulæ. Prima, quicquid non fit vſitate, etiamſi naturales cauſſas habeat, aliquid ſignificat.

27 Etſi ergo cometæ, inundationes aquarum, horrendæ & inuſitatæ tempeſtates, habent ſæpe naturales cauſſas, quas Mathematici monſtrant: tamen experiētia & Hiſtoriæ docent, non ἄσημα eſſe, quæ ita inuſitate fiūt.

28 Altera regula: Signa minantia, annexam conditionem habent duplicem: videlicet, Iudicij ſeu pœnæ, ſi non reſipiſcimus, ſignis admoniti: Miſericordiæ, ſi vera pœnitentia confugimus ad Deum, petentes veniam.

29 Exemplum in Propheta Iona habemus illuſtre. Per hunc enim Deus minatur exitiū Niniuitis, poſt quadrageſimū diem a tempore concionis Ionę. Sed quid accidit? Audita hac cōminatione, agnouere Niniuitæ ſuū peccatum & iuſtam iram Dei, & conuerſi ſunt in vera pœnitentia ad Deum, petiuerunt veniam in planctu & ieiunio. Horum ergo pœnitentia motus Deus, illis pepercit, & non puniuit, iuxta comminationem Prophetę.

30 Horum exemplum ſi hodie multæ Gentes imitarentur, Deus etiam, miſericordiæ ſuæ memor, parceret ijs, quibus iam varijs & inuſitatis portentis, minatur pœnas.

31 Tertius gradus, qui veram conuerſionem, quæ fit per fidem, præcedit, eſt μεταμέλεια, dolor ob peccatum in conſcientia. Vt enim ſecundus eſt, Senſus iræ Dei, quo vere ſtatuimus Deum iraſci peccato: ita hic μεταμέλεια

& dolor

& dolor ob peccatum, est, quo compungimur ob culpā nostram, & vellemus nos nunquam peccasse & offendisse Deum: vnde concipitur in nobis per Spiritum sanctū (qui ideo Spiritus timoris dicitur, Rom. 8.) dolor, odium peccati, & fuga peccati.

32 Quod autem huiusmodi μεταμέλεια & dolor in corde, præcedat salutarem pœnitentiam, quæ est conuersio hominis ad Deum per fidem in Iesum Christum, præter alia multa, sequentia testimonia confirmant.

33 Actor. 2. Postquam displicuisset Iudæis factum suum, & compuncti essent corde ob peccatum suum, quærunt: Quid faciemus viri fratres? Respondet Petrus, μετανοήσατε, & baptizetur vnusquisque vestrum in nomine Iesu Christi, in remissionem peccatorum. Hic aperte vides, quod & μεταμέλεια, seu dolor ob peccatum, præcedat, μετάνοιαν. Et quod prædicatio τῆς μετανοίας, sit propria Euangelij: & sit conuersio ad Deum per fidem in Iesum Christum: id quod verba hæc declarant; Baptizetur vnusquisque vestrum in nomine Iesu Christi, in remissionem peccatorum, hoc est, Baptizemini, vt habeatis testimonium Dei, quod vobis conuersis, id est, credentibus in Christum, sunt remissa peccata.

34 Matth. 21: Vos videntes οὐ μεταμελήθητε, vt crederetis ei, id est, non μεταμελείᾳ, ducti estis, vt conuerteremini ad Deum, per ipsius prædicationem.

35 2. Corinth. 7. etiam clarissime docet, quod dolor ob peccatum seu contritio, præcedat salutarem pœnitentiam, id est, conuersionem: Dolor inquit, secundum Deum operatur μετάνοιαν salutarem, hoc est, præparat hominem, vt se ad Deum conuertat per fidem, ne in suis peccatis pereat.

36 Porro, odium & abominatio peccati ex eo venit. Primum, si cogites, summam voluptatem Diaboli esse, videre hominem, qui est conditus ad imaginem Dei, potius se velle imitari quam Deum, potius suam imaginem quam Dei gestare. Deinde, si cogites, quemadmodum

ſupra diximus,quam horrende peccatum Deum offendat, vt quod expellat Spiritum ſanctum de corde hominis,& faciat ex templo Dei,habitaculum Diaboli. Tertio, ſi cogites,quantum damnum tibi afferat peccatum, & quantum alijs noceat malo exemplo. Poſtremo,ſi, vt par eſt, cogites, quam turpe & abominabile ſit peccatum,quod caſtiſſimos Dei angelos fugat. Hæc quatuor merito cor hominis ad dolorem propter peccatum, ad odium & fugam peccati,commouere deberent.

37 Quartus gradus, qui viuam & ſalutarem fidem proxime præcedit, eſt Chriſti vera cognitio, quæ aliunde haberi nequit,quam ex prædicatione Euangelij. Siquidem Euangelium docet, cur Chriſtus in mundum venerit, quis ſit, quid fecerit, & quomodo ſit affectus erga miſeros peccatores, qui ad ſe veniunt.

38 Venit in mundum, miſſus a Patre,vt liberet miſeros peccatores à triſtiſſimo peccati onere. Ita enim Ioannes ait: Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mundi. Et ipſe dicit: Veni in mundum vocare peccatores ad pœnitentiam.Item,Veni ſaluare quod perierat.Et Paul. ait, Certus eſt ſermo & omnium approbatione dignus: quod Ieſus Chriſtus venit in mundum, peccatores ſaluos facere.

39 Eſt verus Deus, qui poteſt quicquid vult, & vult quicquid ſuo verbo promittit. Eſt verus homo, aſſumta in vnionem perſonalem noſtra natura, vt eam reddat participem Diuinæ naturæ & gloriæ. Eſt vna perſona Deus & homo, vt ſciamus omnia opera ipſius eſſe infiniti precij & æſtimationis.

40 Paſſus & mortuus eſt pro peccatis noſtris: impleuit Legem: vt ſua obedientia nobis imputata, iuſti habeamur coram Deo.Hic orat pro te apud æternum Patrem,vt omnis qui venit ad illum & credit in illum,non pereat, ſed habeat vitam æternam.

41 Denique ita affectus eſt erga quemlibet peccatorem, quod velit ipſum in gratiam recipere, quantumuis

enormiter

enormiter peccauerit: modo ad ipſum venire non recuſauerit. Venite, inquit, omnes qui laboratis & onerati eſtis, ego refocillabo vos.

42 Hunc ſuum affectum, in multis magnis peccatoribus conſpiciendum exhibuerat: vt in Magdalena, in latrone, & in multis alijs.

43 Breuiter, vt venit in mundum propter peccatores: ita reuera vult omnium peccatorum ſalutem: ſed per fidem, vt ipſe ait: Qui videt Filium (id eſt, agnoſcit Filium eſſe ſaluatorem mundi) & credit in illum, habebit vitam æternam, & ego ſuſcitabo illum in vltimo die.

44 Atque ita habemus, quid veram & ſalutarem fidem præcedat, antequam concipi & naſci poſſit in cordibus noſtris.

45 Ex tribus primis gradibus intelligimus, quæ maneat nos damnatio, niſi liberemur a peccatis noſtris: vnde oritur compunctio cordis.

46 Ex quarto intelligimus, remedium aduerſus peccatum eſſe propoſitum in Ieſu Chriſto. Nam qui in ipſum credit, habet remiſſionem peccatorum & vitam æternam.

47 In his cogitationibus, per Spiritum ſanctum excitatur in corde ingens deſiderium promiſſæ in Chriſto gratiæ, quod deſiderium eſt veluti quidam fidei conceptus.

48 Et cum ad hoc deſiderium, fiducia cordis in promiſſionem gratiæ accedit: fides in corde naſcitur.

49 Hinc concluditur, quod viua, ſalutaris & Chriſtiana fides, ſit ingens deſiderium gratiæ promiſſæ in Chriſto, & firma fiducia in Chriſtum quod velit ex gratia remittere peccatum, & vitam æternam donare credenti gratis, abſque omnibus operibus & meritis humanis.

50 Is qui in hunc modum credit, habet remiſſionem peccatorum, ex merito mortis Chriſti. Eſt iuſtus, iuſtitia Chriſti ſibi imputata, Eſt Filius Dei, Eſt reconciliatus

cum Deo, Est nouus homo, Habet accessum ad Deum, Stat in gratia & fauore Dei.

51 Quando fides ita est concepta & nata in corde hominis, cum sit initio tenera & perexigua, debet quotidie crescere, & incrementa assumere, per ardentem inuocationem Dei, vt cum Dauide ores: O Domine, confirma quod in nobis es operatus: Spiritu tuo sancto cõfirma me: dirige me in tua veritate. In huiusmodi seria & ardenti inuocatione, sentitur responsum Spiritus sancti in corde precantis, per læticiam cordis & consolationem aduersns peccatum & mortem. Hæc enim læticia & consolatio in corde, est testimonium Spiritus, quod simus filij Dei, & iam incoauerimus vitam æternam.

SALVTARIS *pœnitentia.*

1 VM dicimus Euangelium esse prædicationem pœnitentiæ & remissionis peccatorum in nomine Christi: Apostolico significato, id est, proprie, vocem Euangelij accipimus, & non (sicuti quidam contendũt) pro toto ministerio Legis & Euangelij: ac si prædicatio pœnitẽtiæ pertineret ad Legem, & prædicatio remissionis peccatorum ad Euangelium.

2 Immotum enim stat hoc discrimen Legis & Euangelij, quod vt Lex prædicat peccantibus damnationem: ita Euangelium pœnitentibus salutem.

3 Prædicatio ergo pœnitentiæ quæ ad salutem ducit, & prædicatio maledictionis, non sunt eiusdem, hoc est, nec Legis seorsim, nec Euangelij. Longe enim inter se diuersa sunt, ostendere remedium aduersus morbum, & in certum interitum hominem ducere.

4 Cum Dominus dicit: Conuertimini ad me & salui eritis. Item: Nolo mortem peccatoris, Conuertimini & viuite. Non est Legis concio, quæ hanc damnatoriam senten-

ſententiam abſque miſericordia ſonat: Maledictus omnis qui non manſerit in omnibus, quæ ſcripta ſunt in libro Legis: ſed ipſiſſima Euangelij vox. Non enim hic auditur tonitru damnantis Legis, ſed ſuauiſſima compellatio miſerentis Dei, qui reuertentibus vitam promittit.

5 Cum his conſonat vox Chriſti: Oportet prædicari pœnitentiam & remiſſionem peccatorum in nomine meo. Item: Non veni vocare iuſtos, ſed peccatores ad pœnitentiam. Item Act. 5. Petrus hoc ipſum teſtatur, cum ait: Hunc principem & ſaluatorem exaltauit Deus dextera ſua, ad dandam pœnitentiam Iſraeli, & remiſſionem peccatorum.

6 Qui ergo dicunt Legis eſſe munus prædicare pœnitentiam: nec vim Legis recte conſiderant: nec virtutem mortis & reſurrectionis Chriſti recte perpendunt, vt interim taceam, eos magnam iniuriam Chriſto facere, in cuius ſolius nomine pœnitentia eſt prædicanda.

7 Sed clamant, iſto pacto Legem tolli, & locum dari Antinomis. Vtrumque falſum eſt. Nam & Legem fatemur ea peccata mõſtrare, ad quorum pœnitentiam nos inuitat Euangelium, & agnoſcimus Legem Dei, quam vſitate Decalogum appellamus, eſſe normam vitæ Chriſtianæ vnicam.

8 Magna eſt ſane inſulſitas, ex eo inferre Legis eſſe prædicare pœnitentiam, propterea, quod monſtret peccatum. Nam Lex, dum monſtrat peccatum, vulnerat, occidit, damnat, nec vnquam ſonat hanc vocem: Reſipiſce & ſaluus eris, ſed potius, morte æterna morieris. Euangelium autem, dum inuitat ad pœnitentiam, vulneri paratum eſſe remedium indicat, iuxta illud: Agite pœnitentiam, appropinquat enim Regnum cœlorum.

9 Præterea eius eſt inuitare ad pœnitentiam, cuius eſt ſpem veniæ facere, hoc cum ſit ſolius Euangelij, errant qui Legis eſſe dicunt munus prædicare pœnitentiam.

10 Sed dicunt qui διαλεκτικώτεροι eſſe volunt: Lex prę-

dicat pœnitentiam per ſe, Euangelium vero per accidens. Vtrumque inſulſe dicitur. Verum ſi illam dialecticam diſtinctionem retinere lubet, ita potius dicendum eſt: Lex eſt prædicatio pœnitentiæ, at non per ſe, ſed per accidens, hoc eſt, quatenus deducit nos in cognitionem peccatorum, quorum iubet nos pœnitere Euangelium. Euangelium autem eſt prædicatio pœnitentiæ per ſe, quia pœnitentibus proponit Chriſtum, & offert gratuitam remiſſionem peccatorum.

11 Hoc etiam fine prædicationis pœnitentiæ confirmatur. Ideo enim prædicatur pœnitentia, vt gratiæ ſit locus. Conuertimini, inquit, filij auertentes, & ego ſanabo auerſiones veſtras.

12 Nemo, vt exiſtimo, negabit Baptiſmum eſſe Sacramentum Euangelij & non Legis. Sed ipſe Baptiſmus nihil aliud eſt, quam aſpectabilis concio pœnitentiæ & remiſſionis peccatorum, in nomine Chriſti. Perperam igitur faciunt, qui quod proprium eſt Euangelij, Legi attribuunt.

13 Hinc ergo effectum eſt, quod Lex per ſe prædicet tranſgreſſoribus mortem & damnationem: Euangeliū vero pœnitentibus vitam & ſalutem, & ab omni reatu abſolutionem.

14 Rurſus obiicient forte, Iudam egiſſe pœnitentiam, ad quam non ipſum vocauit Euangelium, ſed Lex. Egit quidem ipſe pœnitentiam ad deſperationem & damnationem, ſed ea non prædicatur in nomine Chriſti, ſed ſuggeritur à Diabolo, vt homo reus pereat. Ad hanc non inuitant nec Prophetæ, nec Apoſtoli, nec vlli ſinceri miniſtri: imo, vt hæc caueatur, ad Euangelicam inuitant pœnitētiam, quæ in ſcriptura μετάνοια dicitur, & non μεταμέλεια, qualis Iudæ fuit.

15 Poſtquam iam oſtenſum eſt Euangelij proprium eſſe prædicare pœnitentiam, nunc declarandum eſt, quænam ſit vera ratio ſalutaris pœnitentiæ.

16 Vna itaque hæc ratio eſt veræ pœnitentiæ, vt audita

dita

dita inuitatione ad pœnitentiam, ex animo doleamus admiſſa peccata, quæ Deum a nobis abalienarunt, & expectemus condonationem peccatorum propter victimã Filij Dei, & certam concipiamus fiduciam remiſſionis peccatorum, iuxta verba Symboli: Credo remiſſionem peccatorum: ſimul proponentes nos velle omnem offenſam Dei in poſterum cauere, deponendo veterem hominem, & induendo nouum.

17 Hanc eſſe vnicam rationem ſalutaris pœnitentiæ coram Deo, multæ Propheticæ & Apoſtolicæ conciones, & exempla Sanctorum oſtendunt.

18 Paulus Epheſ. 4. ita ſcribit, Vos autem non ita didiciſtis Chriſtum. Siquidem ipſum audiſtis, & in ipſum eſtis edocti, vt deponatis, ſecundum priſtinam conuerſationem, Veterem hominem, qui corrumpitur ſecundũ concupiſcentias erroris. Renouemini autem ſpiritu mentis veſtræ, & induatis nouum hominem qui ſecundum Deum creatus eſt.

19 Paulus his verbis, vt alia teſtimonia omittamus, ſatis oſtendit veram ſalutaris pœnitentiæ rationem eſſe quam poſui, quæ hac breuiſſima definitione concludi poteſt. Pœnitẽtia vera eſt conuerſio hominis ad Deum, per fidem in Ieſum Chriſtum, qua fit nouus homo, iuxta voluntatem Dei viuens.

20 Hæc diſtinctius intelliguntur enumeratis partibus veræ pœnitentiæ, quæ vſitate nominantur: Contritio, Fides, & Noua obedientia. Hæ ideo partes dicuntur, quia ordine præcedunt finem conuerſionis, qui eſt ſeruire Deo in iuſtitia & ſanctitate vera.

21 Contritio eſt pauor conſcientiæ ob peccatum admiſſum, quæ tum demum vera fit ex agnitione peccati & ſenſu iudicij Dei, quando proponitur victima Chriſti peccati expiatrix.

22 Hæc cõtritio quatuor proprietates ſeu effectus habet. Primum enim agnoſcit peccatum, quod contra normam iuſtitiæ Dei commiſſum eſt. Deinde agnoſcit

iustam iram Dei & maledictionem ob peccatum. Tertio, serio dolet ob admissum peccatum. Postremo, detestatur & abominatur peccatum.

23 Hæc Euangelica contritio differt à Iudæ contritione, cui factum non displicuit propter suam turpitudinem, & propterea quod erat violatio normæ iustitiæ Dei: sed propter metum pœnæ. Voluit enim proditionē suam, cum facta esset, esse infectam, & ideo dicitur μεταμεληθεὶς, hoc est, sollicitus & anxius factus propter suum factum, adeo quod tristitia sit absorptus: non μετανοηθεὶς, qua voce significatur vitæ & consilij mutatio in melius.

24 Fides est notitia & assensus promissæ & expetitæ misericordiæ, & in eandem firma fiducia, non autem vacillans opinio.

25 Hæc fides habet partes has, Primam, Agnitionem Mediatoris & intercessoris Iesu Christi apud Patrem. Secundam, Fiduciam Mediatoris agniti, & imputatæ credenti iustitiæ Mediatoris. Tertiam, Consolationem conscientiæ aduersus terrores peccati & Legis. Quartam, Incoationem nouæ vitæ.

26 Hæc Euangelia fides differt à fide Legis. Fides enim Legalis talis est qualis promissio. Promissio autem Legis habet annexam conditionem impletæ Legis, quæ cum a nemine præstari potest, fit & irrita Legis promissio, donec ventum fuerit ad Christum, & fides ruit quæ legales promissiones respicit. Verum quia fides Euangelica accipit quod gratis offertur, manet firma: qua credens iustus & acceptus est Deo.

27 Noua obedientia necessario nexu cum fide coniuncta est. Hæc absoluitur quatuor partibus, Pietate erga Deum, Charitate erga homines, sanctimonia & puritate vitæ, & diligentia in officio. Ideo enim fide regeneramur, vt pie, iuste & temperanter viuamus.

28 Hæc obedientia a fide profecta, multum differt ab ea, quæ qualiscũq. præstatur ab impijs, iuxta externam Legis literam. Nam hæc literalis, vt ita dicam, obedien-

tia, fecit quidem, vt Paulus esset irreprehensibilis coram hominibus, cuius tamen cor, priusquam conuersus est ad Christum, mansit impurum. Defuit enim Paulo ante conuersionem fides, & Christi spiritus, sine quibus obedientia erga Legem placere nequit.

29 Hæc pœnitentiæ membra, si in illustribus exemplis conspiciantur, magis & animos mouebunt, & erũt in promtu tanquam veræ pœnitentiæ pictæ quædam imagines, quæ in oculos incurrunt quodammodo, & deinde in animum transferuntur.

30 Peccatrix, Luc. 7. audito Euangelio Christi, quo inuitantur homines ad pœnitentiam, lacrymis testatur pauorem conscientiæ ob peccatum, & odium peccati: fidem suo ad Christum accessu indicat: nouam vitam, officiosa erga Christum, declarat.

31 Latro in cruce, voce & confessione publica suum testatur peccatũ. Ex fide Christũ inuocat, atque gratitudinis erga Deũ, & charitatis erga proximũ testimonia edit, atque ita mortificatur carne, & viuificatur spiritu.

32 Etsi autem vna est ratio veræ pœnitentiæ: tamen eiusmodi sunt plures. Est enim pœnitentia impij, & est pœnitẽtia pij. Vtraque & priuata & plublica esse potest.

33 Pœnitentia impij est conuersio impij ad Deum, videlicet, cum impius audiens Euangelium inuitare homines ad pœnitentiam, se coram Deo prosternit in vera agnitione peccati, concipit fiduciam in Mediatorem, & meditatur pietatem erga Deum & charitatem erga proximum. Exemplum illustre est in Publicano, Lucæ 18: & in Debitore 10000. talentorum, pulcherrima pictura.

34 Pœnitentia pij est, qua pius deplorat sua occulta peccata, & lapsus alios, qui vel ex infirmitate, vel ignorãtia cõtingunt, erigit se fiducia Christi, petens remissionem, & assidue crescit in mortificatione Veteris hominis & excitatione Noui. Hæc pœnitentia in multis Psalmis describitur & præcipue in 15.

35 Vtraque priuatim & publice fieri poteſt. Priuatim fit, cum ſoli Deo te aperis: Publice, cum accedit publica pœnitentiæ profeſſio.

36 Verum de publica ſciendum eſt, quod ſit duplex, Vnius, & Totius cœtus Eccleſiæ: ſed modus diuerſus eſt propter circunſtantias.

37 Publica enim pœnitentia totius cœtus eſt, quando ſolennis inſtituitur pœnitentiæ profeſſio, indicta a magiſtratu vel gubernatoribus Eccleſiarum, qualis fuit pœnitentia Niniuitarũ, & in noſtris Eccleſijs ſæpe eius exempla vidimus.

38 Huius finis eſt deprecatio iræ Dei & præſentium ſeu impendentium malorum, propter admiſſa ſcelera. Abſoluitur agnitione peccati & iuſtæ iræ Dei, fiducia Chriſti, meditatione pietatis in poſterum, & inuocatione ſobria & ſeria.

39 Publica vnius eſt, cum aliquis, poſtquam receptus eſt in Album ciuium Eccleſiæ, ita ſuis moribus Eccleſiã offendit, vt ſenatus Eccleſiæ eum excludere de Eccleſiaſtico cœtu cogatur, ſicut accidit Corinthio, qui nouercam polluerat.

40 Hæc publica pœnitentia eas partes requirit, ex quibus Eccleſia colligere poteſt eũ, qui offenderat, vere reſipiſcere, & meditari pœnitentiam ſeriam.

41 Hinc eſt, quod veteres huius pœnitentiæ tres numerant partes, contritionem, confeſſionem & ſatiſfactionem.

42 Contritio fuit aſſiduus dolor excluſi a cœtu Eccleſiaſtico propter ſuam culpam, qui dolor depræhendebatur ex lacrymis pœnitentis & petentis redire in gratiam cum Eccleſia. Exemplum eſt inceſtuoſus Corinthius.

43 Confeſſio erat publica coram Eccleſia criminis admiſſi agnitio & deteſtatio; non fuit enumeratio ſecretorum ſcelerum, ſed tantum eius delicti cuius arguebatur, expoſitio & deploratio.

44 Satisfactio

44 Satisfactio constabat duabus rebus. Vna, vt reus publice a Parocho verbis castigaretur, in aliorum exemplum: quam ob caussam Græci, hanc tertiam partem pœnitentiæ publicæ, vocarunt ἐπιτίμιον, quemadmodum ex Basilio apparet. Altera, vt reus sua voce & lacrymis, peteret veniam supplex ab Ecclesia, quam offenderat: quo facto satisfiebat Ecclesiæ, adeo quod Ecclesia lapsum fratrem in gratiam reciperet, ac cum postea omni officio prosequeretur oblita offensæ. Atq. hac de caussa Latini hanc partem vocarunt Satisfactionem.

45 Hæc bono consilio instituta erant & conseruabant Politiam Ecclesiasticam sancta disciplina, quæ iam maxima ex parte non sine magno detrimento Ecclesiæ Christi collapsa est.

46 Hoc cum non animaduerterent posteriores, hanc pœnitentiam publicam fecerunt vniuersalem, non discernentes inter eam pœnitentiam, quæ Deo fit, & eam quæ fit Ecclesiæ propter lapsum aliquem quo ipsa offensa erat.

47 Hinc factum est, quod Papistæ dicant, tres esse pœnitentiæ salutaris, quæ fit coram Deo, partes: Contritionem, confessionem & satisfactionem, neque vllam aliam pœnitentiam agnoscunt.

48 Contritionem requirebant sufficientem, cum nulla possit esse sufficiens: & hanc fingebant remissionem peccatorum mereri: quod sane in Filium Dei summe contumeliosum est.

49 Confessionem vocabant, enumerationem peccatorum coram sacerdote, & hanc necessariam ad absolutionem docebant, cum tamen nusquam extet præceptum diuinum, de enumeratione singulorum, & enumeratio omnium sit impossibilis, sicut scriptum est: Delicta quis intelligit?

50 Satisfactioné vocabant opus, quo fingebant compensari pœnas æternas seu Purgatorij. Hoc figmentum vnico hoc dicto satis refellitur. Frustra colunt ne man-

datis hominum, vt interim taceam nullum errorem in Ecclesia fuisse magis contumeliosum in Christum, vnde tam immensum errorum Chaos emersit. Hinc Regnum Antichristi stabilitum est, hinc Missæ, hinc Indulgentiæ, hinc pingues culinæ monachorum & sacrificulorum.

51 Cum huiusmodi sit doctrina Antichristi, hoc est, Papæ & Papistarum, decet omnes pios eam detestari, & gratias Deo agere, quod lucem suam accenderit, ad quã istæ Diabolicæ tenebræ euanescant.

52 Non minus Catharorum impium dogma est detestandum, qui negarunt post Baptisma lapsis in manifesta scelera remitti peccata: qui error manifeste pugnat cum promissionibus Euangelij & exemplis illustribus. Nam & Petrus post tristem lapsum receptus est a Christo, & incestus apud Corinthios pœnitens recipitur a Paulo: & multa alia in scripturis exempla extant.

53 Hoc tamen summo studio cauendum est, ne vel perseueremus in delictis contra conscientiam, vel scimus securi, quasi parum esset Deum peccatis nostris offendere. Nam vt extant multa exempla misericordiæ Dei in peccatores, qui sunt recepti in gratiam, vt Adam, Manassis, Dauid, Petri incesti, &c. Ita etiam horrenda exempla iudicij Dei in peccatores, qui non sunt reuersi per pœnitentiam, (vt sunt Cain, Esau, Saul, Iudas & innumeri alij) admonebunt nos timoris Dei, in cuius conspectu nos ambulare cogitandum est.

54 Omnium igitur tutissimum consilium est illud Prophetæ: Indicabo tibi o homo quid sit bonum, & quid requirat Iehoua abs te: vtique facere iudicium, & diligere misericordiam, & humiliare te ad ambulandum cum Deo tuo.

IVSTIFI-

IVSTIFICATIO hominis.

1 PAVLVS docturus Romanos quænam ſit iuſtitia, qua coram Deo homo conſiſtere poſſit, duplicis iuſtitiæ mentionem facit, quarum altera hominem iuſtum fieri neceſſe eſt, qui ſalutis æternæ hæreditatem adire voluerit.

2 Harum vnam iuſtitiam ex lege, alteram, iuſtitiam abſque Lege appellat: illam hominis: hanc Dei eſſe pronuncians.

3 Quod autem nemo mortalium iuſtitia Legis coram Deo iuſtificari poſſit, firmiſſimis demonſtrationibus aſtruit: inter quas hæ ſex ſunt præcipuæ.

4 Prima ſumitur ab ipſa natura humana, quæ eſt impura & contagione peccati fœdata. Iam cum quicquid ab impuro fonte manat, impurum eſſe neceſſe ſit: qui fieri poteſt, vt ex natura impura prodeat pura erga Deũ obedientia, & plena erga homines dilectio? Cecidimus, inquit Propheta, quaſi folium vniuerſi, & iniquitates noſtræ quaſi ventus abſtulerunt nos.

5 Secunda ſumitur ab experientia vniuerſali omniũ hominum, & a proprio conſcientiæ in omnibus hominibus teſtimonio. Nec minus certa eſt hæc vniuerſalis experientia, nec minus certum eſt conſcientiæ teſtimonium, quam certum eſt per experientiam, ignem eſſe calidum, & aquam humidam.

6 Tertia ſumitur a iuſto Dei iudicio punientis omnes homines. Iam autem cum nemo puniatur a iuſto iudice, niſi qui reus ſit, & omnes homines, etiam infantes, diuinitus puniantur morbis & morte: ſequitur omnes homines reos eſſe, & neminem coram Deo ſua obedientia erga Legem iuſtum eſſe.

7 Quarta ſumitur a Scripturæ teſtimonijs, Scriptura enim nullum iuſtum eſſe Legis operibus, & ne vnum

quidem, affirmat. Si iniquitates obſeruaueris Domine (inquit Dauid) quis ſuſtinebit?

8 Vt autem fortius concludat Scriptura, neminem operibus iuſtificari poſſe, adimit homini tria, quæ ad iuſti actionem, & plenam Legis obedientiam requirũtur: videlicet, intelligentiam, voluntatem bonam, & vires præſtandi ſpiritualem iuſtitiam, qualẽ lex Dei requirit.

9 Quinta ſumitur a qualitate Legis, & qualitate hominis, quæ ſibi inuicem aduerſantur. Lex enim ſpiritualis: homo, carnalis. Hinc illa Pauli querela iam iuſtificati: O me infelicem, quis liberabit me de corpore mortis huius?

10 Sexta ſumitur a neceſſitate victimæ filij Dei: Si iuſtitia eſt per Legem, Chriſtus fruſtra mortuus eſt. Prioribus quinque vtitur Apoſtolus in Epiſtola ad Romanos: Sexta in Epiſtola ad Galat. cap. 2.

11 Ex his demonſtrationibus Paulus infert hanc cõcluſionem: propterea ex operibus Legis nullus homo iuſtificabitur in conſpectu Dei.

12 Hac confecta & demonſtrata concluſione, videlicet, quod nullus coram Deo iuſtificari, hoc eſt, iuſtus fieri per opera Legis queat, aggreditur alteram iuſtitiæ formam, quam diuerſiſſimam à iuſtitia Legis facit.

13 Ponit autem has differentias, vt ſupra admonui: Ex Lege: Abſq. Lege. Iuſtitia enim Legis, eſt ex lege, videlicet, cũ legi obedientia hominis ſatisfit: iuſtitia Euãgelij eſt iuſtitia abſq. Lege, quo ad hominem iuſtificandũ attinet. Qua differentia Paulus aperte docet, quod opera hominum neque ſint principium, neque cauſſa, neque materia, neque forma, neque conſummatio iuſtitiæ Euangelicæ, qua credentes iuſtificati conſiſtunt coram Deo.

14 Hac conſtituta differentia inter iuſtitiam Legis & iuſtitiam Euangelij, longa expoſitione docet Apoſtolus, qualis ſit res iuſtitia Euangelij, quæ teſtimonium habet a Moſe & Prophetis.

15 Summa

15 Summa autem huc redit, quod ea iustitia non sit in nobis qualitas, sed donum potius, quo condonantur credenti peccata, quo imputatur credenti Christi iustitia, quo credens acceptatur ad vitam æternam, gratis propter Christum.

16 Vt ergo Legis iustitia est ex operatione hominis, atque ideo hominis dicitur: ita Euangelij iustitia est ex dono Dei, atque ideo iustitia Dei per fidem Iesu Christi ab Apostolo nominatur.

17 Hinc constat, quod iustificatio, de qua Euangeliũ concionatur, sit hominis credentis in Christum absolutio a peccato, imputatio iustitiæ Christi, & acceptatio iustificati ad vitam æternam, gratis propter Christum.

18 Vt autem hæc iustificationis doctrina a pijs facilius intelligatur, definitionem positam in suas partes quasdam retexam: quæ sunt quinque.

19 Prima est, quod fit mentio fidei, quæ proprie loquendo, non est id quo iustificamur, sed tantum instrumentum, ac veluti manus, qua iustitia gratuita per Euãgelium oblata, accipitur. Ideo fides non magis meretur iustitiam, quam manus leprosi meretur eleemosynam sibi a pio homine porrectam.

20 Qualis autem res sit fides, melius doceri non potest, quam proposito exemplo fidei Abrahami, cuius fidem imitari omnes oportet, qui cupiunt iustitiæ Euangelicæ, atque adeo salutis æternæ participes fieri.

21 Abrahamo proponitur voce Dei hæc promissio. In semine tuo (hoc est in Christo) benedicentur omnes cognationes terræ. Item: Ero Deus tuus & seminis tui. Hanc promissionem Abraham intelligit: huic assentitur: expetit etiam toto pectore promissam benedictionem. Et quia statuit Deum, & veracem esse, & omnipotentem, firma fiducia recubuit in promissionem factam, dans Deo gloriam; nihil motus rationibus quas contra obiecit sensus & ratio.

22 Hinc efficitur, quod fides vera ſit notitia, & aſſenſus, & expetitio miſericordiæ promiſſæ: & in eum, qui promiſit, fiducia firma.

23 Etſi autem Diaboli, & multi impij habent notitiam & aſſenſum promiſſionis gratiæ: tamen quia Diaboli promiſſionem non habent, & impij homines viua carent fiducia, non habẽt veram & iuſtificantem fidem, quæ propria eſt filiorum Dei.

24 Publicanus in Euangelio, & Latro in cruce nouerunt hanc promiſſionem Euangelij, quod Chriſtus venerit in mundum ad ſaluandos peccatores. Huic notitiæ non ſolum aſſentiuntur, verumetiam expetunt promiſſam gratiam, ac viua fiducia in Chriſtum, quem veracẽ eſſe & omnipotẽtem per diuina eius opera didicerãt, recubuerũt. Eadẽ ratio eſt fidei etiam in alijs pijs.

25 Deinde ſecundo loco in definitione fit mentio abſolutionis a peccato, quæ eſt prima pars iuſtitiæ Chriſtianæ. Huc illud Dauidis dictũ: Beati quorũ remiſſæ ſũt iniquitates. Beatus cui Dominus nõ imputauit peccatũ.

26 Eſt autem abſolutio a peccato, liberatio hominis credentis ab obligatione mortis æternæ & damnationis ob peccatum.

27 Quod huiuſmodi abſolutio contingat credenti in Chriſtum, teſtatur Chriſtus cum ait: Qui credit in Filium, habet vitam æternam. Qui autem vitam æternam habet, eum a morte & damnatione liberatum eſſe manifeſtum eſt.

28 Tertio loco in definitione noſtra fit mentio imputationis iuſtitiæ Chriſti. Huius enim obedientia, noſtra fit iuſtitia, quando eum credimus.

29 Hoc comprobatur dicto Pauli, 2. Cor. 5. Eum qui non nouit peccatum, fecit peccatum, vt nos fieremus iuſtitia Dei in ipſo. Hoc eſt, Deus Pater Chriſtum Filiũ, qui non fuit peccator, fecit reum noſtro nomine, tanquam omnia noſtra peccata perpetraſſet, vt nos fierimus iuſti ipſius iuſtitia coram Deo.

30 Ad eum ergo modum iusti sumus coram Deo, qualiter Christus fuit peccator. Vt enim is personã nostram quodammodo suscepit, quo reus nostro nomine fieret, & tanquam peccator iudicaretur, non ob propria, sed aliena delicta, cum purus foret ipse, & mundus ab omni culpa, pœnamque subiret, nobis non sibi debitam: ita nos nunc iusti sumus in ipso, non quia operibus nostris satisfaciamus iudicio Dei, sed quoniam censemur iusti Christi iustitia, quam fide induimus, vt nostra fieret.

31 Idem docetur Rom. 5. hisce verbis: Quemadmodũ per inobedientiam vnius hominis (Adami) peccatores constituti sunt multi: Sic etiam per obedientiam vnius (Christi) iusti constituentur multi.

32 Huc accedit dictum Augustini: Nostra delicta sua delicta fecit, vt suam iustitiam, nostram iustitiam faceret.

33 Quarto loco in definitione, fit mentio acceptationis iustificati ad vitam æternam. Nam ideo absoluimur a peccato, ideo imputatur nobis iustitia Christi: vt accepti simus Deo, tanquam dilecti Filij in Christo Iesu.

34 Hæc acceptatio non pertinet ad ruinas huius vitæ, sed ad ęternam vitam, qua donabuntur omnes in Christo iustificati. Nam hos ita habet Pater caros in dilecto, vt æterna beatitudine eos donare decreuerit.

35 Postremo loco in definitione annectitur: Gratis propter Christum. Gratis quidem, vt omnia humana merita excludantur: Propter Christum vero, vt beneficium redemtionis soli Filio Dei acceptum feratur.

36 Hinc apparet cur sancti Patres, Augustinus, Basilius, Ambrosius, Bernardus, & multi alij vtantur particula, Sola: affirmantes sola fide nos iustificari. Nam voce, Sola, significant nullum esse in nobis meritum iustitiæ: sed nos sola fide eam nobis verbo oblatam accipere. Non excludit ergo particula, Sola, caussas iustitiæ, quæ extra nos sunt, sed tantum vnam facultatem in nobis ponit, qua illam iustitiam apprehendimus.

37 Etsi hæc doctrina iustificationis solidis nititur testi-

moniis Scripturæ & exemplis: tamen multi omnibus ætatibus, astu Satanæ, contra ipsam exorti sunt errores: quorum præcipuos recensebimus, & firmis rationibus, sed breuissime, refutabimus.

38 Primus error est Libertinorum veterum & recentium. Hi cum audiunt hominem gratis iustificari aliena iustitia, nempe Christi, & humana merita & opera non esse caussas iustificationis: securitatem carnalem docent, quasi iustificatis fide quiduis liceret.

39 His ita responsum volumus. Etsi reuera beneficiũ est gratuitum, & iustificatio distinguenda est ab operibus nostris: tamen cum iustificatione coniuncta est regeneratio & sanctificatio seu noua obedientia.

40 Paulus enim aperte dicit: Qui spiritu Dei aguntur, hi sunt filij Dei: Et Christus: Bona arbor facit bonũ fructum. Qui ergo statuit, hominem iustum esse fide, cuius mala & flagitiosa est vita, sensu communi destitutus esse videtur.

41 Vtrumque igitur tenendum est, quod & iusti simus imputatione iustitiæ Christi, & iustificati debitores simus Deo, vt non viuamus secundum carnem, sed secundum spiritum. Si enim, inquit Apostolus, secundum carnem vixeritis moriemini.

42 Discernendum est itaque inter causas iustificationis, & qualitates seu proprietates iustificati. Caussa iustificationis est sola gratia in Christo: qualitas iusti ex gratia, & proprietas est, vt iustitiæ fructus edat, iuxta illud: Qui facit iustitiam, iustus est.

43 Hinc manifestum est, quod horribiliter errent, qui negant bona opera esse necessaria in iustificatis. Etsi enim non sunt necessaria, vt merita iustificationis: tamen necessaria sunt, vt fidei fructus, & Nouæ creaturæ propriæ actiones. Siquidem finis iustificationis in hac vita est, vt seruiamus Deo per iustitiam, Rom. 6. Post hanc vitam, salus animæ: & vita beata post resurrectionem.

44 Neque

44 Neque tamen recipimus illorum orationem, qui dicunt, bona opera necessaria esse ad salutem: propter ambiguitatem. Nam si sic eam interpreteris: Opera sunt necessaria ad salutem, vt caussa ad effectum: plane falsa est. Verum si sic eam accipis, vt sit sensus: Opera sunt necessaria ad salutem, vt iter intermedium: vera est. Verum quoniam propositiones dogmaticæ debent esse certæ & perspicuæ, sine ambiguitate: iuste a quibusdam fratribus est improbata.

45 Secundus error pugnans cum vera sententia de iustificatione, est Pharisaicus & Papisticus. Pharisęi enim & Papistæ non intelligentes iustitiam gratuitam, duplici errore implicãtur. Vno, quod iustitiam in operibus collocent: Altero, quod traditionum suarum obseruationem, iustitiam esse contendant.

46 Hunc errorem, quia manifeste pugnat cum verbo Dei, non est quod eum multis refellamus. Dauid aperte clamat: Domine ne intres in iudicium cum seruo tuo, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. Et Dominus post Esaiam dicit: Frustra me colunt docentes doctrinas hominum.

47 Quod autem suæ sententiæ patrocinium quærant ex Iacobo, nihil est. Spiritus idem locutus est per vtrumque, qui mentiri aut fallere nescit. Paulus dicit, hominem iustificari sine operibus. Iacobus dicit hominem iustificari ex operibus. Vtrumque verum est, recte intellectum, iuxta scopum disputationis vtriusque.

48 Paulus enim, cum dicit, hominem iustificari absque operibus, loquitur de effectione iustitiæ. At cum Iacobus dicit hominem iustificari ex operibus, loquitur de declaratione iustitiæ. Iustificari enim apud Paulum est iustum fieri: apud Iacobum, est iustum declarari: Ille loquitur de principio, vnde sit res: hic, vnde cognoscatur.

49 Tertius error est Iudaicus & Papisticus. Iudæi enim & Papistæ existimant iustitiam Christianam constare

fide & operibus simul, tanquam partibus iustitiam Christianam constituentibus.

50 Hic etsi magnus & pestilens est error: tamen magis speciosus est, quam superior. Sed facile refutari potest. Nam cum constat obedientiam Christi esse iustitiam nostram cuius pars nec fides nostra existit: nec opera nostra: quis compos mentis, Christianæ iustitiæ faciet partes, fidem & opus hominis?

51 Paulus quoque hunc errorem refutat Rom. 10. his verbis: Testificor enim illis quod zelum Dei habent, sed non secundum scientiam. Ignorantes enim Dei iustitiã, & propriam iustitiam quærentes stabilire, iustitiæ Dei non subiecti fuerunt. Finis enim Legis Christus in iustitiam omni credenti.

52 Hic Paulus manifeste reiectionis Iudæorum caussam ponit, quod voluerint & suam iustitiam, hoc est, sua opera, partem iustitiæ facere, & simul iustitiam amplecti, quæ est ex fide.

53 Rationem huius rei subiungit: quia Christus est finis Legis in iustitiam omni credenti. Non est dubium quin Legis finis (hoc est, extremum quod quærit Lex) sit illos iustificare, qui eam obseruant. Quo minus assequatur Lex, impedit non ipsius Legis impotentia, sed carnis nostræ vitiositas, cui demum ita medetur Christus, vt eius iustitia gratis nobis per fidem imputata finem Legis consequamur, per illum scilicet iustificati: qui quia pro nobis Legẽ impleuit, factus est nobis iustitia, 1. Corinth. 1.

54 Hoc etiam confirmatur Rom. 4. Operanti, inquit, merces non imputatur secundum gratiam, sed datur secundum debitum: at credenti in eum, qui iustificat impium, imputatur fides eius in iustitiam.

55 Hic Apostolus duplicem iustitiam ponit, quarum vna ab altera est diuersa. Nam habent contrarias caussas. Fidei enim iustitia, qua iustificatur credens, imputatur & gratis donatur: sed operum iustitia non est gratuita, vt quæ pendeat ex operum merito.

56 Ex

56 Ex his liquet Christianam iustitiam non conflatam esse ex fide & operibus, sed esse ipsissimam Christi iustitiam credentibus imputatã, sicuti superius ostensum est.

57 Quartus error est recens Osiandri, qui statuit iustitia Dei essentiali, hoc est, iustitia, quæ est ipsa diuina essentia, homines iustos fieri, quem errorem, quia obedientiam crucis, qua Christus peccatum nostrum expiat, & obedientiam Legis, quam Dominus nobis credentibus imputat, extenuat, imo reijcit, non iudicamus dignum longiori refutatione, etiamsi magnos quosdam patronos habeat.

EXTRVCTIO regni Christi.

1 POST lapsum primorum Parentum, Deus decretum edidit de reparatione generis humani, viamq. monstrauit quomodo homines lapsi erigi possint, vt, e regno Satanæ vindicati, ciues regni Christi censeantur.

2 Nam cum Adam lapsus cum sua posteritate, erigere se nequiret: Deus, porrecta manu, illum erexit, facta promissione seminis contrituri caput serpentis, hoc est, demoliturí opera Satanæ: vt ita homo in pristinum statum restitutus, Deum per Christum perpetuo celebret.

3 Cum hoc reparationis mysterium scire perutile sit: illud in quatuor partes distrubutum explicare conabimur, cui breuem regni Christi descriptionem subijciemus. Nam huic erigendo mysterium reparationis destinatum est.

4 Partes autem mysterij reparationis, hæ sunt spectandæ. 1. De gradibus actionis diuinæ in reparationis mysterio. 2. De modo reparationis. 3. De officio hominis qui reparandus est, eiusque officij partibus. 4. De salutis nostræ, hoc est, reparationis, certitudine.

5 Quinam gradus sint actionis Dei in hominis reparatione,

ratione, Paulus ostendit his verbis: Quos præsciuit, eos & prædestinauit conformes imaginis Filij sui, vt sit ipse primogenitus inter multos fratres: quos autem prædestinauit, hos & vocauit: & quos vocauit, hos & iustificauit: quos autem iustificauit, hos & glorificauit.

6 Hic Paulus quinque actionum gradus in Deo enumerat. Primũ enim præsciuit Deus, quos vult in gratiam propter Christũ recipere, vult autẽ omnes eos recipere, qui fide ad Christũ confugerint, quantumuis impij antea fuerint, & infinitis peccatis contaminati. Vt enim lapsus fuit vniuersalis: ita etiam promissio gratiæ absque discrimine statuum, personarũ & nationũ omnibus facta est.

7 Deinde prædestinauit & ordinauit, quos præsciuit, ad vitam æternam consequendam, absque omni ipsorum merito, sola gratia per Christum reparatorem.

8 Tertio, præscientiam & electionem per vocationem patefacit. Nam cum Christus mandat discipulis his verbis: Ite in mundum vniuersum, proclamate Euangelium omni creaturæ, qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit, qui vero non crediderit condemnabitur. Satis declarat consiliũ suũ esse, vt omnes obtemperantes voci Euangelij, sint salutis per Christum partæ, hæredes.

9 Quarto loco, vocatos, iustificat, hoc est, eos, qui ad Euangelij vocẽ agũt pœnitentiã, & promissioni gratuitæ credũt, absoluit a peccato, Christi iustitiã imputat, & acceptat gratis propter Christũ ad vitã æternam. Neq. enim hæc iustificatio est, aut actio hominis, aut passio, aut vlla affectio, sed eius, quæ est Christi ꝓpria, iustitiæ imputatio.

10 Quinto loco, glorificat iustificatos, hoc est, donat beata immortalitate. Hæc glorificatio est plena hominis reparatio, scopus vltimus ministerij Euangelici.

11 Modus reparationis ad Galat. 4. his verbis describitur: Vbi venit plenitudo temporis, emisit Deus Filium suum natum ex muliere, factum sub Lege, vt eos qui sub Lege erant, redimeret, vt adoptionem filiorum acciperemus: quia autem estis Filij, emisit Deus Spiritum Filij

sui

sui in corda vestra, clamantem Abba pater.

12 Initium salutis facit Apostolus charitatem illam Patris cœlestis immensam, qua Filiũ suum dedit. Hoc ipsum & Dominus testatur, cũ ait: Sic Deus dilexit mundũ, vt Filiũ suum vnigenitum daret, &c. Deinde redemtionẽ nostri factam per oblationẽ Christi asserit. Cum hac coniuncta est adoptio, Spiritus sancti donatio, ac inuocatio.

13 Officium nostrum eiusque partes, tametsi ex dictis intelligi possunt: tamen vt distinctius teneantur, Matthæi 13. pulchre depingi videntur, quemadmodum ex antithesi colligitur. Prima ergo officij nostri pars est oculis videre, hoc est, sentire nostram miseriam, & damnationem intelligere. Secunda, verbum reconciliationis audire & cognoscere, in quo remediũ proponitur. Tertia, verbum illud ipsum amplecti, eique assensum præbere. Postrema, conuerti ad Dominum vera pœnitẽtia, ac ita per totam vitã, fructus dignos pœnitentię facere.

14 In certitudine de reparationis effectu tria sunt spectanda: Ius Christianorum de salute consequenda: Securitas Christianæ mentis de iure salutis: Discrimen inter eos, qui hoc ius habent, & alios.

15 Ius adeundi hæreditatem vitæ immortalis, triplex habent fideles, Electionis, redemtionis & promissionis. Electio fundata est in Filio Dei Domino nostro Iesu Christo. Quare hoc ius infallibile est. Redemtio est satisfactio pro peccato, quæ facta est per Sanguinem Christi, qui est sufficiens λύτρον pro peccatis omnium hominum. Promissionis verbum sæpissime Scriptura repetit: Qui credit in Filium, habebit vitam æternam. Hoc triplici iure, fideles suas mentes confirmabunt, aduersus omnes tentationes, vndecunque veniant.

16 Securitas Christianarum mentium, residet in charitate adoptionis: Sic Deus dilexit mundum, vt Filium suum vnigenitum daret, vt omnis qui credit in illum, non pereat, sed habeat vitam æternam. In veritate promissionis, Qui enim promisit Deus immutabilis est:

Cœlum & terra citius transibunt, quam vnum iota de ipsius promissione: in facultate promissi præstandi. Ad hanc respexit Abraham, cum tota rerum natura videretur reclamare promissioni diuinæ.

17 Discrimen inter eos, qui ius habent cœlestis ciuitatis, & alios, duplex est, Internum & externum. Internum est, quod qui ius ciuitatis cœlestis obtinet, habeat arrhabonem Spiritus, hoc est, fidem, motus excitatos a Spiritu sancto, bonam conscientiam, siue, vt breuius dicam, qui retinet fidem & bonam conscientiam, habet notas, quæ testantur de iure ciuitatis cœlestis. Contra, qui hæc non habent adhuc extra familiam Dei sunt. Externum, Interni effectus est. Qualis enim animus est, talis relucet in externa vita & moribus. Nam, iuxta Christi dictum: ex fructibus arbor cognoscitur.

18 Quicunque ergo iuxta carnem viuunt, & desideria carnis faciunt, vt nec spiritum Christi habent, nec fidem: ita adhuc sunt in suis peccatis, & reparatio in ipsis nequaquam est inchoata.

19 Hic non attenditur ratio diuitis & pauperis, nobilis & ignobilis, clari & obscuri, sacerdotis & laici, domini & serui, masculi & fœminæ. Sed, vt omnes, qui Christo fide & spiritu adhærent, vnum in ipso sunt: ita qui fide & Christi spiritu vacui inueniuntur, serui sunt Satanæ, quantumuis externa religionis larua se inter Filios Dei vendicent. Honestus ille aulicus Iohan. 4. inter ciues regni Christi fuit, cum interim superbus Pharisæus, Satanæ erat mancipium.

20 Regnum Christi triplex est', Potentiæ, gratiæ & gloriæ. Potentia vicit Diabolum & peccatum, vt esset locus gratię: per gratiam in fidelibus dominatur, vt viam ad gloriam præparet.

21 Regnum potentiæ, est quo potenter dominatur omnibus creaturis in cœlo, in terra, & apud inferos. Hoc illi commune est cum Patre & Spiritu sancto. Vt enim hæ tres personæ vnus Deus est: ita vnum, potentiæ regnum:

regnum: cui nemo resistere potest.

22 Regnum gratiæ, est quo per spiritum & verbum regnat in piorum animis. Huius regni fructus est iustitia, pax, gaudium in Spiritu sancto. Neque venit hoc regnum cum vlla externa obseruatione, hoc est, cum externo quopiam maiestatis splendore.

23 Etsi autem hoc gratiæ regnum, externam & mundanam pōpam nō agnoscit: tamen habet suam quandam peculiarem rationem in erectione, propagatione, conseruatione, ordine, dominio, seruitute.

24 Erigitur ab ipso summo architecto Deo, vt Psal. 2. docet, vnde mens pia fiduciam concipiet, nunquam fore, vt hoc Regnum vllis Satanæ machinis aboleatur. Cōcutitur quidem: sed inuictum tamen manet. Hoc regnum Christus erigit sceptro verbi sui, quod vbicunque pure sonat, ibi hoc gratiæ regnum est.

25 Propagatur præterea per Verbum, per pios Euangelij ministros, per sanctos Reges & principes, cuiusmodi fuerunt Dauid, Ezechias, Iosias, Ioannes Fridericus, Christianus tertius & alij multi: quales Deus subinde excitare solet, vt sint propagatores sui regni, ac nutritores Ecclesiæ Christi. Atque hi in beata vita vt splendor firmamenti æternum splendebunt.

26 Huic regno propagando student quoque pij patres familias, Consiliarij regnorum Deum timentes, imo quilibet in suo statu & ordine, quando vita, operibus, consilio, Christi gloriam quærit.

27 Conseruatur hoc regnum ab eodem qui illud erigit, hoc est, Deo: vnde fiducia concipienda est, de eius firmitudine & stabilitate contra portas inferorum.

28 Ordo in hoc regno non est Politicus & Tyrannicus. Non vnus aliquis præest vt in Monarchijs mundi: sed sunt in eo docentes & discentes, sine dominio vnius in alterum. Omnes pij in hac vita potestati politicæ eminentiori subiectos se esse sciunt, cui & honorem debitum præstant, modo nihil imperatur, quod cum

ſcelere perficitur. Tum enim ſequenda eſt Regula: Oportet Deo magis obedire, quam homini.

29 Dominium in hoc gratiæ regno vnius Chriſti eſt: idque ἀνυπεύθυνον. Hic enim ſolus in ſuo regno dominatur, nec obnoxius eſt ad reddendam alicui ſuperiori rationem ſuæ adminiſtrationis.

30 Sceleratus Papa, qui, ab impijſſimo Phoca, difficulter admodum dominium in Eccleſiam impetrauit, iſto facto ſatis oſtendit, ſe non Chriſti ſeruum eſſe, ſed aduerſarium, hoc eſt, Antichriſtum. Nec eſt alius Antichriſtus expectandus, quam iſte filius perditionis Papa: quem Filius Dei iam cœpit conficere gladio oris ſui, & tandem tollet omnino e medio, per ſuum, omnibus pijs expectatum aduentum, iuxta doctrinam Pauli.

31 Reſtat ſeruitus præſtanda Regi Chriſto in ſuo regno, quam definit ſanctus ille rex Dauid, cum inquit: Seruite Domino in timore, & exultate ei cum tremore. Zacharias in ſuo carmine, collocat hanc ſeruitutem in iuſtitia & ſanctitate: quibus nos decet ſeruire Regi Chriſto, omnibus diebus vitæ noſtræ.

32 Regnum Chriſti glorioſum, ad quod via eſt regnũ gratiæ, ſpectatur dupliciter. Primum enim conſideratur in ipſo Chriſto Rege: qui poſtquam ſurrexit a mortuis,glorioſe ſuum regnum occupauit, captiuam ducens captiuitatem aſcendendo in cœlum, vbi ſedet ad dexteram Dei Patris, vnde & redibit iudicatum viuos & mortuos.

33 Deinde ſpectatur Chriſti glorioſum regnum in Chriſti myſtico corpore, quod eſt Eccleſia. Qua ratione tum demum perficietur hoc Chriſti regnum glorioſum, vbi reſſuſcitatos mortuos adduxerit ad æternũ Patrem. Tum enim, vt pij perpetuo conſpectu Dei & ſanctorum Angelorum fruentur: ita impij, qui gratiæ Chriſti regno aduerſabantur in hac vita, perpetuis flammis cruciabuntur.

34 Hinc ergo admoneantur omnes: Impij quidem, vt cum

cum adhuc in via ſunt, reſipiſcant mature, ne ſubitus eis ſuperueniat interitus: Pij vero, vt conſtanter vſque ad finem perſeuerent, expectantes beatam illam ſpem & illuſtrem aduentum gloriæ magni Dei ac ſeruatoris noſtri Ieſu Chriſti. Huic ſit Regnum, gloria, benedictio, robur in ſecula ſeculorum, Amen.

LEX DIVINA.

1 ETsi vox Legis plura complectitur in Scriptura: nos tamen hic ſolam eam partem intelligi volumus, quam & a numero præceptorum, Decalogum, & a communi eius vſu, Moralem legem appellamus.

2 Hæc diuina Lex, quæ & naturæ dicitur, vna cum primis hominibus nata eſt: quæ illorum animis impreſſa, & Deum colendum, & homines diligendos eſſe dictat.

3 Eadem rectiſſima via eſt ad vitam. Nam ſi in eius obedientia perſtitiſſent primi Parentes noſtri, æternum vixiſſent beati: quia iuſti. Verum, quia eam violarunt, ceſſit eis & poſteris ipſorum in mortem. Atque ita mandatum, (vt Paulus ait) quod inſtitutum erat ad vitam, facit ad mortem. Huc illud Domini ad Legiſperitum interrogantem, quid faciat, vt vitam conſequatur æternam: Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata.

4 Lapſis primis parentibus, ita natura hominum deprauata eſt, vt obedientiam, quam requirit Lex, præſtare minime valeat. Id quod non ſolum arguit vniuerſalis experientia, & Scripturæ teſtimonia teſtantur: verum etiam noua via in cœlum monſtrata, qui eſt Dominus noſter Ieſus Chriſtus, euincit. Nam ſi ex Lege eſt iuſtitia, (ait Paulus) Chriſtus fruſtra mortuus.

5 Etſi autem hæc Lex præſtari non poteſt in hac vita: tamen nec fruſtra per Moſen repetita eſt, nec eius vſus eſt vulgaris.

6 Hæc igitur Lex, rurſus commendata eſt populo Dei, tribus de cauſſis. Quarum prima eſt, vt legis Naturæ autoritas hac noua publicatione confirmaretur. Secunda, vt quæ per conſuetudinem peccandi, & ſceleratorum multitudinem latere cœperant, manifeſtarentur: ne quis ignorantiam prætenderet. Tertia, vt conſtaret certa Deum colendi ratio: ne pij, Ethnicis & Phariſaicis ſuperſtitionibus, a vero Dei cultu, abducerentur.

7 Quod autem hæc Lex exarata ſit in tabulis lapideis, Symbolicum eſt. Nam Deus iſto Symbolo, non ſolum monet, tantam noſtrorum cordium duritiem eſſe, vt nō prius Lex Dei in ea inſcribi poſſit, quam Deus ea ſuo digito adaptauerit, legemque ſuam ipſe ijs inſcripſerit: verumetiam ſignificari voluit, nulla vetuſtate abolendam eſſe obedientiam, quæ in hac Lege requiritur.

8 Huius Legis vſus in hac vita triplex eſt: Externus, internus, ſpiritualis.

9 Primum vſum ideo externum voco: quia ad externum hominem in hac vitæ conſuetudine pertinet. Regit enim hæc Lex externos mores: ſicuti aliæ leges Oeconomicæ & Politicæ, quales traduntur a Philoſophis & Iureconſultis.

10 Hac externa diſciplina nequaquam ſatisfit Legi Dei, quæ ſpiritualis exiſtit: ſed tantum vitantur pœnæ ciuiles. Magiſtratus enim non punit eos, qui hanc externam diſciplinam ſeruant: ſed honore potius obſeruatores ornat & præmijs, quia ad pacem publicam conſeruandam facit.

11 Hypocritæ tamen & Phariſæi, in hac Legis ſuperficie hærent: & ſe ea iuſtos eſſe coram Deo falſo gloriantes, alios tanquam iniuſtos deſpiciunt & condemnant: quemadmodum Euangelica docet hiſtoria.

12 Iuxta hanc Legis ſuperficiem Paulus vixit irrepræhenſibilis ante conuerſionem, dum in Phariſaiſmo excelluit ſupra omnes æquales ſuos. Quo ſane tempore peccatum in eo mortuum fuit; ſicuti ipſe de ſe teſtatur,

inquiens: Sine Lege, peccatum mortuum est: Ego autem viuebam aliquando sine Lege.

13 Donec enim homines tantum externam faciem Legis intuentur, vt Pharisæi & hypocritæ, dicuntur esse sine Lege, scilicet, reuelante & damnante peccatum: & dum sunt sine Lege, peccatum in ipsis mortuum dicitur: quia ignoratur: nō apparet: nec irritantur eius παθήματα per Legem.

14 Secundum vsum Legis ideo internum voco: quia conscientiam hominis ferit, ostendens, arguens, & damnans peccatum, producens hominem ad tribunal Dei, eumque maledictionis sententiæ subijciens.

15 De hoc interno Legis vsu ante conuersionem ad Deum, concionatur Apostolus, Rom. 7. Et in illustri exemplo generalem doctrinam proponit, ostendens in seipso vim Legis reuelantis & damnantis peccatum.

16 Veniente, inquit, mandato, peccatum reuixit, & ego mortuus sum, & inuentum est mihi mandatū quod erat ad vitam, ad mortem facere. Nam peccatum, occasionem adeptum, per mandatum decepit me, & per ipsum occidit.

17 Pulcherrime in hoc paradigmate Legis vsus, de quo agimus, ostenditur. Primum, inquit, Veniente mandato peccatum reuixit, hoc est, postquam sensi mentem Legis, vita mea ad normam Legis examinata: me transgressorem Legis agnoui, & depræhendi me reum coram tribunali Dei.

18 Nam & peccatum, quod antea latebat vt mortuū, iam per Legem agnitum, in conscientia mea reuixit: ac affectiones peccatorum, quæ sunt per Legem, vigebant magis in membris meis.

19 Hanc hypothesin si ad thesin traduxeris, hæc generalis doctrina emerget. Lex Dei, vbi homo cœperit suam vitam ad eius normā exigere, peccatū antea veluti mortuum delitescens excitat: ac in conscientia hominis, affectus peccatorum, qui latuerunt antea, vigent magis magisque.

20 Sequitur deinde: Ego autem mortuus ſum, hoc eſt, me morte & damnatione dignũ intellexi: propterea quod Deo obedientiam perpetuam & perfectam, iuxta Legis præſcriptum non præſtiterim.

21 Ex peccati ergo cognitione homines in agnitionem iræ Dei, & iuſtæ ſuæ damnationis ducuntur: vt, velint nolint, fateantur ſe mortis ſententię obnoxios eſſe.

22 Et inuentum eſt, inquit, mihi mandatum, quod inſtitutum erat ad vitam, ad mortem facere: hoc eſt, depræhendi mandatum, quod datum erat, vt qui ei obediret, vitam conſequeretur, cedere mihi in mortem, propterea quod eius tranſgreſſor inuentus ſum. Vt enim obedientibus vita promittitur: ita præuaricatoribus mors eſt vt ſtipendium propoſita.

23 Hinc patet, promiſſiones legales annexam habere conditionem implendæ Legis: & comminationes pertinere ad eos, qui vel in minimo Legem violauerint.

24 Huius rei ratio ſubiungitur his verbis: Nam peccatum occaſione ſumta, decepit me per mandatum, ac per ipſum occidit me: quaſi diceret: quod mortuus ſum Legis miniſterio, id nequaquam vitio Legis factum eſt: ſed peccati potius & innatæ corruptionis culpa. Hoc peccatum per mandatum me decepit, & vt latro quiſpiam, me e via abductum occidit & ſpoliauit.

25 Hinc concluditur generalis doctrina. Non eſſe culpam Legis reuelantis peccatum, ſi ex agnitione peccati per Legem, euadimus deteriores: ſed eſſe vitium peccati habitantis in carne noſtra. Nam magis æſtuat & inflammatur in nobis peccatum, quando accedit vox Legis prohibentis, & damnantis peccatum.

26 Hunc vſum Legis internum. Apoſtolus Corinthijs ſcribens, indicat his verbis: Lex eſt miniſterium mortis, hoc eſt, facit vt ex agnitione peccati, intelligamus nos morte dignos.

27 Eſtque diligenter conſiderandum cuius mortis ſit miniſterium Lex: cum mors ſit multiplex. Eſt enim mi-

nisterium mortis hominis, hoc est, damnationis hominis ob Legis transgressionem: Non est ministerium mortis peccati, sed potius vitæ peccati iuxta Apostolum, Veniente mandato peccatum reuixit, & ego mortuus sum. Etsi id fit vitio carnis, vt dictum est.

28 Hinc patet manifeste, Legem non prædicare veniam pœnitentibus: sed pœnam transgressoribus. Pœnitentiæ enim prædicatio, medicinam lethali adhibet vulneri, quod inflixit peccatum, & Lex reuelauit.

29 Quod autem quidam contendunt, Legis esse proprium arguere peccatum, rectissime quidem id faciunt, vt qui vendicant Legi suum proprium officium contra Antinomos, qui duo ademerunt Legi Dei: Vnum, quod non per Legem sit agnitio peccati: Alterum, quod Lex non sit norma vitæ Christianæ. Verum cum inde effici putant Legis esse proprium prædicare pœnitentiam, grauissime impingunt. Nam quod Euangelij est proprium, falso Legi attribuunt.

30 Ego quidem non dubito præcipuam consolationem afflictorum, in hoc sitam esse, quod certo sibi persuadeant, Euangelium esse vniuersalem prædicationem pœnitentiæ, & remissionis peccatorum in nomine Iesu Christi: sicuti ipse Dominus Euangelij summam complexus est, Luc. 24.

31 Duo enim facit Euangelium: monstrat remedium, & ostendit quibus remedium applicatur. Maledictionis sententiæ omnes homines obnoxij sunt: sed Euangelium monstrat Christum, qui Legi satisfacit, & transferens in se nostram culpam, absoluit a reatu pœnitentes.

32 Cum autem quidam excipiunt, & dicunt pœnitentiæ vocem proprie pro contritione accipi, falluntur. Nã conuersio Prophetis, & μετάνοια, Euangelistis, sunt synonima: nisi quod μετάνοια notat conuersionis formam: videlicet, quod non sit quæuis de loco in locum reuersio: sed mẽtis mutatio, in qua regeneratur homo, & fit noua

creatura, ac ſimul fide iuſtitiam Chriſti apprehendit.

33 Diligenter igitur diſcernendum eſt inter accuſationem peccati & prædicationem pœnitentiæ, hoc eſt μετανοίας. Illa Legis eſt, & præparat ad hanc. Hæc Euangelij eſt, in remiſſionem peccatorum.

34 Hanc noſtram aſſertionem, de accuſatione peccati, & prædicatione pœnitentiæ, niti Prophetica & Apoſtolica autoritate manifeſtum eſt. Quare qui eam cõuellere conantur, Prophetis & Apoſtolis bellum faciunt.

35 Ieremias cap. 14. vt iniquitatum notitiam, ad cõpunctionem impellere teſtatur, quæ iniquitatum notitia, aliunde eſſe non poteſt, quam ex Lege. Per Legem enim agnitio peccati: ita cognitionem fœderis, conuerſionis, hoc eſt, pœnitentiæ fundamentum eſſe affirmat. Si ergo fœdus, Euangelij eſt proprium: cur non etiam prædicatio pœnitentiæ, quæ in fœdere fundatur?

36 Hoc apertius adhuc Threnorum 2. oſtenditur, vbi Propheta in hunc modum loquitur: Prophetæ tui non aperiebãt iniquitatem tuam, vt te ad pœnitentiam prouocarent. Eſt ergo argutio peccati, non prædicatio pœnitentiæ: ſed ad eam tantum præparatio quædam, ſumme neceſſaria in hoc humani generis veterno.

37 Petrus Apoſtolus Actor. 2. ad eundem modum diſcernit inter accuſationem peccati, & prædicationem pœnitentiæ, vbi etiam compunctionem a pœnitentia ſeparat. Primum enim arguit peccatum per Legem, obijciens Iudæis ingratitudinem erga Deum, & homicidium innocentis Chriſti, hoc eſt, violationem primæ & ſecundæ Tabulæ. Deinde, cum ad hanc concionem corde cõpuncti Iudæi dicunt Apoſtolis: Quid faciemus viri fratres? Petrus reſpondit, μετανοεῖτε, hoc eſt, conuertimini, ſeu reſipiſcite, ſeu pœnitentiam agite. An non hic Apoſtolus aperte diſcernit inter accuſationem peccati, compunctionem, & μετάνοιαν? Hancne opponit terroribus Legis, & commeritæ damnationi, tanquam antidotum efficaciſſimum?

38 Con-

38 Constanter igitur vt accusationem peccati tribuimus Legi: ita prædicationem pœnitentiæ, propriam esse Euãgelij deffendimus: & in hac assertione propriissime vtramque vocem & μετανοίας & Euangelij accipimus.

39 Fateor quidem pœnitentiæ vocabulum durius esse: attamen, quia eo vsa est Ecclesia tot seculis pro eo quod Græce est μετάνοια, potius sensum vocis, quam originem respicere oportet, ne quis etiam ad Iudæ μεταμέλειαν, hanc vocem referat: quod plane Sycophanticum iudico.

40 Restat tertius vsus Legis, quem ideo Spiritualem appello, quia pertinet ad homines spiritu Dei renatos. His præscribit certã viuendi regulam, iuxta quam viuere cõtendãt, vt Deo ex fide spiritualem cultum præstent.

41 Hic maximam luctam experiuntur fideles, dum Spiritus in illis condelectatur legi Dei, seque ad eius normam componere studet: & caro contra peccatis stimulis agitatur contra Spiritum, vt non, quod volũt faciant renati, sed quod nolunt malum, hoc agant. Sub hac lucta ingemiscentes Sancti, cupiunt liberari de corpore mortis huius, vt tandem libere possint Deo præstare obedientiam iuxta Legem.

42 Tametsi autem non possunt renati vel exuere peccatum inhabitans, vel Deo plene iuxta Legem obedire: tamen nulla est iam eis metuenda condemnatio: quia sunt in Christo Iesu, & non ambulant secundum carnem, sed secundum Spiritum.

43 Reliquis autem omnibus, qui non sunt in Christo, & qui ambulant secundum carnem, manet certa damnatio, donec resipiscant.

44 Ex his facile soluitur quęstio, de abrogatione legis Decalogi, quæ nunquam abolebitur, quo ad doctrinam attinet: sed tantum, quantum ad eius damnatoriam sententiam pertinet: a qua soli sunt liberi, qui sunt in Christo Iesu, & ambulant secundum Spiritum. Nam spiritus Dei testatur eos filios Dei esse.

EVANGELIVM.

1 EVANGELIVM propriјſſime definitur vniuerſalis prædicatio pœnitentiæ & remiſsionis peccatorum in nomine Chriſti.

2 Pœnitentiæ vocabulum hic acccipio cum veteri interprete pro μετανοία, non pro μεταμέλεια, quam eodem pœnitentiæ nomine vertit interpres.

3 Verum hoc eſt perpetuum diſcrimen apud Euangeliſtas, quod μεταμέλεια, ſignificat diſplicentiam cum dolore, ob factum commiſſum: μετάνοια vero ipſam conuerſionem peccatoris notat, quæ conuerſio fit per fidem in Chriſtum.

4 Poteſt autem μεταμέλεια eſſe ſine μετανοία, vt in Iuda fuit. Sed nunquam poteſt μετάνοια habere locum, niſi præcedat μεταμέλεια: ex quo factum eſt vt prima pars pœnitentiæ, id eſt, conuerſionis, habeatur. Ordine enim præcedit conuerſionem, ſicut nouitas vitæ ſequitur, quæ eſt iuſtificationis finis in hac vita Rom. 6.

5 Vt autem doctrinam Euangelij apertius intelligamus, definitionem poſitam, in ſuas retextam partes, examinabimus.

6 Partes autem hæ ſunt. 1. quidnam offerat Euangelium. 2. quibus offerat. 3. qua cum conditione offerat. 4. cuius tandem merito offerat.

7 Quidnam offert Euangelium? Remiſsionem peccatorum. Quam autem lætum ſit hoc nuncium, tum demum intelllgemus, ſi quid præcedat remiſsionem peccatorũ & quid cum remiſsione peccatorum coniunctũ ſit, & quid conſequatur, attenderimus.

8 Quid remiſsionem peccatorum præcedit? Peccatum, reatus, ira Dei, maledictio, triſtiſsima ſeruitus ſub Satana, & obligatio ad æternas pœnas. Scriptũ eſt enim: Maledictus omnis qui non manſerit in omnibus, quæ ſcripta ſunt in libro Legis, vt faciat ea.

9 Dum

9 Dum ergo Euangelium prædicat remiſsionem peccatorum, ſimul prædicat liberationem a peccato, à reatu, ab ira Dei, a maledictione, a triſtiſſimo ſeruitute Diaboli, & ab obligatione ad æternas pœnas.

10 Quis vel hominum vel Angelorum ſatis prædicauerit hoc beneficium? A tantis enim malis liberari, eſt a ſempiterna miſeria liberari.

11 Quid eſt coniunctũ cum remiſſione peccatorum? Iuſtificatio, regeneratio, adoptio, libertas, liber ad Deum acceſſus, & arctiſſima quædam cum Deo coniunctio.

12 Iuſtificatio eſt, qua habentibus remiſſionem peccatorum, imputatur Chriſti obedientia, vt ſit eorum iuſtitia, qua iuſti apparent in conſpectu Dei, adeo vt iam non ſint ſub Lege, ſed ſub Gratia.

13 Regeneratio eſt, qua Spiritus ſanctus iuſtificatos regignit, vt ſint nouæ creaturæ: in qua motus excitat Spiritus ſanctus ſibi ſimiles, & congruentes ad Legem & voluntatem Dei.

14 Libertas eſt, qua manumiſſi ſumus a veteri ſeruitute, & facti ſumus liberi.

15 Adoptio eſt, quod iuſtificati iam ſint Dei filij, exemti a poteſtate Diaboli, qui efficax eſt in filijs cõtumaciæ, hoc eſt, in ijs, qui non habent remiſſionẽ peccatorũ.

16 Liberum acceſſum ad Deum habent qui filij adoptione ſunt facti. Poſſunt enim Deum inuocare, & offerre ipſi, ſacrificia grata per Chriſtum Ieſum.

17 Arctiſſima cum Deo coniunctio inde eſt, quod habentes remiſsionem peccatorum, ſint membra Chriſti, illi Spiritu ſancto iuncti, vt palmites viti, & membra corpori.

18 Hinc eſt quod Ioannes definit Eccleſiam, Sanctã κοινωνίαν cum Patre, & cum Filio eius Ieſu Chriſto.

19 Quid conſequitur remiſsionem peccatorum? Immortalitas, gloria ſempiterna, fruitio Dei in omnem æternitatem, ſecuritas. Breuiter, conſtans beatitudo & felicitas.

20 Hæc quanta bona ſint æſtimare eſt ex collatione malorum, quæ manent non habentes remiſſionem peccatorum: quæ ſunt, Mors æterna, non carens ſenſu, ſed fruitione Dei, qui vera vita eſt: Sempiterna miſeria, cruciatus corporis, vermis conſcientiæ, ſocietas cum Diabolo & angelis eius in omnem æternitatem.

21 Qui ergo mala quæ præcedunt remiſſionem peccatorum; & quam dulcis ſit remiſſio peccatorũ, & quid cum ea coniunctum ſit, & quid eam tandem excipiat in æterna vita, intelligit, cur prædicatio remiſſionis peccatorum, dicatur Euãgelium, hoc eſt, bonus ac lætus nuncius, ignorare non poteſt.

22 Quibus offert Euangelium remiſſionem peccatorum? Peccatoribus, iiſque omnibus abſque diſcrimine ordinum, conditionum & nationum.

23 Sic enim Veritas dicit: prædicate Euangeliũ omni creaturæ, intelligens per Omnem creaturam, omnes homines cuiuſcunque ordinis, conditionis, & nationis.

24 Idem ait: Oportet prædicari remiſſionem peccatorum in omnes gentes, hoc eſt, omnibus gentibus: idque in hunc finem, vt gentes fiant participes bonorum quæ offert Euangelium.

25 Paulus ſimiliter dicit: Certus eſt ſermo, quod Ieſus venit in hunc mundũ peccatores ſaluos facere. Item: Deus vult omnes homines ſaluos fieri. Vnus enim eſt Deus, & vnus Mediator Dei & hominum.

26 Qui ergo negant gratiam eſſe vniuerſalem, corrumpunt doctrinam Euangelij, & Chriſto ſe opponunt; & miſere ſeipſos & alios ſeducunt, concluſiunculis ſuis perperam ex Scriptura conſtructis capti.

27 Qua cum conditione offert Euangelium remiſſionem peccatorum omnibus peccatoribus? Cum conditione pœnitentiæ, hoc eſt, ſi conuertantur per fidem ad prædicationem Euangelij. Ideo ait: Oportet prædicari pœnitentiam.

28 Conditio pœnitentiæ & fidei eadem eſt. Nam per

fidem fit conuersio. Ideo Dominus mandato de prædicando Euangelio inter omnes gentes addit: Quisquis crediderit, saluus erit: qui vero non crediderit, condemnabitur.

29 Hæc conditio sæpissime inculcatur in Scripturis: Sic Deus dilexit mundum, vt Filium suum vnigenitum daret, vt omnis qui credit in illum nō pereat, sed habeat vitam æternam. Ergo non credens peribit. Qui enim non credit in Filium, ira Dei manet super eum.

30 Vt autem conditio fidei requiritur, vt applicetur beneficium, hoc est, remissio peccatorum: ita conditio perseuerantiæ necessaria est, vt retineatur acceptum.

31 Ideo autor Epistolæ ad Hebræ. dicit: Participes Christi effecti sumus, si tamen initium fiduciæ eius, vsque ad finem, firmum tenuerimus. Item: Qui perseuerauerit vsque ad finem, hic saluus erit.

32 Hæc perseuerantiæ conditio euertit dogma eorum, qui sentiunt hominem, qui semel cœpit credere, non posse amittere fidem: quasi fides esse possit, vastata conscientia, & expulso de corde Spiritu sancto, qui vbicunque sit, efficax est.

33 Porro cum fides sit voluntatis, ceptum est quæri, Quomodo se voluntas habeat in conuersione, seu in apprehensione quæ fit per fidem: passiuene, an actiue?

34 Vt ad hanc quæstionem recte respondeatur conferēda sunt plura Scripturæ testimonia, qualia sunt hęc: Hic est Filius meus dilectus hunc audite. Pœnitentiam agite, & credite Euangelio. Deus operatur in nobis & velle & perficere. Spiritus adiuuat infirmitates nostras. Exuscita donum quod in te est. Contendite intrare per angustam portam. Quoties volui filios tuos congregare, & noluisti? Vos semper Spiritui sancto restitistis. Nolite contristare Spiritum sanctum Dei.

35 Hæc & similia testimonia vna conferenda sunt, & non vnum aliquod ex illis ita arripiendum est, vt cætera Sophistica eludantur.

36 Mandatum eſt vt audiamus vocem filij Dei. Huic mandato obtemperare poteſt hominis voluntas. Verum quia, dum verbum auditur, voluntas per ſe aſſentiri nō poteſt, Spiritus ſanctus adeſt, & mouet voluntatem, vt verbo aſſentiatur.

37 Hæc voluntas non habet ſe, vt ſaxum, quod violenter trahitur: ſed vt poteſt aſſentiri Spiritui ſancto mouēti: ita ſua cōtumacia poteſt Spiritui ſancto reluctari.

38 Deinde, conuerſus & regenitus habet perpetuum opitulatorem Spiritum: vnde poteſt & debet voluntas pijs exercitijs ſe magis magiſque excitare. Poteſt etiam Spiritum ſanctū contriſtare, & relabi in priores ſordes.

39 Quare vt crebræ Prophetarum exhortationes, lectio, meditatio, Sacræ cœnæ vſus, alacritati voluntatis excitandæ ſeruiunt: ita comminationes & ærumnæ præſentis vitæ, voluntatem veluti refrenare debent, ne Spiritum ſanctum expellat.

40 Habet ergo voluntas hominis ſe, cum in conuerſione, tum poſt conuerſionem: partim paſſiue: partim actiue.

41 Abraham accipiens mandatum de mactando filio, omnia, libera voluntate, mandato Dei poſtpoſuit. Quod factum cum Deus prædicat, ſatis oſtendit voluntatem Abrahæ non ſe habuiſſe vt ſaxum, ſed vere elegiſſe obedientiam erga Dei mandatum.

42 In voluntate ſiquidem eſt προαίρεσις, qua ipſa poteſt, pluribus monſtratis, alia præ alijs eligere.

43 Sequitur quod quarto loco propoſuimus, cuiuſnam merito Euangelium offerat remiſſionem peccatorum pœnitentibus? Ad quod reſpondet Dominus, cum addit: In nomine meo.

44 Hæc locutio, In nomine meo, vnum excludit, alterum includit. Excludit meritum hominis pœnitentis: & includit meritum Christi paſſi pro nobis & reſuſcitati.

45 Porro triplex meritum Christi eſt, videlicet mortis, obedientiæ & interceſſionis.

46 Meritum

46 Meritum mortis Christi abolet peccatum, iuxta illud: Ecce agnus Dei qui tollit peccatum mundi.

47 Quicunque ergo aliunde, quam a merito mortis Christi, quærit peccati expiationem: puritatem Euangelij corrumpit, & mortem filij Dei extenuat. Nullum enim vnquam peccatum aboleri potest, nisi virtute sanguinis Christi. Ideo autor Epistolæ ad Hebræ. ait: Christus semel oblatus est, ad multorum exhaurienda peccata. Item: Sanguis Christi emundat conscientias ab operibus mortuis. Item: Sine effusione Sanguinis nulla fit remissio.

48 Meritum obedientiæ Christi, qua videlicet Legi Dei satisfactum est, nobis confert iustitiam. Nam Christus suam obedientiam nobis imputat, qua iusti appareamus in conspectu Dei.

49 Ita enim Paulus scribit: Christus est finis Legis in iustitiam omni credenti. Item: Quemadmodum vnius inobedientia multi sunt constituti peccatores: ita vnius (Christi) obedientia, multi sunt constituti iusti.

50 Qui ergo in alia quauis re collocant iustitiam, qua iusti sumus coram Deo, quam in obedientia Christi credenti imputata, abolent Euangelium, & Christi beneficium non, vt par est, æstimant.

51 Meritum intercessionis est, quo reconciliamur Deo. Christus enim solus est Mediator Dei & hominũ, & solus intercedit, solusque exauditur.

CONVENIENTIA ET *discrimen Legis & Euangelij.*

1 CVM idem Deus sit autor & Legis & Euãgelij, fieri non potest, vt sibi Lex & Euãgelium repugnent: modo finis principalis & vltimus vtriusque doctrinæ, recte consideretur.

2 Idem enim plane requirit Deus, & Lege & Euāgelio, si finem spectemus vltimum, videlicet, plenam perfectam, & spiritualem iustitiam, quæ est via vitæ æternæ. Nam sine perfecta iustitia, hoc est, integra obedientia erga Legem Dei, nemo vitam ingreditur.

3 Verum si modus quæritur, quo peruenitur ad finē Legi & Euangelio communem, maximum discrimen inter Legem & Euangelium apparebit.

4 Deus siquidem Lege sua requirit, vt homo ipse Legem operibus impleat, quo operibus Legis iustificatus, vitam ingrediatur.

5 Hoc Deum velle sua Lege, promissio benedictionis Legi addita, indicat. Præterea sententia illa: Qui fecerit ea, viuet in eis. Idém confirmatur verbis Domini, dicentis: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata.

6 Verum quoniam conditio Legi addita: Si fecerit ea homo, viuet in eis, homini est impossibilis (nemo enim mortalium, iuxta communem nascendi Legem natus, Legi Dei perfectam obedientiam præstare potest) omnes homines sententiæ damnatoriæ Legis primum in Paradiso latæ, deinde hominum mentibus impressæ, & de nouo promulgatæ in monte Sina, subiacent, donec finem Legis, hoc est, perfectam iustitiam cōsequantur, qua consistere coram tribunali Dei iusti iudicis possint.

7 Cum igitur homo finem Legis suis viribus assequi haud potest: Deus ex mera sua bonitate, Euangelium proponit de Filio suo, qui factus homo, Legem impleuit perfecte, adeo vt sententia Legis perfecte iustus iudicatus sit: teste ipsius gloriosa resurrectione.

8 Hanc suam iustitiam, quæ est Legis perfecta obedientia, Filius Dei (cuius omnes actiones & passiones infiniti sunt valoris) omnibus in se credentibus imputat, vt habeant ex imputatione, quod Lex requirit, hoc est, plenam & perfectam iustitiam, quæ est via ad beatitudinem.

9 Hoc autem ita esse Paulus sæpe ostendit. Rom. 5. Vnius (scilicet Christi) obedientia, iusti constituentur multi 2. Cor. 5. Eum qui non nouit peccatum, fecit peccatum, vt nos fieremus iustitia Dei in eo. Hoc est, ipse factus est reus nostro peccato, & nos facti sumus iusti ipsius iustitia. Quod Augustinus recte intellexit, cum diceret: Nostra delicta sua delicta fecit, vt suam iustitiam nostram iustitiam faceret.

10 Sed quid clarius dicto illo Pauli Rom. 10? Christus est finis Legis in iustitiam omni credenti, hoc est, omnis qui credit, habet quod Lex requirit, nempe iustitiam, nō quidem a se factam, sed sibi imputatã, qua perfecte iustus coram tribunali Dei apparet.

11 Huius iustitiæ imputatæ credenti, illustre paradigma Paulus se ipsum statuit Philippen. 3. quum ait: Existimo omnia damnum esse propter eminentiam cognitionis Christi Iesu Domini mei, propter quem omnium iacturam feci, & arbitror, vt σκύβαλα, vt Christum lucrifaciam, & comperiar in eo non habens meam iustitiam, nempe quæ est ex Lege, sed eam quæ per fidem est Christi, iustitiam, inquam, quæ est ex Deo per fidem.

12 Hic Paulus diserte destinguit inter iustitiam Legis & Euangelij. Legis iustitia est, cum homo ipse Legem præstat. Euangelij iustitia est, cum Deus imputat iustitiã credenti, quæ imputata iustitia, est obedientia Legis a filio Dei præstita, quam ipse imputat, & gratis donat in se credentibus. Promissio enim Euangelij, conditionem fidei requirit.

13 Est ergo hæc iustitia hominis credentis, donum Christi. Nam si homo ipse potuisset iustificari Lege: Christus non mortuus fuisset, vt Paulus docet, Gal. 2.

14 Habemus ergo, & in quo conueniant Lex & Euangelium, si finem respicimus, nempe in eo, quod vtraque doctrina requirat iustitiam, viam vitæ eternæ, & in quo discrepent, videlicet in modo obtinendæ istius iustitiæ. Lex enim requirit ab homine propriam hominis

iustitiam, quam ipse facit: Euangelium offert alienam, nempe Christi, fide accipiendam, vt isto pacto legi Dei satisfiat.

15 Papistæ autem, vt hanc dulcissimam doctrinam & mysterium solo verbo Dei Ecclesiæ reuelatum, de modo obtinendę iustitiæ quam Lex requirit, obruant, clamant nos Deum Tyrannidis accusare, vt quem Legem impossibilem dedisse doceamus. Sed ipsi potius repræhendendi, qui non recte discernunt inter Deum & Tyrannum, qui in Legibus suis, omnibus caussis differunt, ita prorsus, vt in nulla conueniant.

16 Nam, si caussam efficientem & finalem spectes: in Deo, efficiens est iustitia: finis autem, misericordia. (Matt. 18.) In Tyranno, efficiens malitia est: finis, crudelitas. Si materiam & formam cõsideres: Deus, sancta, iusta & salutaria ex fide facienda in gloriam Dei imperat: Tyrannus contra, profana, iniusta, pernitiosa.

17 Præterea Lex & Euangelium etiam in hoc conueniunt, quod vtraque doctrina peccatum arguat, etsi diuersimode. Vtrumque enim recte dicitur. Lex arguit peccatum. Euangelium arguit peccatum: sed illa, per se & proprie: hoc, ex consequenti & per accidens.

18 Lex enim cum dicit. Maledictus omnis, qui non manserit in omnibus quæ scripta sunt in libro Legis, manifeste omnes homines peccati arguit, eosque reos coram tribunali Dei peragit, donec prodeant Christi ornati iustitia. Euangelium autem, quoties Christũ nominat panem vitæ æternæ, lucem mundi, saluatorem in se credentium, donatorem vitæ æternæ, agnum Dei tollentem peccata mundi: toties ex consequenti sequitur, omnes argui reos peccati, & damnari, qui ad Christum non confugiunt, & in eum non credunt. Quod Iudæi optime ex concionibus Christi intellexerunt. Ex quo factum est, quod tam rabiose se Christo opposuerint, vt qui eorum peccata eis ob oculos posuerit.

19 Adhæc differunt Lex & Euangelium etiam hoc modo:

modo: Lex prædicat iram & maledictionem: Euangelium contra, Gratiam & benedictionem. Lex monstrat culpam & pœnam: Euangelium prædicat remissionem culpæ, & absolutionem a pœna. Lex morbum & ægrotum: Euangelium medicum & remedium indicat.

20 AEternæ enim maledictioni Legis, Euangelium opponit prædicationem μετανοίας, id est, pœnitentiæ, seu, conuersionis, & promissionem vniuersalem & gratuitam de remissione peccatorum, & de acceptatione coram Deo, & vitam æternam propter Filium Dei, Mediatorem.

21 Quia igitur solum Euangelium nouit remedium contra maledictionem Legis, solum etiam prædicat pœnitentiam in nomine Christi: & non Lex, quæ nihil plane de remedio contra maledictionem, & mortem æternam nouit.

22 Facientibus quidem Legem, quales nulli sunt, benedictionem promittit Lex: non autem facientibus Legem, quales omnes sumus, nobis relicti maledictionem minatur, neque vltra hos terminos se Lex extendit.

23 Hinc iam intelligi potest, quid sit iustificare, Legis sententia, & quid iuxta Euangelium, iustificare Legis sententia, est Deum defendente Mose, & propria hominis conscientia excusante, hominem Legis obseruatoré, seu, impletorem, innocentem dicere, iustum pronuntiare ac vitæ æternæ, & benedictum a Deo, adiudicare. Atque hoc pacto solus Christus, Deus & homo, iustificatus est.

24 Iustificare, iuxta Euangelium, est Deum, intercedente Sacerdote Christo, hominem pœnitentem a reatu absoluere, propter λύτρον solutum a Christo, iustum pronuntiare propter iustitiam Christi illi imputatam, ac vitæ æternæ, vt Filium dilectum in dilecto gratis propter Christum, adiudicare.

25 Quicunque igitur prædicationem pœnitentiæ, non subijciunt soli Euangelio, confundunt has diuersas

actiones, tempore & ordine distinctas: Accusare peccatum, & prædicare pœnitentiam: nec recte perpendunt discrimen Legis & Euangelij.

26 Pœnitentia enim cum pro μετανοία ponitur, vsu veteris interpretis, propriissime est couersio hominis ad Deum, per fidem in Iesum Christum, quæ, vt sequitur compunctionem ob peccatum: ita causa est nouitatis vitæ. Hoc plurima Scripturæ testimonia conuincũt. Luc. 16. πιστεύειν & μετανοεῖν pro eodem ponuntur. Paulus distinguit dolorem secundum Deum a pœnitentia, cum dicit: Dolorem secundum Deum operari μετάνοιαν ad ad salutem. Christus μεταμέλειαν præcedere conuersionẽ affirmat. Baptista, nouitatem vitæ vocat fructum pœnitentiæ dignum. Petrus μετάνοιαν compunctioni subijcit, & ante nouam obedientiam collocat.

27 Hæc testimonia clarissime ponunt ob oculos quid sit pœnitentia, seu, μετάνοια, nempe, conuersio hominis agnoscentis iram Dei propter peccatum, ad Deum, per fidem in Iesum Christum.

28 Verum cum tres nominantur pœnitentiæ partes, Synecdoche est, cuius hæc est ratio. Cõtritio necessario præcedit conuersionem quę fit per fidẽ, & nouitas vitæ necessario comitatur conuersionẽ. Quare vt omnia complecterẽtur doctores Ecclesiæ, bono cõsilio tradiderũt tres esse partes pœnitentiæ, idq. respectu finis, qui est in hac vita seruire Deo in iustitia & sãctitate vera.

29 Harum partium prima, Contritio, (id est dolor cordis, ex agnitione peccati, & sensu iustæ iræ Dei, & iustæ damnationis nostræ conceptus) antecedens pars pœnitentiæ recte dicitur.

30 Secunda, formalis, videlicet, conuersio per fidem, seu, fides ipsa, (quæ est lætitia cordis ex agnitione misericordiæ Dei, & fiducia remissionis peccatorũ propter meritum Christi, per Spiritum sanctum, ad prædicationem Euangelij, excitata) recte appellatur.

31 Tertia, consequens pars dici potest, Noua obedientia,

dientia, quæ est alacritas cordis ad obediendum Deo, a Spiritu adoptionis accensa.

32 Etsi autem agnitio peccati ex Lege est: tamen prædicatio pœnitentiæ non est Legis, sed Euangelij propria. Siquidem agnitio peccati, seu, dolor ob peccatũ, non est ipsa pœnitentia, seu, conuersio, sed parasceue quædam ad pœnitentiam, seu, pars, vt diximus, antecedens, quæ Deo non placet, priusquam fide temperetur. Quod cum fit, sacrificium Deo gratum existit, iuxta illud: Sacrificium Deo spiritus contribulatus. Item: Cor contritum & humiliatum Deus non despicies.

33 Porro cum Papistæ vtrumque, hoc est, Decalogũ & Euangelium, Legem operum definiunt, vt illa sit imperfectior, hoc perfectior Lex, vt quæ non tantum manum, verum etiam animum cohibeat: satis declarant se nunquam didicisse quid sit Euangelium.

34 Neque enim ex interpretatione Legis, qua Christus corrigit corruptelas Pharisaicas, efficient, quod Christus sit nouus legislator: neque quia ait: Hoc est præceptum meum vt diligatis vos inuicem, definiuisse Euangelium putandus est: sed cum dicit: Oportet prædicari pœnitentiam & remissionem peccatorum in nomine meo, in omnes gentes, Euangelium propriissime definit.

35 Discernendũ est igitur, inter doctrinam de Christi beneficio proprio quæ est Euangelium de pœnitentia & remissione peccatorum, & de officio nostro debito, quod est ex fide præstare Deo nouam obedientiam.

36 Hæc noua obedientia Deo præstanda, cultus Dei Spiritualis est, & sacrificium ipsi gratissimum, cuius quidem materiam Lex: formam vero Euangelium monstrat.

37 Est autem forma veri cultus Dei, opus quodlibet lege Dei præceptum ex fide fieri, in gloriam Dei principaliter: cuius tamen intermedij fines, plures esse possunt, quorum regula, Fides & charitas esse debent.

OBEDIENTIA NOVA.

1 OBEDIENTIA proprie est mandati superioris promta & debita executio.

2 Obedientia noua dicitur, quæ est nouorum hominum qui per fidem & Spiritum Dei nati sunt filij Dei, vt Deo seruiant in iustitia & sanctitate vera.

3 Hic ergo duo ante omnia tenenda sunt. Primum, Vbi nullum est mandatum, ibi nulla obedientia. Secundum, vbi non præcedit noua natiuitas, obedientia præstari nequit, nisi seruilis.

4 Duo sunt quæ renatum ad obedientiam Deo præstandam merito flectere debent, Obligatio, & finium excellentia.

5 Obligationis obedientiæ erga Deum quatuor sunt modi.

6 Primus, obligamur vt creatura creatori. Est enim æternum debitum gratitudinis (quæ in obedientia posita est) creaturæ erga creatorem.

7 Secundus, obligamur vt serui Domino. Si Dominus ego sum, vbi timor meus?

8 Tertius, obligamur vt filij patri. Si pater ego sum, vbi honor meus? Cum ergo nos sumus filij Dei, non solum creatione, verumetiam regeneratione: par est, vt Deũ tanquã patrem optimũ, vera obedientia colamus.

9 Quartus, obligamur vt grati erga benefactorem. Cum ergo Dei beneficia erga nos sunt omnium maxima, debetur illi profecto maxima gratitudo, quæ in mãdati ipsius promta executione cernitur.

10 Gradus obedientiæ erga Deũ in genere sunt duo, videlicet, Dilectio Dei, & dilectio proximi. Horum singuli habent gradus inferiores iuxta Decalogi præcepta.

11 Dilectio Dei concipitur ex notitia paterni affectus in Deo erga nos: nascitur ex fiducia Christi: crescit per Spiritum fidei: roboratur cogitatione cumuli beneficiorum

ficiorum Dei, corporalium & spiritualium: cernitur in obedientia sub cruce, & in sanctitate vitæ, quæ tametsi perfecta præstari nequit: tamē placet, quia filij sumus.

12 Dilectio proximi habet caussas, Mandatum Dei, vinculum naturæ & gratiæ, & necessitatem consequentiæ. Qui enim dicit se Deum diligere, & proximū suum odit, mendax est: & charitas Dei in eo non est.

13 Finis obedientiæ est adeo multiplex, vtilis & necessarius, vt qui eo non mouetur, ne hominis quidem titulo dignus sit, nedum filij Dei. Distingui autem possunt fines commode hoc modo.

14 Primus, vt fideles sua obedientia testentur se renunciasse Satanæ hosti Dei, ac Deo se subiecisse ad obediendum ipsi per iustitiam & sanctitatem veram, in ipsius gloriam, iuxta stipulationem in Baptismo factam.

15 Secundus, vt fideles testentur se esse socios castissimorum spirituum in cœlo, qui Deo semper assistunt, vident eius faciem parati ad imperata ipsius exequēda. Ob hanc caussam fideles orantes dicunt: Fiat voluntas tua, quemadmodum in cœlo, sic etiam in terra.

16 Tertius, vt fideles testentur se esse socios omniū timentium nomen Dei in terra cum Dauide, qui ait: Socius sum omnium timentium nomen Domini, & custodientium mandata eius, Psal. 119.

17 Quartus, vt fideles, cum sint templum Dei, offerant in eo holocaustum & thymiama, & ornent cornua Altaris frondibus & floribus obedientiæ.

18 Quintus, vt opera obedientiæ in filijs Dei & fratribus Iesu Christi sint veluti συνθήματα quædam militaria, quibus Christiani testentur se militare sub vexillo Ducis sui Iesu Christi, contra peccatum & Diabolum.

19 Sextus, vt bona opera sint fulcra bonæ conscientiæ, quæ fidei quoddam propugnaculum est, ne ipsa patiatur naufragium. Vastata enim conscientia per contumaciam erga Deū, fidei fit naufragium, vt Paulus docet.

20 Septimus, vt alij inuitentur exemplo. Ideo scriptū

eſt: Sic luceat lux veſtra corã hominibus, vt cum videãt veſtra bona opera, glorificẽt patrẽ veſtrũ, q eſt in cœlis.

21 Octauus, vt obedientes præmia temporalia & æterna conſequantur, iuxta promiſſionem: quam promiſſionem non ſolum licet, verumetiam oportet intueri, & ſcire Deum non eſſe vanum in ſuis promiſſis.

22 Porro, huic noſtræ ſententiæ de obedientia erga Deum, tria genera hominum aduerſantur. Quidã enim plus tribuunt obedientiæ hominis, quam par eſt: quidã plus, quam decet, adimunt, quidam plane deſtruunt.

23 Plus tribuunt obedientiæ hominis Papiſtę quam par eſt, cum fingunt opera eſſe cauſſas iuſtificationis coram Deo, & merita vitæ æternæ. Vtrumque pugnat cum Paulo, qui docet obedientiam erga Deum, eſſe finem iuſtificationis: & vitam æternam, donum Dei per Ieſum Chriſtum.

24 Plus adimunt obedientiæ quam par eſt, qui clamant eam nõ cohærere cum fide, nec eſſe neceſſariam: cum tamen Chriſtus, & Paulus dicant nos debitores eſſe: & natura fidei ſit, per dilectionẽ operari: ſitq. nota diſcipulorũ Chriſti, ſe mutuo, exemplo Chriſti, diligere.

25 Deſtruunt rationem veræ obedientiæ Monachi, cum mandata hominum definiunt obedientiam erga Deum, qua Deus colitur, contra Eſaiam & Chriſtum, qui teſtantur Deum non coli mandatis hominum.

26 Ex hoc falſo principio extruxerunt Miſſas, Indulgentias, inuocationes mortuorum, & alias multas ſuperſtitiones, quas cultum Dei definiunt: quod probare difficilius ipſis erit, quam Oceanum cribro exhaurire.

27 Præſertim, cum iſta omnia pugnent cum obedientia erga Deum, & inobedientiæ ſeu contumaciæ ſint ſubijcienda.

28 Eſt enim inobedientia contra Deum, quapruplex: videlicet, non facere imperata: facere imperata, ſed non debito modo ac ordine: facere contra interdictũ: & comminiſci cultus, præter mandatum Dei.

CVLTVS

CVLTVS DEI.

1 HOMINES ad prædicationẽ Euangelij (quæ est pœnitentiæ & remissionis peccatorum in nomine Christi) conuersi & spiritualiter renati, Deo spiritualem quendam cultum debent, quem soli credentes & intelligunt & præstare possunt.

2 Philosophi quidem omnibus ætatibus se torserunt, in tradenda huius cultus ratione: & quidam ex illis, vt Socrates, Plato, Xenophon, &c. multas præclaras gnomas reliquerunt: sed nullus eorum scientiam colendi Deum veram monstrauit.

3 Nam, etsi principia quædam huius cultus naturæ lumine viderunt Philosophi: tamen, priusquam ad rem deuentum est, in horribiles demersi tenebras, & se, & suæ doctrinę sectatores misere deceperunt: ac a vero Deo aberrantes, creaturas & Dæmonia coluerunt, sicuti cum historia mundi Paulus Apostolus testatur.

4 Verum de tenebris istis suam Ecclesiam educit Dominus, prætensa verbi sui lucerna, sicuti sanctus ille rex Dauid testatur, cum inquit: Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen semitis meis.

5 Huius lucernæ splendore, quæ ad substantiam huius diuini cultus pertinent, inquirere operæprecium est: nec vel cum Philosophis vmbras inanes sectemur: vel de vno errore in alium cum Monachis spreta lucerna cœlesti feramur.

6 Sunt autem quatuor, quibus probe ex verbo Dei perceptis, solida cultus Dei scientia haberi potest. 1. Regula, ad quam tanquam ad Lydium lapidem exigendus est cultus Dei. 2. Fundamentum 3. Definitio seu ratio. 4. Cultus Dei in suas quasdam formas sectio.

7 Regula cultus Dei generalis est hæc: Nullus cultus Deo acceptus est, nisi quem ipse Deus proprio suo verbo ordinat, ac homini commendat.

8 Hanc regulam vox Dei apud Esaiam, & Dominus in Euangelio confirmat, cum inquit: Frustra colunt me docentes doctrinas & mandata hominum. Et Paulus clare damnat omnes ἐθελοθρησκείας, hoc est, cultus quos homines, bona, vt dicunt, intentione excogitant. Huc accedit quod Paulus diserte pronunciat, impossibile esse placere Deo sine fide. Et rursus, Quicquid non est ex fide, peccatum est.

9 Hanc ergo regulam teneant pij, & quiduis potius patiantur, quam vt sinant eam sibi vlla Diabolorum, aut hominum tyrannide, hypocrisi & Sophistica eripi. Nam ea amissa, omnis superstitionis & idololatriæ ianua est aperta, & regnum Christi inuaditur.

10 Vsus huius Regulæ est multiplex. Primum enim, ea stabilitur autoritas Legislatoris Dei. Nam vt in Republica, vbi liberum est cuilibet condere Leges pro suo arbitrio, autoritatem supremi Domini vilescere necesse est: ita etiam in Ecclesia Dei autoritas contemnitur, quando alij alios cultus Ecclesiæ obtrudunt. Quare cum hanc autoritatem sibi soli vendicat Dominus in primo præcepto: caueat puluis & cinis, ne sibi honorem diuinæ maiestatis vsurpet.

11 Deinde, hæc regula liberat nos ab errore Ethnico, Pharisaico & Papistico, ne cum illis, sine modo, superstitiones & ἐθελοθρησκείας cumulemus.

12 Præterea, nos animat hæc regula, ad audacter cõtemnendas, & detestandas omnes Paparum, ac Monachorum regulas ac leges, quas volunt Ecclesiæ obtrudere, cum infinitis pene cultus generibus, de quibus vox Dei nullum plane verbum habet. Quare vtut speciosæ sunt humanæ leges, de cultibus, quos ignorat verbum Dei, secure a pijs omnibus contemnantur ac vitentur, non secus atque serpens: qui in Paradiso decepit Euam.

13 Donec enim steterit vox Dei, & regula, quam sequimur: fieri non potest aliud, quam vt omnes cultus, quos non tradit verbum Dei, sint cultus Dæmoniorum, quemad-

quemadmodum & Paulus teſtatur.

14 Sequitur ſecundo loco fundamentum cultus Dei, quod in quouis homine, volente Deum rite colere, iactum eſſe oportet. Huius fundamenti duæ ſunt partes: Cognitio Dei, & Cognitio noſtri.

15 Cognitionem Dei conſequimur duabus rebus, nimirum verbo & teſtimonio. Hæ enim duæ res coniunctæ, docent nos, quod Deus ſit fons omnis virtutis, iuſtitiæ, ſapientiæ, veritatis, ſalutis: quod Deus ſit ad iuuandum promtus ſua natura: quodque illi ſoli omnis gloria ſit tribuenda.

16 Quod autem hæc Dei cognitio ſit pars fundamenti cultus Dei, teſtatur ipſe Deus, Eſaiæ 19. Cognoſcent AEgyptij Dominum in die illo, & facient ſacrificia & oblationem, vouebuntque vota Domino, ac reddent.

17 Cognitio noſtri, quam dixi alteram partem eſſe fundamenti cultus Dei, ex trium rerum contemplatione petenda eſt: nimirum ex fine creationis, ex virium præſentium æſtimatione: ex facilitate lapſus in peccatum.

18 Finis docet officium, quod eſt referre imaginem Dei in ſyncera pietate, & iuſtitia vera. Vires præſentes docent, quod præſtare Deo debitam obedientiam minime valeamus. Lapſus frequentes, nos admonent fragilitatis noſtræ & infirmitatis.

19 Harum rerum conſideratio non hypocritica, facit, vt omnem gloriandi materiam abijciamus, & nos ſoli diuinæ bonitati committamus, omni fiducia ſalutis coniecta in Filium Dei Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum. Nam ipſe fons ille eſt, de quo Pater cœleſtis vult nos aquas ſalutis haurire.

20 Tertio loco propoſui cultus Dei definitionē certam tenendam eſſe, qualis eſt hæc: Cultus Dei eſt opus mandatum a Deo, factum ex fide, in celebrationem gloriæ Dei principaliter.

21 In hac definitione ſunt tria, quæ neceſſario cōiuncta ſunt in vero Dei cultu: Opus præceptum, Fides, Cele-

bratio Dei. Nam si vnum ex his demseris, actio quantumuis speciosa, non habet rationem cultus Dei.

22 Opus præceptum, est materia cultus Dei, sine qua cultus Dei esse non potest. Verum si quis peregrinam materiam substituat, cultus Dei non erit. Vt inuocatio Sanctorum est opus, Celebrare missam est opus, Rosarium peragere est opus: sed quia a Deo non sunt præcepta, non possunt esse materia cultus Dei, sed impiæ potius superstitionis.

23 Secundum, quod necessario requiritur in ratione cultus Dei, est fides. Nam opus præceptum non est cultus, nisi fides sit eius effectrix. Castus fuit Xenocrates, castus fuit & Ioseph, vtrique castitas erat præcepta: sed quia ille fide vacuus erat, eius castitas non fuit cultus Dei: huius vero, quia fides prælucebat, cultus Deo gratissimus, qui in gloriam Dei in tota AEgypto cessit. Similiter Dauidis militia cultus Dei fuit: Scipionis, minime.

24 Quod autem fides necessario requiratur, vt quæ formet opus, multæ sunt rationes. Prima, Nullum opus placet, nisi prius persona placeat: placet autem fide. Secunda, Opus non placet nisi sit iustum. Nunc autem vt persona iustificatur fide: ita opera, quæ facit iustificatus, iusta habentur propter fidem. Tertia, Fides facit, vt voluntarium sit nostrum obsequium, & non veluti coactũ minis legalibus, quod in cultu Dei requiritur. Quarta, Fides facit vt opus externum sit spiritualis cultus. Oportet enim omnem Dei cultum spiritualem esse. Quinta, differentiam facit fides inter cultum verum Dei, & alias omnes superstitiones. Sexta, Fides tegit defectus operum, & infirmitates multas, quibus alioqui contaminaretur cultus Dei.

25 Proinde omne opus cui nõ prælucet fides, siue præceptum sit, siue liberum: impurum, superstitiosum, carnale est. Impurum, quia ex impuro corde proficiscitur: Superstitiosum, quia non regitur fide: Carnale, quia spiritu Christi destituitur.

26 Phari-

26 Pharisæus in Euangelio liberalis fuit in pauperes fuit castus, fuit sobrius, ex iuste partis vixit. Hæc, si præceptum tantum consideres, præclara fuerunt omnia: sed quia vacuus erat fide, omnia ista sunt impuritate animi contaminata, atque ideo, abominabilia coram Deo. Contra autem Cornelij aulici eleemosina, castitas, sobrietas, iustitia, placuerunt Deo, vt spiritualis cultus. Nam prælucebat fides.

27 Hinc facile est iudicare, quid sit sentiendum de operibus, quæ Papa vt cultum Dei, Tyrannide, Sophistica, & hypocrisi tuetur: qualia sunt, Monastica vita, vota impuri cœlibatus, aqua lustrali aspergi, inungi vnguento pontificio, inuocare Sanctos, peregrinari ad loca longinqua religionis ergo, adorare reliquias Sanctorum, missare pro viuis & mortuis, circumgestare panem, reponere panem intra cancellos vt adoretur, & eius generis pene infinita: quæ omnia sunt apertissimi characteres Antichristi.

28 Huiusmodi itaque Papalia opera qui ponit in cultu Dei, quid sit cultus Dei nunquam didicit. Nam nihil in ijs est, quod ad cultus Dei rationem pertinet. An non aperte contra regulam supra traditam pugnant? An non omnibus partibus destituuntur, quæ requiruntur in vera cultus Dei ratione? Quare ista relinquamus Satanæ Toparchæ, hoc est, Antichristo: & nos sequamur facem verbi Dei, quæ sola nos veram viam cultus salutaris mõstrat.

29 Tertium definitionis cultus Dei membrum fecimus, vt opus præceptum, ex fide factum, tendat in celebrationem gloriæ Dei. Vt enim a fide proficisci debet omnis cultus Dei: sic tendat in gloriam Dei principaliter necesse est; ita vt gloria Dei sit vltimus finis operis.

30 Hoc confirmatur Esaiæ dicto: Omnem qui inuocat nomen meum, in gloriam meam creaui eum, formaui eum, feci eum. Et Dominus apud Matth. Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt glorificent Patrem vestrum cœlestem. Huc & illud Augustini aduersus Iulia-

num: Noueris itaque non officijs, ſed finibus, a vitijs diſcernendas eſſe virtutes. Officium autem eſt, quod faciendum: finis vero, propter quod faciendum eſt. Cum itaque facit homo aliquid, vbi peccare non videtur, ſed non propter hoc facit, propter quod facere debet, peccare conuincitur.

31 Etſi autem vltimus & principalis finis cultus Dei, eſt gloria Dei: tamen nihil prohibet gradus eſſe mediorum finium, qui vltimo deſtinantur. Dauid militat, vt defendat ciues: defendit ciues, vt incolumis ſit Reſpublica: vult incolumem rempublicam, vt doctrina religionis conſeruetur, & propagetur: idque ideo, vt Deus glorificetur.

32 Poſtremum quod ſpectandum in cultu Dei propoſui, eſt eius in ſuas formas ſeu potius modos ſectio. Hæc ſectio ideo obſeruanda eſt diligentius, quia non ſolum oſtendit quam late pateat cultus Dei: verumetiam errorem eorum cõfutat, qui ocioſos homines propterea quod non attingant rempublicam, ſolos Deum in ſuo ocio colere exiſtimant: quaſi non multo melius militi, iudici, marito, &c. pateret via ad colendum Deum, quam ocioſo ventri, qui fumos auro commutat.

33 In vniuerſum itaque cultus Dei duplex eſt. Internus & externus, quorum poſterior ſine priore, cultus rationem non habet. Prior, eſt animi: poſterior eſt corporis.

34 Vterque Deo iuſte debetur. Nam quoad animam, creauit hominem ad imaginem ſuam, & corpus finxit ex limo terræ, ac omnes vires contulit, ac conſeruat. Huc illud Pauli: Glorificate Deum in corpore veſtro, & in ſpiritu veſtro, quæ ſunt Dei.

35 Vt internus cultus eſt motus cordis purificati fide, congruens cum Lege Dei: ita externus eſt actio externa, quæ motu cordis regitur, congruens ad normam voluntatis Dei. Vterque differentias recipit iuxta gradus præceptorum Decalogi, & diſcrimina vocationum in

ſtatibus a Deo approbatis, hoc eſt, in Oeconomico, politico, & Eccleſiaſtico. Hi enim tres ſtatus, ſoli approbantur a Deo, cum omnibus artibus & officijs, quæ faciunt ad eorum incolumitatem conſeruandam.

36 Hæc varietas cultus diuini, non euertit quod ſupra tradidimus, videlicet, quod omnis cultus Dei ſit ſpiritualis. Hæc enim differentia non ſumitur a qualitate operis, ſed a qualitate animi, qui agitur ſpiritu Dei. Propter hunc ſpiritus motum, omne opus factum ex fide in celebrationem Dei, dicitur & eſt, ſpiritualis cultus.

37 Solos enim hos cultores requirit Pater cœleſtis, teſte Filio, qui eum colunt in Spiritu & veritate, hoc eſt, qui veris motibus Spiritus ſancti aguntur ad præſtandam Deo obedientiam, cum communem cum omnibus pijs, tum propriam cuiuſque in ſua vocatione.

BONA OPERA.

1 NECESSE eſt recte doceri Eccleſiam Chriſti de bonis operibus, & eorum de neceſſitate. Nam vbi hic erratur, magnas tenebras in reliquis doctrinæ partibus ſequi manifeſtum eſt.

2 Sex autem quæſtiones ſunt, quæ ex verbo Dei recte explicatæ, clare docebunt quid ſit pie ſentiendum de bonis operibus, & omnes errores, cum veterum, tum recentium aperte refellent.

3 Quæſtiones autem hæ ſunt. Prima, Quænam opera docenda ſint & facienda. Secunda, Quomodo fieri poſſint. Tertia, Quomodo placeant. Quarta, Quænam ſint cauſſæ bonorum operum. Quinta, Cur promiſſiones additæ ſint bonis operibus. Sexta, Quoniam omnes homines habent peccatum, merito etiam quæri poteſt, quorum hominum obedientia placeat, & quorum non.

DE PRIMA QVAE-
stione.

4 Cum quæritur quæ opera docenda & facienda sint, duo imprimis perpendere oportebit : Qui nos simus, quibus bene agendi incumbit necessitas,& quisnam ille, cui bene operando, placere studebimus.

5 Cum nos intuemur,nostra corruptio nobis in mentem veniet,qua nostra mēs ita obscurata est, vt nec quid Deo placeat, nec quid ipsi displiceat per nos intelligamus.Quare extremæ erit insaniæ, si nos velimus opera excogitare, quibus nos Deum colere sine eius mandato statuerimus, præsertim cum ipse dicit : Frustra me colunt mandatis hominum.

6 At si Deum intuemur, eius maiestas nobis in mentem veniet, quæ nos merito reuerentiæ erga ipsum admonebit, ex quo fiet, vt hoc solum illi placere statuamus, quod ipse suo præscribit nobis verbo.

7 Huc illud Ezechielis: In præceptis patrum vestrorum nolite incedere, nec iudicia eorum custodiatis, nec idolis eorum polluamini. Ego Dominus Deus vester, in præceptis meis ambulate, & iudicia mea custodite, & facite ea. Et illud Ieremiæ: Speculatorem dedi te domui Israel: audiens ergo ex ore meo sermonem,annunciabis eis ex me.

8 Hinc manifeste concluditur,nec alia opera docenda aut facienda esse, quam quæ nobis verbo suo Deus commendat, quorum Epitome est Decalogus.

9 Hæc conclusio euertit omnia Papistarum & hypocritarum deliramenta,qui Ecclesiæ Christi suas obtrudūt traditiones: quarum multæ, manifeste pugnant cū voce Dei,& sunt doctrinæ,vt Paulus loquitur, Dæmoniorum.

DE SECVNDA QVAE-
stione.

10 Postquam mens pij hominis edocta est, quænam opera

opera sint facienda, mox in hac humana fragilitate quærit, Quomodo fieri possint? Hic cum alij aliter respondeant, necesse est id quærere, in quo mens pia tuto acquiescere potest.

11 Christus dicit discipulis suis: sine me nihil potestis facere. Loquitur enim de salutaribus actionibus, quæ dici bona opera possunt. Et Paulus dicit, sine fide impossibile esse placere Deo. Et idem: Qui Spiritu Dei aguntur, hi sunt Filij Dei.

12 Ex hisce testimonijs luce clarius patet, quod hæc ordine requirantur, vt bona opera fieri possint. Primum, Christi cognitio. Secundo, Fides, quæ est viua in Christum Mediatorem fiducia, qua homo sola iustificatur. Tertio, Viuificatio, quæ fit cum Christus, ad prædicationem Euangelij, Spiritum suum in nos effundit: sine quo persimiles sumus arido ramo. Cum autem in Christum credimus, nouæ vires acquiruntur, iuxta illud: Qui sperant in Dominum, mutabunt fortitudinem, assument pennas sicut aquila, current & non laborabunt, & si laborabunt, non deficient.

13 Sine ergo notitia Christi, fiducia in Christũ & viuificatione per Spiritum sanctum, ne inchoari quidem possunt bona opera, nedum fieri aut consummari.

14 Damnandus ergo error eorum est, qui vel a profanis Ethnicis fieri bona opera posse, quæ Deo placeant, existimant: vel puris naturalibus, vt loquuntur, & vi liberi arbitrij præstari Deo obedientiã clamitant: vel bona opera hominum in causis iustificationis hominis coram Deo numerant. Nã fieri non posse bona opera, nisi a iustificatis ostendunt dicta quæ adduximus. Quare Papistæ, qui hominẽ coram Deo operibus iustificari contendunt, manifeste confundunt ordinem caussarum & effectuum.

DE TERTIA QVAE-stione.

15 Postquam pius edoctus est, quomodo fieri possint

bona opera, proxime quærit, quomodo placeant. Ad quam quidem quęstionem in genere dico, ea placere in conuersis, a quibus solis etiam fieri posſint.

16 Vt autem hæc quæſtio determinetur diſtinctius, quatuor ordine ſunt ſpectanda. Primum enim ſtatuendũ eſt de perſona, quod ea fide reconciliata & iuſta ſit propter Chriſtum gratis. Deinde fatendum eſt, quod perſona fide iuſta nondum Legi ſatisfacere poſsit. Nam hærent etiam in pijs multa interiora peccata. Tertio, perſona iuſtificata cum Paulo & Dauide deplorabit hanc immunditiem: repugnabit malis affectibus qui ſubinde etiam in ſanctiſsimis ſuboriuntur: precabitur veris gemitibus cordis, ne Deus ſibi ſordes, quibus inuoluitur, imputet. Quarto, Etſi has ſuas ſordes agnoſcit perſona fide iuſta: nihilominus ſtatuet, quod & Deus poſtulet inchoatam obedientiam, & quod placeat hæc inchoata obedientia propter Chriſtum, iuxta illud Petri: Offerte hoſtias ſpirituales acceptas Deo propter Chriſtum, qui & propitiator eſt, & nunc pro nobis interpellat.

17 Hinc proinde & hoc ſequitur, quod noſtra obedientia non placeat, vel propter dignitatem operis in ſe, vel ob perfectionem, vel propter ordinem & ſtatum hominis. Non enim magis placet Apoſtoli Petri opus quam Cornelij aulici. Quare manifeſtus error Monachorum eſt, qui putant ſanctitate ordinis & ſtatus opus commendari.

DE QVARTA QVAEſtione.

18 Multi non peſsimi, cum audiunt hominem coram Deo fide ſola iuſtificari abſque operibus (vt Ambroſius loquitur) Moſis & naturæ, quærunt cauſſas bonorum operum, quibus homines merito ad bene operandum accendi & impelli debent. Ad quã quæſtionẽ ex ſcripturis reſpõderi oportet, quæ tres cauſſas grauiſsimas bonorum

rum operum ſubinde inculcat, quæ ſunt: Neceſsitas, Dignitas, Præmium. De quibus ſigillatim quid ſentiendum ſit, breuiter indicabo.

19 Neceſsitas quintuplex ſtatui poteſt. Mandati, debiti, fidei, conuerſionis, & vitationis pœnarum, quarum quælibet tanta eſt, vt nos merito ad bene operandum impelleret.

20 Neceſsitas mandati eſt, quod neceſſe ſit, vt creatura obtemperet creatori. Cum ergo Deus ſerio & ſeuere obedientiam erga ſe mandat: quis non videt bonorum operum ſtudium pijs eſſe neceſſarium? in præceptis, inquit, meis ambulate: & Paulus: hæc eſt voluntas Dei, ſanctificatio veſtra.

21 Neceſsitas debiti, Rom. 8. indicatur his verbis: Debitores ſumus non carni, ſed ſpiritui: non ſumus noſtri iuris, ſed eius qui redemit nos ſuo ſanguine. 1. Cor. 6.

22 Neceſsitas fidei, ſcilicet retinendæ & fouendæ, commendatur pijs a Paulo: Si quis, inquit, ſuorum, & maxime domeſticorum, curam non habet, fidem abnegauit, & eſt infideli deterior. Item, milita militiam honeſtam, habẽs fidem & bonam conſcientiam, quam quidam dum repulerunt, circa fidem naufragium paſsi ſunt.

23 Neceſsitas conuerſionis hoc dicto confirmatur: Viuo ego, dicit Dominus, nolo mortem peccatoris, ſed vt conuertatur & viuat. Cum igitur fit conuerſio, ſimul viuificatur homo fide, per Spiritum ſanctum. Nam conuerſioni regeneratio coniuncta eſt, quæ eſt incoatio nouæ vitæ, quæ eſt noua lux, ſapientia, & renouatio imaginis Dei in iuſtificatis.

24 Neceſsitas vitandi pœnas confirmatur Dauidis teſtimonio. Propter iniquitatem, inquit, corripis filios hominum.

25 Dignitas in hoc ſita eſt, quod credentes, ſint Filij Dei. Dedit enim omnibus qui credunt, hunc cœleſtem honorem, vt ſint Filij Dei: quod ſint templum Spiritus ſancti viuentis; quod Chriſtus in credentibus habitet:

quod Pater, Filius & Spiritus ſanctus ad ipſos veniat, & in ipſis manſionem faciat: quod Christi ſint membra.

26 E contrario cogitetur quantum ſcelus ſit, ſi Filij Dei imaginem hoſtis Dei referant. Quantum periculum ſit, templum Dei Satanæ fœtore conſpurcare: quam immane ſit, Spiritum ſanctum e ſuo exturbare hoſpitio.

27 Filiorum ergo Dei cum ſit proprium, patrem imitari cœleſtem, qui dicit: Sancti eſtote, quia ego ſanctus ſum: Et Paulus ait nos ad Sanctitatem vocatos: quis non videt, quod ſanctos ſummum deceat ſanctimoniæ ſtudium?

28 Præmium præſtitæ obedientiæ ſæpius in Scripturis promittitur pijs: Vnde Moſes, in iſtis moleſtijs, quas tulit vltra quadraginta annos, reſpexiſſe ad remunerationem ſcribitur.

29 Etſi autem fide promiſſionis ſola, ſe iuſtum coram Deo ſtatuit Moſes: tamen extra iuſtificationem, etiam ad alias promiſſiones reſpexit. Nam cum Deus obedientibus ſuæ voci promittit præmium: debet pius promiſſionem fide amplecti, & expectare mercedē promiſſam.

30 Verum hoc interea cauebit pius, ne cum Agamēnone iactet ſua opera, & eorum dignitate nitatur: ſed potius gratiam promiſſionis intueatur, ſtatuatque ſibi non dari mercedem, propter operis valorem, ſed propter promiſſionem ex gratia.

31 Hæ cauſſæ bonorum operum quas recenſuimus, ſatis oſtendunt, quod & bona opera ſint neceſſaria, & quod qui bonorum operum ſint expertes, potius porcis Epicuri, quam gregi Christi ſint annumerandi.

DE QVINTA QVAESTIONE.

32 Cum opera a pijs facta non ſolum debita ſint ſeruorum officia, verum etiam imperfecta & contaminata, quæri merito poteſt, Cur Deus bonis operibus tam magnificas

gnificas promiſſiones adiecerit? Quare huius rei cauſſas inquirere operæpreciū eſt: vt ijs cognitis magis ad bene operandum excitemur. Poſſunt autē cauſſæ quinq. ſtatui.

33 Prima, vt promiſſiones completæ, ſint teſtimonia prouidentiæ Dei. Vult enim ſciri Deus, & bona corporalia res eſſe a ſe creatas, & non caſu ſpargi, ſed ab ipſo Eccleſiæ dari & conſeruari, iuxta dictum: Ipſe eſt vita tua & longitudo dierum tuorum. In diebus famis ſaturabuntur, diuites eſurierunt, timenti autem Dominum non deerit vllum bonum.

34 Secunda, vt ſint teſtimonia quod Deus etiam in hac vita velit ſeruare Eccleſiam. Huc illud: Pietas habet promiſſiouem præſentis vitæ & futuræ.

35 Tertia, Deus non ſolum vult neceſſitatem corporalem eſſe commonefactionem de fide, inuocatione, ſpe, gratiarum actione: verumetiam hæc bona vult fide peti & expectari, & in hac petitione & expectatione, fidem, ſpem, patientiam & cæteras virtutes creſcere.

36 Quarta, vult Deus promiſſiones de neceſſarijs huius vitæ, eſſe cōmonefactiones de promiſsione gratiæ. Nam fidem, qua agnoſcit Filium, & accipit reconciliationē, oportet ſemper prælucere in petitione corporaliū rerum: & quidē propter Filiū, cæteræ promiſsiones æditæ & ratæ ſunt. Hæc omnia comprehēdetur in dicto: Quicquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis.

37 Quinta, vult Deus ſciri vtrumque, & Eccleſiam ſubiectam eſſe cruci, & tamen inter ipſa pericula mirabiliter ſeruari in hac vita: vt vniuerſa admiranda conſeruatio Eccleſiæ, & omnes mirandæ liberationes ſint teſtimonia præſentiæ Dei in Eccleſia: vt dicitur Num. 14. Vt ſciant AEgyptij, quod tu Domine ſis in hoc populo. Ioſue 3. Sciatis quod Dominus Deus in medio veſtri ſit. 1. Reg. 17. Vt ſciat omnis terra quod ſit Deus in Iſrael. Eſaiæ 37. Ecce nunc Dominus Deus ſaluabit nos de manu Zennacherib, vt cognoſcant omnia regna terræ, quod tu ſolus ſis Dominus.

DE SEXTA QVAE-stione.

38 Cum omnes homines habeant peccatum, recte quæritur, quorum obedientia placet & quorum non? Præsertim cum scriptũ sit: Deus peccatores nõ exaudit.

39 Hæc quæstio soluitur, adhibita distinctione duplicis peccati. Est peccatum, quod fit a volente & sciente contra conscientiam, quale in Christianis esse non potest. Est peccatum, quod non fit contra conscientiam. Huius generis sunt vitiosi affectus, peccata ignorantiæ, omissiones, & suborientes interdum dubitationes, quibus peccatis sancti repugnant, & credunt ea deleri propter Christum.

40 Quicunque peccatis prioris generis indulgent, abijciunt fidem & vastant conscientiam. Quare illorum opera sunt abominationes coram Deo. Verum qui posteriori generi obnoxij sunt, & retinent tamen fidem & bonam conscientiam, illorum obedientia propter Christum, cuius renati sunt Spiritu, placet, & est cultus Deo gratissimus.

OPERA CHARITATIS.

1 QVONIAM in proximis nostris assertionibus, de bonis operibus in vniuersum, & eius caussis dissеruimus: hic libet quoddã certum genus operum, videlicet charitatis erga proximum proponere: quo magis piorum animi permoueantur ad charitatis opera sibi mutuo præstanda.

2 Hic tria mihi expendenda videntur. Primum, quibusnam rationibus impelli & permoueri quisque debeat ad præstandum proximo ex charitate officium, Deinde, quæ genera operum charitatis sint præcipua. Tum quæ regulæ spectentur, ad quas opera proximo præstanda, sunt exigenda.

3 Etſi autem recte obedientiæ erga Deum quintuplex ſtatuitur neceſſitas, nempe, Mandati, debiti, fidei, conuerſionis & vitationis pœnarum: tamen in hoc certo operum genere, tria vtiliter conſideranda puto, quorum cogitatio nos ad præſtãda proximo charitatis officia impellet, illa autẽ tria hæc ſunt. Efficiens, obiectum, finis.

4 Efficientia tria. Primum, mandatum Dei, cui omnes creaturas parere oportet. Deus enim & Legem dilectionis impreſſit animis hominum, & ſerium mandatum edidit. Dilige proximum tuum ſicut teipſum. Hæc dilectio ſi vera eſt, ex corde ſyncero manat, ore comprobatur, & opere, cum res poſtulat, conſignatur.

5 Secundum efficiens, eſt fides. Hæc enim, vt Apoſtolus teſtatur efficax eſt per charitatem. Nam dum credens donatur Spiritu Chriſti, non poteſt fieri, quin pro natura iſtius Spiritus ducatur. Quiſquis etenim Spiritu Chriſti donatus eſt, Chriſti quoque affectus quodammodo inducit. Hinc Dominus certam ſuorum notam tradidit: In hoc cognoſcent homines, quod ſitis mei diſcipuli, ſi vos inuicem dilexeritis.

6 Tertium efficiens eſt, exemplum Chriſti. Non enim tantum ſpiritu Chriſti ducuntur fideles, verumetiam intuentur ſuum ducem Chriſtum, & nihil ducunt pulchrius, quam in omni vita eum, tanquam normã quandam vitæ, ſibi proponere. Qualis enim Dominus, talis & ſeruus eſſe ſolet.

7 Huc illud cuiuſdam Patris: Omnis Chriſti actio, noſtra eſt inſtructio. Quod ſane dictum vt veriſſimum eſt: ita multa abſurda continet, ſi eidem inſtructionis generi accommodetur.

8 Vt itaque recte applicari poſſit ad noſtri inſtructionem, illud obiter declarandum duxi. Actio Chriſti eſt triplex, Miraculoſa, piacularis, & moralis. Harum quælibet noſtra eſt inſtructio, ſed diuerſimode.

9 Miraculoſa enim Chriſti actio inſtruit nos de veritate verbi Chriſti, vt eum veracem eſſe ſciamus, non

instruit nos, vt ipsum imitemur agendo. Quis enim potest imperio morbos pellere? Quis potest voce mortuos excitare? Quis sine fame ieiunabit totos quadraginta dies & noctes? Qui proinde hoc genus actionum imitari velit, simia potius, quam discipulus Christi censendus est: præsertim si peculiaris ratio non accesserit, vt in Prophetis & Apostolis.

10 Piacularis actio adeo Christi est propria, vt qui eius vel minimam portionem sibi vendicauerit, in Christum sit contumeliosus. Christus enim solus natus & datus est nobis, vt sua piaculari actione nostrum peccatum expiet. Impius ergo, crudelis & sacrilegus est Papa, qui suos vnctos & rasos, missando & cantillando, peccatum expiare putat.

11 Moralis Christi actio instruit, & imitationem requirit. Vult enim Christus, vt in formanda vita ipsum imitemur. Hinc illud: Exemplum meum do vobis. Item: Diligite vos inuicem, sicuti ego dilexi vos.

12 Etsi autem dilectionis mandatum, si Legem in se spectes natum est cum natura, & postea Lege Mosis promulgatum: tamen propter formam hanc nouam, Sicut Ego dilexi vos, a Christo nouum datum appellatur.

13 Quicunque igitur Christum, vt donum, veneratur: debet etiam ipsum, vt exemplum, imitari. Nam qui contra facit, & dono excidit, & se discipulum Christi mentitur, Et si hæc imitatio non in perfectione, sed in conatu posita est.

14 Obiectum charitatis, est proximus nostro opere & auxilio indigens. Hic corde, lingua & opere iuuandus est. Ita enim Lex dicit: Dilige proximum tuum, &c.

15 Christus interrogatus a Pharisæo, quisnam suus esset proximus, pulcherrima imagine respondit, & Pharisæum (qui tantum inter proximos, numerabat eos, qui vel de se essent benemeriti, vel qui alioqui aliqua singulari necessitudine essent sibi deuincti, nihil minus statuens, quam alienigenas, & nihil de se boni meritos,

pro

pro proximis habendos) deducit eo, vt ſponte confiteatur, quod antea non ſtatuit, Affirmat enim Samaritanum, qui Iudæo ſaucio opem tulit, veri proximi officium prſtitiſſe.

16 Hinc patet omnem hominem proximum noſtrũ agnoſcendum eſſe, qui noſtra ope & auxilio indiget. Etſi ſocietatis ſeu proximitatis non ſunt ſemper iidem gradus, pro quorum diuerſitate variat non parum obligatio.

17 Duplex enim proximitatis ratio eſt. Vna eſt naturalis, alia ſpiritualis. Illa quidem nobis communis eſt cum omnibus hominibus, non ſolum pijs, verumetiam Ethnicis, Turcis & Iudæis. Hæc vero filiorum Dei eſt propria, & magis obligat.

18 Naturalis illa proximitas tribus conſtat. Primum enim homo homini proximus eſt ratione creationis. Omnes enim ſimul in vno Adam creati ſumus, quantum quidem ad ſubſtantiæ noſtræ originem attinet. Deinde, homo homini proximus eſt ratione ſimilitudinis. Nam omnes & homines ſunt, & ad imaginem Dei primũ creati. Tum reſpectu communis vitæ & humanæ ſocietatis, in qua vnus alterius opera indiget. In hac vitæ ſocietate multi ſunt particulares gradus, partim ex affinitate & cognatione, partim ex ſimilitudine officiorum, partim ex alia quauis neceſſitudine.

19 Hæc naturalis hominum inter ſe copulatio, merito monere nos deberet charitatis mutuæ, id quod etiã Philoſophi ſaniores viderunt. Nam ideo ratione & ſermone præditos eſſe homines docent, vt poſſit alter alteri, quod rectum bonum eſſe nouit, ſermone explicare: vt ita mutuis officijs inter ſe coaleſcant, ac ſe inuicem iuuent.

20 Spiritualis ſocietas eſt tantum Chriſtianorum inter ſe. Huius quadruplex eſt neceſſitas. Prima, eſt regenerationis. Nam ex eodem ſemine verbi diuini nati ſunt filij Dei. Secunda, eſt myſtici corporis, Nam mem-

bra sumus vnius corporis, cuius caput est Filius Dei saluator noster. Tertia, est vocationis communis, qua ad vnitatẽ Spiritus in vinculo pacis vocati sumus, Ephes. 4. Quarta, est futuræ gloriæ & communis hæreditatis cœlestis, qua vna fruemur in omni æternitate.

21 Hæc Spiritualis copulatio & coniunctio satis arguit, quomodo Christianos erga se inuicem affectos esse deceat. Quid pulchrius, quam Filios Dei se mutuo amore complecti? Quid conuenientius quam membra eiusdem corporis se inuicem charitate fouere? Quid suauius, quam donatos eodem Christi spiritu vnanimes esse ac studere communi commodo? Quid dignius, quam cogitatione futuræ gloriæ & æternæ societatis cum æterno Deo & Sanctis omnibus angelis & hominibus, excitari ad mutuam beneuolentiam?

22 Qui hoc duplici humanæ societatis vinculo, Naturali & Spirituali, non permouetur, ne hominis quidẽ titulo est dignus, nedum Christianus dicatur.

23 Iam spectentur fines operum charitatis, qui sunt quatuor. Primus, gloria Dei. Nam Deus, cum vltro citroque certant beneficijs sui Filij, glorificatur & prædicatur. Secundus, refocillatio mutua membrorum eiusdem corporis. Tertius, ædificatio aliorum. Nam cum alij alios intuentur studiosos esse fraternæ charitatis, incitantur exemplo. Quartus, remuneratio. Deus enim promisit remunerationem ei, qui vel haustum frigidæ aquæ dederit discipulo Christi.

24 Dominus Luc. 6. quatuor genera operum charitatis, quæ perpetuo pijs in conspectu esse debent, suis commendare videtur.

25 Primum est, corde non iudicare perperam de proximo, sed candide potius de ipso sentire, semperque meliora de ipso sperare. Neque tamen hæc eo pertinent, vt fideles prorsus cæcutiant, & nihil discernant inter Paulum & Neronem. Sed tantum affectum charitatis postulant, vt fideles amanter affecti erga se inuicem, seipsos

se ipsos frenent & non titillentur cupiditate in aliena vitia, plus quam requirit pietas inquirendi.

26 Secundum est, ore non condemnare, sed potius benigne de proximo loqui, & sine calumnijs, omnia in meliorem partem interpretari. Hic tamen nec verum testimonium cõtra criminosos ferre, nec sontes ex verbo Dei & Legibus, iuxta vocationis nostræ rationem condemnare, prohibemur.

27 Tertium est peccanti in nos & deprecãti culpam condonare offensam. Ita enim ait Dominus: Remittite & remittetur vobis. Huius dicti sensus est, facturũ esse Dominum, vt qui se facilem humanum & æquum præbuerit fratribus, eandem sentiat erga se clementiam aliorum, vt benigne & amice ab ipsis tractetur.

28 Quartum, indigentibus fratribus adesse consilio & opere. Consilio, quoties illis a recta via aberrare cõtingit. Opere, alias egentibus dando largius eleemosynam, alias mutuando hilariter, etiamsi simile officium ab ipsis non expectemus.

29 Mutuare enim cum expectatione similis officij, vulgare officium est, etiam inter Ethnicos & peccatores. Quod etsi in se malum non est: tamen aliquid vltra requirit Dominus ab ijs, quos in suam familiam recepit.

30 Regulæ quas in præstandis operibus charitatis intuebuntur fideles, sunt tres: Verbum, Fides, Charitas ipsa. Hæ enim tres regulæ modum continent præstandorum officiorum.

31 Verbum sit hoc, exempli gratia: Bibe aquã de cisternis tuis & fluenta de medio putei tui: fontes tui deriuentur foras, sint tibi soli & non alienis tecum. Hoc Solomonis dictum tria continet præcepta. Primum, de vsu facultatum, videlicet, quod quilibet debeat, suis facultatibus vti in suum commodum, prout ratio sui status requirit. Secundum, de liberalitate erga indigentes. Nõ vult vt solus omnia deuores, sed vt nonnihil conferas in vsus aliorum. Tertium, de facultatum possessione.

Non vult vt ita profundas res tuas, vt ipſe poſtea turpiter egeas, ex nimia profuſione ad mendicitatẽ redactus.

32 Fides intuetur & mandatum Dei & promiſſionem. Mandato quidem vrgetur ad charitatis officia fideles. Promiſſione vero paterna allicitur, vt hilariter præſtet officium quod debet.

33 Charitas mutuis afficitur commodis & incommodis: gaudet cum gaudentibus: dolet cum dolẽtibus: & membrorum συμπαθείᾳ quadam ad ſuccurrẽdum indigentibus & affectis membris, excitatur.

34 Quicunque ergo fide præditus eſt, & verbũ Dei veneratur, facile ex charitatis fonte ſcientiam hauriet communicationis mutuæ & officiorum, quæ ſibi mutuo debent eiuſdem corporis membra.

VOCATIO.

1 ETsi omnes pij vnam communem vocationem habent, nimirum, vt ſint ciues regni Dei, Deum celebrantes: tamen vt alia membra eiuſdem corporis, alias habent functiones: ita in Eccleſia quæ eſt in hoc mundo, aliam alij habent vocationem.

2 Vocationem autem hic definimus, legitimam functionem officij alicuius, certæ perſonæ propriam, vt eſt vocatio ad gubernandum, conſulendum, docendum, iudicandum, diſcendum, operandum, &c.

3 In huiuſmodi functionibus ſeu vocationibus perſonalibus, opus eſt ſingulari prudentia, ne vel in dexteram, vel in ſiniſtram nimium deflectamus: quod cum fit, incidimus in iudicium Dei, & opus Dei facimus fraudulenter. Quinque ergo colligam veluti puncta, quo quilibet reſpicere debet in ſua vocatione ne aberret.

4 Primum vocatio habeat verbum Dei. Non enim poteſt legitimum eſſe, de quo verbum Dei non extat: cum

cum ex eo solo sciamus, an vocatio nostra seu functio, sit approbanda, nec ne.

5 Vt autem hic non fluctuet conscientia, hæc tenenda est regula: Omne officium faciens ad conseruandos, iuuandos, & ornandos status, a Deo ordinatos, Vt Oeconomicum, Politicum, Ecclesiasticum, primo & quarto Decalogi præcepto mandatur. Atque ideo in se legitimum, licitum & sanctum est. Huc si accesserit iusta & ordinaria vocationis designatio, fit etiam officium legitimum personæ respectu, & præterea cultus Dei in conuersis. Requiritur proinde, vt vocatio sit legitima & ratione officij præstandi, & respectu personæ officio fungentis.

6 Secundum, Sint actionum in vocatione regulæ, Fides & Charitas. Fides quidem Deum respiciat, moneatque ne quis vel officio committat, quo gloriam Dei lædat: vel omittat, quod requirit officij ratio: vel faciat segniter, quod vocatio requirit. Charitas vero proximũ intueatur, moneatque ne quis alteri sit iniurius: hoc est, ne vel curiose aliena inquirat, suo neglecto officio: vel inuideat ijs qui fortunatiores & præstantiores vidẽtur: vel contemnat eos, quos se inferiores putat, seu, qui viliorem vocationem videntur adepti quam ipse: vel dolo vllo aut fraude circumueniat proximum in officio & vocatione: vel sit πλεονέκτης, quouis iustitiæ aut iuris titulo. Sed potius requirit charitas, vt in sua quilibet vocatione maneat quietus, & propria agat, adeoque omnia referat ad vinculum sanctæ societatis.

7 Tertium, Perpetuo respiciatur ad verbum, quo nititur cuiusque vocatio. Hinc enim, si quid aduersi inciderit, consolatio petenda est.

8 Quartum, Vocatio semper ad gloriam Dei, & vtilitatẽ reipublicæ in qua quis viuit, referatur. Hinc enim suauissimus percipitur fructus, videlicet, tranquilla & bona conscientia.

9 Quintum, Felix in vocatione successus tribuatur

ſoli Deo, & ab eo expetatur. Is enim cum manum applicat, iucundiſſimus percipitur laboris fructus. Hinc moneatur vnuſquiſque, vt ſemper leuatam ad Deum mentem habeat, a quo petat ſucceſſum.

10 His iactis fundamentis, non ſolum diligentia in vocatione creſcit: verumetiam profana & Ethnica cura abijcitur. Nam cum Deus ſtatuitur σύνεργος noſter, facile ſpes concipitur ſalutaris euentus.

VOTVM.

1 SCRIPTVRA votum appellat, non quamlibet promiſſionem quæ cuiuis fit, ſed eam ſolummodo quæ fit Deo, idque ſponte & religioſe.

2 Definitur autem recte in hunc modum. Votum eſt ſpōtanea, Deo facta, obligatio, ad aliquid faciendum, vel omittendum, quod illi gratū & acceptum fore conſtat, vel ex ſe, vel propter aliud.

3 Huiuſmodi votum non vnius generis eſt. Eſt enim vnum omnibus illis, qui nomen Chriſto dederunt commune. Alterum priuatorum eſt. Illud itaque, commune: hoc, priuatum ſeu ſpeciale, ſeu perſonale vocare licebit.

4 Commune Chriſtianorum votum eſt promiſſio illa ſolennis, qua in vnius Dei, qui eſt Pater & Filius & Spiritus ſanctus, nomen inauguramur, atque illi, renūciato Satana cum operibus ſuis, omnem pollicemur obedientiam, noſque totos illius fidei ac bonitati committimus.

5 Hoc votum commune nuncupatum, in Baptiſmo, Confeſſione, & Cœnæ Dominicæ ſumtione confirmatur.

6 Purior Eccleſia, ſecuta Apoſtolorum tempora, quando Chriſtianorum infantes baptizari cœperunt, hunc morem habuit, vt inſtituti pueri in Catecheſi, produce-

ducerentur publice in conſpectum Epiſcoporum, ac ibi interrogarentur de articulis fidei, ac votum illorum nomine factum in baptiſmo, propria voce confirmarent: & illa actio a parte, confirmatio cœpta eſt appellari.

7 Conſtabat autem iſta actio Examine, Solenni voti in Baptiſmo nuncupati confirmatione, Precatione Epiſcopi, & Manuum impoſitione.

8 Hic mos vtiliſſimus erat, & faciebat ad retinendã confeſſionem & concordiam. Neque enim facile quiſquam a doctrina, quam ſolenni voto confirmauerat, diſcedebat.

9 Verum paulatim actio illa bono conſilio inſtituta in ocioſas ceremonias degenerauit. Primum enim omiſſum eſt examen, quod ante omnia retinendum erat. Deinde additum eſt Chriſma. Præterea Sacramentum fecerunt ex confirmatione: Adhæc, ſuperſtitioſa certorũ verborum recitatio adhibebatur lingua pleriſque incognita. His enim verbis vſi fuerunt: Signo te ſigno crucis: confirmo te chriſmate ſalutis in nomine Patris & Filij, & Spiritus ſancti.

10 In noſtris Eccleſijs, ſubſtantia confirmationis veteris retinetur, abolitis ſuperſtitionibus Papiſticis. Nam Epiſcopi in viſitationibus publice examinant iuuentutem in articulis fidei, & in doctrina de Sacramentis. Deinde eam, doctrina & exhortationibus confirmant. Idem fit quoque priuatim a paſtoribus, antequam admittantur, præſertim rudiores, ad participationem Cœnæ Dominicæ.

11 Iam cum conſtet, nos in hoc voto communi & ſolemni renunciaſſe Satanæ ac eius operibus, atq. promiſiſſe Deo omnem obedientiam: quis non videt, quã ſit neceſſaria obedientia erga Deum, ad quam præſtandam, & præcepto, & voto hoc ſolenni ſumus obſtricti?

12 Quicunque ergo oppugnãt neceſſitatem obedientiæ, hoc eſt bonorum operum, quæ Deus a nobis requirit, non ſolum mandatũ Dei æternum turpiter contemnunt:

nunt: verumetiam hoc votum in Baptiſmo nuncupatū fœdifrage infringunt, & homines rurſus iugo peccati & Satanæ imperio ſubijciunt.

13 Quare qui vere pij ſunt & gaudent in Domino, perpetuo memores eſſe debent voti eius, quod in Baptiſmo vouerunt. Quo vt renunciarunt Satanæ: ita Deo per omnem vitam promiſerunt obedientiam.

14 Præter hanc voti neceſſitatem, multiplex cogitetur neceſſitas, videlicet, mandati, debiti, fidei, conuerſionis, regenerationis & vitationis pœnarum: & ſemper ſit in conſpectu dictum Ioannis: Qui facit iuſtitiam, iuſtus eſt. Et hoc Pauli: Debitores ſumus non carni, ſed Spiritui.

15 Porro votum in Baptiſmo factum, violatur omni voluntaria inobedientia erga Deum, interiori & exteriori. Ex quo fit, vt homo ita violans votum, excutiat Spiritum ſanctum, & fiat reus mortis æternæ: donec rurſus per pœnitentiam votum renouet.

16 Verum qui vel ignorantia, vel infirmitate labuntur, retinent tamen fidem & bonam conſcientiam: illis non imputatur peccatum. De ijs dictum Ioannis intelligi debet: Qui natus eſt ex Deo, non peccat.

17 Quicunque ergo Chriſto in Baptiſmo nomen dederunt, ac illi militare ſe promiſerunt, militent honeſtam militiam, retinentes fidem & bonam conſcientiā: & non ſe proprijs ratiocinationibus præcipitent in certum interitum.

18 Hæc doctrina non pugnat, vt quidam falſo opinantur, cum gratuita iuſtificatione: ſed optime cum ea conſentit. Nam vt ſolus Chriſtus ſtatuitur nobis eſſe a Deo ſapientia, iuſtitia, ſanctificatio, redemtio, quem Chriſtum ſola fide apprehendimus: ita Spiritus Chriſti eſt, in iuſtificatis, vitæ nouæ autor. Huc illud Pauli: Si quis ſpiritum Chriſti non habet, hic non eſt eius: Item: Quicunque ſpiritu Dei aguntur, hi ſunt filij Dei.

19 Nemo igitur ſeipſum fallat vanis paralogiſmis, quaſi

quasi Deus nostram obedientiã serio non requireret, ac quasi fides esse posset absque suis germanis proprietatibus, & viuis iustitiæ fructibus.

20 Etsi autem fides in alijs est languidior, in alijs robustior: tamen si vera est, & non inanis fidei professio, studio bene operandi prædita est, & spiritu militat aduersus peccatum & Diabolum.

21 Languidior quidem fides sæpe videtur succumbere: quæ tamen prostrata mox se erigit, apprehensa dextera Dei, id est, Domino nostro Iesu Christo. Quare pij indies proficiant in fide, quo magis magisque Spiritus imperium aduersus carnem roboretur ac confirmetur.

22 Priuatum seu personale seu speciale votnm est, quod aliquis Deo sua sponte promittit. Vt mater Samuelis voto filium diuino ministerio addixit.

23 In huiusmodi personalibus votis, multa sunt timenda, vt pote, Superstitio, impietas, turpitudo, vanitas. Quare hic singularis adhibenda est cura, ne nobis ipsis struamus laqueos periculosos.

24 Ne igitur temeraria sint nostra vota futura, quatuor in deliberationem venire debent, quorum singula diligenter examinanda sunt, priusquam votum nuncupemus. Horum primum est, Quisnam sit is cui nuncupatur votum. Secundum, Qui nos, qui vouere decreuimus. Tertium, Quæ res, quam vouere statuimus. Quartum, Animus vouentium, seu finis.

25 Cum itaque Deus sit cui votum nuncupatur, diligenter spectandum, an votum sit approbaturus. Primum, hoc ex verbo Dei constat, quod Deus damnet omnes ἐθελοθρησκείας. Ita enim ait: frustra me colunt, docentes mãdata hominũ. Hinc petendũ est hoc cõsolationis caput, quod nihil omnino vouere liceat, nisi cõscientia prius statuat votũ placere Deo. Hoc aliũde sciri non potest, quam ex ipsius verbo, quod requirit, vt in præceptis ipsius ambulemus, & non iuxta præcepta hominũ.

26 Secunda deliberatio erit de nobis ipsis. Hic diligenter nostram conditionem consideremus, caueamusque ne votum vocationem nostram impediat, atque ita impietatis aduersus Deum arguamur.

27 Tertia deliberatio erit de re voti. Hic tria ordine perpendenda sunt. Primum, An res possibilis sit, & in nostra manu posita. Secundũ, An genus voti in communi voto includatur. Tertiũ, Anne ingrati videamur, cõtemnentes creaturas Dei, qui eas nobis contulit vtendas, pro commoditate nostra, cum gratiarum actione.

28 Quarta deliberationis pars est, vt spectetur, quo animo quis votum nuncupet, vt eius verus finis conspiciatur.

29 Omnis autem qui votum facit, aut respiciet ad tempus præteritum, aut ad futurum. Si ad præteritum respicit, votum aut erit exercitium pœnitentiæ, aut gratiarum actionis testimonium. Si ad futurum, eo pertinebit votum, vt vouentem cautiorem reddat, vtque stimulis quibusdam eum ad pietatis & vocationis officia excitet.

30 Hæ consultationis partes in Papatu negligebantur: vnde factum est, vt multa sint eorum vota, partim superstitiosa, partim impia, partim temeraria ac vana.

31 Monachus vouet religionem, quæ tantum pendet ex humanis traditionibus, idque in hunc finem, vt mereatur obseruantia voti fauorem Dei. Hic aperte cõtra primum & vltimum consultationis caput, delinquit.

32 Carthusianus vouet perpetuam abstinentiam a carnibus. Quare, ita fit multipliciter reus. Primum, contemnit creaturas Dei, quibus Deus mandat nos vti cum gratiarum actione. Deinde, valetudinem propriam lædit, & fit reus violati quinti præcepti. Præterea, hac abstinentia vult mereri remissionem peccatorum: atque ita temerarius depræhenditur, vt qui omnia deliberationis capita neglexerit: ac ob impietatem, reus peragitur conculcati sanguinis Christi.

33 Sacri-

33 Sacrificulus vouet castitatem perpetuam, quæ donum Dei singulare est, quod Deus donat non omnibus, sed valde paucis. Quare tertium deliberationis caput præterit, & se inuoluit laqueo Satanæ.

34 De huiusmodi votis, quæ partim superstitiosa, partim impia, partim vana sunt, tenendum est dictum: In malis promissis rescinde fidem. In turpi voto muta decretum. Quod incaute vouisti, ne facias. Impia est enim promissio, quæ cum scelere adimpletur.

35 Sicut enim recte rescinditur, quod incaute & temerario impetu iuratum est: ita votum temerarium nō est seruandum. Nam qui, rectius edoctus, præstat quod incircumspecte promisit, duplicat peccatum.

36 Quare exemplum Dauidis imitari par est, qui votum suum, inconsiderate factum, infregit. Votum autem hoc erat: Vere, inquit, frustra seruaui omnia quæ huius erant in deserto. Hæc ergo faciat Dominus inimicis Dauid, & hæc addat, si relinquero, de omnibus quæ ad Nabal pertinent, vsque ad mane mingentem ad parietem. Verum hoc votum non implet, sed infregit, ductus pœnitentia temeritatis. Ita enim ait: Benedictus Dominus Deus Israel, qui misit te hodie in occursum meum: & benedicta tu, quæ prohibuisti me, ne hodie irem ad sanguinem, vt vlciscerer me manu mea.

37 Potest igitur Monachus rectius edoctus, superstitionem, quam vouit, rescindere: imo nisi hoc faciat, maiorem damnationem sibi accersit. Nam hæc conditio (quod & Monachi ipsi testantur) intelligitur in omni voto: Hoc Deo promitto me facturum, si illi placet. Proinde Monachus intelligens votum suum displicere Deo, agat pœnitentiam, & rescindat votum propter defectum conditionis implicitæ.

38 Similiter Monacha, quæ vel impulsu parentū, vel temeritate, vouit castitatem extra matrimonium, absoluitur a voto, propter defectum conditionis tacitæ. Nam & hāc inter conditiones generales nominat: Si potero.

Si itaque non poterit, victa carnis imbecillitate, quærat honestum coniugium, & non sectetur turpem cum Papistis libidinem.

39 Cum autem Scriptura dicit: Vouete, & reddite: intelligendum est dictum de votis pijs, quæ habent conditiones, quas ratio piorum votorum postulat.

40 Monachi, qui definiunt vota esse opera supererogationis, & nugantur factum cum voto magis meritorium esse, quam sine voto factum, deplorandi sunt potius quam refutandi. Aperte enim sanguinem Christi conculcant.

41 Manifesta siquidem impietas est, quod doceant, voto religionis solui matrimonium. Nam hoc perinde est, ac si dicerent, opera Diaboli esse operibus & ordinationibus Dei præferenda. Quis quæso potest hanc blasphemiam audire?

42 Quare, vt Papistas relinquendos iudico, cum suis impuris votis: ita statuo, fidelibus sufficere illud solenne votum, quod vouerunt in Baptismo.

43 Verum, si contigerit aliquãdo, priuatæ disciplinæ caussa, aliquid vouere: fiat votum cum conditione, nec promittatur in perpetuum: ne nobis laqueos temeritate nostra iniiciamus. Vt, Si honestus adolescens, quo expellat torporem voto se astringat ad certas horas & lectiones: certum voti tempus præfiniat, & claudat votum iustis conditionibus.

BLASPHEMIA.

1 DVPLEX peccatum committitur aduersus Euangelium. Vnum, est contemtus Euangelij, videlicet, cum quis, vel recusat audire & discere Euangelium, vel alioqui segnescit & non facit quotidianos progressus in fide & obedientia Euangelij. Alterum, est abnegatio Euangelij, videlicet, cum quis veritatis Euangelij,

gelij, quam antea complexus erat, & de qua erat certus, confeſſionem abijcit.

2 Vtrumque damnatur voce Euangelij: Qui non credit in Filium, ira Dei manet ſuper eum. Ἀπειθεῖν enim vtrumque ſignificat, videlicet, non credere, Et ſe alicui contumaciter opponere.

3 Sub poſterioris rationem venit Blaſphemia in Spiritum ſanctum, quam Chriſtus, Ioannes, & Epiſtola ad Hebr. irremiſſibilem eſſe pronunciant, non quidem ſubſtantia ſua. Nam gratia ſuperat peccatum, ſed circumſtantia certa.

4 Definitio huius Blaſphemiæ, quam Scriptura etiã peccatum in Spiritum ſanctum vocat, & peccatum ad mortem, ex collatione Scripturarum inquirenda eſt & ſtatuenda: vt nullus conſcientijs relinquatur dubitandi locus.

5 Cum animum per Scripturas circumfero, quinque ſe mihi offerunt excutienda, quæ ad huius peccati plenam rationem explicandam, pertinere videntur.

6 Primum, occurrit dictum Ioannis, 1. Ioan. 5. Omnis ἀδικία peccatum eſt, ſed non ad mortem. Hic Ioannes diſtinguit peccatum ad mortem, quod alias dicitur peccatum in Spiritum ſanctum, a tranſgreſſionibus Legis diuinæ, ſiue ſint voluntariæ, ſiue inuoluntariæ, ſiue multę, ſiue plurimę. Dicit enim diſtributiue: Omnis ἀδικία, id eſt, quælibet Legis tranſgreſſio eſt peccatum, ſed non ad mortem.

7 Hinc concludo, peccatum in Spiritum ſanctum nõ eſſe Legis moralis tranſgreſſionem vllam, nec vniuerſalem, nec particularem. Atque hæc concluſio in primis tenenda eſt contra multorum errorem, veterum & recentium Scriptorum, qui multis præbet occaſionem deſperationis.

8 Secundo, occurrit dictum Domini Matth. 12. Mar. 3. Luc. 12. Dominus enim, in iſtis locis, obiicit blaſphemiam in Spiritum ſanctum Iudæis, qui non ſolum Chri-

ſtum & eius Euangelium aſpernabantur, freti proprijs iuſtitijs & ſacrificijs legalibus: verumetiam dicebant Chriſtum eijcere Dæmonia per Beelzebub, principem Dæmoniorum, & habere ſpiritum impurum.

9 Hinc concluditur, quod materia ſeu generica differentia peccati in Spiritum ſanctum, ſit abnegare Chriſtum & eius ſanctum Euangelium aſcribere ſpiritui Satanæ opus, quod eſt Spiritus ſancti proprium: & fidere propriæ iuſtitiæ, dignitati, ſacrificijſque legalibus.

10 Tertio, occurrit Paulus, qui fatetur ſe blaſphemum fuiſſe in Chriſtum, perſecutorem, & violentum: vt qui ſumma tyrannide & iniuria, oppreſſerit Chriſtũ in ſuis membris, Vnde a Domino illi obiectum eſt: Saule, Saule, cur me perſequeris? Hac confeſſione, Paulus complectitur omnia vitia, quæ Chriſtus obiecit Phariſæis.

11 Tribuit enim Paulus opera Chriſti Diabolo, quod eſt vere blaſphemum eſſe in Chriſtum. Nam detrahit Chriſto laudem veritatis, negat eius diuinam potentiam. Qua ratione nomen Chriſti inter homines ſupra modum læſit. Præterea plus quam alij Phariſæi omnes, perſecutus eſt Chriſtum in ſuis membris, zelo legis Moſaicæ.

12 Etſi autem Paulus blaſphemus fuit in Chriſtum, & Euangelij ipſius perſecutor violentus: tamen ſe conſecutum eſſe miſericordiam dicit, quod ignorans hoc fecerit in incredulitate.

13 Significat igitur Paulus, duplicem eſſe blaſphemiam & perſecutionem Chriſti, atque eius ſancti Euãgelij: quarum vnam, quæ ex ignorantia proficiſcitur, non eſſe peccatum in Spiritum, clare indicat.

14 Atque ideo ipſe Dominus apud Matth. ait: Quiſquis locutus fuerit aduerſus Filium hominis, remittetur ei: intelligens eum, qui ex ignorantia hoc facit, & poſtea melius edoctus reſipiſcit.

15 Quarto,

15 Quarto, occurrit Domini dictum. Matth. 12. Quisquis autem locutus fuerit aduersus Spiritum sanctum, non remittetur ei, neque in hoc seculo neque in futuro.

16 Quomodo autem hoc Domini dictum accipiendum sit, epistola ad Heb. cap. 6. hisce verbis exponit: Impossibile est eos, qui semel fuerunt illuminati, gustaueruntque donum cœleste, & participes facti fuerũt Spiritus sancti, gustaueruntque bonum Dei verbum, & virtutes seculi futuri, si prolabantur, vt denuo renouentur per pœnitentiam, rursus sibi crucifigentes filium Dei, & ludibrio habentes.

17 Hoc dictum collatum cum verbis Domini, differentiam specificam peccati in Spiritum sanctum, suppeditabit: & rationem docebit, cur hoc peccatum dicatur præcipue contra Spiritum sanctum.

18 Differentia specifica est, a Christo vere agnito, & ab Euangelio, per Spiritum sanctum illuminantem corda, cognito, deficere: Christum negare: eum persequi, & contumelia afficere, spreta ipsius victima.

19 Est ergo ratio appellationis, quod tales, scientes & volentes expellant Spiritum sanctũ de cordibus suis: reijciunt eius testimonium, per quem veritas Euangelij in eorum cordibus obsignata erat.

20 Quinto, cum Epistola ad Hebræos ait: non est alia hostia reliqua pro peccato, circumstantiam, cur hoc peccatum dicatur irremissibile, ponit.

21 Quomodo enim is peccator per pœnitentiam renouari poterit, qui pœnitentiæ fundamentum abiecit, videlicet Christum ipsum? Renouatio enim fieri nõ potest, nisi per fidem in Iesum Christum.

22 Deinde peccator, qui per Christi hostiam saluari non vult, vbi inueniet aliam hostiam per quam saluabitur? Non enim est alia hostia pro peccato, quam Christi sola.

23 Putabant Pharisæi se, suis sacrificijs, posse abolere

peccatum, & sine hostia Christi, se remissionem peccatorum posse consequi. Quod Paulus, consentiente tota Scriptura, dicit esse impossibile.

24 Dicitur proinde hoc peccatum irremissibile, non quod sit potentius, aut maius, quam gratia. Nam certissima est hæc Pauli regula; Gratia superat peccatum. Sed quia non est alia, quam sola Christi, victima pro peccato, quam illi finaliter reiecerunt.

25 Ex his iam concludamus plenam definitionem huius peccati, quod vocant blasphemiam, seu peccatú in Spiritum sanctum.

26 Peccatum in Spiritum sanctum est voluntaria rebellio, aduersus Christum, recte agnitum: defectio ab Euangelio, in corde hominis, per Spiritum sanctum illuminantem, obsignato. persecutio Ecclesiæ, cum fiducia propriæ iustitiæ aut dignitatis, spreta & abiecta finaliter Christi hostia, quæ sola peccati expiatrix existit.

27 Non igitur mirum est Dominum dixisse: Omnia peccata, quæ peccauerint homines, remittentur eis. Sed blasphemia Spiritus, non remittetur eis, nec in præsenti, nec in futuro seculo.

28 Hinc petenda est declaratio dicti ad Heb. Volútarie peccãtibus, post acceptam notitiam veritatis, non relinquitur pro peccato hostia.

29 Nam voluntarie peccantes vocat eos, qui renunciant Christo, quem agnouerunt, atq. eius hostiam abiiciunt, & ludibrio exponunt, vt Iulianus, &c.

30 Nequaquam igitur dictum Apostoli patrocinatur Donatistis, qui lapsis negarunt veniam. Nam inter lapsum in moribus, & lapsum renunciantium Christo vere agnito, eiusque sancto Euangelio, maximum est discrimen.

31 Etsi autem horrendissima peccata, siue ex ignorantia, siue ex infirmitate, siue ex malitia, commissa cótra præcepta Decalogi, digna sunt æterna morte: tamen pœnitentibus remittuntur. Cuius rei illustria habemus

in

in Scripturis testimonia, vt Manassis, Dauidis, & multorum aliorum.

32 Perperam igitur faciunt Donatistæ, qui vnam voculam, Voluntarie, vrgent, non solum contra tam clara testimonia, verumetiam contra περίστασιν loci, & Apostoli mentem.

33 Quanquam autem particulares lapsus, vt ostendimus, non sunt peccatum in Spiritum sanctum: tamen cum sæpe contra conscientiam perpetrantur, merentur desertionem, atque ita homines præparant ad blasphemiam in Spiritum sanctum.

34 Quare magno studio cauendi sunt lapsus voluntarij, & iterationes peccatorum, quæ fiunt vincula, quibus ligantur homines sub peccati imperio, & Diaboli tyrannide, vt postea, cum velint, non possint eluctari.

35 Huc illud Gregorij: Cum culpa in vsum venerit, etiam volens animus, vix resistet: quia quot vicibus prauæ frequentationis astringitur, quasi tot vinculis alligatur.

36 Verissimum enim est quod dicit Augustinus: Cõsuetudine vitia roborata difficulter vincuntur. Item, Consuetudine nimia, peccatum fit quasi naturale. Nam dum consuetudini non resistitur, fit necessitas.

37 Eadem siquid ratio est morbi animi, & morbi corporis: vt de vtroque recte videatur dixisse Poeta: — sero medicina paratur, Cum mala per longas conualuere moras.

LIBERVM ARbitrium.

1 VLTI multa disputant de libero arbitrio, & se pluribus quæstionibus inuoluunt sine fructu: cum tamen res per se facilis sit, modo Scripturam sequi velimus.

2 Scriptura enim manifeste tribuit volũtati

libertatem eligendi. Proposui, inquit, vobis vitam & mortem, benedictionem & maledictionem: elige ergo vitam, vt & tu viuas, & semen tuum. Et Christus dicit: Volui te congregare, & tu noluisti.

3 Cum hoc dicimus, non conuellimus eorum sententiam, qui vel defendunt Liberum arbitrium, vel statuunt Seruum arbitrium, oppugnantes Liberum arbitrium. Nam horum sententiæ simul stare possunt, modo recte discernantur.

4 Ordiamur ergo a definitione. Liberum arbitrium est voluntatis libertas, ad hoc vel illud inclinandæ, pro arbitrio.

5 Arbitrium autem, est iudicium, quod a ratione, tanquam arbitro, statuitur. Si ergo, arbiter, ratio, recte iudicat: recte eligit voluntas. Si male iudicat, vel corruptus est: male eligit voluntas.

6 Verum, ne hic vllo errore implicemur, discernemus primum, inter arbitrium rectum, & prauum: deinde, inter προαιρεῖν, & executionem.

7 Ante regenerationem & illuminationem mentis per Verbum & Spiritum sanctum, arbitrium, quantum ad spirituales res, quæ sunt salutis, attinet, plane est prauum, quod Scriptura multis locis docet.

8 Vt in illo: Prauum est cor hominis ab initio, scilicet, statim post lapsum primorum Parentum, & Paulus post Dauidem, dicit, non esse, quemquam, qui intelligat. Quid multis? Homo sequitur φρόνημα carnis, ante illuminationem: & illud φρόνημα est inimicitia coram Deo.

9 Hinc est, quod homo sponte seruit prauis cupiditatibus, & libere eligit noxia, pro arbitrio, siue errante siue corrupto.

10 Hoc vtcunque hac imagine pingi potest. Vt meretrix, pro arbitrio suo, minime coacta, suis amatoribus se prostituit, qua in re misere & perdite seruit, etsi volens & libens hoc faciat, ita voluntas, peccati concupiscentijs misere se submittit illis, volens & non coacta,

seruiens ad omnem turpitudinem perpetrandam.

11 Hinc est, quod Lutherus, Seruum arbitriũ statuat, hoc est, seruitutem voluntatis pro arbitrio prauo. Qui facit, ait Dominus, peccatum, seruus est peccati.

12 Cum autem Lutherus seruum arbitrium defendit, non tollit Liberum arbitrium, quatenus liberum, coacto opponitur: quod nemo potest facere, nisi simul opus Dei destruat, hoc est voluntatem in homine esse neget. Voluntas enim non fert necessitatem coactionis: sed quatenus liberum, seruo opponitur. Sponte enim homo seruit peccato ante regenerationem.

13 Cur autem Lutherus sic docuerit, habuit caussas grauissimas. Antagonistæ Lutheri, non solum, de arbitrio differentes, errabant, cum ex Aristotele dicant: Ratio deprecatur ad optima: verumetiam, executionem cum electione, non sine magno errore, confundebant.

14 Voluit ergo Lutherus docere: & arbitrium prauũ esse ante regenerationem, & voluntatem se sponte illi submittere, seruireque prauis desiderijs, & executionem, a iudicio & electione distinguendam esse.

15 Porro, postquam hominis mens est illuminata verbo Dei, & homo Spiritus sancti gratia, per Spiritum sanctum regenitus est: nouum fit arbitrium, hoc est, nouum, a ratione recte docta & reformata manu Dei, tanquam arbitro, iudicium statuitur, hoc est, rectum, iuxta normam voluntatis Dei.

16 Cum pro hoc arbitrio nouo & recto, voluntas eligit vitam, & mortem auersatur, eligit benedictionem & recusat maledictionem: non amplius seruit peccato, sed iustitiæ, in qua re summa est libertas.

17 Hinc est quod quidam tribuant homini renato liberum arbitrium, quo videlicet, voluntas libere, pro arbitrio recto, voluntati Dei se submittit, eique seruit. Deo enim seruire summa est libertas.

18 Sed semper tenendum est, quod Lutherus propter caussas supra enumeratas, Liberum opponit, Seruo, &

non coacto, quemadmodum illi, qui libertatem voluntatis defendunt.

19 Cæterum exacte hic distinguendum est, inter προαίρεσιν seu electionem, & executionem.

20 Προαίρεσις enim voluntatis est facultas, qua quod placet, eligit, & quod displicet, respuit. Executio est virium, quibus opus imperatum a voluntate, perficitur, vel non perficitur.

21 Inclusus in carcerem habet προαίρεσιν, qua vult & eligit liberationem, & qua respuit captiuitatem: vires tamen, quibus exequatur non habet. AEgrotus vult & eligit liberrime sanitatem, & respuit liberrime morbum: sed executio extra electionem posita est.

22 Paulus habet arbitrium rectum, & libertatem voluntatis pro arbitrio, hoc est, habet προαίρεσιν boni: sed corpus mortis huius est illi impedimento: ne perficiat bonum quod velit.

23 Nam cum ait: Non, quod volo, hoc ago: sed quod odi, hoc facio, His verbis significat, & arbitrium suum rectum esse, & voluntatem liberam: sed executionem impediri.

24 Pij ergo, intelligentes virium præstandi imbecillitatem, ad Deum confugiant, ipsum orent, vt aliquid ipsi gratum faciant.

CONSCIENTIA.

1 MIRANDVM sane opificium Dei in hominibus est conscientia, quam quisque secũ circumferens, testé & iudicem suorũ factorum præsentem habet. Vnde prouerbialis ille sermo natus est: Conscientia mille testes.

2 De hoc opificio Dei Paulus Rom. 2. in hunc modum scribit: Ostendunt Gentes opus Legis scriptum in cordibus suis, contestante eorum conscientia, & intra sese rationibus excusantibus aut etiam accusantibus.

3 In

3 In hoc Pauli dicto quatuor veniunt perpendenda, quæ faciunt ad intelligendum hoc Dei opificium, de quo agimus. Primum enim, cum dicit: Opus Legis scriptum in cordibus Gentium, significat discrimen honestorum & turpium, natura notum esse. Deinde, cum addit, Gentes hoc ipsum opus ostendere, ad experientiam prouocat. Dum enim gentes religiones instituunt, dum puniunt turpia & iniusta facta, vt Deum colendum esse testantur: ita honestatem & iustitiam expetendam esse iudicant, ad quæ tanquam ad prima capita, tota Lex Dei reuocatur. Tertio, cum addit: Vna testante eorum conscientia, coram interno testimonio conscientiæ Gentes sistit. Quarto, cum inquit: Et inter se rationibus accusantibus aut excusantibus, qualisnam testis sit conscientia definitur. Nam cum dicit: Gentes rationibus se nunc excusare, nunc accusare, aperte significat, conscientiam, naturalem quandam esse Legis intelligentiam, qua, vt honesta facta excusantur & probantur: ita turpia accusantur & improbantur.

4 Cum hac definitione conuenit & poetę descriptio: Conscia mens vt cuique sua est, ita concipit intra Pectora, pro meritis, spemque metumque, suis.

5 Verum, vt hoc opus diuinum cogitetur cum maiori admiratione, in gloriam Opificis: subtilius, quæ ad huius opificij fabricam pertinere videbuntur, inquiram.

6 Omnium primum hoc tenendum est, quod sedes conscientiæ sit in præcipua parte hominis, videlicet, in mente ipsa, in qua tres facultates sunt, veluti huius diuini opificij partes.

7 In mente, quæ sedes est conscientiæ, est primum intelligentia, quam Philosophi vocant contemplantem, a proprio eius officio. Nam in contemplatione occupatur, ac scientiarum omnium principia scrutatur.

8 In hac ergo intelligentia contemplante collocatur συντήρησις ea, quæ propositiones, hoc est, Maiores, in syllogismis practicis suppeditat, & a Paulo νοῦς appellatur.

9 Nam cum hæc ſynterefis ſit cuſtos & conſeruatrix notitiarum, quæ nobis innatæ ſunt, de honeſtis expetendis & turpibus fugiendis: attendit ſemper quid expediat. Atque hanc ob cauſſam ſuppeditare ſyllogiſmis practicis propoſitiones dicitur, quales ſunt hæ: Honeſta expetenda ſunt: Turpia vitanda.

10 Deinde, in mente eſt intelligentia practica, quæ in actione poſita eſt. In hac parte mentis conſcientia collocatur. Atque hæc, aſſumptiones ſeruientes ſyllogiſmis practicis, pro actionum differentia, promit.

11 Adhæc, in mente eſt facultas iudicatrix de facto, hoc eſt, τὸ κριτήριον. Hæc facultas de præmio & pœna factorum pronunciat, iuxta honeſte ſecus factorũ gradus.

12 Syllogiſmus ita extructus vocatur practicus, propterea quod de actione inſtituitur, & de actionis præmio & pœna iudicat. Hic ſyllogiſmus, interdum partis nomen ſibi vſurpat, & dicitur conſcientia.

13 Hunc ſyllogiſmum practicum, diuino ordine: ſequitur aut lætitia, aut trepidatio in corde, pro actionum varietate. Huic affectui haud raro etiam tribuitur conſcientiæ nomen. Non enim inuſitatum eſt, idem nomen toti & partibus tribui.

14 Συντήρησις intelligentiæ in Hectore contemplantis, hanc ſuppeditat propoſitionem: Honeſta ſunt facienda eaque quæ laude digna ſunt. Conſcientia, quæ proprie eſt mentis practicæ, hanc ponit aſſumtionem: Defendere patriam, & pro ea fortiter mori (vt ego decreui) eſt & honeſtum, & laude dignum, τὸ κριτήριον concluſionem infert: Ergo defendere patriam & pro ea fortiter pugnare, eſt honeſtum & laude dignum. Hunc ſyllogiſmum in mente Hectoris ſecuta eſt lætitia, qua magis animatus eſt.

15 In Oedipo συντήρησις ſuppeditat hanc propoſitionem: Turpiſſima facta, maxima ſunt digna pœna. Conſcientia apponit aſſumtionem. Incœſtus cum propria matre concubitus, eſt turpiſſimus. Τὸ κριτήριον concludit:

Igitur

Igitur incœstus cum propria matre concubitus, est pœna maxima dignus. Hunc syllogismum practicum in mẽte Oedipi tantus secutus est cruciatus, quod pudore suffectus, ob sceleris turpitudinem, ipse sibi oculos eruerit, ne Solem aspiceret, dixeritque vicinis: *Discedite a me, ne vmbra bonis noceat.* Huc Oedipum potentem regem, adegit conscientia sola: qui antea Sacerdotem Tyresiam recte admonentem, superbissime contemsit. Etsi satis animose, ab eo vicissim contemtus est.

16 Hactenus ex media Philosophia desumsimus dẽscriptionem conscientiæ: quam descriptionem mens sana in omnibus hominibus, absque controuersia approbat. Nunc autem aliquid adijciamus, quod ignotum est Philosophiæ, & sine quo doctrina de conscientiæ est imperfecta, & plane desperationis plena.

17 Regula triplex in mente centemplante consideranda est: Vna, Naturalis: Legalis, altera: Tertia, Euãgelica. De naturali regula, quam cum Philosophis συντήρησιν appellamus, iam dictum est, quare de reliquis duabus est dicendum.

18 Legalem appello regulam, quam lex Dei suppeditat, quoties Deus vel mandat aliquid fieri, vel prohibet, siue id fiat catholice, siue personaliter.

19 Deus mandat Sauli, vt aboleat Amalech cum omnibus suis, vt nihil prorsus de anathemate reseruetur. Hoc mandatum regula erat, suppeditans Sauli maiorem syllogismi practici, ex qua regula, obiurgatus tandem a Samuele, hoc modo ratiocinatur: Mandato Dei inobediens iuste punitur. Ego Saul mandato Dei non obedi- ui, Ergo, iuste punior. Hunc practicum syllogismum in Saule, desperatio consecuta est: vt in Cain, Iuda, & multis alijs.

20 In hoc syllogismo, vox Dei est loco συντηρήσεως, quæ Maiorem constituit: subsumit conscientia Minorem: τὸ κριτήριον pronunciat sententiam, quam sequitur pœna.

21 Tertia regula eſt ignota rationi ac Legi, & eſt vox Euangelij, quæ pœnitentiam prædicat, & pœnitentibus offert remiſſionem peccatorum, iuxta illud: Conuertimini, & propitius ero iniquitati veſtræ. Et Dominus: Niſi pœnitentiam egeritis, omnes ſimiliter peribitis. Ex quo ſequitur, non perituros, quotquot egerint pœnitentiam.

22 Ex hac regula Dauid hunc ſyllogiſmum extruxit: Deus promittit veniam peccatoribus, qui pœnitentiam egerint. Ego reus homicidij & adulterij, pœnitentiam ago, & confugio ſerio ad miſericordiam. Igitur Deus condonat mihi grauiſſimum peccatum, quo illum offendi. Hunc ſyllogiſmum in corde Dauidis conſolatio vera ſecuta eſt, & lætitia in Deo, qui peccatum iuxta promiſſionem remiſit. In concione Nathan cernitur vnus ſyllogiſmus, ex regula Legis: alter, ex regula Euangelij. Vtriuſque affectus in corde Dauidis ſentitur: quod & voce declarat.

23 Ad eundem modum Manaſſe, Latro in cruce, Petrus, Paulus, & alij, conſcientia ſcelerum proſtrati, cõtra Legis damnatoriam ſententiam Euangelij promiſſione ſe erexerunt.

24 Cæterum, ne quis hanc Euangelicam regulam male applicet, ſciendum eſt, quibus veluti fulcris nitatur, ne quis ſeipſum fallat, & abutatur Euangelij regula in propriam pernitiem.

25 Quicunque proinde hac Euangelij regula recte vti velit, hæc quatuor abſque hypocriſi in ſe ſentiat. Primum eſt fiducia Chriſti, qua ſtatuitur eſſe remiſſum peccatum, iuxta illud: Beati omnes qui confidunt in eo. Secundum, eſt pium & ſanctum propoſitum, quo abijcitur propoſitum peccandi. Qui enim propoſitum habet peccandi aliquando ſpiritum Chriſti non habet: quare nec fidem viuam, qualem requirit Euangelium, habere poteſt. Tertium, eſt ſingulare deſiderium totam ſuam vitam Deo approbandi. Huc enim deſiderium, veluti flamma quædam ardentis in corde fidei eſt. Quartum, eſt ſancta cura

muneris

muneris sibi de mandati. Qui enim officium negligit, infideli (teste Paulo) est deterior.

26 His quatuor veluti fulcris, conscientia mundata a mortuis operibus per sanguinem Christi, ædificatur, fouetur, conseruatur, comprobatur.

27 Differentiæ conscientiæ, quibus alia dicitur bona, alia mala, ab effectu syllogismi practici sumuntur, hoc est, a sensu iudicij Dei in hominibus, qui sane sensus, haud obscurum iudicium est futuri iudicij. Bona conscientia est, ex honeste actæ vitæ recordatione, lætitia, seu remissi peccati fiducia. In hac duorum affectuum συζυγία est, videlicet lætitiæ & spei. Mala conscientia est, ex turpiter actæ vitæ recordatione, trepidatio ac pauor. In hac est etiam duorum affectuum συζυγία, videlicet, ægritudinis & metus.

28 Bona conscientia, thesaurus est omnium optimus & preciosissimus, vnde Ausonius: Quænam summa boni: Mens quæ sibi conscia recti. Hanc Plato bonam nutricem senectutis nominat.

29 Mala conscientia, res omnium tristissima est. Quid enim tristius esse potest, quam nocte dieque suum gestare in pectore testem?

30 Cæterum hoc loco nō inutile fuerit, cum bonæ tū malæ conscientiæ discrimina recitare, quæ notat Bernardus. Sæpe enim fit, vt vis conscientiæ, non, vt deceret, sentiatur.

31 Conscientia (inquit) alia bona & tranquilla: alia bona & turbata: alia mala & tranquilla: alia mala & turbata.

32 Bona & tranquilla conscientia est, quæ statuit remissum peccatum, & sentit testimonium intus in corde. Bona, sed turbata est, cum homo quidem statuit peccatum remissum, sed vehementius carnis importunitate sollicitatur, vt haud raro videatur succumbere.

33 Mala & tranquilla est qua nihil peius, nihil infelicius. Hæc est, cum homo adeo est immersus in profundū

peccati, vt de resipiscentia non cogitet: sed tanquam cęcus de vno scelere in aliud feratur. Hanc Paulus cauterio refectam dicit, vnde fit vt non sentiatur, præsertim cum res omnes ex voto succedunt. Significat igitur Paulus quorundam hominum conscientiam ita obduruisse vt callum obduxerit: deinde cancrum illam inuasisse: postremo cauterio amputatam, vt iam plane absque omni sensu esse videatur. Homines qui huiusmodi conscientiam habent, Paulus Epes. 4. vocat ἀπηλγηκότας, vt qui omne συντηρήσεως iudicium amiserint, & quorum mens reproba sit facta: quæ mens reproba Rom. 1. inter pœnas contemti Dei numeratur. Est autem mens reproba, quæ probat improbanda, & improbat probanda, qualis est hodie in præcipuis mundi hominibus.

34 Mala & turbata conscientia, est qua sentitur peccati grauitas, quaque homo premitur tanquam monte quodam imposito, vt eluctari non possit. Huiusmodi fuit conscientia Cain, Iudæ, Achitophel: & talis fit omnium in hora mortis, qui in hac vita sine pœnitentia vixerint, nisi forte admodum pauci, veluti crura e faucibus lupi eripiantur.

35 Hoc testatus Plato est, etsi Ethnicus, ignarus verbi Dei. Ita enim in primo de republica ait: Quando aliquis vicinus mori videtur, inuadit ipsum subito metus quidam, & cura eorum dę quibus antea non cogitauit: & sermones qui feruntur de inferis, nempe quod illi qui hic alios læserint, illic pœnas luere debeant. Hactenus quidem ridiculi & fabulosi sunt visi: at tunc torquent animum ægrotantis: atque ipse siue ex senectutis infirmitate, siue aliunde inferis vicinior, magis quæ illic aguntur considerat. Suspicione itaque atque metu plenus, animo versat ac pensitat, si quem læserit: ac si deprehenderit se multa iniuste fecisse in vita ex somnis, tanquam pueri, crebro excitatus, metuit, ac mala cum spe viuit.

36 Verum ne quis desideret quicquam in nostra diuisione, addo & hanc sectionem, Quod conscientia alia sit bona,

bona, ſed falſo, alia ſit mala, itidem falſo. Vtrumque contingit vbi erroneum ſtatuitur principium. Monachus murmuratis ſuis preculis & celebrata miſſa, bonam cõſcientiam habet, ſed falſo bonam. Alter neglectis preculis & miſſa, torquetur mala conſcientia, ſed falſo mala. Nam vterque ex malo principio ſuam cõſcientiã extruit.

VETVS ET NOVVS homo.

1 CVM Paulus Apoſtolus iubeat, vt deponamus veterē hominem & induamus nouū, modo ſalutis per Chriſtum partæ conſortes eſſe velimus: operæprecium eſt diligenter inquirere, quiſnam ſit ille vetus homo, quem deponi, crucifigi & exui vult Apoſtolus: & quiſnam ſit ille nouus, quem in locum veteris ſuccedere poſtulat.

2 Etſi autem rem ipſam facile eſt ex. 4. cap. ad Eph. intelligere, vbi veterem hominem appellat veterem conuerſationem ſecundum cõcupiſcentias erroris: & Nouū qui ſecundum Deum creatus eſt in iuſtitia & ſanctitate vera: tamen ratio appellationis in iſta breuitate non ſatis perſpicitur: quare ex alijs Scripturæ locis declaratio petenda eſt.

3 Imprimis autem hoc conſtat, quod Metonymia Hebraica, nomina ſubſtantiarum & ſubiectorum ſæpiſſime pro adiunctis, hoc eſt, pro qualitatibus in ſubiectis hærentibus, & pro actionibus qualitatum ponantur. Id autem fieri in oratione Paulina, vel ex eo manifeſtum eſt, quod in eodem ſubiecto haud raro vetus homo & nouus opponantur. 1. Cor 15. opponitur terrenus homo & cœleſtis: vbi nequaquam ſubſtantiarum diuerſitas, ſed qualitatum & actionum notatur differentia.

4 Nemini ergo dubiũ eſſe debet, quin hominis appellatione ſignificetur qualitas, & ex qualitate manãs actio.

5 Epitheta, veteris & noui, & caussarum respectum indicant, & imitationem seu diuersa studia significant.

6 Nam cum Apostolus veterem hominem a nouo discernit, ad caussas huius differentiæ respicit. Caussa veteris hominis, est primus homo, de terra terrenus: ideoq. vetus. Caussa noui hominis, est secundus homo, de cœlo cœlestis: ideoque merito nouus dicitur. 1. Cor. 15.

7 Deinde significatur his epithetis imitatio seu studium, vt vetus sit, quatenus imitatur primum hominem post lapsum: nouus vero quatenus hominem secundum exprimit.

8 Atque hoc est quod Apostolus ait: Qualis terrenus ille, tales & qui terreni sunt: & qualis ille cœlestis, tales & qui cœlestes sunt, & sicut gestauimus imaginem terreni, gestabimus etiam imaginem cœlestis.

9 Est & hoc obseruandum, quod vetus homo & nouus alias opponuntur in diuersis subiectis, alias in ijsdem: pro qua diuersitate, modus significandi non parum variat.

10 Cum opponuntur in diuersis subiectis, tunc vt vetus homo vniuersam hominis naturam complectitur, sicuti homo in iniquitate conceptus est, & in hanc lucem editus: ita nouus homo significat regeneratum per fidem, quia homo per fidem Filius Dei nascitur. Ioan. 1. Proinde hac comparatione vetus homo est ψυχικὸς homo, hoc est, non renatus, expers fidei & regnique Christi. Contra vero, nouus homo est qui credit in Christũ. Fides ergo hoc pacto separat nouũ hominẽ a veteri.

11 Opponuntur & vetus homo & nouus in ijsdem subiectis, qua ratione vetus homo dicitur, quicquid erroris & vitij remanet in regeneratis, quod carnis nomine apud Paulum designatur. Contra, nouus homo, noua iustificatorum qualitas est, & motus & actio proficiscens ex fide & congruens cum Lege Dei: & dicitur Spiritus a caussa & autore. Vt igitur prior comparatio a caussis: ita secunda ab effectis, petitur.

12 Vbi-

12 Vbicunque igitur Spiritus concupiſcit & militat aduerſus carnem, & caro aduerſus ſpiritum: illic & vetus homo, & nouus, vna ſunt, ſed diſpari ratione. Nam donec imperium manet penes ſpiritum, & caro reprimitur, crucifigitur, mortificatur, vere nouus homo adeſſe putandus eſt. Verũ cum imperium plenũ relinquitur carni, adeo vt homo ſecundum carnem viuat: nouus homo exulat, & homo ſub ira Dei manet. Hoc confirmatur Pauli dicto: Si ſecundum carnem vixeritis, moriemini. At ſi Spiritu, actiones corporis mortificaueritis, viuetis. Huius dicti rationem ſubijcit. Quotquot Spiritu Dei ducuntur, hi ſunt Filij Dei.

13 Hactenus in genere oſtendimus cauſſas appellationum veteris & noui hominis: differentias monſtrauimus, & alterum ab altero cũ in diuerſis ſubiectis, tum in iiſdem diſtinximus. Nunc quo melius cognoſcatur vterque, hoc eſt, vetus & nouus homo, veluti ἀνατομὴν quandam vtriuſque iuſtitiam.

14 In veteri igitur homine conſideremus. Primum, corpus ipſum. Deinde corporis membra. Præterea, effecta ſeu opera veteris hominis.

15 Corpus veteris hominis nunc a Paulo corpus peccati, nunc peccatum ipſum dicitur: & eſt vniuerſa natura vitioſa & deprauata. Hoc corpus circumfert ſecum omnis qui natus eſt iuxta communem naturæ curſum, ex ſeminis maris & fœminæ commixtione: nec plene mortificari poteſt, priuſquam hoc mortale noſtrum corpus ab anima relictum fuerit.

16 Membra veteris hominis ſunt, facultates tum animi, tum corporis, quæ ſe peccato ſiſtunt ad obediendum ei in deſiderijs ipſius. Animi quidem: iuxta Pauli enumerationem, Mens, διάνοια, cor: corporis vero, vires corporis, & ſenſus omnes externi.

17 Mens, id eſt, τὸ ἡγεμονικὸν, adeo celebratum a Philoſophis eſt ea facultas, qua homo lumine rationis cernit & iudicat honeſta & inhoneſta: quam Paulus in

non renatis vanam eſſe pronunciat.

18 Διάνοια eſt facultas illa, per quam ratiocinamur & colligimus aliquid ex ijs, quæ mens ſine ratione quiete cernit. Verum hanc in homine veteri excæcatam pronunciat Apoſtolus.

19 Cor complectitur affectus, voluntatem, concupiſcentias. Hoc Paulus obduratum eſſe affirmat, adeo vt Deo non cedat, nec afficiatur vllis rebus diuinis.

20 Præter has internas facultates ſeu membra veteris hominis ſunt παθήματα τῶν ἁμαρτιῶν. vt Paulus appellat, quæ exiſtunt in membris noſtris per Legem, antequam veniamus in communionẽ gratiæ. Neque tamen Lex harũ affectionum effectrix eſt per ſe, ſed tantũ κατ᾽ ἀφορμὴν, vt Paulus ſeſe interpretatur.

21 Eſt igitur mens in non renatis, primum veteris hominis membrum, & veluti primus peccati, id eſt, natiuæ noſtræ corruptionis adminiſter, cui famulatur intelligẽtia, ad ſuggerendum cordi prauos motus. Hi poſtquam commouerint voluntatem, naſcuntur ἐπιθυμίαι. Tum vero corpus, ab animo impulſum, huc & illud tranſuerſum rapitur: omnes ſenſus, adeoque omnia corporis membra tyranni arbitrio ſe ſiſtunt, ad perpetranda omnia, quæ imperat. Et cum voce Dei peccatum accuſatur, eius παθήματα, inde occaſione ſumta magis vigent in membris non renatorum.

22 Hinc fructus peſſimus profertur, & varius, quemadmodũ Paulus Galat. 5. teſtatur hiſce verbis: Manifeſta ſunt opera carnis, quæ ſunt, adulterium, ſcortatio, impuritas, proteruia, idololatria, veneficium, inimicitiæ, lis, æmulationes, iræ, contentiones, diſſidia, hæreſes, inuidiæ, cædes, ebrietates, commeſſationes, & his ſimilia: quæ prædico vobis, ſicut prædixi, quod qui talia agunt, regni Dei hæredes non erunt.

23 Habemus quid ſit vetus homo, Quæ eius mẽbra, Quæ actiones, &, Quis exitus. Verum vt omnia in breuiorem ſummam contraham, vetus homo eſt peccatum

regnans

regnans in mortali nostro corpore, ita vt obediamus peccato in cupiditatibus corporis. Rom. 6.

24 In nouo homine spectentur, natiuitatis caussæ, modus, partes, noui hominis membra, actiones & signa testantia infallibiliter de hac noua natiuitate, ex quibus, quilibet scire potest, num sit nouus homo in Christo, necne.

25 In noui hominis natiuitate nihil crassum, nihil carnale cogitandum est. Est enim arcana quædam ac spiritualis natiuitas, cuius caussæ & cognoscendæ sunt, & accurate distinguendæ. Nam cum nunc a Deo nasci, nunc e Spiritu renasci, interdum per verbum, nonnunquam per fidem, rursus per lauacrum aquæ, interdum quoque per ministros Euangelij nasci dicimur: necessariũ erit caussas has accurate distinguere, ne confusio harum caussarum errores pariat.

26 Hoc autem ante omnia tenendum est, quod sicut opus creationis hominis, est totius Trinitatis: ita & recreatio seu regeneratio hominis, Deum autorem habet. Nam hoc mirandum opus a nulla creatura fieri potest.

27 Vt ergo Deus Pater creauit hominem, & Deus Filius creauit hominem, & Deus Spiritus sanctus creauit hominem: ita Deus Pater, Filius, & Spiritus sanctus hominem peccato mortuum regenerant: sed seruata cuiusque personæ proprietate, hoc modo:

28 Vt Deus Pater creauit mundum, per Filium, in Spiritu sancto ita recte dicitur: Deus Pater per Filium, in Spiritu sancto regenerat hominem. Pater enim autor & fons est: Filius medium & meritum: Spiritus sanctus vim suam exerit in hominem, ac eum nouam creaturam efficit & conseruat. Verum quia Deus vtitur ad hanc noui hominis regenerationem: sensibilibus instrumentis: fit vt hæc natiuitas nunc verbo, nunc fidei, nunc Baptismo, nũc ministris Euangelij tribuatnr: sed diuersimode.

29 Vt Petrus Apostolus semen noui hominis nascendi, verbum Dei statuit: ita Ioannes per fidem nasci Filios

Dei affirmat. Nam ſicuti verbum promiſſionis eſt veluti ſemen Dei, ex quo Filij Dei naſcuntur: ita fides, quæ eſt opus Spiritus ſancti, recipit ſemen: quo recepto hęc diuina peragitur natiuitas. Huc illud: Dedit Deus hunc honorē, vt Filij Dei fiant, quotquot credūt in nomē eius.

30 Dignatur proinde adoptionis honore Deus eos, qui in Filium credunt, ſed quos ſuo Spiritu iam genuerat. Proinde, quod efficit Spiritus: hoc verbum offert, atque idem fides receptum declarat.

31 Quod autem natiuitas hic tribuatur nunc Baptiſmo, nunc miniſtris Euangelij, non pugnat cum ſuperioribus. Vt enim Baptiſmo tribuitur, tanquam Sacramento: ita miniſtris Euangelij, tanquam cooperarijs Dei, non tanquam autoribus.

32 Cum autem huius nouæ natiuitatis modum ignoraret Nicodemus, Dominus eum hac ſimilitudine docet. Ventus, inquit, quo vult ſpirat, & ſonum eius audis, ſed neſcis vnde veniat, aut quo vadat: ita eſt omnis qui genitus eſt e Spiritu, hoc eſt, Quemadmodum ignoratur, vnde veniat, aut quo vadat, ventus, ſed tamen eius ſonus ſentitur, dum ſpirat: ita modus regenerationis per Spiritum ſanctum, eſt nobis reconditus: ſed mox vbi regeniti ſumus, vis & effectus Spititus ſancti in rebus regenitis, ſe profert. Nam huius Spiritus motus & ſtatus, in cordibus regenitorum eſt fides qua ſola iuſtificamur, Timor Dei. Ardens amor, &c.

33 Partes huius nouæ natiuitatis, ſeu noui hominis, ſunt duæ, videlicet, Mortificatio, & Viuificatio: quæ quidem quotidianis incrementis opus habent, quo tandem perficiantur.

34 Vt mortificatio eſt communio & ſocietas mortis Chriſti, cuius virtute, vetus homo caſtigatur, crucifigitur, occiditur: ita viuificatio eſt communio & ſocietas reſurrectionis Chriſti, cuius virtute viuificamur, vt nouā vitā viuamus. Quod enim repugnamus peccato, virtute mortis Chriſti fit, & quod militamus iuſtitiæ, virtute reſurrectionis

ſurrectionis Chriſti fit, quem poſſidemus fide, cum omnibus ſuis theſauris & beneficijs.

35 Membra huius noui hominis ſunt: mens, ſed reformata manu Dei, & noua luce perfuſa: intelligentia verbum Dei tanquam regulam, ſequens: affectus, ſed purgati per Spiritum ſanctum, ardentes timore Dei: & voluntas conuerſa ad Deum, & concupiſcentia Spiritus, quæ pugnat aduerſus carnem.

36 Hinc etiam intelligi poteſt, qualeſnam ſint actiones noui hominis, ſeu Spiritus, qui teſtatur de noſtra renaſcentia. Paulus autem, exempli gratia, has enumerat actiones Spiritus: Fructus Spiritus eſt charitas, gaudiũ, pax, lenitas, benignitas, bonitas, fides, manſuetudo, temperãtia. Aduerſus eos qui ſunt huiuſmodi nõ eſt Lex.

37 Porro, Signa teſtantia de hac ſpirituali natiuitate, vnumquemque Chriſtianum tenere oportet: ne quis vel ſeipſum decipiat, vanitate: vel deiiciat, puſillanimitate. Sunt autem præcipua ſigna quinque.

38 Primum eſt, vera Chriſti cognitio: Hæc eſt, inquit Dominus, vita æterna, vt te cognoſcant verum Deum, & Ieſum eſſe Chriſtum, quem miſiſti. Hæc cognitio in notitia & fiducia Chriſti eſt ſita.

39 Secundum eſt, duci ſpiritu Chriſti, & non carnis impetu ferri. Ita enim inquit Paulus: Qui ducuntur ſpiritu Chriſti, hi ſunt eius. Hic Spiritus vt eſt arrhabo hæreditatis promiſſæ: ita miſſus eſt in corda noſtra, vt nos ad precandum excitet.

40 Tertium aſſidua ſpiritus aduerſus carnem lucta, & eiuſdem ſpiritus victoria ſuper carnem. Etſi autem hæc victoria difficulter acquiritur: tamen reuera parta eſt, quando peccatum in nobis non regnat, vt obediamus ei in cupiditatibus corporis.

41 Quartum eſt, patientia ſub cruce, quæ ſpei, quæ cum fide coniuncta eſt, indiuidua comes exiſtit.

42 Quintum, quotidie magis magiſque abundare in cognitione & omni ſenſu. Philip. 1.

SPIRITVS ET litera.

1 QVI ex Pauli dicto: Litera occidit, Spiritus autem viuificat, Grammaticum Scripturæ sensum (quem literalem vocant) occidere, & allegoricum viuificare concludunt, perniciosissime errant.

2 Primum enim ista interpretatio contumelia Deum afficit, vt qui homines obscuris ænigmatibus, in certam ipsorum perniciem, illudat & decipiat.

3 Deinde, eadem omnem doctrinæ cœlestis certitudinem euertit. Nam si Grammaticus sensus, quem verba recte intellecta suppeditant, est litera occidēs: quæ quæso certitudo esse poterit, præsertim cum alij alias gignunt allegorias?

4 Idem error homines paulatim, a verbo nobis diuinitus tradito, ad humana somnia abducit. Vnde fit vt doctrinæ Dæmoniorum & humanæ traditiones in locum cœlestis doctrinæ, quæ sola salutaris est, succedant.

5 Breuiter, Ista erronea sententia omnem salutis spem & omnem conscientiarum consolationem euertit. Quæ enim spes & quæ consolatio, ex eo verbo esse poterit, quod instar Protei, in mille allegoriarum formas se flectit?

6 Proinde sanis hominibus & pijs, dubium esse non potest, quin afflatu diabolico factū sit, vt genuinus verborum sensus, quem suppeditat grammatica, sit istis doctoribus litera occidens: & contra, somnium hominis sit allegoria, adeoque Spiritus viuificans.

7 Similis prorsus contumelia fuit antiqui Serpentis, qui primos nostros parentes, a sensu verbi Dei genuino, abduxit ad alias cogitationes pugnantes cum volūtate Dei in verbo reuelata. Nam cum Deus sua voce minatur mortem comedentibus de fructu vetito, Satan contra dicit: Nequaquam morte moriemini, significans

verba Dei non esse accipienda eo sensu, quem grammatica promebat, sed alio arcano & allegorico.

8 Proinde non minus quam vox Satanæ, qua Eua decepta est, detestandus est error Origenis, qui scripturam totam in allegorias transformat. Et probanda est Epiphanij sententia, qui affirmat non omnia diuina verba allegorijs indigere, sed accipienda esse prout se habent, hoc est, eo sensu, quem voces recte intellectæ conficiũt.

9 Abraham audit a Domino: Vade in locum quem monstrauero tibi, atque ibi offer vnigenitum filium tuũ Isaac, quem diligis, in holocaustum. Hic, si Abraham præterito grammatico sensu, confugisset ad allegorias, nequaquam filium Isaac, vinculis prius ligatum, mactare in holocaustum properasset.

10 Quapropter in mandatis diuinis, in ordinationibus, in promissionibus, & comminationibus omnibus modis quęrendus est, & retinendus genuinus verborum sensus: nisi forte ex grammatico sensu aliqua absurditas sequitur, aduersus articulos fidei. Tunc enim adhibenda est theoria, iuxta Epiphanij consilium, quæ ex scopi consideratione, ex peristasi rerum, & ex collatione plurium sententiarum, eruit (seruata analogia fidei) verum verborum sensum.

11 Etsi autem in veteri potissimum testamento, multa sunt typica & mystica: tamen genuinus verborum sensus primum tenendus est. Deinde symbolica ratio, potius quam allegoria, est spectanda: quæ tantisper probanda est, donec cum axiomatis primis Religionis consentiat.

12 Quantum autem ad allegorias attinet, seruari hanc regulam perutile fuerit. Allegoria nulla recipiatur, quantumuis speciosa fuerit, nisi quæ habeat facem claram verbi diuini præeuntem.

13 Cæterum, ne errore Papistico & nos inuoluamur, de Spiritu & Litera: primum quæramus, quid Litera, & quid Spiritus absolute sint. Deinde quid compa-

rate, videlicet, cum Litera tribuatur Legi, & Spiritus Euangelio, quatenus opponuntur.

14 Quid autem ſint Spiritus & Litera abſolute, ex ſequentibus licet colligere teſtimonijs. Rom. 2. Non circumciſio carnis, circumciſio eſt: ſed circumciſio cordis in Spiritu, & non in Litera. Circumciſio ergo cordis, eſt Spiritus: & circumciſio, quæ in carne tantum eſt, eſt litera. 2. Corinth. 3. opponitur ſpiritus Dei viui, tabulis lapideis.

15 Hinc primum firmiſſima demonſtratione concludo, Literæ & Spiritus vocabula, nequaquam ad expoſitionem pertinere, vt volunt cum Origene Papiſtæ: ſed potius ad vim quandam & fructum verbi in hominibus.

16 Hoc comprobatur & his Pauli verbis: Dum palã ſit, vos eſſe epiſtolam Chriſti, inſcriptam non atramento, ſed ſpiritu Dei viui, non in tabulis lapideis, ſed in tabulis cordis carneis.

17 Pręterea antitheſis literæ & Spiritus recte perpẽſa, omnem dubitationem tollit. Nam certum eſt, literam & ſpiritum, vt contraria, ab Apoſtolo opponi. Si itaque conſtiterit, quid proprie alterutra harum vocum ſignificetur: mox ex collatione contrariorum, quid ſibi velit reliqua, apparebit.

18 Cum igitur Paulus ipſe Spiritui, in corde locum tribuit, atque eum definit eſſe viuum ſenſum, & ſcripturam Spiritus ſancti, viuificantis corda hominum: ſequitur literam eſſe quiddam expers viui ſenſus Spiritus in corde.

19 Proinde vt ſpiritus eſt, quod Spiritu Dei viuentis, in cordibus noſtris inſcriptum eſt: ita litera erit quicquid legitur, intelligitur, cogitatur, & fit, quantumlibet ſpirituale ſit, cum animo noſtro non inhæret & viuit per Spiritum.

20 Quantum itaq. ad rem attinet, quæ proponitur, intelligitur, cogitatur, non eſt differentia, inter Literam & Spiritum: ſed quoad animi affectus. Si enim animus

ſpiritu

ſpiritu Dei viuificantis excitatur ad pios & ſanctos motus & actiones: Spiritus eſt. Sin minus, litera eſt ineſſicax ad vitam infundendam, & ſatis potens ad occidendum: non quidem verbi vitio, ſed hominis culpa.

21 Paulus vult hominem abundare in cognitione & ſenſu ſimul. Nam cognitio omnis, ſiue ſit Legis, ſiue Euangelij, ſine ſenſu, litera eſt occidens. Contra autem, cum ſenſus viuus in corde accedit, Spiritus eſt viuificans, & non amplius litera occidens.

22 Legis proinde cognitio, & opus Legis, ſi ſpiritu Dei intus viuificante corda deſtituitur, litera eſt occidens, vt in Paulo cernimus nondum conuerſo. Is enim, etſi inculpate coram oculis hominum vixerat: tamen ad extremum, ſe a Lege occidi, animaduertit.

23 Euangelij ſimiliter cognitio, confeſſio, & vſus Sacramentorum, ſine Spiritu intus corda renouante, litera eſt occidens.

24 Contra, Legis cognitio, & opus Legis, quando Spiritus intus cor viuificat, Spiritus eſt, & non Litera, vt in Paulo eſt videre, qui conuerſus, condelectabatur Legi Dei, ſecundum interiorem hominem.

25 Euangelium ſimiliter creditum & efficax in corde, Spiritus eſt. Idem ſit de ſacrificijs & ſacramentis iudicium.

26 Sacrificium Cain, Decimæ Phariſæi, quia vitali ſpiritu in corde deſtituebantur, litera fuerunt. Contra, Abelis munera, & Cornelij eleemoſynæ, quia corda eorum viuificabantur ſpiritu Dei, Spiritus erant.

27 Sic Paulus, circumciſionem, quæ in carne hæret ſine fide in corde, Literam vocat: & contra, eandem, Spiritum nominat, cum ſuum proprium finem aſſequitur, hoc eſt, cum res in corde, ſigno externo reſpondet.

28 Fine enim præceptorum, ſignorum, typorum, atque adeo omnium operum ſublato, manet ſola Litera, quæ per ſe inutilis eſt.

29 Ratio locutionis, ſi quæritur, hæc eſt, Vt Spiritus

vocabulum per Synecdochen accipitur, Nam & Spiritũ ſanctum ſignificat, & motus viuos, in corde excitatos, ab eodem Spiritu: ita Literæ vox, per Metalepſin transfertur, & ſignificat, quod nudam Literam, ſine motu Spiritus ſancti in corde, conſequitur.

30 Hactenus perſpicue oſtendimus, quid abſolute ſit Spiritus, & quid Litera. Nunc autem declarandum eſt, quid ſibi velint, cum litera Legi, & Spiritus Euangelio, a Paulo tribuantur: quæ ſane epitheti vice funguntur, ac ſi diceres Legem literalem eſſe, Euangelium autem ſpirituale.

31 Verba Pauli hæc ſunt: Qui fecit, vt idonei eſſemus miniſtri noui Teſtamenti, nõ literæ, ſed Spiritus. Litera enim occidit: Spiritus autẽ viuificat. Quod ſi mortis miniſterium, literis informatum in ſaxis, fuit glorioſum: adeo vt nõ poſſent intueri filij Iſrael in faciem Moſis, propter gloriam vultus eius, quæ abolenda erat: cui non potius miniſterium Spiritus, erigit glorioſum? Nam ſi miniſterium condemnationis, erat glorioſum: multo magis miniſterium iuſtitiæ abundat in gloria.

32 Hic Paulus manifeſte legem Moſis, ſcriptam in tabulis lapideis, vocat literam occidentem: & contra, Euangelium, Spiritum viuificantem.

33 Sed ſciendum eſt, Legem quidem literam, Euangelium vero Spiritum appellari, non ſimpliciter. Nam vt Euangelium non ſemper eſt Spiritus: ita Lex nõ ſemper eſt litera: ſed quatenus vnum alteri opponitur. Tũc enim vere & congruenter dicitur, Legis naturam eſſe, literaliter docere homines: Euangelij autem, ſpiritualiter: quia gratiæ Chriſti ſit inſtrumentum.

34 Neque his obſtat, quod Euangelium a Paulo alibi dicatur odor mortis ad mortem, & Chriſtus appelletur lapis offenſionis, & petra ſcandali. Nam id Euangelio non competit natura, quia omnibus eſt ſalutare: ſed hominum vitio, qui inſtrumentum regenerationis & reconciliationis repudiant.

35 Legis

35 Legis igitur perpetuum & inuiolabile accidens est,(quatenus a Christo separatur) vt occidat. Quoniam, vt alibi dicit Apostolus, Quicunque sub ea manent, maledictioni sunt obnoxij. Contra, Euangelij accidens est, per occasionem occidere. Nam in eo reuelatur iustitia Dei ex fide in fidem: ideoque potentia Dei est, in salutem omni credenti.

36 Breuiter, Lex morbum ostendit, ita vt nullã mõstret spem sanationis: sed potius cum hominem relinquit in seipso, morti eum necessario adiudicat: ideoque merito Litera occidens dicitur. Verum Euangelium desperatis remedium adfert. Quare pœnitentiam prædicat, & ad Christum adducens, vitæ ianuam aperit: ideoque meritissime, Spiritus viuificans, a Paulo dicitur.

37 Discernendum est igitur, inter fortuitum euentũ, & perpetuum accidens: inter proprium officium rei, & occasionem. Fortuitus Euangelij euentus est occidere, videlicet, cum auditur, & non creditur. Vnde fit, vt per accidens, sit Litera occidens: cum eius tamen proprium officium sit, viuificare: vnde Spiritus appellatio illi proprie competit.

38 Cæterum cum Paulus se aliosque Euangelij præcones, vocat ministros non Literæ, id est, Legis occidẽtis, Sed Spiritus, id est, Euangelij viuificantis: non abolet doctrinam Decalogi, sed tantum discernit inter ministerium Mosis proprium, & proprium munus præconum Euangelij.

39 Etsi autem homines ad pœnitentiam seu cõuersionem (ad quam inuitat Euangelium) semper prædicatione Legis præparandi sunt, Nam Legis prædicatio, & ignorantiæ nostræ medetur, & stuporem excutit, vt vere sentiamus nostrũ malum, cuius admonitione adigamur ad Christum, nisi malimus in nostris peccatis perire. Tamen proprium est ministrorum noui Testamenti, vt sint ministri Spiritus: accidentale vero, quod sint Literæ ministri.

40 Verum hoc accidentale ministerium, toties aboletur, quoties prædicationi Legis, succedit Euangelij gratia æterna. Quod quidem fit, quando homines, agnita sua iusta damnatione, & percepto Spiritu seruitutis ad metum, obtemperant Euangelio, agentes pœnitentiam. Tum enim donantur Spiritu adoptionis per quem clamant, Abba pater.

41 Quicunque hoc adoptionis Spiritu, ad prædicationem Euangelij, donati fuerint, a maledictione Legis liberi sunt: adeo, vt obedientia, quam præstant Legi Dei, non amplius Litera, sed Spiritus censeatur. Nam non solum credentes ipsi viuificantur: verumetiam opera, quæ faciunt (tametsi Legi non satisfaciunt) viuificantur.

42 Atque hinc est, quod tametsi doctrina Decalogi, quatenus hominem, ad Christum nondum conuersum, condemnat, sit temporaria & abolenda: tamen perpetuo maneat, quatenus est norma iustitiæ diuinæ, & regula obedientiæ, quæ necessario a conuersis requiritur.

43 Quare detestandus est furor non solum Antinomorum, qui Decalogum non prædicandum in Ecclesia mentiuntur: verumetiam eorum, qui prętextu Christianæ libertatis, necessitatē obedientiæ in conuersis tollūt.

44 Nam si necessarius est ordo caussarum & effectuum, & Christiani omnes sunt debitores, non carni, sed Spiritui; omnino necessaria est noua obediētia. Adeo, vt qui secūdū carnem vixerit, sit moriturus: & cōtra, qui Spiritu, actiones carnis mortificauerit, sit victurus.

PRÆDESTINATIO.

1 DE æterna Dei prædestinatione, & electione hominum ad vitam beatam & immortalem recte erudiri Ecclesiam summopere necessarium est. Nam vt nulla doctrina vberiorem cōsolationem pijs conscientijs adferre

adferre solet, quam doctrina prædestinationis recte explicata: ita nihil periculosius est, quam a vera prædestinationis ratione aberrare.

2 Quare ne a modo prædestinationis & electionis, quem nobis commendat Scriptura aberremus, summo studio cauendum est. Nam qui a vero modo deflectit, in præcipitium fertur, vnde se recipere non potest.

3 Sunt quidam, qui cum audiunt nostram salutem in Dei electione & proposito sitam esse, & modum verum haud obseruant, somnia Stoica & tabulas Parcarũ fingunt, quibus & seipsos misere implicant, & alios perniciose seducunt.

4 Nam fieri aliud nequaquam potest quam vt is, qui fatales libros de saluandis & perpendendis imaginatur, vel hypocrisi vana turgeat, vel desperatione perniciosa tabescat.

5 Quidam enim carnalis cuiusdam securitatis ansam arripientes, in quæuis scelera licentiose ruunt: sibi quidé ipsis in certã perniciem: alijs vero, in graue scandalũ.

6 Nonnulli in contrarium malum feruntur: qui cum contra verbum Dei, particularem gratiæ promissionem somniant, in desperationis baratrum demerguntur: in quo eos æternum perire, nisi mature dextera Dei erecti resipiscant, necesse est.

7 Quapropter cum audimus verbo Dei nobis prædestinationis mysterium commendari, simul in verbo Dei prædestinationis modum cum sua vera caussa quæramus: quem si recte tenuerimus, summam consolationis prædestinationis doctrina nobis adferet, & erit non solum veluti calcar quoddã ad omnia pietatis exercitia: verumetiã vt sacra quædam ancora in mortis articulo.

8 Modus autem prædestinationis verissimus est, qué Paulus nobis commonstrat, cum ad Ephes. ita scribit: Elegit nos in Christo ante constitutionem mundi, vt simus nos sancti, & inculpati coram ipso in dilectione. Item, prædestinauit nos in adoptionem per Christum

Iesum. Item, Gratos nos fecit in Dilecto: in quo habemus redemtionem per sanguinem eius. Item, Proposuit recolligere omnia in Christo. Item, In quo in sortem asciti sumus, prædestinati secundum propositum eius, qui omnia operatur secundum consilium voluntatis suæ, vt nos simus in laudem gloriæ eius, qui ante sperauimus in Christo. Item, In quo & credentes obsignati estis Spiritu promissionis sancto, qui est Arrhabo hæreditatis nostræ.

9 Hic Paulus clarissime modum prædestinationis definit, dum pronunciat Deum prædestinasse nos saluti per Christum, & in Christo. Per Christum quidem, vt mediatorem & λυτρωτήν. In Christo vero, vt in capite, & cum capite: cuius membra efficimur per fidem, quã Euangelium promiscue omnibus prædicat.

10 Prædestinauit igitur nos Deus non exarando fatales libros cum Zenonis familia: sed statuendo iuxta consilium voluntatis suæ modum salutis consequendæ per Christum & in Christo.

11 In hoc modo conditio fidei includitur. Nam cum fide inserimur Christo, eius membra efficimur: atque ideo electi, quia membra Christi sumus.

12 Quam autem hæc conditio sit necessaria ex ordinatione diuina, plurima sane declarant testimonia. Paulus Rom. 9. vbi de prædestinatione disputat, hanc conditionem inculcat, inquiens: Quid igitur dicemus? Gentes, quæ non sectabantur iustitiam, apprehenderũt iustitiam, iustitiam inquam, quæ est ex fide. Israel vero sectans Legem iustitiæ, ad Legem iustitiæ non peruenit. Quare? quia non ex fide, sed ex operibus Legis. Hanc conditionem repetit Apostolus in 10. cap. & sæpe alias eam vrget. Coloss. 1. Si modo in fide permaneatis fundati. Hebr. 3. Participes facti sumus Christi, si modo incoatam fiduciam vsque ad finem firmam teneamus. 1. Tim. 2. Mulier saluabitur, si permanserit in fide.

13 Necessitatem huius conditionis Apostolus ipse de se lo-

se loquens ostendit, cum ait: Væ mihi si non Euangelizem. Item, Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo, ne forte cum alijs prædicauero, ipse reprobus efficiar. Si igitur Paulus electum Dei organum, ex fide obedientiam erga Deum non præstitisset, fide excussa, gratia excidisset, reprobus sua culpa effectus. Ieremias idẽ verbis Domini inculcat: Si, inquit, pœnitentiam egerit gens illa a malo, quod locutus sum aduersus eam: agam & ego pœnitentiam super malo, quod cogitaui vt facerem ei. Si fecerit malum in oculis meis, vt non audiant vocem meam: pœnitentiam agam super bono quod locutus sum vt facerem ei.

14 Hinc manifeste apparet prædestinationem diuinam, per Christum & in Christo, ratam esse & requirere a nobis conditionem fidei, qua Christo inserimur, atque ideo electi censemur.

15 Ex his quæ hactenus diximus hanc prædestinationis extruamus definitionem Prædestinatio est ordinatio Dei, qua ipse ante constitutionem mundi, secundum beneplacitum & consilium voluntatis suæ, per Christum & in Christo, destinauit vitę æternæ omnes in Christum redemtorem credituros: vt sint sancti & inculpati coram ipso: vtque laudem gloriæ gratiæ ipsius prædicent in omni æternitate.

16 Huic opponitur reprobatio, qua reijciuntur & arcentur ab æterna vita, & mãcipantur æternis pœnis, quotquot in Christum credere recusant, & quicunque in fide Christi, ad finem vsque vitæ, non perseuerant.

17 Huius reprobationis caussa est peccatum hominum, & iustitia Dei iuste punientis transgressores, qui ad propitiatorium hominibus a Deo propositum, non confugiunt.

18 Porro cum conditionem fidei requirimus: simul Pharisaicum taxamus errorem, de Dignitate personarũ, de Prærogatiua carnis, de Meritis humanorum operum. Vnde & hoc sequitur, quod nec ex ratione, nec ex

Lege de hoc myſterio iudicandum ſit. Nam vt ratio dignitatem & prærogatiuam carnis: ita Lex, merita operum hypocritis electionis cauſſam falſo ſtatuere videtur.

19 Non eſt itaque cauſſa prædeſtinationis in nobis, vt falſo opinantur Monachi, ſed in Deo quam cauſſam Paulus εὐδοκίαν voluntatis Dei vocat: Auguſtinus miſericordiſſimam Dei voluntatem.

20 De hac voluntate Dei erga homines, vbi certo conſtiterit: prædeſtinationis noſtri fundamentum habemus immotum. Nam Deus omnia, vt Paulus teſtatur, ſecundum conſilium huius ſuæ voluntatis operatur.

21 Hæc Dei voluntas miſericordiſſima, non eſt nobis incognita aut tecta: ſed tradita eſt & reuelata nobis voce Euangelij. Et in quatuor potiſſimum cernitur: in miſſione Filij: in promiſſione: in mandato: & in obſignatione gratiæ.

22 Miſſio Filij locupletiſſimum teſtimonium paternæ voluntatis Dei erga nos eſt, iuxta hanc vocem Filij: Sic Deus dilexit mundum vt Filium ſuum vnigenitum daret, vt omnis qui credit in eum non pereat, ſed habeat vitam æternam. Ro. 5. Commendat Deus charitatem ſuam erga nos, quod cum adhuc eſſemus peccatores, Chriſtus pro nobis mortuus eſt.

23 Huius itaque λυτρὸν, ſufficiens ſatisfactio eſt & expiatio peccatorum totius mundi. Per hunc enim Pater fatetur ſe placatum eſſe, & iubet ſerio vt ipſum audiamus.

24 Neque eſt quod quiſquam exiſtimet miſſum eſſe Filium in mundum, vt quoſdam ſelectos tantum de genere humano redimeret: ſed potius vt totius mundi peccata tolleret, iuxta illud: Ecce agnus Dei qui tollit peccati mundi.

25 Nam vt communem noſtram naturam aſſumpſit, & cum natura, noſtram cauſſam in ſe recepit: ita palam ipſe de ſe ait: Filius hominis venit ſaluare quod perierat.

26 Iam

26 Iam autem non pauci aliquot perierant de genere humano: ſed totum genus humanum.

27 Quemadmodum igitur in Adamo omnes lapſi ſumus: ita cum Adamo datur omnibus promiſſio ſeminis contrituri caput ſerpentis. Hinc Ioannes: Chriſtus apparuit, vt deſtruat opera Diaboli. Quapropter, fidelis ſermo, vt Paulus ait, & omni approbatione dignus eſt, quod Chriſtus Ieſus venit in hunc mundum peccatores ſaluos facere.

28 Quod autem euentus (proh dolor) non reſpondeat voluntati Patris mittentis Filium, & deſiderio Filij deriuantis in ſe pœnam peccati: id fit propria hominum malitia, qui a Patre clementiſſimo ad nuptias filij inuitati, venire recuſant: quemadmodum Chriſtus ipſe conqueritur, cum ait: Multi ſunt vocati, pauci vero electi. Hoc eſt, pauci credunt & fructus pœnitentiæ edũt, atque ideo expelluntur de domo nuptiarum, vt qui veſtem nuptialem non habeant.

29 Promiſſio gratiæ quæ vere vniuerſalis eſt, ſimiliter voluntatem miſericordiſſimam Patris cœleſtis nobis commendat. Huc pertinẽt plurima dicta, inter quæ ſunt hæc: Hæc eſt voluntas Patris mei, qui miſit me, vt omnis qui videt Filium, & credit in eum habeat vitam æternam. Matth. 18. Sic non eſt voluntas ante Patrem meum, qui in cœlis eſt, vt pereat vnus de puſillis iſtis. 1. Timoth. 2. Deus vult omnes homines ſaluos fieri & ad agnitionem veritatis venire. 2. Pet. 3. Deus longanimis eſt erga vos, non volens vllos perire, ſed omnes ad pœnitentiam recipere. Huc & illud Propheticum pertinet. Nolo mortem peccatoris, ſed vt conuertatur & viuat.

30 Hinc Diuus Bernhardus: Prodit in lucem ad miſeri conſolationem magnum cõſilium, quod ab æterno latuerat in ſinu æternitatis, quod nolit, videlicet, Deus mortem peccatoris, ſed magis vt conuertatur & viuat.

31 Hęc promiſſio gratiæ, vt eſt vniuerſalis ita etiam eſt gratuita, ſola fide accipienda. Vtrumquę perſpicue

docet Paulus ad Rom. 9. 10. 11. vbi excludit aperte omnem prærogatiuam carnis & operum merita: & concludit omnem qui credit non pudefieri. Non est enim (ait) distinctio Iudæi & Græci. Idem enim Dominus omniũ, diues in omnes qui inuocant ipsum.

32 Huc faciunt pulcherrimi illi typi, quos idem Apostolus proponit, cum filios Abrahæ, Ismahelem & Isaac: & filios Isaac, Iacobum & Esau, in medium adducit: qui typi in hunc modum accommodandi sunt: In commodis certis ad hanc vitam spectantibus, non omnes qui nati sunt ex semine Abrahæ & Isaac, habentur illorum filij. Multo minus in rebus spiritualibus censebuntur filij, qui ab istis sanctis Patribus ortum ducunt. Quocirca, quemadmodum in commodis ad hanc vitã spectantibus, tantum illi reputantur filij, de quibus sancti Patriarchæ habebant promissiones, vt Abraham de Isaaco & non de Ismaele, Isaac de Iacobo & non de Esau. Ita in rebus spiritualibus solum illi sunt Abrahæ filij censendi, qui promissioni gratuitę credunt: & non illi, qui prærogatiua carnis tument.

33 Neque aliud vult conclusio Apostoli: Nõ est igitur volentis neque currentis, sed miserentis Dei. Nam huius conclusionis hic sensus absque dubio est verissimus. Non est volentis neque currentis, videlicet secundum carnem: quia voluntas carnis & cursus carnis nituntur prærogatiua carnis & meritis operum, atq. ideo aduersantur misericordiæ Dei & merito Christi. Sed est volentis & currentis secundum promissionem, hoc est, credentis. Siquidem omnia possibilia sunt credẽti. Nam hæc voluntas, & hic cursus, commendant misericordiã Dei: adeoque sola misericordia in Christo promissa nituntur. Quid hinc iam efficitur? Illud quod propositum erat ab Apostolo. Non filios carnis sed filios promissionis esse hæredes.

34 Sunt autem filij promissionis omnes qui credunt promissioni vt Abraham credidit. Nam Apostolus

Rom.

Rom.4. definit filios promissionis esse eos, qui insistunt vestigijs fidei Abraham. Et ad Gal.3. Scitote, inquit, quod qui credunt, hi sunt filij Abrahæ. Si filij sunt, & hæredes secundum promissionem.

35 Qui hanc vniuersalem gratiam negant (quantum quidem ad voluntatem Dei paternam attinet) præterquam quod Paulo, adeoque consensui totius Scripturæ se opponunt, grauissime impingunt. Primum enim tribuunt Deo προσωποληψίαν. Deinde fingunt in Deo contradictorias voluntates.

36 Sed quod apud Deum non sit προσωποληψία, multa dicta testantur Deus enim semper bonam caussam cõprobat, & semper malam condemnat, iuxta hanc regulam: Fideles custodit Dominus, & retribuet abundanter facienti superbiam.

39 Nihil proinde certius est, quam quod Deus omnes pœnitentes recipiat in gratiam, & contra impœnitentes omnes reiiciat, absque omni personarũ respectu.

38 Quod autem Deus Lazarum mendicare voluit, & Iosephum principem Ægypti fecit, hoc non constituit in Deo προσωποληψίαν. Nam personarum acceptio in iudicijs locum habet, vbi æqualibus inæqualia, aut inæqualibus æqualia tribuuntur. Nunc autem cum Deus sibi hanc iudiciariam regulam statuit, quod velit in Christo omnes credentes saluare, & quod velit omnes cõtemnentes Filium, & perseuerantes in delictis, pœnis punire æternis: nequaquam personarum acceptor est.

39 Præterea, quod non sint in Deo contradictoriæ voluntates, ex eo manifestum est, quod, vt ipse veracissimus, imo ipsa veritas est: ita duplex cor damnet. Cum igitur scriptum est: Deus vult, omnes homines saluos fieri. Item, Deus non vult vllos perire, sed omnes ad pœnitentiam recipere: nequaquam sunt harum propositionum contradictoriæ admittendæ, quæ sunt, Deus non omnes vult saluos fieri, Deus vult aliquos perire, & non omnes ad pœnitentiam recipere.

40 Quomodo ergo (inquies) damnantur multi, cum omnes ſaluos fieri Deus velit? Si conſilium creationis & miſſi Filij in mundum reſpicimus, vere voluntas Dei eſt vt nullus pereat. Verum ſi euentum conſideramus, voluntas Dei eſt, vt contumaces & impœnitentes pereāt. Pater terrenus vult omnes ſuos filios hæreditate gaudere. Hæc eſt enim paterna ſtorga in bono patre. Verum ſi aliquis filiorum perrexerit eſſe contumax, vt nec verbis nec flagellis emendari velit, hunc pater hæreditate priuat, & inter filios amplius non numerat.

41 Huius rei typus in Deuteronomio proponitur. Si genuerit (ait Dominus) homo filium rebellem & proteruum, qui non audierit patris aut matris imperium, & coercitus obedire contemſerit, apprehendent eum pater eius & mater eius, & ducent eum ad ſeniores ciuitatis, & ad portam iudicij, dicentque ad eos: Filius noſter iſte proteruus & rebellis eſt, monita noſtra audire contemnit, lurco & potator eſt, lapidibus eum obruet populus ciuitatis & morietur. Nonne hic pater vult filium obrui lapidibus, quem naturali ſtorga chariſſimum habuit? Ad eundem plane modū Deus, ex ſua paterna bonitate, vult omnes homines hæredes fieri vitæ æternæ. Verum contumaces nihilominus & rebelles perpetuis pœnis vult obrui.

42 Diſcernendum eſt igitur accurate inter voluntatem Dei paternam, quam Theologi antecedentem vocant, & eam quæ ſequitur hominnm contumaciam. Quare & conſequens dicitur.

43 Mandatum (hoc enim eſt tertium in quo ſupra propoſuimus voluntatem Dei erga homines conſpici) ſimiliter nobis volūtatem Dei vere paternam erga omnes commendat. Fieri enim non poteſt vt voluntas Dei cum mandato ipſius pugnet. Quapropter cum iubet vt totus mundus Filium ſuum audiat, vult profecto vt omnes illum audiant: vult vt ex auditu fidem concipiant. Prædicatio enim Euangelij requirit fidem. Vult

denique

denique vt credentes ſaluentur. Deinde Filius, qui eſt ſapientia Patris, amandat diſcipulos ſuos in omnem terram cum hoc mandato: Ite in mundum vniuerſum, & proclamate Euangelium omni creaturæ. Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſaluus erit. Qui vero non crediderit, condemnabitur. Hoc mandatum cum ſit vniuerſale, clare teſtatur Deum velle omnium hominum ſalutem: ſed cum conditione fidei, vt indicat promiſſio mandato addita. Mat. 11. clamat Dominus: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis, & ego reficiam vos. Hic vtrumque hoc eſt, mandatum & promiſſio teſtantur voluntatem Dei paternam eſſe, vt omnes veniant ad Chriſtum vocantem, vt omnes in eo conſequantur ſalutem.

44 Firmiſſime itaque & ſine hæſitatione ſtatuendum eſt mandatum Dei æternum & vniuerſale, eſſe teſtimonium infallibile voluntatis ipſius erga homines. Cum igitur mandat omnibus vt audiant Filium & credant, vult reuera, vt omnes audiant, credant, iuſtificentur, ſanctificentur, ſaluentur.

45 Sed obijciet forte aliquis. Fides donum Dei eſt, & opus Spiritus ſancti. Ergo nemo credere poteſt niſi qui diuinitus fidem acceperit. Item, Nemo venit ad Filium niſi quem Pater traxerit. Hoc veriſſimum eſſe fateor. Verum, cum Paulus inquit. Fides ex auditu, auditus autem per verbum Dei: ſignificat ordinarium ad conſequendam fidem inſtrumentum eſſe prædicationem Euangelij: in qua Deus iuxta ſuas promiſſiones vult eſſe efficax, vult trahere Verbo & Spiritu ad Filium. Sed multi trahenti Patri repugnant, cui poterant obedire. Hoc clare comprobatur querela Chriſti, in hunc modum peruicaciam Iudæorum deflentis. Quoties volui te congregare vt gallina congregat pullos ſuos, & noluiſti? Similem contumaciam Stephanus ſuis Iudæis obijcit. Duri, inquit, ceruice, & incircumciſi corde & auribus, vos ſemper Spiritui ſancto reſiſtitis. Et Dominus apud Eſaiam: Tota die expandi manus meas ad populum contumacem & con-

tradicentem mihi. Hoc ipſo teſtimonio & Paulus rebellionem Iudæorum oſtendit, quam rebellionem cauſſam reiectionis eorum fuiſſe concludit.

46 Huc etiam facit exemplum quod Auguſtinus de Nabuchodonoſor & Pharaone proponit hiſce verbis: Quantum ad naturam, ambo homines erant: Quantum ad dignitatem, ambo reges: Quantum ad cauſſam, ambo populum Dei captiuum poſſidebant: Quantum ad pœnam, ambo flagellis clementer admoniti: Quid ergo fines eorum fecit diuerſos? niſi quod vnus manum Dei ſentiens in recordatione propriæ iniquitatis ingemuit: alter libero contra miſericordiſſimam Dei voluntatem pugnauit arbitrio.

47 Verum hic imprimis cauendum eſt, ne quis peccandi petulantia & longa conſuetudine, abuſus benignitate Dei inuitantis ſe ad pœnitentiam, accerſat ſibi ipſi iudicium, vt a Deo permittatur ruere in reprobam mentem. Hoc cum fit, homo ad verbum Dei obſurdeſcit, & ſibijpſi eam peccandi neceſſitatem imponit propria voluntate, vt iam aliud quam peccare non poſſit. Perinde enim illi accidit, ac ſi quis ſeipſum de cacumine mõtis præcipitẽ daret, vnde poſtea caſum reuocare nõ valeret.

48 Mature igitur vocãti Deo obtemperare oportet, & reſipiſcere, ſolliciteque ambulare (vt Propheta monet) coram Deo ſuo. Nam qui vocantem Deum per ſuos miniſtros audire recuſat, in contumaciæ pœnam incurrit. Vnde fit vt magis magiſque vinculis peccati conſtrictus donec tandem dedoleat, ſuſque deque ferat omnia ſalutis media. Hic proinde locum habet vulgo notus verſiculus:

Qui non eſt hodie, cras minus aptus erit.

49 Obſignatio gratiæ (huic enim quartum locum tribui inter ea indicia, quæ nobis ob oculos ponunt quã ſit paterna, voluntas Dei erga omnes homines) clariſſime nobis paternam voluntatem Dei commendat. Nam dum iubet baptizari omnes gentes, vt veriſſime omnibus

bus gentibus suam obsignari gratiam & misericordissimam voluntatem. Nunquam enim gentes omnes inuitaret ad Baptismum, nisi omnibus gentibus salutem, quam obsignat Baptismo, impartiri vellet.

50 Quod autem in multis Baptismus est tantum literalis, hoc non fit Dei consilio & voluntate, qui vere suam gratiam Baptismo offert & obsignat: sed hominum culpa, qui a pacto cum Deo in Baptismo inito, turpiter discedunt.

51 Nam vt Deus promittit, & promissum obsignat Baptismo: ita par est, vt homo ab altera parte fide respondeat. Siquidem in omni pacto vtraque pars pacti cōditiones & leges seruabit. Atque eam ob caussam Petrus Baptismum definit, stipulationem bonæ conscientiæ cum Deo. Deus enim Baptismum offerens promittit gratiam: conscientia vero fide respondens, in pacto acquiescit freta resurrectione Iesu Christi.

52 Cum itaque ex his demonstrationibus euidentissime nobis cōstat de voluntate Dei paterna ergo nos, quæ voluntas est caussa & basis prædestinationis & electionis nostri: firmam teneamus fiduciam salutis, & ad voluntatem Dei paternam in missione Filij, in promissione, in mandato, & in obsignatione gratiæ expressam, tanquam ad arcem munitissimam nos recipiamus: nihil morantes decreta Stoica, quantumuis magnos patronos & sapientes habeant.

53 Porro fines prædestinationis & electionis nostri ad salutem, duos Paulus constituit, Ephesijs scribens: quorum proximus est vt simus sancti & irreprehensibiles coram ipso, hoc est, vt studeamus sanctitati & innocentiæ, habeamusque semper bonum propositum. Vltimus, vt laudetur gloria ipsius a nobis in omni æternitate.

54 Restat nunc vt nonnihil dicatur de vsu huius dulcissimæ doctrinæ prædestinationis & electionis æternæ: qui duplex ex Pauli epistolis ad Roman. & Ephes. colligi potest. Ad Romanos ideo scribit Paulus de præde-

ſtinatione, vt ex cauſſa, modo, & conditione prædeſtinationis concludat, prerogatiuam carnis & humana merita nequaquam eſſe cauſſam ſalutis. Euertit igitur Apoſtolus prærogatiuam carnis, & omnia humana merita tollit, quo ſit locus miſericordiæ Dei in Chriſto Ieſu, & via pateat ſalutis, omnibus qui in Chriſtum credere non recuſauerint. Ad Epheſios de hoc ipſo myſterio agit, vt oſtendat Euangelium Chriſti non eſſe nouam doctrinam ab Apoſtolis excogitatam, ſed ante mundum conditum in pectore Dei fuiſſe reconditam, & ſuo tempore mundo patefactum.

55 Præter hunc duplicem vſum, quorum prior ad cõfirmationem gratuitæ iuſtitiæ, & vniuerſalis gratiæ pertinet: poſterior ad commendationem antiquitatis Euangelij refertur, erit & hic vſus, (quem Paulus attingit ad Rom. 8.) vt ſtatuant pij nullam crucem, nullam calamitatem, nullam denique rem aliam poſſe impedire ſalutem credentium, quæ decreto Dei æterno nititur.

56 Hinc conſolatio ingens oritur in agone mortis, & ſumma & inenarrabilis lætitia naſcitur: adeo vt iam moriturus quaſi ouans dicat: In Domino confidit anima mea, non timebo: Chriſtus meus victor mortis eſt, in hoc ego tri umphabo.

57 Huc pertinet illud Dauidicum: Viriliter agite & confortetur cor veſtrum, omnes qui ſperatis in Dominum. Cuſtodit enim Dominus omnes diligentes ſe.

58 Cæterum hic vſus confirmans nos in cruce, & conſolans in agone mortis, tum demum locum habet vbi nos ipſos in Chriſto eſſe ſenſerimus, & Chriſtum in nobis.

59 Quare iuxta conſilium Pauli inſtituenda eſt probatio noſtri, qui in hunc modum ſcribit Corinthijs: Vos ipſos tentate an ſitis in fide, vos ipſos probate, an non cognoſcitis vos ipſos, quod Ieſus Chriſtus ſit in vobis.

60 Hæc Pauli verba, certiſſimum probandi modum nobis præſcribunt, qui eſt tentare & explorare an quis

ſit

sit in fide, an Christus in se habitet: quæ sane probatio aliunde proficisci non potest, quam ex effectibus Spiritus Christi. Nam qui Spiritu Dei ducuntur, hi sunt eius. Qui autem ducuntur Spiritu Christi, cogitant, amant, prosequuntur quæ sunt Christi, & nihil antiquius habēt, quam totam suam vitam Deo approbare. Hinc est illa, in Sanctis, pugna spiritus aduersus carnem.

61 Huc & illud Pauli pertinet: Milita honestam militiam, retinens fidem & bonam conscientiam. Nam hæc certissima sunt inhabitantis Christi testimonia. Vbi enim fides est, illic conscientia purgata est a malis operibus. Quare & bona conscientia, & pium propositum, fidei syncerae testimonia sunt. Contra autem vbi contaminata est conscientia, & vbi est propositum peccandi, ibi nulla prorsus fides est, nisi forte hypocritica quædam de fide gloriatio, quam vanissimam esse opera ipsa declarant, & diuus Iacobus commonstrat.

ECCLESIA.

1 ERA Christi Ecclesia (quemadmodum eam definit Symbolum Apostolicum) est societas sanctorum, in cuius tamen externo cœtu multi sunt scelerati, hæretici, schismatici & hypocritæ.

2 Hæc societas spiritualis est, qua, videlicet, per fidē (quæ ex auditu verbi est) homines iustificati, absque suis meritis & operibus antecedentibus, coniunctis, & consequentibus, Christi (cuius sanguine a peccato mundati sunt) membra effecti, inter se mutuo spiritu Christi coalescunt, vt omnes simul participes sint virtutis Christi, ac spiritualium bonorum, quæ ad salutem necessaria sunt.

3 Sanctorum autem dicitur hæc societas, vt clara & specifica differentia statuatur, qua & Ecclesia vera Christi, ab alijs in mundo cœtibus discernatur, & sua quadam

proprietate ſignata monſtretur.

4 Aliæ enim omnes ſocietates in mundo ſunt impuræ & profanæ, vt quæ peccati maculis & reatu inuolutæ, extra familiam Dei, in regno Diaboli verſentur.

5 At ſocietas illa, quæ Eccleſia dicitur, eſt ſancta: cum quia corda eorum, qui huius ſocietatis veri ciues ſunt, fide purificata ſunt, in ſanguine Chriſti: tum quia iam deſtinati ſunt vſui ſancto, vt Deo ſancto cultum ſanctum præſtent, in vera ſanctitate viuentes.

6 Hinc Paulus Corinthijs ſcribens definit Eccleſiam Dei eſſe eos, qui ſanctificati in Chriſto Ieſu, vocatique ad ſanctitatem, inuocant nomen Chriſti in quouis loco.

7 Hæc Eccleſia & ſpiritualis Ieruſalem, extructa ſcribitur nunc ſuper fundamentum Apoſtolorum, nunc ſuper fundamentum quod eſt Chriſtus.

8 Verum in primis hic cauendum eſt, ne cum Papiſtis, hominum opiniones fundamentum Eccleſiæ eſſe ſtatuamus.

9 Quare hoc diſcrimen tenendum eſt, Eccleſia dicitur extructa ſuper fundamentum Prophetarum & Apoſtolorum, videlicet, quod attinet ad propagationem, & miniſterium & teſtimonium doctrinæ. Sed eſt extructa ſuper Chriſtum, quod attinet ad autorē, meritum, doctrinæ fontē, & efficaciam, hoc eſt, propter Chriſtum electa eſt Eccleſia, & vocata a principio mundi & propter eum ſeruatur & ſaluatur, & per Chriſtum ex ſinu Patris reuelatum eſt Euangelium & Filius eſt efficax, dat Spiritum ſanctum per Euangelium.

10 Hanc ob cauſſam 1. Cor. 3. dicitur: Fundamentum aliud poni non poteſt, præter id quod poſitum eſt, quod eſt Ieſus Chriſtus. Item, Filius, qui eſt in ſinu Patris, ipſe reuelabit nobis. Item, Ego ſum via, veritas & vita. Item, Non relinquam vos orphanos, ſed veniam ad vos. Item, Actor. 2. Ad dexteram igitur Dei exaltatus, promiſſionē Spiritus ſancti accipiens a Patre effudit.

11 Cogitatio huius duplicis fundamenti, quorū illud in

in ministerio, hoc in virtute situm est, confirmabit nos, cum de doctrina Ecclesiæ, tum de Ecclesiæ stabilitate.

12 Fundamentum ministeriale est doctrina Prophetica & Apostolica sola. Vnde discamus intrepide cum Paulo pronunciare anathemata, quicunque humanas traditiones obtrudunt Ecclesiæ, si vel fuerint angeli de cælo, nedum puluis & cinis qualis est Papa & Mahomet. Fundamentum potentiæ & virtutis, est Christus, Deus & homo: qui suæ Ecclesiæ sacerdos manet in æternũ. Quare portæ inferorum non præualebunt aduersus eam.

13 Quicunque est extra hoc fundamentum, frustra gloriatur de Ecclesiæ titulo. Est enim Ecclesia Christi vna, vt quæ super vnum fundamentum extructa sit.

14 Hinc sequitur fieri non posse, vt Mahometistarum conuentus sit Ecclesia, nam vt doctrinam Propheticam & Apostolicam reijciunt: ita Christum Dominum reijciunt & persequuntur.

15 Nec colluuies Monachorum & sacrificulorum in Papatu est Ecclesia. Nam tametsi non reijciunt manifeste doctrinam Apostolicam & Propheticam: tamen eius natiuam sententiam corrumpunt. Deinde tametsi nobiscum Christum Deum & hominem fatentur: tamen personæ officium negant, cum suis operibus tribuunt, quod Christi solius est.

16 Proinde is cœtus solus est vera Ecclesia, eaque visibilis: quæ alligatur ad sceptrum rectum quod Dominus emisit de Sion, hoc est, ad ministerium Euangelij incorruptum, per quod offertur Christus, qui recipit in album ciuium suorum, quotquot iuxta vocem Euangelij in illum crediderint.

17 Quicunque ergo Ecclesiæ ciuis esse cupit, is se vere huic Ecclesiæ adiungat viua fide, clara confessione, pia inuocatione, & officijs alijs quæ requirit Euangelium.

18 Quod autem aliqui, vt ideam Platonicam, fingũt Ecclesiam inuisibilem esse, manifestus error est. Nam si Ecclesia non est visibilis cœtus, quomodo agnoscẽtur &

ministri Euangelij & auditores: & quæ Ecclesiæ iudicia erunt, de quibus scriptum est: Dic Ecclesiæ? Quomodo discernemus ciues, quorum expetenda & tuenda est societas, ab hostibus qui fugiendi sunt?

19 Sunt autem hæc signa minime fallentia quæ monstrant Ecclesiam: Vox ministerij Euangelij incorrupta: Ritus diuinitus traditi, incurrentes in oculos, vt Baptismus & Cœna Domini: & obedientia erga Euangelium, id est, pœnitentia, confessio, inuocatio, &c.

20 Porro tametsi multi sunt cœtus in orbe terrarum qui Ecclesiæ dicuntur: tamen vna est sancta & catholica, cuius membra, tametsi spatio separantur: tamen vinculo fidei & Spiritus coniunguntur.

21 Huius typus pulcherrimus proponitur in malo punico, quod mandato Dei tintinnabulo adiectum erat. Nam hoc Symbolo significatur vnitas Ecclesiæ, ex multis gentibus in eundem sonum, hoc est, ad eandem fidem per sonum Euangelij conuenientibus. Sicut enim in malo punico, vno exterius cortice multa interius grana vniuntur, sic innumeros sanctæ Ecclesiæ populos vnitas fidei contegit.

22 Quod autem in externo Ecclesiæ cœtu sunt multi scelerati, hæretici, schismatici & hypocritæ, non solum Ecclesia Corinthiaca ostendit, verumetiam parabola Christi de zizanijs aperte docet, vt taceam omnium temporum experientiam.

23 Quandiu enim in hoc mundo peregrinatur Ecclesia, bonis & sinceris in ea permixtos fore malos & hypocritas, monet Dominus: vt se patientia arment Filij Dei, & inter offendicula, quibus turbari possent, retineant infractam fidei constantiam.

24 Sunt proinde duplicia membra visibilis Ecclesiæ: alia enim viua sunt, alia mortua. Viua sunt membra omnes qui ex fide Filij Dei viuunt, retinentes fidem & bonã conscientiam. Mortua vero sunt, qui profitentur quidem nobiscum articulos fidei, sed spiritu Christi carent, hoc est

est, viuunt sine pœnitentia, & sinunt peccatum in se regnare per concupiscentias corporis.

25 Deinde etsi sanguine suo mundauit Ecclesiam Christus, vt sit absque ruga & macula: adhuc tamen multis vitijs, & residuis carnis infirmitatibus laborat, quibus obnoxij sunt singuli fideles, postquam regeniti sunt Dei spiritu: adeo, vt opus habeāt perpetua hac oratione: Remitte nobis debita nostra. Hæc tamē macula nō impedit quo minus credentes sint viua membra Ecclesię.

26 Cum ergo Ecclesia duplici vitio obnoxia est, alieno & proprio, debet perpetuo Deum inuocare, vt has maculas minuat, ac tandem tollat. Præterea sanctam adhibebit disciplinam, quo innocentia in externis seruetur moribus.

27 Etsi autem impios errores, qui fidei puritatem inficiunt, ferre non licet: tamen male faciunt, qui zeli prætextu, vel tumultuose ab Ecclesia discedunt, vel eam importuno rigore turbant.

28 Verum pij videntes has maculas, se consolabuntur promissione Christi, qui venturum diem promittit, quo vt lolium a tritico separabitur, ita manifestum fiet, frustra sceleratos & hypocritas sibi externa Euangelij professione placere.

29 Errant igitur qui eum cœtum Ecclesiam esse negant, in quo sunt vlli impij & hypocritæ: cum tamen audiunt in eo verum Euangelium sonare, Sacramenta recte administrari, & a multis veram ministerio præstari obedientiam: quæ tria infallibilia visibilis Christi Ecclesiæ sunt testimonia, vt supra diximus.

30 Porro cum Papistæ signa Catholicæ Ecclesiæ fingunt Primatum Papæ, ordinem Episcoporum, successionem ordinariam, & similitudinem rituum, toto cœlo aberrant. Nam ista signa Apostoli & Prophetę ignorabant, & Christus ea non monstrauit, qui ait; Oues meæ vocem meam audiunt.

31 Multum præterea errant qui σχῆμα πολιτικὸν in Ec-

clesia Christi quærunt. Non enim recte perpendunt discrimen inter regnum Christi & regna mundana.

32 Regnum Christi iuxta Propheticam & Apostolicam scripturam in hac vita, est ministerium Euangelij, per quod Christus colligit & viuificat Ecclesiam verbo & dato Spiritu sancto, & protegit eam mirabiliter contra Diabolos & tyrannos, & post hanc vitam resuscitabit eam, & adducet ad æternum Patrem.

33 Ex hac descriptione petendum est Ecclesiæ, seu regni Christi, & Politiarum discrimen, quod sex differentijs distinguitur, videlicet, obiectis beneficijs, forma gubernationis, gloria, præsidijs & stabilitate.

34 Primum enim potestas politica coercet externa membra, vt sint in officio. Sed Christi regnum non tantum gubernat externos mores: sed arguit & sanat corda. Ita enim Dominus ipse ait, Vt mederer contritis corde.

35 Secundo, potestatis politicæ summa beneficia sunt, disciplina & pax corporum. At huius regni beneficia, spiritualia & æterna sunt, videlicet, iustitia, & pax conscientiarum coram Deo, &c.

36 Tertio differunt forma gubernationis, Nam reges & principes mundi eligunt ministros idoneos ad gerendam rempublicam, instructos sapientia & eloquentia: Christus vero eligit stulta huius mundi, vt pudefaciat sapientiam sapientum: siue vt Psal. ait: Ex ore infantium & lactantium perficit laudem. Forma executionis in defensione & pœnis etiam variat. Nam politica potestas armis defendit subditos, & contumaces punit vi corporali seu gladio: sed Christus per vocem Euangelij dat æterna bona, remissionem peccatorum, Spiritum sanctum & vitam æternam: & punit contumaces non vi corporali, sed verbo & legitima excommunicatione.

37 Quarto differunt gloria. Nam gloria regnorum politicorum est præstantia consilij in togata gubernatione, & in armis fortitudo, & felicitas. At Ecclesiæ Christi

gloria in hac vita, eſt vera Dei agnitio, inuocatio, profeſsio veræ doctrinæ, conſeruatio perpetua Eccleſiæ etiã ſi in aliqua membra ſæuitur, magnitudo animorum in vincendis omnibus illecebris & terriculamentis impijs, virtutum multarum decus in quibus præſentia Dei cernitur.

38 Quinto, præſidijs differunt. Nam præſidia regni politici ſunt exercitus, & opus neceſſaria ad ſumtus domeſticæ gubernationis & ad bella gerenda: Eccleſia vero non eſt munita præſidijs viſibilibus: ſed regitur a Filio Dei, & habet cuſtodes Michael cum ſuis Angelis, qui perpetuo contra Draconem militant.

39 Poſtremo differunt ſtabilitate. Nam omnes politiæ habent ſuam fatalem periodum, finem, & terminum. Sed Eccleſiæ non erit finis: quia Rex eſt æternus: iuxta illud: Regnum tuum omnium ſeculorum, & dominatio tua in generationem & in generationem: Et populo ſuo dat vitam æternam, quæ hic incoatur & poſt reſurrectionem conſummabitur.

40 Hoc diſcrimen politici regni & Eccleſiæ, qui non obſeruant, facile cruce Eccleſiæ & ſcandalis alijs abſterrentur a confeſsione. Quare ſemper ſit nobis in conſpectu dictum Domini: Regnum meum non eſt de hoc mundo.

41 Cuicunque ergo ſalus & vita æterna curæ eſt, is det operam, vt cum Dauide ſit ſocius omnium timentium Deum, & cuſtodientium mandata eius, & aſsidue cum eodem precetur: Legem pone mihi Domine viam ſtatutorum tuorum, vt cuſtodiam ea ſemper. Item, inclina cor meum ad teſtimonia tua, & non ad auaritiam.

42 Nam quicunque extra hanc ſocietatem eſt, is haud dubie mancipium Satanæ eſt, cum quo & ſtipendium peccati habebit mortem ęternam niſi ante mortem ſeria pœnitentia auertat iram iuſti iudicis.

SYMBOLVM.

1 RTICVLI Symboli Apostolici continent summa doctrinæ Christianæ capita, quæ sunt veluti totius Christianæ religionis fundamentum. Vnde fit, vt qui ab vno aliquo horũ articulorũ aberret, extra fundamentum esse dicatur: & quia extra fundamentum est, extra gratiam & salutem, in regno tenebrarum sub Satana militat.

2 His proinde articulis optime quadrat Symboli appellatio. Quemadmodũ enim milites mundani suo quodã symbolo testantur & cui seruiant, & cuius sint hostes: ita Christiani, hac fidei suæ professione, tanquam Symbolo, testantur se, & Deo (qui est Pater & Filius, & Spiritus sanctus) seruire, & esse hostes Diaboli & membrorũ eius.

3 Hoc Christianæ militiæ Symbolum ideo dicitur Apostolicum: vel quia ab Apostolis conscriptum est, & quasi per manus traditum Ecclesiæ: vel quia Apostolica doctrina nititur, & ex Apostolorum concionibus & Scriptis demonstratur.

4 Doctrinæ Symboli Apostolici summa huc redit: quod monstret Deum: quod diuina opera nobis ponat ob oculos: quod veram salutis viam indicet.

5 Diuiditur autem Symbolum hoc vsitate & rectissime in quatuor partes. Quarum prima, est de Deo Patre. Secunda, de Deo Filio. Tertia, de Deo Spiritu sancto. Quarta, de Ecclesia & eius salute.

6 Prima pars hisce verbis continetur: Credo in Deũ, Patrem omnipotentem, creatorem cœli & terræ.

7 Hæc Confessio vnitatem diuinæ essentiæ habet: distinctionem personarum in vna diuina essentia fatetur: potentiam & opera Dei Patris agnoscit, & fide in hunc vnum Deum recumbit.

8 Cum enim dicit, Credo in Deum, vnum tantum Deum esse statuit: quã particulam expressit Nicenũ Symbolum

bolum hoc modo: Credo in vnum Deum. Dei proinde appellatio admoneat nos, quod ſit vnus Deus æternus natura & eſſentia, qui eſt fons & autor omnis boni, ex quo fonte liceat haurire omnibus ijs, qui ex fide ipſum inuocant.

9 Cum addit, Patrem, diſtinctionem perſonarum incipit, & confitetur Deum Patrem eſſe primam perſonam in diuina eſſentia. Eſt igitur Pater prima perſona diuina, qui ab æterno generat filium ſibi ὁμοούσιον.

10 Cum ſubiungit, omnipotentem, tantam potentiam Dei eſſe fatetur, vt & facere, quicquid voluerit poſſit: & facile proſternere omnia, quæ ſe illi oppoſuerint, valeat.

11 Hanc potentiam confirmat opus creationis cœli, & terræ. Cœli autem & terræ appellationibus, intelliguntur non ſolum cœlum & terra, verumetiam omnes creaturæ reliquæ viſibiles & inuiſibiles, quæ cœli & terræ ambitu continenter. Breuiter, Quicquid eſt rerum hic vnus Deus creauit. Verũ deprauatio, quæ in rebus creatis apparet, non Deum habet autorem, ſed Diabolum, qui ſua ſponte defecit a Deo, qui bonus ſed αὐτεξούσιος a Deo creatus fuit.

12 Ex creatione recte concluditur omnipotentia, ſapientia, iuſtitia, & bonitas Dei. Omnipotentis enim eſt ex nihilo omnia condere: Sapientis, ordinata condere: Iuſti, gubernare, & prouidentia moderari creata: Boni, communicare rebus creatis ſua dona, vt in homine videmus, quem condidit ad ſuam imaginem.

13 Quartum quod habet hæc confeſſio, eſt de fiducia in hunc Deum qui eſt Pater. Cum enim dicit Symbolũ. Credo in Deum, ſenſus eſt: Statuo certa fiducia, quod Deus velit meus Deus eſſe, meus Pater, meus ſuſtentator, meus defenſor, quem ſolum me colere profiteor, renunciatis omnibs idolis.

14 Secunda pars Symboli, eſt de Deo Filio: qui vt redimeret genus humanum reum & damnatum propter

peccatum, aſſumſit naturam humanam in vnionem ὑποστατικὴν ſeu perſonalem. In qua natura humana factus eſt victima expiatrix peccati totius mundi.

15 Hæc ſecunda pars ſex Articulis abſoluitur, iuxta hæc Symboli verba 1. Et in Ieſum Chriſtum Filium eius vnicum Dominum noſtrum. 2. Qui conceptus eſt de Spiritu ſancto, & natus ex Maria virgine. 3. Paſſus ſub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus & ſepultus, deſcendit ad inferna. 4. Tertia die reſurrexit a mortuis. 5. Aſcendit ad cœlos, ſedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis. 6. Inde venturus eſt iudicare viuos & mortuos.

16 Huius ſecundæ partis primus Articulus: Et in Ieſum Chriſtum Filium eius vnicum Dominum noſtrum, multa paucis complectitur. Primum enim monſtrat ſecundam Perſonam in diuinitate, quæ eſt æterni Patris æternus Filius, qui vt eſſentia eſt idem Deus cum Patre & Spiritu ſancto: ita proprietate diſtincta eſt ab vtroque perſona. Hoc explicatius Symbolum Athanaſij, Ambroſij & Nicenum habent. Deinde cum hunc Filium vocat Ieſum, vnionem perſonalem iudicat: Nam æternus λόγος & Dei Filius factus eſt homo, & vocatus eſt Ieſus, propterea quod populum ſuum a peccatis eſſet ſaluaturus, iuxta promiſſiones Patribus factas. Hic enim Ieſus ſaluator mundi eſt, eo quod ſit nobis a Deo Chriſtus, hoc eſt, Propheta, Sacerdos & Rex. Propheta, quidem, qui e ſinu Patris prodiens, nobis Patris voluntatem reuelauit. Sacerdos, propter victimam & interceſſionem. Nam vt victima ſua expiauit peccatum: ita interceſſione interpellat Patrem, vt nos propter ſuam victimam in gratiam recipiat. Rex vero, quia demolitus eſt poteſtates, & deſtruit opera Diaboli, iuxta primam promiſſionem.

17 Huius articuli fides eſt huiuſmodi: Ego firmiter ſtatuo quod Dei filius ſit meus ſaluator, verus Propheta Dei, vnicus ſaluator, mediator & rex, adeoque Dominus, qui me ſua prouidentia gubernat, me redemit, me aduerſus Diabolum defendit, &c.

18 Secun-

18 Secundus articulus ſecundæ partis: Qui conceptus eſt de Spiritu ſancto, natus ex Maria virgine, modum aſſumtæ humanæ naturæ indicat. Cum enim ait, Conceptus eſt de Spiritu ſancto, excludit vſitatum naturæ modum in generando. Vſitatus enim naturæ modus generationis eſt, vt fœmina concipiat ex virili ſemine. Sed hic Spiritus ſanctus occulta virtute virginem fœcundat, & format ex ſanguine virginis hominem verum & perfectum, iuxta dictum Angeli ad Virginem: Spiritus ſanctus veniet ſuper te, & virtus altiſſimi obumbrabit tibi, &c. Cum addit, Natus ex Maria virgine, Vt veram Chriſti humanitatem confitetur: ita inuiolata virginitate virginem perperiſſe agnoſcit.

19 Tertius articulus ſecundæ partis, Paſſus ſub Pōtio Pilato, crucifixus mortuus & ſepultus, deſcendit ad inferna, modum redemtionis factæ per Ieſum Chriſtum fidelibus commendat, videlicet, quod paſſus ſit propter peccata noſtra. Eſt ergo Chriſti paſſio noſtra redemtio.

20 Huius paſsionis illuſtris definitio colligi poteſt ex Epiſtola ad Hebręos hoc modo: Paſsio Domini noſtri IeſuChriſti, eſt ſacrificium expiatorium & propitiatorium, quo æternus Filius Dei homo factus, ſeipſum per æternũ Spiritum obtulit Patri æterno, vt ſua victima & obediētia, & expiaret peccata mundi, & placaret iram Dei: quo omnes credentes in ipſum per eundem ſanctificentur ad vitam æternam. Hanc quoque definitionem includunt in ſe verba Domini Io. 17. Ego pro ijs ſanctifico meipſum, vt & ipſi ſint ſanctificati in æternum.

21 Huius ſacrificij applicatio fit Verbo, Fide & Sacramento. Verbo enim quaſi manu Dei offertur: Fide veluti manu hominis accipitur: Sacramento vtroque obſignatur, eiuſque vis & vſus tanquam in tabula pingitur.

22 De ſententia verborum Symboli, Deſcendit ad inferos, non conuenit inter omnes. Quidam ante mortem intelligunt deſcenſum ad inferos ipſam humiliatio-

nem, qua Christus horribilem sensum iræ Dei aduersus peccata sustinuit. Sed horum sententiam ordo Symboli videtur refellere. Quidam hanc clausulam additam putant contra Valentinianorum hæresin, & volunt hac loquendi formula Mosi & Prophetis vsitata nihil aliud significari, quam quod Christus vere morte prostratus iacuerit, & in sepulchrum inclusus fuerit, vt alij homines vere mortui & sepulti. Quidam hæc verba ad vim & virtutem mortis Christi referunt, & volunt hac phrasi significari quod mors Christi profuerit etiam inferis, id est, mortuis, videlicet in fide Abrahæ. Quidam existimant Christum reuera descendisse ad tartareas sedes. Sed nec inter hos conuenit. Sunt enim qui animam Christi, iacente corpore in sepulchro eo descendisse dicunt, vt illic pateretur pro animabus hominum. Quorum sententia ex eo refellitur, quod Christi sanguis perfectissima sit peccati totius mundi expiatio. In quem enim finem pateretur anima sanctissima apud inferos, nisi vt suppleret mortis crucis defectum? Sunt etiam qui animam Christi ad inferos quidem descendisse fatentur, sed illic nihil passam esse. In hac sententia est Augustinus ad Dardanum scribens. Sunt & alij, qui contendunt Christum anima & corpore descendisse ad inferos, & in ipso terræmotu in momento resurrectionis se viuum inferis exhibuisse, & se declarasse victorem mortis & principis tenebrarum. Sed quid in hac varietate opinionum tuto sequendum? Hoc firma fide teneatur, quod Christus reuera descenderit ad inferos, iuxta Symboli verba, & veteris Ecclesiæ confessionem. De modo, nemo sit sollicitus. Satis est enim tenere Christum victorem Satanæ esse, & deuicto mortis aculeo, aperuisse credentibus regna cœlorum.

23 Quartus articulus secundæ partis: Resurrexit a mortuis, historiam victoriæ Christi, & contriti capitis serpentis continet: atque ita completa est promissio: Semen mulieris conteret caput Serpentis.

24 Quemadmodum autem hic articulus requirit firmam fiduciam in Christum victorem mortis, auget spem promissæ hæreditatis, excitat nos ad confessionem huius victoris coram mundo & portis inferorum: ita eius vsus cum in tota vita, tum in mortis articulo, maximus est. Huius enim articuli seria cogitatio facit, vt nullis fracti calamitatibus, persistamus in fide, donec ad finem omnium calamitatum huius mundi & ad salutis portum peruenerimus.

25 Quintus articulus secundæ partis, Ascendit ad cœlos, sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis: spectabilé triumphum Christi, & maiestatis gloriam Christi nobis commendat.

26 Ascendit Dominus visibiliter corporali & naturali modo sursum, & nube subuectus est in cœlum e conspectu discipulorum, Act. 1. & inde subuectus supra omnes cœlos. Ascendit autem, vt ipse de se testatur, vt nobis locum pararet. Ioan. 14. Abeo parare vobis locum, & vos ad me assumam. Ascendit vt omnia subijciat pedibus suis: Ascendit, vt caput Ecclesiæ emineat, & dona det hominibus. Ascendit vt corda nostra ad se trahat. Col. 3. Si resurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt sapite: vbi Christus sedet ad dexteram Patris. Huc illud Philipp. 3. Nostrum πολίτευμα est in cœlis, vnde expectamus saluatorem.

27 Vt enim ascensio personæ fuit iuxta humanam naturam, secundum quam localiter & visibiliter ascendit: ita sessio ad dexteram Patris personæ est, quæ est rex regum, & Dominus dominantium, ęqualis Patri gloria & maiestate.

28 Fides proinde articuli hæc est: Quemadmodum Christum triumphatorem mortis, Dominū omnis creaturæ & patronum nostrum apud Patrem agnoscamus, in eum firma fiducia recumbamus, atque ipsum coram omnibus hominibus & inferorū portis confiteamur, ita vsus in hoc situs est, vt abnegata omni impietate, & humanis

desiderijs, leuemus corda nostra in cœlum, petentes inde in omnibus calamitatibus nostris auxiliũ, & expectantes vt nos ad se iuxta ipsius promissionem assumat, ac donet promissam hæreditatem.

29 Sextus articulus secundæ partis, Inde venturus est iudicare viuos & mortuos, de futuro per Christum iudicio concionatur. Nam idem ille Iesus Christus qui hic ab iniquis spretus & condemnatus est, veniet in maiestate sua iudicaturus orbem terrarum. Iudicij forma Math. 26. exprimitur. Sistent enim se coram ipso boni & mali, seu pij & impij. Illis paratum regnum tradet: hos iustis supplicijs mancipabit: vt pij cum Christo beata immortalitate in æternum fruantur, & impij tradantur Diabolis cruciandi æternis pœnis.

30 Fides huius articuli hæc est: Quemadmodum firmiter statuere oportet aliquando fore finem præsentiũ calamitatum: ita solidam consolationem inde percipiamus, quod Iesus Christus, Deus & homo, sit constitutus iudex, qui antea in se credentibus, iureiurando interposito, promiserat vitam æternam. Quare non est quod qui in fide Christi hic discedunt, pertimescant condemnationis sententiam.

31 Tertia pars Symboli est de Deo Spiritu sancto tertia persona in diuinitate: Credo in Spiritum sanctũ. Cultus fidei conuincit Spiritum sanctum verum Deum esse. Ordo Symboli tertiam personam in diuinitate eum esse docet. Appellatio indicat officium, videlicet, quod sit viuificator & sanctificator.

32 Est ergo Spiritus sanctus tertia in diuinitate persona verus & æternus Deus ὁμοούσιος Patri & Filio non gignens nec genitus, sed a Patre & Filio procedens, simul cum Patre & Filio creans, conseruans, saluans, sanctificans, qui mittitur in corda electorum, vt ea viuificet & sanctificet, vna cum Patre & Filio adorandus.

33 Quemadmodum igitur credimus in Deũ Patrem creatorem, & in Filium Dei redemtorem: ita etiam credere

dere nos oportet in Spiritum ſanctificatorem, cuius templum ſumus. Vſus huius fidei eſt vt renunciata omni impuritate ſimus ſancti ſpiritu & corpore, caueamuſque ne vllis factis contriſtemus ſpiritum Dei in nobis habitantem.

34 Quarta pars Symboli quatuor articulis abſoluitur, & his verbis continetur. 1. Credo ſanctam Eccleſiam Catholicam, ſanctorum communionem. 2. Remiſsionem peccatorum. 3. Carnis reſurrectionem. 4. Et vitam æternam.

35 Primus articulus, Eccleſiam Catholicam definit eſſe ſanctorum communionem ſeu ſocietatem. In Sanctorum autem catalogo, ſunt omnes, qui voci Euangelij credunt. Nam hi ſegregati ſunt à profanitate mundi, & applicati Deo per fidem, vt ſint hoſtia illi placens. In horum numero ſe Dauid eſſe fatetur, cum ait Pſalm. 85 Cuſtodi animam meam quoniam ſanctus ſum. Et in alio Pſalmo: Dixi, confitebor aduerſum me iniuſtitiam meã Domino, & tu remiſiſti impietatem peccati mei, pro hac (ſcilicet iniquitate remittenda) orabit ad te omnis ſanctus in tempore opportuno.

36 Hinc efficitur quod ſanctorum ſocietas in hac vita, non ſit illorum qui perfecte ſancti ſunt, & ſine peccato, vt Anabaptiſtæ & Pelagiani putant. Sed eorum potius, qui agnoſcunt ſua peccata, credunt remitti peccata, & orant perpetuo pro ſua iniquitate remittenda, idque fiducia Mediatoris Ieſu Chriſti.

37 Erit proinde fides huius articuli, firmiter ſtatuere æternum Pontificem Ieſum Chriſtũ habiturum ſemper in mundo aliquem ſanctorum cœtum, contra quem Diabolus & mundus non poterunt præualere: etiamſi, vt in exercitu, quædam membra trucidantur.

38 Secundus articulus quartæ partis. Credo remiſſionem peccatorum, eſt finalis cauſſa notitiæ hiſtoriæ de Chriſto. Sic enim agnoſcit fides Chriſtum eſſe Filium Dei, paſſum & reſſuſcitatũ, &c. vt propter hanc cauſſam

nobis vere donetur remiſſio peccatorum, vt efficiamur filij Dei, & hæredes vitæ æternæ.

39 Vt autem hic articulus de remiſſione peccatorum fiat illuſtrior, quatuor ordine ſpectanda ſunt: Quid ſit peccatum, Quid remiſſio peccati, Quę fides remiſſionis peccati, &, Quæ fidei remiſſionis peccatorum coniuncta ſint.

40 Peccatum vno verbo definitur a Ioanne, cum dicit, peccatum eſt ἀνομία, hoc eſt, defectus a Lege (quæ eſt voluntatis Dei regula) cum obligatione ad æternam mortem & damnationem, iuxta illud: Maledictus omnis qui non manſerit in ijs, quæ in libro Legis ſcripta ſunt.

41 Remiſſio peccati eſt obligationis ad æternam mortem ſolutio, & pœnæ debitæ condonatio. Hoc cõfirmatur parabola de debitore. Mat. 18.

42 Vt huius remiſſionis materia & meritum eſt victima filij Dei: ita Deus Pater mira miſericordia recipit homines condonato reatu. Etſi autem defectus non integre curatur in hac vita, ſed tantum minuitur per mortificationem veteris hominis: tamen reatus adeo aboletur in conuerſis ad vocem Euangelij, vt Deus dicat ſe non recordaturum peccatorum eorum.

43 Fides remiſſionis peccati, eſt firma fiducia miſericordiæ Dei, iuxta promiſſionem ipſius, ex prædicatione Euangelij, in qua efficax eſt Spiritus ſanctus, concepta: qua ſtatuit homo, quod Deus velit ſe vere in gratiam recipere propter victimam Filij, & non amplius ſibi peccata imputare.

44 Cum fide remiſſionis peccatorum duo ſunt coniuncta, videlicet gratia, & donum.

45 Gratia eſt iuſtificatio ipſa: Gratia ex multis delictis in iuſtificationem, Rom. 5. Hæc iuſtificatio eſt perſonæ credentis in Chriſtum abſolutio a peccato, imputatio iuſtitiæ Chriſti, & acceptatio ad vitam æternam gratis propter Chriſtum.

46 Donum

46 Donum eſt ipſa donatio Spiritus ſancti, qua homo ſola fide iuſtificatus regeneratur, id eſt, mortificatur & viuificatur: vt iam noua creatura fiat, viuatque porro iuxta voluntatem Dei, quantum quidem id fieri poteſt per humanam infirmitatem.

47 Quia hæc donatio Spiritus ſancti, qua regeneramur, indiuidua comes eſt fidei remiſſionis peccatorum, ſæpe Scriptura hinc ſalutis argumentum petit: non tanquā a cauſſa, ſed a qualitate credentis perſonæ. Hinc illud Domini dictum: Niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu, non poteſt introire in regnum cœlorum.

48 Ad eundem modum cum Paulus dicit: Omnis qui inuocauerit nomen Domini ſaluus erit, ab effectu fidei iuſtificantis ipſa fides iuſtificans æſtimatur. Omnis enim qui vere inuocat, ex fide inuocat. Quæ inuocatio certiſſimum indicium eſt ſuæ cauſſæ. Eſt proinde inuocatio, nota iuſtificati & ſaluandi: & non cauſſa iuſtificationis & ſalutis.

49 Tertius articulus quartæ partis, (Credo) Carnis reſurrectionem: eſt concio de perfecta regeneratione noſtri, qua noui homines reddemur animo & corpore, non quidem mutata ſubſtantia, ſed qualitate tantum. Hac perfecta regeneratione efficiemur conformes Chriſto Domino, & geſtabimus eius imaginem, quantum quidem ad humanam naturam attinet. Ita enim Paulus ait: Qui transfigurabit corpus noſtrum humile, vt ſit σύμμορφον glorioſo corpori ipſius.

50 Quartus articulus quartæ partis (Credo) vitam æternam: eſt extremus portus ad quem properat fides noſtra. Hæc vita æterna, eſt æterna Dei fruitio, & beata illa felicitas, qua electi fruentur in omni æternitate.

51 Hoc Symbolum Chriſtiani militis, quicunque corde, ore & vita profitetur, conciuis ſanctorum eſt, & domeſticus Dei, ædificatus ſuper fundamento Apoſtolorū & Prophetarū, ipſo ſummo angulari lapide Ieſu

Christo: in quo ædificium congruenter coagmentatum crescit in templum sanctum Domino.

52 Si quis ergo nobiscum hanc Symboli Christiani fidem profitetur, eum vt membrum Christi amplectamur & foueamus, etiamsi in quibusdam, quæ fundamentum non labefactant, a nobis dissentiat.

53 Multas legimus pugnantes sententias in Scriptis Patrum, magnum discrimen in Cæremonijs cernimus: sed donec immotũ manet fundamentum, res salua est.

54 Quapropter, cum de Ecclesiæ membris iudicandum erit, non ex fumo & stipula petendũ est iudicium, sed ex fundamento, in quo qui manet viuus lapis est, ab ipso architecto Christo assumptus in ædificium templi Dei viuentis.

55 Non tamen hinc sequitur permittendum esse inquietis ingenijs, vt pro sua libidine ludant opinionibus. Nam ea res impedit hoc diuinum ædificium, & multos absterret, quo minus, fundamentum ipsum quærant, & super eo ædificentur.

56 Laudandum igitur iudico piorum Principum & Regum consilium, qui lege cauent, ne quis nouis opinionibus Ecclesiæ tranquillitatem turbet, ac præbeat aduersarijs occasionem calumniandi totum doctrinæ genus, quod profitemur.

INVOCATIO.

1 SOLA Ecclesia Dei cultum inuocationis, qui cum fide & spe coniunctus est, præstare potest. Siquidem soli Ecclesiæ aditus patet ad Patrem per Mediatorem nostrum Iesum Christum.

3 Quia autem proprium Ecclesiæ opus est orare, maxime necessarium est recte institui homines de vera orationis ratione. Nam qui hanc non tenet, frustra se orando fatigat.

3 Consistit

3 Consistit autem precandi ratio in tribus. Primum enim tenendum est quid sit oratio, & quotuplex. Deinde, quæ sint circumstantiæ orationis perpetuæ. Tum, quæ sint precandi formulæ.

4 Quid sit oratio, Symbolis quibusdam in Scripturis indicatur. Primum enim thymiamate perpetuo in populo Israelitico figuratur. Vnde Dauid: Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo. Deinde gestibus, iuxta illud: Ad te Domine leuaui oculos meos. Adhæc, eleuatione manuum, de qua idem Propheta: Eleuatio manuum mearum sacrificium vespertinum. Et Paulus iubet puras manus leuare. Significant ergo hæc Symbola orationem piam, esse eleuationem animæ hominis ad Deum. Quemadmodum alibi claris verbis Dauid explicat, cum ait: Ad te Domine leuaui animã meã.

5 Erit igitur Christiana & pia oratio, eleuatio animæ hominis ad Deum, vel aliquid ab eo petentis, vel ei gratias pro collatis beneficijs agentis. Seu, vt quidam ex Patribus Græce definiuit, προσευχή ἐστι ἀνάβασις τοῦ νοῦ πρὸς τὸν θεὸν, καὶ αἴτησις τῶν προσηκόντων παρ' αὐτοῦ.

6 Orationis quatuor genera Paulus 1. Tim. 2. ponit, quæ sunt δέησις, deprecatio: προσευχὴ, adoratio: ἔντευξις, intercessio: & εὐχαριστία, gratiarum actio. Hæc quatuor genera definitionibus discernantur hoe modo:

7 Deprecatio est supplex eleuatio animæ hominis ad Deum, qua petitur liberatio ab ijs, quæ nobis molesta sunt: vt cum petimus remissionem peccatornm, & liberationem a malis quibuslibet.

8 Adoratio, est supplex eleuatio animæ hominis ad Deum, qua petuntur salutaria & vtilia: vt cum petimus regnum Christi aduenire, Sanctificari nomen Dei, Fieri voluntatem Dei, & Panem ἐπιούσιον nobis dari quotidie.

9 Postulatio, est supplex eleuatio animæ hominis ad Deum, qua vel alij pro alijs, vel omnes pro se inuicem orant, vt Deus largiatur salutaria & vtilia, & auertat noxia.

10 Eſt autem orandum pro omnibus hominibus, ſuperioribus, inferioribus, miniſtris verbi, amicis, inimicis, peccatoribus, infidelibus, donec in hac vita nobiſcum viuunt.

11 Pro mortuis autem nequaquam eſt orandum. Nam vt Auguſtinus ait: In quo quemque inuenerit ſuus nouiſſimus dies, in hoc comprehendet mundi nouiſſimus dies. Quoniam qualis in iſto die quiſque moritur, talis in die illo iudicabitur.

12 Nec pro hoſtibus Dei induratis eſt orandum, ſed contra eos potius orare oportet exemplo Sanctorum. Pſalmo 5.59.134. Ierem. 18. 2. Timoth. 4. Non enim charitas proximi poſtulat, vt pro hoſtibus Dei, qui conuerti nolunt, oremus: Siquidem nullum locum habet dilectio proximi vbi cum dilectione Dei pugnat.

13 Sed quid de illis ſentiendum, qui vel nobis priuatim ſunt inimici, vel Rempublicam in qua viuimus, infeſtant? Pro illis quidem orandum eſt, vt ex inimicis fiant amici: pro his vero etſi idem faciendum iudico: tamen plura concurrunt perpendenda. Primū enim agnoſcenda eſt iniquitas noſtra, propter quam Reſpublica affligitur: & ſeria pœnitentia, & publica peccatorum remiſſio, & mitigatio pœnæ petenda eſt. Deinde orandus eſt Deus vt tranquillam habitemus terram noſtram. Tum vt magiſtratui adſit in defendendis ſubditis. Præterea, vt auertat ſanguinis effuſionem, vt conatus & ſtudia hoſtium infeſtantium nos impediat. Denique vt tandem vtrinque depoſitis armis vnum ſimus, & viuamus in omni pietate ſtare poteſt.

14 Gratiarum actio eſt eleuatio animæ hominis ad Deum, qua gratiæ Deo aguntur, vel pro beneficijs nobis alijſque collatis (his caſtigationem paternam ſubijcio) vel pro malis nobis alijſue ſublatis.

15 In gratiarum actione ſpectanda ſunt duo, videlicet, quæ virtutes neceſſario in ea concurrant, & quis ſit legitimus modus gratiarum actionis. Virtutes

coniunctæ

coniunctæ in gratiarum actione sunt veritas & iustitia. Vt enim veritas candide & aperte agnoscit benefactorem Deum & excludit hypocrisin & mendacium: ita iustitia grata est benefactori, & excludit superbiam & abusum rerum collatarum, Modus gratiarum actionis a Paulo sæpe indicatur, cum inquit: Gratias ago per Iesum Christum. Cum enim ait, Per Iesum Christum, Vult vt in omni gratiarū actione fides præluceat: vult vt agnoscamus nos per Christum accepisse ea pro quibus gratias agimus: vult vt ad Dei gloriam referamus accepta beneficia: vult vt Deum per Christum prædicemus, propter quem etiam Deo accepta est gratiarum actio.

16 Postquam autem constat, quid sit oratio & quotuplex: Secundo loco tenendæ sunt circumstātiæ Christianæ orationis perpetuæ, quæ sunt quinque præcipuæ. Quarū prima est de affectu orantis. Secunda, de caussis orationis seu inuocationis. Tertia, de eo qui inuocādus est. Quarta, de Mediatore: Nam sine Mediatore nemini ad Deum patet aditus. Quinta de rebus petendis.

17 Prima circumstantia est de affectu orantis, quem bene compositum esse oportet, vt per ipsum anima ad Deum eleuetur. Omnium igitur primum exuat animus omnem opinionem propriæ gloriæ, dignitatis & meriti. Deinde non simulate, sed vere sentiat suam inopiam. Tum prosternat se coram Deo, supplex in vera pœnitētia & pio proposito. Adhæc, animus inflammetur viua fiducia, qua statuat Deum secundum suas promissiones misericordem esse, & velle exaudire inuocantes, propter Mediatorem vnicum & Sacerdotem nostrum Iesum Christum.

18 Qui hoc modo compositus est ad orandū, is sane in Spiritu & veritate adorat. Siquidem sentiens suam miseriam, & cogitans misericordiam Dei, veris motibus a Spiritu sancto excitatis ad orandum impellitur.

19 Nam qui tument opinione propriæ gloriæ, dignitatis, aut meriti: qui non vere sentiunt suam inopiam:

qui se non prosternunt coram Deo in vera pœnitentia, cum pio proposito: qui fiduciam promissionum diuinarum non adferunt: nequaquam orant. Nam illorum anima humi repit, & non eleuatur ad Deum.

20 In horum numero Pharisæus ille fuit, cuius meminit Euangelica historia. Is enim more hypocritarum sine intellectu, sine affectu, & cum contradictione orabat; Neque enim voluntatem Dei recte intellexit: nec inter precādum motus spirituales sensit: prçterea etiam aliud lingua aliud mente precabatur.

21 Secunda circumstantia est de caussis inuocationis, quæ sunt plures. Quarum prima est mandatum Dei, requirentis a nobis cultum inuocationis: quod sane mandatum contemnere nefas est.

22 Secunda, promissio quod Deus velit inuocantes exaudire. Ex his duabus caussis patet, quanta sit dignitas & efficacia orationis. Nam cum Deus inenarrabili bonitate & misericordia, non solum præcipiat vt petamus bona, sed etiam addat amplissimas promissiones, quas vult esse ratas & immutabiles: non difficile est cogitare quanta sit orationis dignitas, quanta amplitudo & efficacia.

23 Tertia caussa videlicet προκαταρκτική est ipsa varietas periculorum, quæ quidem plura & maiora sunt, quam vt oratione comprehendi possint. Semper Ecclesiam hi duo exercitus oppugnant, tyranni & hæretici: quorum dux & incitator est hostis Christi & Ecclesiæ, Diabolus. Politiæ quanto in periculo versantur? Quam multa flabella sunt Satanæ quibus gubernatores Rerumpublicarum sæpe inflammantur. Vnde ingentia incēdia Rerumpublicarū nascuntur? Quantæ difficultates in domestica gubernatione? Quoties Satan singulos nostrum ex insidijs adoritur? Breuiter, quocunque nos vertimus infinita pericula cernimus: quæ vitare non possumus nisi confugerimus ad asylum Dei, quod est pia & seria inuocatio. Ex hac caussa facile videre est, quanta sit Chri-

stianæ

stianæ orationis necessitas, vtilitas & efficacia.

24 Quarta caussa est, & consuetudine orandi augeatur in nobis fides, excitetur spes & reddamur ardentiores in alijs pietatis exercitijs. Pertinet & hæc caussa ad vtilitatem.

25 Quinta caussa est imitatio sanctorum, quorum præcipuum & summum studium fuit perpetuo orare. Nam in quibus viua fides est, quæ est veluti ignis quo accenditur hoc diuinum thymiama: ibi necesse est fidei germanos fructus esse, inter quos primum locum obtinet inuocatio: a qua nunquam abesse debet gratiarum actio. Has caussas omnes ad dignitatem, necessitatem & efficaciam orationis reuocare licet.

26 Tertia circumstantia est de eo ad quem dirigéda est oratio. Est autem dirigenda oratio ad eum in quem credere fas est. Ita enim Paulus dicit; quomodo inuocabunt, in quem non credunt? Si proinde is demum solus est inuocādus, in quem credere fas est: solus certe Deus inuocandus erit, qui est Pater & Filius & Spiritus sanctus. Nam maledictus est qui confidit in creaturam.

27 Vnus proinde Deus & solus est inuocandus, qui est Pater, & Filius, & Spiritus sanctus. Qui ergo adorat Patrem: non excludit Filium, nec Spiritum sanctum. Qui adorat Filium: Patrem & Spiritum sanctum adorat. Qui Spiritum sanctum inuocat: Patrem & Filium honorat. Nam Pater, Filius, & Spiritus sanctus vnus est Deus. Huc & illud responsum Christi (cum Christo diceret Satan, Si procidens adoraueris me) scriptum est: Dominum Deum tuum adorabis, & illum solum coles.

28 Quicunque igitur negat inuocandum esse filium Dei, aut Spiritum sanctum, Arianus est. Nam tollit essentiam, a qua cultus fidei & inuocationis tolli non potest.

29 Ex his enim efficitur quod inuocatio creaturarū sit blasphema aduersus Deum, & fœdissima idolatria,

contra quam pugnat etiam Epiphanius: pag. 448. οὐ κυρι-εύσει ἡμῶν ἡ ἀρχαία πλάνη, καταλιμπάνειν τὸν ζῶντα καὶ προσκυνεῖν ὑπ' αὐτοῦ γεγονότα.

30 Papa itaque qui iubet ſanctos inuocari, & ſupplicio afficit non obedientes impiiſſimo decreto, Deú contemnit, eſt hoſtis Eccleſiæ & ſatelles Satanę, qui per Papam inuexit inuocationem Sanctorum, propter has præcipue cauſſas, vt Deum ſuo proprio honore ſpoliet, vt ignominia afficiat demortuos ſanctos, vt perdat idololatras, qui creaturas inuocant, denique vt paulatim Chriſti regno abolito, ſuum erigat.

31 Huic errori Ethnico & Papiſtico vicinus eſt eorum, qui dicunt quidem ſe ſolum Deum inuocare, & damnare inuocationem creaturarum. Sed interea cõtra Dei prohibitionem volunt Deum adorare, proſtrati coram idolis & imaginibus. Nam nulla alia eſt cauſſa prohibitionis idolorum & ſculptilium, quam quod Deus nolit coram ſculptilibus & imaginibus adorari.

32 Quicunque igitur coram lignis & lapidibus religionis cauſſa procumbunt, Serpentem adorant, qui ligni fructu primos occidit parentes.

33 Neque excuſat patronos huius ſuperſtitionis, bona intentio quam prætendunt. Nam bis homines coram Deo reos facit bona intentio, quæ verbo Dei non regitur, videlicet defectionis & temeritatis. Defectionis quidem, quod deficiunt a ſimplicitate verbi & præcepti diuini ad ſuas cogitationes. Temeritatis vero, quod audeant Deo modũ præſcribere, quo ipſum colere velint.

34 Nec illi audiendi ſunt qui ideo ſe procumbere coram imaginibus dicunt, vt contemplatione imaginũ excitetur animi deuotio. Nam admodum frigida eſſe oportet ea corda, quæ iſtis flabellis a Satana excogitatis opus habent, vt excitentur ad precandum.

35 Quarta circunſtantia eſt de Mediatore. Nam ſi ſine Mediatore Deum accedimus, facile reijciet nos noſtræ indignitatis & peccatorum cogitatio, præſertim cum

ſcriptum

ſcriptum ſit: Deus peccatores non exaudit. Quare Mediatorem nos habere oportet, cuius interceſſione, merito & dignitate freti, audeamus Deum accedere.

36 Sed quiſnam eſt iſte mediator? Deus & homo Ieſus Chriſtus, qui vt vera diuinitate cum Patre vnum eſt: ita vera humanitate nobis coniunctus eſt. Qua ratione fit vt Deum & hominem ipſe, Deus & homo, optime conciliet & coniungat, idque interceſſione, merito & dignitate. Hinc eſt quod Paulus dicit, Vnus eſt Mediator Dei & hominum, homo Ieſus Chriſtus.

37 Huc pertinet & Chriſti illa promiſſio: Quicquid petieris Patrem in nomine meo dabit vobis. Ac ſi dicat, Nequaquam debetis veſtra opera ac dignitatem iactare in conſpectu Dei, ſed me nominabitis & propter me petetis, videlicet Mediatorem, & datorem vna cum Patre. Ita etiam Cyrillus rectiſſime explicat promiſſionẽ Chriſti. In nomine meo, inquit, addidit, vt Mediatorem ſe, & collargitorem oſtendat. Non enim tantum pro nobis intercedit, vt Pater det nobis ſalutaria, verum etiam ipſe vt Mediator dat nobis dona, iuxta illud: Aſcendit in altum, & dat dona hominibus.

38 Ex hoc ſequitur quod Chriſtus, etiam quatenus Mediator eſt, ſit inuocandus. Nam ſi & impetrat nobis, & donat cum Patre, vt Mediator: certe vt Mediator inuocandus eſt. Proinde recte orauit Bartimæus cæcus: Fili Dauid miſerere mei. Et Stephanus: Ieſu ſuſcipe Spiritum meum. Et Paulus pie ſolet præfari in ſuis Epiſtolis: Gratia vobis & pax a Deo Patre & Domino noſtro Ieſu Chriſto, &c.

39 Porro ex eo quod alij homines pro alijs orent, non efficitur vt ſint plures mediatores. Nam quicunque pro alijs recte orant, freti Mediatore vnico Chriſto hoc faciunt.

40 Quinta circunſtantia reliqua eſt, videlicet de rebus petendis. Nam quia non ſolet pater bonus dare filijs petita, ſi nocent: nec decet probos filios a Patre

petere, quæ patrem dare indignum eſt: merito hæc etiã circunſtantia, de rebus petendis, addenda fuit.

41 In primis hic tenendum eſt diſcrimen inter ea, quæ petenda ſunt ſine conditione, & ea quæ cum conditione peti poſſunt. Vt enim bona ſine quibus ſalus cõtingere non poteſt, atque adeo ſalus ipſa, ſine conditione petenda ſunt: ita bona quorum vſus eſt tantum in præſenti vita, cum conditione peti debent. Et vt mala impedientia ſalutem animarum, ſine conditione precabimur a nobis auerti: ita mala quæ in hac vita nobis moleſta ſunt, cum conditione non impeditæ gloriæ Dei & noſtræ ſalutis, precibus auertemus.

42 Hinc eſt quod pij gloriantur in afflictionibus, & habent ſpem etiam tunc cum interficiuntur a Tyrannis. Diſcernunt enim inter bona ſine conditione & certo promiſſa, & inter commoda huius vitæ. Hinc eſt illa vox Iob: Etiamſi occiderit me ſperabo in eum, & ipſe erit ſaluator meus.

43 Neque cum his pugnat præceptum Iacobi, qui iubet petere ſine hæſitatione. Nam aliud eſt, cum hæſitatione petere: aliud, cum conditione. Nam fidelis non dubitat quin Deus ſuas preces exaudiat: quoniam ſi id non dat quod petitur, certe id quod multo melius eſt largitur. Recte proinde Bernhardus, cum inquit: Vnum e duobus ſperare indubitãter poſſumus: quoniã aut dabit quod petimus, aut quod nobis nouerit eſſe vtilius.

44 Vniuerſalis igitur particula in dicto Domini: Quicquid petieritis, &c. ad certum genus reſtringenda eſt. Quicquid ſcilicet vobis ſalutare eſt, non veſtro iudicio, ſed benigniſſimi Patris mei ſententia. Sic Ioannes hoc genus reſtringit, cum inquit: Si quid petieritis ſecundum voluntatem eius, audiet vos.

45 Reſtat tertium quod propoſuimus, videlicet, de precandi formula. Quidam nimis ſocratice nolunt quicquam expreſſis verbis nominare, ſed Deo ſupplicant vt ipſe largiatur quæ ſcit ſibi vtilia eſſe. Sed illi refutantur

& plurimis

& plurimis sanctorum exemplis, & forma precationis nobis a Christo commendata.

46 Etsi enim fateor duplicem esse inuocationem, vnam cordis tantum, alteram cordis & oris simul: (nulla enim est oratio oris tantum: quod tamen Monachi impie nocent) tamen recitatio certæ formulæ propter multas caussas vtilis est.

47 Primum recitatio non solum de multis rebus precantes admonet, verumetiam est confessio quædam, segregans nos ab impijs & profanis sectis. Deinde recitatio pie concepta, excitat pios motus in pectoribus. Nam ideo verba adhibentur, vt pectora inter precandum accendantur: non, vt Deo narremus quæ ignorat. Ita enim ait Augustinus: Quamuis inuisibilis voluntas orãtis Deo sit nota, nec vllis indigeat indicijs, vt ei animus pandatur humanus, qui locutionem cordis cognoscit: tamen homo vocibus & membris sui corporis vtitur, vt sic orando affectus hominis humilior, deuotior, feruentior crescat. Postremo distincta & expressa recitatio, terrorem incutit Diabolis. Nulla enim re magis expauescunt Diaboli, quam audita vera inuocatione Dei. Quã ob caussam Paulus inter arma quibus inuaditur Diabolus, orationem recitat.

48 Quanquam autem multæ sunt precandi formulę, cum veteres, quales sunt Psalmi Dauidici, & orationes aliorum sanctorum Regum & Prophetarum, tum recẽtes bene & vtiliter conscriptæ: tamen formula, quam nobis Dominus præscripsit, omnibus reliquis anteponenda est, cum propter autoris maiestatem, tum propter rerum petendarum ordinem & materiam.

49 Ordo autem hic est: Votum omnium primum esse debet piorum, vt firmum & immotum fundamentũ cultus Dei iaciatur: quod est vera Dei notitia: idque in hunc finem, & regnum Dei erigatur, stabiliatur, propagetur: & vt ciues in eodem regno Regi cœlesti debitam obedientiam præstent. Ideo Christus iubet primum

peti notitiam Dei. Deinde aduentum regni: Tum obedientiam ciuium in eodem regno, Deinde quia in hac mortali vita regnum Dei incoatur erigiturque, vbi varijs opus habemus præsidijs: iubet quarto loco vt petamus quicquid ad huius vitæ sustentationē facit. Verum quia ea est corruptio naturæ humanæ, quod facilis sit lapsus in errata & mutuas offensiones: quinto loco docet petendam esse condonationem istorum lapsuum & erratorum: ne propter ea a regno Dei excludamur. Postremo, quia sunt duo acerrimi hostes, qui conspirarunt aduersum regnum Dei, caro & Diabolus: docet petendam esse defensionē aduersus eos, idque sexta & septima petitione. Quis quæso ordo aptior esse potuit?

50 Porro, vt compellatio orationis Dominicæ, fidem excitat, animat orantes: ita confirmatio qua clauditur, veluti exauditionis quædam obsignatio est, & certitudo.

CERTITVDO DOCtrinæ Ecclesiæ.

1 DOCTRINA Ecclesiæ Dei non est alia, quam quæ nobis ab ipso Deo commendata est, iuxta dictum Domini apud Esai. Hoc autem pactum meum cum eis, dicit Iehoua, Spiritus meus qui est super te, & verba mea, quæ posui in ore tuo, non recedent de ore tuo, & de ore seminis tui, & de ore seminis seminis tui, dixit Iehoua, ex hoc tempore vsque in sempiternum. Et Christus dicit: Oues meæ vocem meam audiunt.

2 Hoc verbum, & hæc doctrina quæ est Ecclesiæ, in Mose, in Prophetis, in Euangelicis historijs, in Epistolis Apostolorum traditur. Habent Mosen & Prophetas, dicit Abraham, audiant illos. Hos audiunt etiam qui Euangelicas historias & Apostolorum scripta audiunt.

Nam

Nam hæc ſunt Moſis & Prophetarum clariores enarrationes.

3 Quoniam autem Mahometiſtæ, & aliæ profanæ gentes, paſſim per orbem opponunt ſe doctrinæ Eccleſiæ, & eam ferro & igni abolere conantur: neceſſe eſt, vt pij, in tanta colluuione malorum, muniant ſuos animos aduerſus ſcandala, & ſæpe cogitent de immota certitudine doctrinæ religionis quam profitentur: præſertim cum maxima pars mundi eam rideat & perſequatur.

4 Philoſophi de ſuæ doctrinæ certitudine gloriantur, iactant κριτήρια, demonſtrationes proferunt, experientiã prædicant. Quæ tametſi agnoſco eſſe excellentia dona Dei: tamen dico, quod nequaquam philoſophica certitudo poſſit conferri cum firmitate doctrinæ Eccleſiæ.

5 Hæc doctrina Eccleſiæ, etſi ſolo teſtimonio nititur: tamen hoc teſtimonium maius pondus habet, quam vt ei conferri poſsit vlla philoſophica certitudo. De hoc ergo teſtimonio copioſius quædam adferemus.

6 Teſtimonium quo nititur Eccleſiæ doctrina duplex eſt, externum & internum. Illud in ſenſus incurrit, quo doctrina Eccleſiæ confirmatur tanquam ſigillo quodam Dei externo: hoc in mentem cadit, & doctrinam Eccleſiæ in cordibus fidelium obſignat. De vtroque ordine dicemus.

7 Externum itaque teſtimonium, ſeu externum ſigillum, quo Deus obſignat doctrinam Eccleſiæ, ſex habet partes præcipuas, quæ ſunt: Patefactio diuina, miraculorum operatio & varietas, Prophetiarum firmitudo, conſenſus veræ Eccleſiæ perpetuus, duratio Eccleſiæ, & cruenta plurimorum martyrum confeſſio.

8 Prima pars externi teſtimonij eſt patefactio diuina, per quam ipſe Deus de ſua arcana ſede procedẽs, ſe olim ſanctis Patribus patefecit, quibus ſuum verbum, quo vult Eccleſiam colligi & regi, tradidit & commendauit.

9 Quanquam autem Dominus apparuiſſe ſæpe legitur: tamen paucas eius apparitiones, quas prodeſt ha-

bere in conspectu, recitabo: in quibus summam doctrinæ Ecclesiæ proponit, inculcat, repetit, illustrat.

10 Primum itaque apparuit Adamo post lapsum, Genes. 3. & doctrinam Legis & Euangelij sua voce tradidit: pœnas inflixit propter peccatum. Ab hac doctrina Ecclesia Dei nunquam defecit; sed perpetuo eandem amauit, retinuit, propagauit.

11 Deinde apparuit Noæ, & facto confirmauit doctrinam Legis, & Euangelij: dum impœnitentes quidem diluuio perdidit: Noe vero cum sua familia, ex gratia promissionis clementer liberauit, Gen. 6. 7. 9.

12 Post diluuium, vt doctrinam malitia hominum fere collapsam erigeret, apparuit Abrahamo decies. Genes. 12. 13. 15. 17. 18. 21. 22. Eius filio Isaac bis. Genes. 26. Nepoti Iacob sexies Genes. 28. 31. 32. 35. In his apparitionibus Abrahamo, Isaac, & Iacob factis, eadem doctrina est proposita, & promissionis verbum clarius illustratum est. Iustificationis quoque doctrina in Abrahamo, certissimo typo expressa est apertius. Nam in hoc clare ostendit, quod fide sola absque operibus iustificetur homo: quod fidei sit coniuncta obedientia erga Deum: quod Sacramenta non iustificent, sed obsignent iustitiam promissionis & fidei.

13 Post hæc in AEgypto Mosi apparuit, eandem doctrinam repetens & confirmans. Exod. 3.

14 Adhæc multis Prophetis idem verbum in visionibus & somnijs apparens commendauit, & prolixis concionibus declarauit, quod primis Patribus tanquam breuibus Aphorismis tradiderat.

15 In nouo testamento Deus idem verbum sonuit de cœlo, & proprio ore nobis Christum doctorem commendauit, dicens. Hic est Filius meus dilectus, in quo placatus sum, hunc audite. Acsi dicat, Olim promisi semẽ mulieris destructurum caput serpentis, & reparatorem generis humani, sublata Legis maledictione: Ecce iam præsto adest, eum audite, in eum credite, quibus vita & salus

ſalus curæ eſt, in hoc enim mihi complacuit & reconciliatus ſum mundo.

16 Hæ omnes apparitiones cum multis alijs, vna cum angelorum apparitionibus & concionibus, noſtræ infirmitati mederi debent, ac confirmare noſtros animos, ne credamus impoſturis Diaboli, qui cum omnibus Sophiſtis & Mahometiſtis profaniſque gentibus in hoc totus incumbit, vt nos ab iſto verbo, tot apparitionibus diuinis nobis commendato, abſtrahat. Atque hoc eſt, quod prædictum eſt a Deo. Semen ſerpentis, mordebit calcaneum ſeminis mulieris.

17 Secunda pars externi teſtimonij eſt operatio miraculorum & varietas, quæ miracula ſunt quædam extraordinaria opera Dei, quibus tanquam ſigillis firmiſſimis verbum ſuum, hoc eſt Legem & Euangelium, quatuor millibus annorum confirmauit.

18 Sunt autem miracula, quæ vltra virtutem creatã, contra conſuetudinem aliquid obijciunt ſenſibus, quod in admirationem diuinæ Maieſtatis homines adducit. Huiuſmodi ſunt plurima cum in veteri, tum in nouo Teſtamento: ex quibus nonnulla aſcribemus.

19 Ante diluuium, duo inſignia miracula occurrunt. Primum in ſacrificijs Abel & Cain: vbi aperto teſtimonio Dominus confirmauit Legem & Euangelium. Non reſpexit Dominus ad Cain, ſed ad Abel. Ille enim hypocrita fuit, Lege damnatus: hic pius propter fidem in promiſſum ſemen. Quare primum reſpexit ad Abel: deinde ad munera eius, quæ propter offerentis fidem placuerunt, Geneſ. 4. Secundum in Enoch, quem Dominus e conſortio hominum ſuſtulit in cœlum, quo facto doctrinam promiſſionis confirmauit Dominus de victoria ſuper regno Satanæ. Gen. 5.

20 In diluuio duo quoque præcipua ſunt edita miracula. Vnum, miraculoſa pœna ob peccatum iuxta Legis comminationem. Alterum, admiranda liberatio credentium iuxta promiſſionis verbum. Atque ita diluuium

obsignat vtranque doctrinam, nimirum Legis & Euangelij Gen.8.

21 Post diluuium primum occurrit confusio linguarum in ædificatione Turris: qua confusione minæ in contumaces confirmantur Gen.11. Deinde partus aniculæ Saræ sterilis natura & ætate, per Angelum annunciatus Gen.21. Pugna Iacob cum Angelo. Scala extensa in cœlum visa ab eodem, promissionis gratiæ certitudini seruiunt, Genes. 28.32.

22 In AEgypto ardet rubus, sed incolumis manet, Exod.3. Virga in colubrum vertitur. Exo.4. Vrgente Mose mandatum Domini de exitu populi, decem mirabilia signa eduntur, Exod.7.8.9. 10. 11. 12. quæ sane signa testantur Deum iuxta Legis minas, punire contumaces: & rursus iuxta gratiæ promissionem, suos tueri.

23 In exitu de AEgypto, vt miraculosa maris exiccatio, per quam liberati sunt Hebræi, promissæ gratiæ testimonium est, Exo. 12. ita submersio Pharaonis cum suo exercitu Legis diuinæ est sigillum, Exod.14. Eodem pertinet columna nubis per diem, & columna ignis per noctem, qua suum populum Dominus in itinere direxit, Exod.14.

24 In monte Sinai doctrina Legis multis confirmatur miraculis, quæ & Symbola fuerunt effectuum Legis in hominibus, & testimonia de doctrina, quod vere a Deo sit profecta. Taceo miraculosum ieiunium Mosis in monte, quod eodem pertinet. Exod.19.

25 Tempore quadraginta annorum quo populus in deserto fuit plurima sunt miracula edita, quibus vtraque doctrinæ pars confirmata est. Legis doctrina confirmatur miraculosa pœna Core, Dathan, & Abiron, cum eorum socijs, quos terra absorpsit, Num.17. Deinde thurificantes contra Legem, igne de cœlo absumti sunt. Inobediẽtes serpentibus percutiuntur, Num.22. Promissio quoque gratiæ confirmatur miraculosis beneficijs Dei. Aqua de petra manat contra naturam, & comitatur populum quocun-

quocunque proficiſcitur. Man de cœlo datur, vnde tot milia hominum aluntur 40.annis. Aſpectus ænei ſerpentis erecti mandato Domini, quo ſanantur percuſſi a dipſadibus, Num. 21. Veſtimenta ac calcei tot hominum, tanto tempore non teruntur. Deut. 8.

26 Sub Ioſua duce primum occurrit tranſitus per medium Iordanis, ſtante aqua ab vna parte inſtar muri, & defluente ab altera, Ioſ. 3. Ciuitatis Hiericho, ſeptimo circuitu & voce tubarum, iuxta vocem Domini, euerſio, Ioſ. 6. Prolongatus dies pugnantibus Hebræis cōtra Gabaon Lapides de cœlo demiſſi, quibus hoſtes populi Dei occiſi ſunt. His omnibus confirmari vtrumque doctrinæ genus nemo non videt.

27 Sub ducibus etſi plurima contigere miracula: duo tamen præ alijs ſunt inſignia: Vellus Gedeonis, Iudic. 6. Et fortitudo Samſonis, Iud. 14.15.16. Vtrumque veritatis doctrinæ ſigillum eſt.

28 Temporibus Regum Elias & Eliſæus miraculis plurimis claruerunt, quibus vtramque doctrinam Legis & Euangelij confirmarunt. Elias excitat mortuum. Hoſtiam perfuſam, aqua, impetrato miraculoſe igne de cœlo, accendit, in teſtimonium doctrinæ ſuæ. Ad preces eiuſdem tribus annis non pluit: rurſus petente eo in pluuiam nubes denſantur, & pluuiam mittunt. Hic pallio Iordanem diuidit, ſiccus tranſit, & ignito curru in cœlum tollitur. Eliſæus ſanat aquas peſsimas & ſteriles. Ditat mulierem oleo miraculoſe. Sanat Naaman Syrum a lepra. Alia multa prætermitto, quæ contigere temporibus Regum.

29 Sub captiuitate populi in Chaldæa, hæc ſunt præcipua: Miraculoſa liberatio triū virorū, qui propter confeſsionē doctrinæ Eccleſiæ in ardentem fornacē coniecti ſunt, Daniel. 3. Miraculoſa defēſio Danielis cōiecti in lacū vt deuoraretur a leonibus, eo quod nollet abijcere doctrinam Eccleſiæ, & idola profana loco veri Dei colere.

30 Miracula ſub ducibus vſque ad Chriſtum fuerunt

non pauca: ſed præcipuum eſt, quod Deus populum ſuū, tot perſecutionibus fractum, contra adeo potentes Reges & principes defenderit, vt firmum ſtaret vaticinium Iacob, de expectatione gentium ſeu aduentu Meſſiæ.

31 Noui Teſtamenti miracula ſunt plurima, quorum præcipua attingam. Primum occurrit ſterilis aniculæ partus. Deinde virginis: vterque ab Angelo nunciatus. Sequuntur Angelorum conciones: Magorum ſtella: facta Chriſti diuina eaque plurima, vt ſanationes ægrotorum, ſuſcitationes mortuorum, apparitiones in monte, reſurrectio Chriſti. Quibus omnibus accedit veluti Regia quædam obſignatio, viſibilis donatio Spiritus ſancti, quinquageſimo poſt reſurrectionem Domini die. Eodem pertinent miracula Apoſtolorum.

32 Quod autem miracula eo pertinebant, vt illis cōfirmaretur doctrina, teſtantur hæc dicta, Exod. 13. Erit quaſi ſignum in manu tua, & quaſi monumentum in oculis tuis, vt Lex Domini ſemper ſit in ore tuo. Num. 14. Vſquequo non credent mihi in cunctis ſignis quæ feci in medio eorum? 3. Reg. 17. Vidua excitato filio, dixit: Nunc ſcio quod vir Dei es tu, & verbum Domini in ore tuo verum eſt. Ioan. 8. Si mihi non creditis, credite operibus meis.

33 Cur non adhuc eduntur miracula? Reſpondet Auguſtinus his verbis: Nec miracula illa in noſtra tempora durare permiſſa ſunt, ne animus ſemper viſibilia quæreret, & eorum conſuetudine frigeſceret genus humanum, quorum nouitate flagrauit. Nec iam nobis dubium eſſe debet, ijs eſſe credendum, qui dum ea prædicarent, quæ pauci aſſequuntur, ſe tamen ſequendos populis perſuaſerint.

34 Tertia pars externi teſtimonij eſt Prophetiarum firmitudo & veritas. Nam cum euentus reſpondet Prophetiæ, teſtatur Deus quod ſit Prophetiæ autor, iuxta illud Ierem. 28. Propheta qui vaticinatus eſt pacem, cum

venerit verbum eius, tunc scietur Propheta, quem misit Dominus in veritate. Apoc. 19. Testimonium Iesu est spiritus Prophetiæ.

35 Iacob prædixit tempus aduentus Christi in carnem. Genes. 49. cui euentus respondit. Prophetia Balaam sub imagine stellæ, Num. 21. Vaticinium Esaiæ de virginis partu, Esai. 7. Danielis Prophetia de quatuor Monarchijs, de hebdomadibus, de tempore aduentus Christi, de eius morte æternoque Regno. Prophetarum plurimorum vaticinia de contumacia populi Iudaici, de persecutione Ecclesiæ. Pauli prædictio de Antichristo. Hic cum euentus, qui a nulla creatura prospici poterant, vaticinijs Propheticis respondeant: manifestum est a Deo monstratos esse, & vocem Prophetarum diuinam esse.

36 Quarta pars externi testimonij est consensus Mosis, Prophetarum, Christi, Apostolorum, ac Catholicæ totius Ecclesiæ in Doctrina, cultu, & vita. Nam hi omnes Legem & promissiones vrgent, ac alij alijs clarius exponunt.

37 Quinta pars externi testimonij, est ipsa duratio Ecclesiæ ac doctrinæ Legis & Euangelij, contra tot Diabolorum & hominum potentiam, & sophisticam, qui conspirarunt aduersus Christum, & eius Ecclesiam: quæ tamen hactenus conseruata est & conseruabitur, vtut furat & insaniat Satan & mundus, quemadmodum Dominus promittit cum ait: Portæ inferorum non præualebunt aduersus eam. Huc quoque Gamalielis dictum pertinet: Si ex hominibus est opus hoc, dissoluetur.

38 Sexta pars externi testimonij est, cruenta confessio tot Martyrum inde vsque ab Abel ad Christum Dominum, & ab ipso in hunc vsque diem. Nam tanta & tam atrocia supplicia nequaquam sustinuissent pro incerta & erronea doctrina.

39 Neque hoc genus testimonij infringitur ex eo, quod multi enthusiasmo quodam instigati, pro erroribus suis

confirmandis mortem oppetunt. Nam destituti sunt superioribus testimonijs, quæ semper tanquam regula & norma sunt, vt discernatur inter veros Martyres, & impulsos a Diabolo ad oppugnandam veritatem.

40 Internum testimonium vnicum est, nimirum arrhabo seu pignus Spiritus sancti, quo veritas verbi Dei obsignatur in cordibus fidelium. De hoc interno testimonio loquitur Paulus Corinthijs scribens in hanc sententiam: Qui confirmat nos vobiscum in Christo, & qui vnxit nos Deus est, qui etiam obsignauit nos & dedit arrhabonem Spiritus in corda nostra. Et ad Ephe. In quo Christo & obsignati estis Spiritu promissionis sancto, qui est arrhabo hæreditatis nostræ.

41 Hæc testimonia externa & interna sunt caussæ certitudinis in doctrina Ecclesiæ, quæ si conferuntur cũ philosophica certitudine plurimum excellunt.

42 Omnia in philosophia, lumini rationis & sensibus subijciuntur: at in Theologia nostra, hoc est, in doctrina Ecclesiæ, lumen Deus est, qui suam doctrinam proponit & confirmat.

43 Valeant igitur profani homines qui certitudinem rei Theologicæ post scientiam collocant, & fere cum εἰκασίᾳ coniungunt.

44 Hic merito quæri potest de doctoribus Ecclesiæ, quo in loco eorum dicta habenda sint. Ad quam quæstionem ita responderi debet. Triplicia sunt dicta Patrum, Quædam demonstrata, Quædam probabilia, Quædam falsa. Demonstrata, vt sint Symbola, Apostolicum, Nicenum, Athanasianum, eiusdem autoritatis sunt cum Scriptura: quia ex ea collecta sunt & in ordinem digesta. Probabilia retineantur donec trahantur in malam consequentiam a Sophistis. Falsa vt vox serpentis fugiẽda sunt, iuxta hanc Ambrosij regulam: Nos noua omnia quæ Christus non docuit iure damnamus, quia fidelibus via Christus est. Si igitur Christus non docuit quod docemus, & nos id detestabile iudicemus.

45 Porro

45 Porro præter hæreticos (quorum caput eſt Papa) qui inter mœnia Eccleſiæ deliteſcunt, hoſtes doctrinæ ſunt Turci, Iudæi, & aliæ gentes barbaræ. Turci, quia libros Propheticos & Apoſtolicos reijciunt, plane furunt. Iudæos confutat tempus, quo adeſſe debuit Chriſtus, & plurimæ prædictiones de illorum reiectione. Gẽtes barbaræ ab ipſo Satana agitantur: adeo vt ſe omni turpitudini & idololatriæ proſtituant.

46 Non ergo debet pios offendere vel Turcorum ſecta, quæ confuſio quædam eſt ex blaſphemijs, latrocinijs, & flagitioſis libidinibus conflata, quæ ſunt manifeſtæ notæ Diaboli. Sed debent pij vaticinium Danielis cogitare, de furoribus Mahometi, qui bellum inferre Sanctis, & præualere eis, & loqui ſermones contra excelſum prædicitur: vel Iudæorum reproba mens, qui a Deo propter ſuam ingratitudinem reiecti ſunt: vel gentium aliarum barbararum cæca idolomania. Nam longe antea prædictum fuit, vt talis colluuies hominum contemnentium Euangelium foret in mundo. Quare euentus prædictionum confirmabit piorum animos contra omnes ſectas, quæ perſequuntur doctrinam Propheticam & Apoſtolicam.

47 Quemadmodum igitur abominamur ſuperſtitiones AEgyptiorum, qui boues, feles, ſerpentes tanquam numina colebant, & vt deteſtamur Corybantum tympana & Baccharum vlulatus: Sic Mahometi deliria, Iudæorum ſomnia, & omnium profanarum gentium ſectas, tanquam ludribria Diaboli, execremur ac fugiamus.

48 Retineamus igitur hanc ſpem, quod ſicut vere Chriſtus exhibitus eſt iuxta Scripturam, & diuinis teſtimonijs confirmatus eſt, quod ſit Rex & Mediator noſter a Deo miſſus: ita breui aduenturus ſit iudicatum viuos & mortuos. Atque tunc futurum eſt, vt qui hic in fide Chriſti vixit & perſeuerauit, non pudefiat: cum contra, omnes hoſtes Chriſti pudore confundentur, quando videbunt Chriſtum in ſua gloria venire abducturum ſecũ

omnes qui in ipſum crediderunt, & in eo mortui ſunt, hoſtibus Dei coniectis in ignem æternum.

49 Cum autem electos ſuos Chriſtus Dominus ad ſe receperit, perficietur prophetia Dauid, dicentis: Notas mihi feciſti vias vitæ, adimplens lætitia vultum tuum: Delectationes in dextera tua in perpetuum.

GVBERNATIO Eccleſiæ.

1 IN gubernatione Eccleſiæ Dei ſpectentur Verbum, Sacramenta, Diſciplina & Ceremoniæ. His enim colligitur, fouetur, fulcitur & conſeruatur Eccleſia.

2 Verbum non aliud requiritur quã quod in Moſe, Prophetis, & in Euangeliſtarum Apoſtolorumque ſcriptis traditum eſt. Hoc enim diuinum teſtimoniũ habet de infallibili certitudine.

3 Diuiditur autem hoc verbum recte, ſi doctrinam ſpectes, in Legem & in promiſſionem gratiæ ſeu Euangelium. Lex monſtrat normam viuendi & arguit peccatum. Euangelium prædicat gratuitam gratiam pœnitentibus. Vtrumque verbum, hoc eſt, Lex & Euangelium, verum colendi Deum continet modum. Vt enim Lex quid Deus requirat: ita Euangelium quomodo fieri & placere poſſit, oſtendit.

4 Sacramenta Euangelio addita ſunt, vt eius ſignacula. Obſignant enim nobis eam gratiam, quam Euangelium prædicat.

5 Sunt autem duo noui Teſtamenti Sacramenta communia, videlicet, Baptiſmus & Cœna Domini, quorum vſus perpetuo pie meditandus eſt.

6 Sunt enim hæc ſacra ſigna, aſpectabiles quædam conciones, de ſummis beneficijs Chriſti erga Eccleſiam. Nam cum Paulus dicit: Quotquot in Chriſtum baptizati ſunt Chriſtum induerunt, magnas ſane res breui oratione

tione complectitur. Testatur enim per Baptismanos in Ecclesiam recipi, Christo inseri, in Christo regenerari, & a peccatis emundari: idque beneficio corporis Christi, quo induimur, & sanguinis, quo abluimur. Verum quod per Baptismum Christo insiti in eodem alimur, fouemur & sustentamur, id denuo nullo consequimur alio beneficio quam corporis & sanguinis Christi.

7 Quod ergo nobis in Baptismo tegumentum est & emundatio, in Cœna cibus & potus est, Atque vt aliud est gigni & renasci, aliud ali & educari: ita aliud est in nouam vitam renasci, & aliud in eadem sustentari & crescere, præcedit enim natiuitas, sequitur educatio.

8 In disciplina Ecclesiæ plura consideranda concurrunt, vt sunt, Ordo, potestas & autoritas.

9 Ordo est omnium pulcherrimus. Præsidet enim vnus Monarcha Iesus Christus, qui a Patre acceptum regnum suo spiritu verboque gubernat. Hic Monarcha solus est in suo regno ἀνυπεύθυνος.

10 Hoc regnum, quod est Ecclesia, pulcherrima symmetria cohæret. Nam constat cœtu hominum, qui in Christo Rege suo renati, & de carne & ossibus eius facti, capiti suo sic adhærent & inuicem ita sunt coniuncti, coaptati, & coagmentati pro cuiusque fidei mensura, pro donorum Spiritus sancti varietate, pro vocationum cōnexione, vt vnum corpus constituant, vt eodem omnes Spiritu viuant & agantur, vt singuli suum proprium munus habeant & donum, quo commoda & incrementa vniuersi corporis pro se quisque promoueat.

11 Hanc pulcherrimam harmoniam nequaquam impedit, quod in externo cœtu Ecclesiæ sint multa mortua membra, quod sint multi hypocritæ, multi infirmi, multi nomine tantum Christiani. Nam Catholica Ecclesia non ab ipsis sordibus, sed a sua propria natura & indole æstimanda est.

12 Præterea cum regnum Christi Monarchæ, verbo & Spiritu Christi regitur, duo sunt in eo genera hominum,

videlicet, verbi præcones & eorum auditores, qui non ſecus atque patres & filij ſe inuicem venerantur & colunt.

13 Etſi autē horum præconum ſpiritualis iuriſdictio, de qua poſtea dicemus, eadem eſt: tamen diſpares dignitatis gradus ſunt: idque partim iure diuino, partim Eccleſiæ approbatione.

14 Vt enim Chriſtus aſcendens in altum dedit dona hominibus, Apoſtolos, Prophetas, Euangeliſtas, Doctores & Paſtores: ita Eccleſiæ ſuæ poteſtatem dedit in ędificationem. Hac poteſtate Eccleſia ordinat miniſtros pro commodo ſuo, vt omnia ordinate fiant ad inſtaurationem corporis Chriſti.

15 Hinc Eccleſia purior ſecuta tempora Apoſtolorum alios Patriarchas, alios Epiſcopos, alios Chorepiſcopos, quos Iuſtinus Martyr πϱοεϛῶτας vocat, nos præpoſitos: alios Paſtores & Catechetas inſtituit.

16 Reformatæ Eccleſiæ poſt tenebras excuſſas, quas Papa inuexit in Eccleſiam, contentæ ſunt paucioribus gradibus, ne res paulatim in tyrannidem abeat. Habent Epiſcopos, Doctores, Paſtores & paſtoribus inferiores miniſtros, quos inepto vocabulo ſacellanos nominant.

17 Inter hos qui excellit donorum excellentia, laborum magnitudine & vocationis gradu, alijs dignitate præfertur: non quidem vt dominium in alios exerceat, ſed vt alios ſapientia & conſilio regat, modo rationem ſui conſilij ex verbo Dei & legitima Eccleſiæ ordinatione petitam oſtēderit. Nam cum ſolus Chriſtus in ſuo regno eſt ἀνυπεύθυνος, par eſt vt qui illi ſubiecti ſunt, rationem ſuorum factourm reddant.

18 Poteſtas Eccleſiæ duplex eſt: vna, clauiū ſeu ſpiritualis iuriſdictionis: altera, externæ iuriſdictionis, quæ a priori tamen pendet.

19 Poteſtas clauium dicitur, quæ Symbolo clauium deſignatur, cuius appellationis hæc ratio eſt: Qui œconomi

nomi

nomi constituuntur in aliqua familia ijs traduntur claues vt omnia aperiant, claudant, administrent pro arbitrio Domini sui. Ex quo factum est vt clauium symbolo primum domus administratio, deinde regni gubernatio, & tandem Ecclesiæ potestas significetur.

20 Sed quæ sunt claues istæ quibus designatur Ecclesiæ potestas? Verbum & fides. Prædicatio enim verbi Dei de remissione peccatorum impetranda per Christum vnica clauis est ad aperiendum regnum cœlorum. Quod si is qui audit, adiungit prædicationi remissionis peccatorum veram fidem, accedit etiam clauis altera.

21 Hoc confirmatur mandato Christi amandantis suos discipulos in vniuersum mundum. Euntes, inquit, prædicate Euangelium. Et addit: Qui crediderit saluus erit, quibus sane verbis expressit claues, quas tradidit Ecclesiæ.

22 Nam cum prædicationi remissionis peccatorum homo credit, absolutus est a peccato, liberatus est ab obligatione æternæ mortis & condemnationis, atque adeo ius habet cœlestis hæreditatis.

23 Potestas externæ iurisdictionis maxima ex parte pendet a potestate clauium, & in tribus potissimum consistit: In cognitione veræ doctrinæ, in improbatione falsæ doctrinæ, & in moribus gubernandis.

24 Cum Christus inuitet ad se omnes vt a se discant, & Apostoli mittantur vt doceant, manifestum est Deum requirere ab Ecclesia cognitionem sui verbi, sine qua salus nemini contingere potest. Quare sacrilegi sunt Papistæ, qui Laicos arcent a lectione Scripturæ.

25 Cum Christus dicit: Cauete a pseudoprophetis. Item, Cauete a fermento Pharisæorum, manifeste potestatem suæ Ecclesiæ facit, improbandi falsam & erroneam doctrinam.

26 Gubernatio morum vsitate disciplinæ nomen retinuit, de qua quia antea disputauimus, nolo eam hic prolixius prosequi.

27 Autoritas Ecclesiæ cum potestate eiusdem coniuncta est, in qua duo sunt spectanda. Vnum, quarum rerum sit. Alterum, penes quas personas resideat.

28 Duas res subijciunt Ecclesiæ autoritati, Traditiones nimirum, & ius interpretandi Scripturam.

29 Traditiones sunt instituta quæ absque Scriptura traduntur vel ab Apostolis vel a Patribus. Huius generis sunt baptisma infantiũ, obseruatio diei Dominicæ, sumtio cœnę a ieiunis, &c. De huiusmodi traditionibus quid sit sentiendum copiose Philippus explicat in suis locis.

30 Ius interpretandi Scripturam non est alicui hominum ordini peculiariter alligatum, sed est peculiare donum Dei, datum ad instaurationem Ecclesiæ.

31 Epiphanius in interpretatione Scripturæ quatuor requirit, αἴσθησιν, θεωρίαν ἀλληγορίαν, παράδοσιν.

32 Αἴσθησις est cum contenti sumus seutentia quam primum voces offerunt. Vt enim sensus visus hæret in obiecto: ita animus in sensu quem verba offerunt, vt cum dicitur: Non mœchaberis. Hic animus in verborum propria significatione acquiescet.

33 Θεωρία speculatio est, cum ad loci alicuius veram explicationem non sufficit sensus, sed requiritur contemplatio, qua eruuntur definitiones, diuisiones, qua fiunt collationes plurium locorum, ex quorum collatione sententia vera eruitur, vt cum dicitur: Oraturus intra in conclaue, &c. Pauci sunt electi: Maledictus qui non fecerit Legem. Hic non sufficit sensus. Sed requiritur etiam contemplatio, qua conferuntur plures loci, sine qua sententia vera deprehendi non potest. Huius contemplationis contemtus plurimas hæreses in Ecclesia peperit.

34 Ἀλληγορία adhibetur quando in simplici verborũ sensu est absurditas contra verbum Dei & apertam ordinationem, vt cum dicitur: Si oculus tuus dexter te offenderit, erue eum. Item: Beati qui se castrauerunt pro regno Dei.

35 Παράδοσις traditio, est cum aliorum iudicium qui de

de aliquo pronunciarunt adhibetur, vt cum quæritur, quid sit λόγος, Ioan. 1.

36 Alterum quod ſpectandum diximus in autoritate Eccleſiæ eſt penes quas perſonas reſideat. Etſi autem hæc autoritas eſt totius & vniuerſæ Eccleſiæ: tamen non cõſimiliter. Nam maior eſt eorum in Eccleſia autoritas, qui ex veris fructibus ſpiritus, declarant ſe ſpiritum Chriſti habere: amplior adhuc penes pios Doctores longo tempore exercitatos: grandior adhuc penes piorum conſilia, vbi ex fructibus, ſpiritus Chriſti adeſſe cognoſcitur. Nam iuxta Pauli conſilium probandi ſunt ſpiritus, an a Deo ſint.

37 Reſtant ceremoniæ, hoc eſt, humanæ ordinationes ad regendam Eccleſiaſticam politiam inſtitutæ. In his requiritur Decorum & Ordo.

38 Decori partes ſunt duæ. Prior, vt excitemur ad pietatem illis adminiculis. Poſterior, vt modeſtia & grauitas in pietatis tractatione eluceat. Quare nec ἄσημοι, nec hiſtrionicæ eſſe debent, quales ſunt pleræque in Papatu.

39 Ordinis partes tres ſunt. Prima vt præſidentes habeant certam agendi regulam. Secunda, vt auditores aſſueſiant ad obedientiam & diſciplinam. Tertia, vt bene compoſito Eccleſiæ ſtatu, paci & tranquillitati cõſulatur.

SACRAMENTVM.

1 DEVS ſemper, & antequam homo lapſus eſt ab innocentiæ ſtatu, & poſt lapſum hominis, conſueuit ſuam voluntatem homini patefacere duabus rebus: nempe, verbo & ſigno externo.

2 Verbo voluntatem ſuam expreſſit: ſigno eandem confirmauit: vt id quod mens ex verbo perciperet, quodammodo per ſignum ſenſibus præſentaretur.

3 Hoc enim modo optime conſultum erat ruditati &

tarditati hominis. Et tametsi Deus sapientissimus & optimus ita res omnes visibiles condidit, vt homines quasi manu duceret in rerum cœlestium & spiritualium contemplationem, tamen hoc potissimum in ijs signis cernitur, quæ Ecclesia vsitate Sacramenta nominat.

4 Huc pertinet dictũ Augustini: Si Sacramenta quandam similitudinem earum rerum, quarum Sacramenta sunt, non haberent, omnino Sacramenta non essent.

5 Atque ex hoc est, quod signa sæpe accipiant nomina rerum, quarum sunt signa: sicuti Augustinus superioribus verbis annectit, cum ait: Ex hac autem similitudine plerumque etiam ipsarum rerum nomina accipiũt, scilicet Sacramenta.

6 Quod sane factum est vtilissimo consilio: nimirum, ne hominis obliti rerum hęrerent in externis ritibus sine fructu, vt Ethnici fecerunt.

7 Fœde itaque errant, qui cum audiant res prædicari de signis, putant mutari rerum naturas, & desinere esse quod antea erant. Vnde Thomas horribiles & detestandos errores in Ecclesiam inuexit.

8 Quare firmissime cum in tota doctrina Ecclesiæ, tum in doctrina Sacramentorum tenenda est hæc regula: nomina rerum diuersissimarum sæpe propter analogiam quandam & comparationem effectuum, cum docendi, tum admonendi caussa permutantur, & de se mutuo prædicantur.

9 Christus & vitis, diuersarum rerum sunt nomina. Sed Christus se vitem nominat propter comparationem effectuum. Nam vt vitis ministrat palmitibus in se manentibus succum: ita Christus suum spiritum infundit in eos, qui in se manent per fidem, atque ita de alijs infinitis.

10 Panis & corpus, item vinum & sanguis, rerum diuersissimarum nomina sunt: sed tamen, propter comparationem effectuum, panis in Cœna Domini dicitur corpus Domini, & vinum dicitur sanguis eius.

11 Nam

11 Nam vt panis confortat corpus hominis, & vinũ recreat: ita corpus & sanguis Christi fide hausta, vt Patres loquuntur, animam confortant, & recreant spiritualiter. Huiusmodi analogia in omnibus Sacramentis prudenter consideranda est.

12 His ita constitutis accedamus ad Sacramenta noui Testamenti, & videamus quid in ijs potissimum sit spectandum.

13 Augustinus definit Sacramentum in genere, cum ait: Sacramentum est signum gratiæ. Testantur enim Sacramenta de fauore Dei erga eos qui illis rite vtuntur.

14 Neque dicuntur signa gratiæ tantum, quia pingunt & significant res promissas in Euangelio: Sed potissimum quia credentibus res promissas obsignãt. Quare non simpliciter signa, sed σφραγῖδες a Paulo dicuntur, id est, obsignationes.

15 In omni ergo Sacramento sciatur, quod σφραγὶς, hoc est, signaculum, sit genus quo proprius finis indicatur, Quod genus cum applicatur singulis, melius & certius eorum vsus conspicitur. Circumcisio est pactũ. Hic si addis genus, Circumcisio est σφραγὶς, id est, signaculum pacti: An non clarius iam intelligitur, quid velit Circumcisio? Atque ita de alijs.

16 Ratio appellationis hæc est: Quemadmodum militare Sacramentum, est obligatio militum, per solenne iuramentum: ita Sacramentum Ecclesiæ, est Symbolum obligationis mutuæ inter Deum & hominem credentem.

17 Extra vsum diuinitus institutum nihil habet rationẽ Sacramenti: hoc est, nec accipiuntur beneficia in Euangelio oblata: nec accepta obsignantur.

18 Confirmant siquidem hominem Sacramenta ex pacto legitimi vsus. Is vero est cum vsurpantur a credentibus Euangelio. Sine enim fide Sacramenta cedunt vtentibus in iudicium: sicuti & verbum, cum sine fide auditur.

19 Porro cum Augustinus ait: accedit verbum ad elementum & fit Sacramentum, non intelligit verbum recitatum super externa signa esse consecrationem quandam signorum, vt Papistæ putant. Sed intelligit verbum Dei instituentis, promittentis, & requirentis fidem promissionis. Hoc verbum cum accedit ad elementum, fit ex elemento Sacramentum.

20 Ex ijs quæ iam dicta sunt, tria colligere promptũ est. Primum, Quot in quolibet Sacramento concurrunt? Secundum, Quid sit Sacramentum noui Testamenti? Tertium, Quæ nam sint, & quot noui Testamenti Sacramenta?

21 In quolibet noui Testamenti Sacramento (vt ex dictis colligitur) concurrunt quatuor. Primum, Verbũ seu mandatum Dei. Nullius enim hominis autoritate Sacramenta institui possunt. Secundum, Signum externum & analogicum, vnde Græcis Symbolum dicitur. Est enim Symbolum proprie non quodlibet signum: sed quod habet quandam analogiam cum re signata. Tertium, Res promissa in Euangelio, quæ est gratia & fauor Dei gratuitus propter Christum. Quartum, Fides promissioni respondens. Fide enim res Sacramenti accipitur, retinetur, possidetur.

22 Similiter ex dictis colligitur, quod Sacramentum noui Testamenti sit signum visibile, mandatum & institutum a Deo: quo signo vt Deus suam testatur promissionem homini factam: ita homo vicissim suam erga Deum fidem profitetur.

23 Hac stante definitione quæ plena est, ita vt nec redundet quid, nec desideretur: sequitur duo tantum Sacramenta Ecclesiæ noui Testamenti esse: quę sunt Baptismus & Sacra Christi cœna.

24 Nam in his solis cernimus & verbum & elemẽtum. In illis solis quæ adducunt Papistæ, nihil est quod plenam rationem habeat Sacramenti. Quare relinquantur Antichristo cum alijs infinitis superstitionibus.

25 Etsi

25 Etſi autem principalis finis Sacramentorum eſt vt ſint ſignacula Dei, quibus fides legitime vtentium Sacramentis confirmatur: tamẽ alij fines non ſunt prætereundi, qui cum primo coniuncti ſunt: vt ſunt, distinctio Eccleſiæ ab alijs ſectis, conſeruatio & propagatio doctrinæ, obligatio ad fidem & bonam conſcientiam, vinculum dilectionis.

26 Hi ergo quinque fines generales ſunt, & in omnibus Sacramentis, præter quos, ſingula ſeorſum ſuos habent peculiares fines & proprios, vt oſtendemus ſuis locis.

BAPTISMVS.

1 BAPTISMVS Sacramentum initiale eſt in nouo Teſtamento: & vt omne Sacramentum eſt ſignum gratiæ: ita & Baptiſmus. Teſtatur enim de gratia & fauore Dei erga eum qui iuxta inſtitutionem baptizatur.

2 Nam cum Marcus dicit: Fuit in deſerto Ioannes baptizans & prædicans Baptiſmum pœnitentiæ in remiſſionem peccatorum: definit Baptiſmum eſſe teſtimonium & ſignaculum, quod pœnitentibus Deus peccata remittat.

3 Pœnitentes vocat eos, qui ad prædicationem Euãgelij reſipiſcunt, & conuertuntur per fidem in Ieſum Chriſtum.

4 Analogia ſigni ad rem ſignatam, hæc eſt. Vt corpus hominis externe abluitur aqua, & purgatur a ſordibus: ita conſcientia hominis a mortuis peccatis ſanguine Chriſti abluitur interne & purgatur. Vt ad generationẽ naturalem requiritur aqueus humor: ita ad ſpiritualem generationem, qua homo naſcitur Filius Dei, requiritur Spiritus ſanctus.

5 Habet enim aqua comparationem, & ad ſanguinem Chriſti, & ad Spiritum ſanctum, per quem homo regeneratur.

6 In Christi Baptismo pulchre pingitur, & pactum Dei cum homine qui baptizatur, & actio Christi, & Spiritus sancti operatio.

7 Nam cum pater super Filium baptizatum hãc vocem sonat: Hic est Filius meus dilectus in quo mihi cõplacui: testatur quod & Christus sit in suo fauore & gratia: & significat eos qui baptizantur iuxta institutionẽ, & Christum per Baptismum induunt, placere Deo propter Christum, cui per Baptismum inseruntur.

8 Huc Paulus respexit cum ait: Nos sumus dilecti in dilecto. Et Pater ipse: In hoc mihi complacui.

9 Apparitio Spiritus sancti super Christum baptizatum, in specie columbæ, est testimonium quod Dominus interne baptizat Spiritu sancto, quando minister foris aqua baptizat.

10 Ideo Baptista ait: Ego baptizo aqua, in medio autem vestri stat, (Christum intelligit) qui baptizat Spiritu sancto & igni.

11 Quoniam autem in Baptismo fit mutua pactio Dei & hominis qui baptizatur, Vt & Petrus testatur cum ait, Baptismus est stipulatio bonæ conscientiæ cum Deo per resurrectionem Iesu Christi: Christus iussit baptizare in nomen Patris & Filij & Spiritus sancti.

12 Nam cum minister dicit, Ego baptizo te in nomẽ Patris & Filij & Spiritus sancti, & actus baptizandi, & finis in quo pactio mutua exprimitur, significatur.

13 Actus est baptizare, id est, immergere, intingere, abluere, vel aqua aspergere: quorum postremum optime congruit propter significationem. Petrus enim vocat ῥαντισμὸν, id est, aspersionem sanguinis Christi, quæ significatur externo Baptismo.

14 Fines in quo pactio mutua intelligitur, est baptizare in (εἰς enim finem notat) nomen Patris & Filij & Spiritus sancti.

15 Baptizo te in nomen, id est, vt agnoscas, inuoces, colas, timeas, celebres (renunciato hoste Dei Satana) hunc

hunc vnum Deum, qui est Pater qui dedit Filium in mortem, pro te mortuus est, qui abluit te suo sanguine a peccato, qui te vestit sua iustitia, qui te membrum sui corporis facit: & Spiritus sanctus qui te regenerat & sanctificat ad vitam æternam: vt Deo iunctus in omni æternitate beatus sis.

16 Hinc clarissime patet quale pactum sit Baptismus inter Deum & hominem. Deus testatur se hominem recipere in gratiam, tanquam membrum Filij: & homo submittit se Deo vt ipsum colat, timeat, & veneretur, renunciato Satana & operibus eius.

17 Sanctificamur ergo in Baptismo, id est, consecramur Deo tanquam hostiæ. Deus enim nos purgat in verbo: quam purgationem testatur visibili signo, & separat nos a profanis hominibus, qui impuro spiritui se subiecerunt, eique seruiunt.

18 Etsi autem Baptismus est signum gratiæ videlicet quod Deus remittat resipiscenti peccata: tamen qui semel baptizatus est, & relabitur in peccatum, & resipiscit denuo, non est iterum baptizandus, vt Anabaptistæ sentiunt. Nam baptizatus quandocunque credit Baptismo semel facto, confirmatur quod sit in gratia.

19 Infantibus Christianorum ideo Baptismus conferendus est, quia sunt fœderis initi cum Abrahamo & eius semine participes, hoc est, sunt filij Dei ex virtute fœderis: etsi natura sunt filij iræ.

20 Neque cogitandum est, infantes ideo esse filios Dei, quia baptizantur: sed ideo baptizari, quia sunt filij Dei: & vt se esse filios Dei, reddantur certiores.

21 Etsi autem infantes nati a Christianis, participes sunt fœderis, vt diximus: tamen quia Deus vult omnes, quos in cœtu vocatorum vult haberi, ab Ecclesia recipi, & ab alijs sectis discerni, necesse est infantes baptizari.

22 Ideo Matth. 19. dicitur: Sinite paruulos ad me venire, & ne prohibite illos: Talium est enim regnum

cœlorum. Et. 1. Cor. 7. Liberi vestri sancti sunt, hoc est, pertinent ad Ecclesiam visibilem.

23 Cæterum etsi ad omnem legitimi Baptismi vsum concurrit rerum signatarum exhibitio: nulla tamen aquæ & sanguinis vel Spiritus Christi mutatio, aut coniunctio physica cum Papistis fingenda est.

24 Signum enim seu ablutio externa, est actio corporalis ministri, qui sua manu conspergit aqua corpus baptizandi, & pronunciat eum recipi a Deo.

25 Signatum vero res spiritualis est, & actio solius Dei, videlicet, ablui sanguine Christi & Spiritu sancto regenerari, quod non est corporaliter siue visibiliter, siue inuisibiliter conspergi sanguine Christi: sed recipi in gratiam a Deo propter fusum sanguinem, id est, totam obedientiam Filij, & insertos ipsius corpori, ab ipso viuificari, effuso in nos Spiritu sancto.

26 Etsi autem nec lauantur sanguine Christi qui lauantur aqua a ministro, nisi in vsu legitimo Baptismi: idque non merito, aut propria vi humanæ actionis, vel aquæ indita potentia, sed libera Dei ordinatione, & Spiritus sancti efficacia, propter signi tamen & rei conuenientiam, & sacramentalem copulationem, nomina & proprietas permutantur, propter caussas a nobis in superiori disputatione assignatas.

27 Veræ igitur sunt hæ locutiones sacramentaliter: Baptismus est lauacrum regenerationis: Baptismus nos saluos facit: Aspersio aquæ est aspersio sãguinis Christi, & donatio Spiritus sancti: aqua est sanguis Christi, &c.

28 Qui hic fingit vel mutationem aliquam, vel copulationem physicam, mutat genus prædicationis Sacramentalis, in proprium, contra totius scripturæ consensum, & Sacramentorum rationem.

29 Cum autem Sacramentaliter accipiuntur istæ locutiones, significatur quod Baptismus externus interioris sit signũ & arrhabo, id est, non tantum huius imago, sed etiã ob veritatis diuinæ cõstantiã, certissimum testimonium

monium baptizatos, quandocunque credunt, mundari sanguine Christi,& regenerari a Spiritu sancto.

30 Etsi ea quæ hactenus in genere de Baptismo diximus,sufficere videntur ad cognoscendum finem Baptismi: tamen quia multa cum fine coniuncta sunt quæ cuiuis non sunt obuia, huc adijciemus,tanquam in tabula, quæ simul in Baptismo consideranda veniunt: quorum vsus in tota vita est pernecessarius.

31 Significationes Baptismi sunt plures,quas tribus veluti limitibus claudimus.Est enim Baptismus,& testimonium gratiæ & Symbolum rerum arcanarum spiritualiumque,& nota externa Christianismi.

32 Etsi autem de prima significatione videtur satis supra dictum esse: tamen hic quo omnia tanquam sub vnum conspectum veniant breuiter repetenda sunt.

33 Primo loco diximus Baptismum esse testimoniũ gratiæ: quod ita accipiendum est:Baptismus est testimonium gratiæ, cum exhibitæ tum applicatæ.

34 Exhibitæ quidem, quia vt circumcisio figurabat Iudæis Christum venturũ: ita Baptismus eundem venisse nobis testatur: Applicatæ vero, quia Baptismus est σφραγὶς, qua Deus obsignat gratiam ei, qui iuxta Christi institutionem lauacro Baptismatis abluitur.

35 Cum igitur Christus sit fons gratiæ, iuxta illud: Lex per Mosen data est, gratia autem & veritas per Iesum Christum quem aduenisse testatur Baptismus: & Paulus dicat: Quotquot baptizati sunt, Christũ induerunt: merito Baptismus testimonium gratiæ dicitur,cum exhibitæ tum applicatæ.

36 Secundo, proposuimus Baptismum esse Symbolũ rerum arcanarum & spiritualium. Symbolum dicimus propter comparationem rerum visibilium & signatarũ. Est etenim Baptismus Symbolum quatuor rerum maximarum,videlicet,historiæ, gratiæ, doni & conformitatis. Sed hæc clarius repetenda sunt.

37 Baptismus est Symbolum historiæ, videlicet

Christi. Pingitur enim in eo mors, sepultura & resurrectio Christi. Nam mersio in aquam, mortem figurat: mora sub aquis, sepulturam adumbrat: Extractio de aquis, resurrectionem representat: sicuti Paulus Rom. 6. clarissime docet.

38 Baptismus est Symbolum gratiæ, vt qui testetur eos qui baptizantur, virtute mortis, sepulturæ & resurrectionis Christi ablui a peccato, inseri Christo, regenerari & in communionem corporis Christi recipi.

39 Nam quod per Baptismum mundemur a peccatis, inseramur Christo, & recipiamur in communioné corporis Christi, hoc est Ecclesiæ: fit beneficio corporis Christi quo induimur, & sanguinis quo abluimur.

40 Siquidem Christus in Baptismo fit baptizatis emundatio, tegumentum & caput, quam ob caussam ipse baptizari voluit, vt significaret baptizatos illi inseri, sanguine eius ablui, & omnes baptizatos vnum corpus mysticum vnius capitis Christi fieri iuxta illud: per vnũ Spiritũ nos omnes in vnũ corpus baptizati sumus.

41 Est præterea Baptismus Symbolum Domini. Nam testatur de virtute mortis, sepulturæ, & resurrectionis Domini in nobis.

42 Quod enim morimur peccato, virtute mortis Christi fit: quod reluctamur peccato, vt quiescat, & Spiritus imperiũ non excutiat, efficacia sepulturæ Christi fit. Quod autem de peccati sepulchro in nouam vitam resurgimus, id quoque in efficacitate resurrectionis Christi in nobis.

43 Hoc clare Paulus docet cum ait Rom. 6. An nescitis quod quicunque baptizati sumus in Christum Iesum, in mortem eius baptizati sumus? Consepulti ergo sumus per Baptismum in mortem, vt quemadmodum excitatus est Christus ex mortuis per gloriam Patris: ita & nos in nouitate vitæ ambulemus. Nam si insiti sumus similitudini mortis eius, etiam resurrectionis erimus, &c.

44 Eſt præterea vt propoſuimus Baptiſmus Symbolum conformitatis. Teſtatur enim nos debere conformes fieri imagini filij Dei, cum in morte & ſepultura, tum etiam in reſurrectione.

45 Admonebit igitur nos Baptiſmus crucis ferendæ in hac vita cum Chriſto, item, mortis corporalis & reſurrectionis.

46 Nam ſi Chriſtus qui caput eſt, per mortem introiuit in gloriam: nos profecto qui eius membra ſumus, non poterimus alia via ad gloriam beatitudinis peruenire.

47 Quotieſcunque ergo premimur cruce, reuocemus in memoriam Baptiſmum noſtrum, qui nos cruci ſubiectos fore ſignificat: non ita tamen vt ſub cruce perpetuo proſtrati iaceamus, ſed vt cum Chriſto tandem ad gloriam beatitudinis perueniamus, iuxta illud: Compatimur, vt vna cum eo regnemus.

48 Poſtremo, propoſuimus Baptiſmum eſſe externam teſſeram, hoc eſt notam profeſſionis Chriſtianiſmi, & veluti σύνθημα quoddam militare, quo Chriſti milites a Satanæ mancipijs diſcernantur: modo Baptiſmum nõ deſtituatur ſua ſpirituali ſignificatione.

49 Hinc clariſſime colligitur vſus Baptiſmi & eius ſalutaris meditatio: de quo Petrus 1. Pet. 3. ſic ſcribit: Baptiſmus eſt bonæ conſcientiæ ſtipulatio cum Deo per reſurrectionem Ieſu Chriſti.

50 His verbis ſignificat Petrus Baptiſmum eſſe mutuam pactionem Dei & conſcientiæ hominis. Dei quidẽ promittentis & offerentis gratuitam ſalutem propter Filium: conſcientiæ vero reſpondentis, id eſt, accipentis fide promiſſam & oblatam gratiam.

51 Verum in hac mutua pactione plura concurrũt. Nam vt ex parte Dei paciſcentis, doctrinam & conſolationem habemus: ita ex parte noſtri, admonitionem capiemus.

52 Ex pacto Dei colligit fides, 1. quod Deus placatus

ſit per Filium. 2. quod Chriſti beneficia & merita donẽtur rite baptizatis. 3. quod baptizati in filios ſint adoptati. 4. quod Pater velit nos ſuo Spiritu regere. 5. quod velit nos eripere e morte æterna, & donare vita æterna.

53 Pactione hominis admonemur de obligatione, de ſpe, de glorificatione, de pœnitentia, mortificatione & cruce, & de reſurrectione ad æternam vitam & gloriam immortalem.

COENA DOMINI.

1 Coena Domini (alterum ſignum gratiæ in nouo Teſtamento) in qua panis & vinum Symbola corporis & ſanguinis Domini diſtribuuntur, eſt Sacramentum noſtrę per victimam Chriſti redemtionis.

2 Seu, Cœna Domini eſt obſignaculum promiſſionis Euangelij, videlicet quo Deus obſignat credentibus omnia beneficia, quæ Filius ipſius meruit nobis obedientia ſua, traditione corporis & effuſione ſanguinis ſui. Ideo dicitur in inſtitutione: Hoc eſt corpus meum, quod traditur pro vobis: Hic eſt ſanguis meus, qui effunditur pro multis, &c. Hic calix eſt nouum Teſtamẽtum in ſanguine meo.

3 Promiſſio ergo quę obſignatur credentibus hoc Sacramento, non eſt particularis alicuius gratiæ, ſed omnium beneficiorum Chriſti.

4 Diſtinguendum eſt autem accurate vt in omnibus Sacramentis: ita etiam in hoc, inter ceremoniam ſeu ritum externum cui Sacramenti nomen tribuitur, & rem promiſſam in Euangelio, quæ hoc Sacramento obſignatur legitime vtentibus.

5 Ritus ipſe ſeu externum ſignum ſentitur, ſignificat, obſignat, ſignatum, hoc eſt, promiſſio creditur, ſignificatur, obſignatur.

6 Promiſſio ipſa id eſt, res ſignata ſæpiſſime in Scri-

pturis

pturis alia atque alia verborum forma proponitur. Semen mulieris conteret caput Serpentis: Benedicentur in semine tuo omnes cognationes terræ: Beati qui confidunt in eo: Qui credit in Filium, habet vitam æternã: Christus est natus a Deo sapientia, iustitia, sanctificatio & redemtio, &c. Omnes huiusmodi sententiæ vbicunque leguntur, de re signata loquuntur.

7 Ioannis 6. Manducatione carnis Christi, & potatione sanguinis ipsius pingitur summa promissionis Euangelij: vt qualis sit fides, qua percipimus promissa bona, & quæ sit eius vis in corde, ad erigendũ hominem luctantem cum peccato, mundo, Diabolo intelligatur.

8 Atque sane eandem ob caussam Christus Sacramentum promissionis Euangelij sub signis panis & vini instituit: videlicet vt ex comparatione effectuum, vis fidei sentiretur, qua promissa bona apprehendimus, retinemus, possidemus.

9 Vt enim panis & vinum hominem fame quodam modo prostratum, & de vita periclitantem rursus erigunt, fouent, confortant, viuificant, atque adeo refectũ exhilarant: ita fiducia Christi tradentis corpus suum, & effundentis sanguinem suum pro nobis in remissionem peccatorum, nos prostratos a Diabolo, ac veluti mortuos in peccatis, rursus erigit, a morte liberat, fouet, cõfortat, viuificat, non ad caducam, sed ad æternam vitã: vnde cor supramodum in tanti boni fruitione exhilaratur. Hinc intelligi potest, cur apud Ioannem comedere carnem Christi bibereque eius sanguinem, & in Christũ credere, pro eodem ponantur: & cur Augustinus dicat: Crede & manducasti.

10 Atque ex hoc est, quod Patres sæpe, cum agunt de cœna Domini, proferãt dicta ex sexto capite Ioannis: non quod existiment Dominũ illic locutũ esse de Cœna: sed quia in legitimo vsu Cœnæ, fides rei promissæ, sub manducationis & potationis nominibus, illic a Domino exprimitur: cuius promissionis Cœna pignus est.

11 Eſt autem ſemper tenenda regula: omnis promiſſio fide accipitur. Vt ergo ſenſu ſignum ſumitur: ita promiſſio fide accipitur, retinetur, poſſidetur.

12 Iam tenemus proprium finem Cœnæ Domini: qui eſt obſignatio promiſſionis Euangelij, qua fides confirmatur. Verum vt meditatio & vſus huius Cœnæ nobis dulcior euadat, altius repetemus, & diſtinctius de vſu legitimo & fine inſtitutionis dicemus.

13 Primum ergo, Cœna Domini eſt Sacramentum inſtitutum, in memoriā corporis Chriſti traditi pro nobis, & ſanguinis ipſius effuſi pro multis in remiſſionem peccatorum: iuxta dictum Domini: Hoc eſt corpus meum traditum pro vobis: Hic eſt ſanguis meus, qui effunditur pro multis in remiſſionem peccatorum.

14 Secundo, Cœna Domini eſt Sacramentū incorporationis noſtri in corpus Chriſti. Ita enim Paulus ait: Panis quem frangimus, nonne communicatio corporis Chriſti eſt? Calix cui benedicimus, nonne communicatio ſanguinis Chriſti eſt? Atque hoc eſt quod habet promiſſio, Ioan. 6. Qui manducat carnem meam in me manet, & ego in eo.

15 Ad hanc incorporationem & manſionem in corpore Chriſti, non requiritur applicatio corporum phyſica, ſed ſpiritualis copulatio per fidem: vt Chriſtus exponit, & ratio Sacramentalis poſtulat.

16 Tertio, Cœna Domini eſt Sacramentum educationis noſtri ſpiritualis in corpore Chriſti. Vt enim per Baptiſmū abluimur ſanguine Chriſti: ita in Cœna abluti & regenerati, corpore & ſanguine Domini alimur.

17 Hic rurſus cauendum, ne carnaliter ſapiamus cum Capernaitis. Diſtinguantur ergo manducationis modi. Eſt enim alia manducatio Sacramentalis tantum, alia ſpiritualis tantum, alia ſpiritualis & Sacramentalis ſimul, quam requirit inſtitutio Chriſti, hoc eſt, legitimus Cœnæ vſus.

18 Sacramentalis manducatio & potatio eſt externa & ſenſibilis

& ſenſibilis manducatio panis, & potatio vini: cui ex ordinatione diuina, ſpiritualis manducatio & potatio quæ ſola fide fit, reſpondet. Nã illa huius Symbolum eſt.

19 Verum vt externa illa ceremonialis, poteſt eſſe ſine ſpirituali: ita ſpiritualis, ſine externa: quemadmodũ perſpicue docet Auguſtinus, de ciuitate Dei, lib. 21. cap. 25.

20 Carnalem manducationem, qualem ſomniauerunt Capernaitæ & quidam cum illis, ipſe Dominus Ioannis 6. duobus refutat argumentis: Quorum prius, a ſigno: poſterius, ab vſu petitur.

21 A ſigno: Quid ſi videritis filium hominis aſcendere vbi erat prius? ſignificans (vt Athanaſius recte intelligit) aſcenſionem, & carnalem manducationem carnis Chriſti, non poſſe ſimul conſiſtere.

22 Ab vſu: Spiritus viuificat, caro non prodeſt quicquam, hoc eſt (vt ipſe contextus conuincit) manducatio carnalis eſt inutilis: Spiritualis autem viuificat.

23 Quid? Adeſtne ergo corpus Domini pro nobis traditum, & ſanguis ipſius pro nobis effuſus, vere & ſubſtantialiter in Cœna? Adeſt quidem, non ratione loci. Nã ſi locũ ſpectes, corpus Chriſti in cœlo eſt περίγραπτον: ſed ratione fidei hominis legitime vtentis ſacra Chriſti Cœna. Hæc enim fides coniungens nos cum filio Dei, facit vt multo arctius carni & ſanguini Chriſti mediante Λόγῳ iungamur, quã iungimur pani quem comedimus, & vino quod bibimus. Ea eſt enim vis fidei, vt iungat remotiſſima: idque arctiſſime. Vbi autem fides nõ adeſt, nulla fit coniunctio niſi Sacramentalis tantum, quæ cedit vtenti in iudicium.

24 Nec cum his pugnat, quod Paulus affirmat reos fieri corporis & ſanguinis Domini, qui indigne manducant hunc panem, & bibunt hunc calicem.

25 Nam eadem eſt ratio de indigne audientibus verbum, & indigne ſumentibus Baptiſmum. Qui enim audit verbum Dei indigne, reus fit verbi Dei. Siquidem, Qui non crediderit, condemnabitur.

26 De Baptiſmo hæc ſunt Auguſtini verba: Sicut qui manducat corpus & bibit ſanguinem Domini indigne, iudicium ſibi manducat & bibit: Sic qui accipit indigne Baptiſma, iudicium accipit non ſalutem. Cum Auguſtinus hic nominat corpus & ſanguinem Domini, loquitur Sacramentaliter, tribuens ſigno nomen rei.

27 Quarto, Cœna Domini eſt Sacramentũ & pignus noui Teſtamenti, id eſt, promiſſionis remiſſionis peccatorum, videlicet quod Deus hoc Sacramento tanquam ſigillo obſignet, quod velit propitius eſſe, & remittere peccata credentibus. Ideo in verbis inſtitutionis dicitur: Hic calix eſt nouum Teſtamentum in meo ſanguine, id eſt, hic calix eſt pignus & ſigillum promiſſionis de remiſſione peccatorum.

28 Quinto, Cœna Domini eſt Sacramentum coniũctionis communicantium inter ſe, tanquam membrorũ eiuſdem corporis, cuius caput eſt Chriſtus. Sicut vnus panis, ita multi vnum corpus ſumus. Hinc mutua dilectio manat.

29 Sexto, Cœna Domini eſt pignus & teſtificatio de reſurrectione noſtri per virtutem reſuſcitati Chriſti, cuius membra ſumus.

30 Nam ad hunc ſcopũ omnia ſuperiora pertinent. Ideo Dominus ait: Qui manducat carnem meã & bibit ſanguinem meum, ego ſuſcitabo eum in nouiſſimo die.

31 Porro, quoniam Paulus requirit probationem eius qui velit Dominica Cœna vti: modum probationis inquiramus.

32 Paulus 2. Cor. 13 de probatione ſic ait: Vos ipſos tentate, an ſitis in fide, an nõ cognoſcitis vos ipſos, quod Ieſus Chriſtus in vobis eſt, niſi ſicubi reprobi eſtis?

33 Hæc antitheſis, qua reprobi & probati opponuntur, illuſtris eſt. Vt enim probatos dicit eos, qui in fide ſunt, & Chriſtum habitantem in ſe ſentiunt: ita reprobos eos ſtatuit, qui fide carent, & Chriſtum in ſe habitantem non ſentiunt.

34 Quare

34 Quare iusta probatio & examen in hoc consistit, vt vere sentiatur fides, & Christi præsentia in nobis: idque ex virtute spiritus eius, nos ad pietatis studium excitantis.

35 Quicunque ergo hanc sacram Cœnam digne vult percipere, exploret apud sese, an vera pœnitentia sentiatur: experiatur, an statuat victimā Christi satisfactionem esse pro peccatis totius mundi: examinet se, an in hunc satisfactorem viua fiducia recumbat, excutiat, num sentiat Christum in se habitantem & ostendentem suam præsentiam, ex spiritus sua efficacia: videat, an firmum propositum habeat peccatum posthac vitandi, ac Deo totam suam vitam approbandi.

36 Vanum est figmentum Papistarum: qui, tanquam necessariam ad hanc probationem, requirunt confessionem quam vocant auricularem.

37 Nam si ea necessario requireretur ad probationem, quæ vsum Cœnæ præcedit, Paulus non diceret: Probet seipsum homo: sed potius, Probetur per aliū: nec Apostoli & eorū successores, multis annis eam neglexissent.

38 Neque tamen repudio pædagogicam illam confessionem, quæ in nostris Ecclesijs est vsitata: præsertim cū habeat suum vsum in rudioribus informandis.

39 De vera autem confessione & necessaria ex verbo Dei sic sentiendum est. Si adest pœnitentia & vera fides, non opus est alio confessionis genere, quam quo sancti homines Dei, Patriarchæ, Prophetæ, Reges, Abraham, Dauid, Daniel, &c. veniā de maximis sceleribus impetrarunt a Deo, qui solus peccata condonare & delere potest.

40 Quantum autem ad publicam confessionem attinet, quæ fit ab ijs, qui Ecclesiam aliquo scandalo offenderunt, regulam a Domino præscriptam, & exemplum Pauli, congruens cum regula, sequi oportet.

41 Verum hoc diligenter & prudenter moderatores disciplinæ cogitent, vt faciat ad ædificationem, non ad destructionem.

APPENDIX.
de Cœna.

1 QVONIAM alibi a nobis & sæpe de sacra Christi Cœna scriptum est, nolo hic prolixior esse: sed solummodo dicam de Christi consilio, instituentis hanc Cœnam, & de legitimo Cœnæ vsu.

3 Christus veteribus Sacramentis, quibus præter obsignationem gratiæ, ipsius aduentus in carnē & mors adumbratur, finem imponens, noua instituit Sacramenta, quibus præter obsignationem gratiæ, ipse exhibitus esse significatur. Atque hoc discrimen in vniuersum tenendum est, inter Sacramenta vetera & noua.

3 Sunt autem Sacramenta exhibiti Christi, Baptismus & Cœna Domini. Illo inauguramur corpori Christi & regeneramur: hac alimur, noui homines effecti. Vtrūque signum gratiæ est, & signaculum fauoris Dei erga legitime vtentes.

4 Verum si de modo prædicandi quæritur, ex scriptura discendus est. Externo signo, quod Sacramentum dicitur, tribuit Scriptura nomen rei quæ Sacramento significatur & obsignatur: idque eo consilio, vt finis & vsus instituti Sacramenti intelligatur.

5 Circumcisio Gen. 17. dicitur fœdus. Verum ne quis hic hæreret in re externa, seu in opere operato (vt loquuntur) tanquam res externa, seu opus operatum per se fœdus esset, mox Dominus in eodem capite se interpretatur, & dicit circumcisionem signem fœderis esse.

6 Quoties ergo res diuinitus ordinata dicitur fœdus, sciendum est, quod perinde sit ac si diceretur, est signum fœderis.

7 Verum quia signorum non eadem est ratio, Paulus ad Rom. 4. σφραγίδα interpretatur, hoc est signum obsignans rem promissam, seu signaculum quo res promissa ex pacto mutuo inter Deum & hominem obsignatur. Vt

Circum-

Circumcisio eſt σφραγὶς iuſtitiæ fidei, Hoc eſt, Circumciſio eſt obſignaculum Dei, videlicet quo Deus obſignat credenti iuſtitiam.

8 Hinc catholica regula ſumenda eſt: Omne Sacramentum eſt σφραγὶς, id eſt, ſignaculũ Dei, quo res promiſſa legitime Sacramento vtenti obſignatur.

9 Cum ergo dicitur: Baptiſmus eſt lauacrum regenerationis, ſenſus eſt, Baptiſmus eſt σφραγὶς, id eſt, obſignaculum, quo Deus teſtatur legitime vtentem Baptiſmo regenerari, eique regenerationis gratiam obſignari.

10 Similiter cum dicitur: Panis eſt corpus Chriſti, vinum eſt ſanguis Chriſti, ſenſus eſt, Panis eſt obſignaculum corporis Chriſti traditi pro nobis, Vinum eſt obſignaculum ſanguinis Chriſti effuſi pro multis.

11 Hoc expreſſius dicitur cum Dominus ait: Hic calix eſt nouum Teſtamentum in meo ſanguine, hoc eſt, Deo ipſo interprete, hoc vinum eſt ſignum & σφραγὶς noui Teſtamenti, videlicet, quo Deus obſignat legitime vtenti ſuum fœdus de remiſſione peccatorum, propter meritum effuſi ſanguinis.

12 Et Paulus 1. Corinth. 10. dicit panem eſſe κοινωνίαν corporis Chriſti, & calicem eſſe κοινωνίαν ſanguinis Chriſti, hoc eſt, vt ipſe contextus conuincit: Panis eſt ſignum & obſignaculum, quod legitime vtentes ſacra Chriſti Cœna iungantur toti Chriſto: idque pane quidem ſacramentaliter, ſpiritu vero Chriſti efficaciter: quo ſpiritu ſanctiſſimæ Chriſti humanitati iungimur.

13 Quod autem hæc coniunctio ſit ſpiritualis, quæ figuratur ceremoniali manducatione & potatione, modus ipſe copulationis oſtendit.

14 Nam vt Chriſto capiti iungimur non niſi Chriſti ſpiritu: ita etiam inter nos κοινωνοὶ efficimur eodem Spiritu, cuius conſociationis vnus panis ex multis granis conſtans, Symbolum eſt & teſtimonium.

15 Verum quia prima & principalis copula fit cum Chriſto capite, recte fit in noſtris Eccleſijs, quod etiam

ſingulis ægrotantibus & petentibus porrigatur ſacra Chriſti Cœna, vt morituris obſignetur vita æterna in Chriſto promiſſa. Hæc plana & vera ſunt, extructa ex ſolido verbo Dei.

16 Hinc iam extruamus claram & perſpicuam definitionem Sacramenti Cœnæ Dominicæ, quæ faciat ad ædificationem conſcientiarum.

17 Cœna Domini eſt σφραγὶς, id eſt, obſignaculum, quo Filius Dei legitime vtentibus hac Cœna, obſignat omnia beneficia, quæ nobis meruit ſua obedientia, traditione corporis in mortem, & effuſione ſanguinis ſui.

18 Legitime vtentes ſunt, qui fidem in promiſſionem afferunt. Sine enim fide promiſſio nec accipitur nec obſignatur, iuxta regulam: Omnis promiſſio fide accipitur.

19 Hinc ſequitur pactionem duplicem in ſacræ Cœnæ vſu requiri. Vnam, a parte Filij Dei. Alteram, a parte hominis legitime vtentis Sacramento. Filius Dei promittit remiſſionem peccatorum legitime vtenti, cum qua remiſſione omnia beneficia Euangelij coniuncta ſunt. Homo viciſſim fide in promiſſionem recumbit, obligat ſe ad perſeuerantiam, in fide & bona conſcientia.

20 Huius mutuæ pactionis & dulciſſimi fœderis, σφραγὶς, hoc eſt, obſignaculum, eſt ſacra Chriſti Cœna, de qua Cœna, regula in omni Sacramento obſeruanda, tenenda eſt. Nihil habet rationem Sacramenti extra vſum diuinitus ordinatum, qui vſus in actione legitima cernitur.

21 Porro vſus requirit cogitationem & meditationem: videlicet, cur Chriſtus ſit pro nobis mortuus, cur effuderit ſanguinem, & quid requirat ab vtentibus.

22 In hac enim cogitatione ſentitur vis fidei, & intelligitur cur promiſſio Euangelij & fides, qua promiſſio accipitur, manducatio carnis Chriſti, & potatio ſanguinis ipſius, dicuntur.

25 Nam

23 Nam vt homo fame corporali & ſiti corporali preſſus, mortis periculo proximus eſt, ſed recreatur rurſus, colligit vires & exhilaratur eſu panis & potu vini; ita hominis anima proſtrata & victa fame ſpirituali, & ſiti ſpirituali; vt mortis æternæ periculo ſubiaceat, erigitur rurſus, roboratur & exhilaratur fiducia Chriſti, qui tradidit corpus ſuum, & effudit ſanguinem ſuum pro nobis, in remiſſionem peccatorum.

24 Hæc fides vſu Cœnæ confirmatur. Ideo ab Auguſtino recte dictum eſt: Crede & manducaſti.

25 Ceremonialis enim manducatio, Spiritualis eſt obſignatio, in legitime vtentibus ceremonia.

26 Cum hoc principali fine, qui eſt obſignatio gratiæ (qua obſignatione fides confirmatur) plures ſunt coniuncti, vt Inſertio legitime vtentis in corpus Chriſti: Conſociatio ſpiritualis communicantium ſimul: Obligatio vtentis legitime ad fidem & bonam conſcientiam: Teſtimonium confeſſionis publicum: Teſtificatio conſenſionis in tota doctrina & cultu: Teſſera ſeiunctionis a caſtris Satanæ, & ab omnibus ſectis alienis a Chriſti vera agnitione.

27 Hac breui explicatione contenti ſimus, maneamus in Chriſto, vt in nobis maneat, abſtineamus ab inutilibus diſputationibus, quibus hominum animi auocantur a vero Cœnæ vſu, atque ita dulciſſimi huius fœderis non ſolum fructum amittunt, verumetiam ſibi accerſunt iudicium, propter abuſum tanti Sacramenti.

MISSA PAPISTICA.

1 IN idolo Papiſtico, quod miſſam vocant, plurimæ & horrendæ ſunt abominationes, quæ ſuperant omnium temporum idolomanias. Quare qui pius eſſe vult, nō minus iſtud idolum fugiet, quam antiquū ſerpentem, qui primos noſtros parentes ſeduxit.

2 Sunt enim in missa Papistica, præter multa alia, Vanitas, Superstitio, Turpis quæstus, Sacrilegium, Magica incantatio, Blasphemia, Idololatria, Seductio, Fucus meretricius.

3 Vanitas est, quod fingunt missam cultum Dei, eumque præcipuum in Ecclesia, contra manifestam Scripturam: Frustra colunt me mandatis hominum.

4 In omni cultu Dei, necessario tria concurrunt, videlicet opus mandatum, fides agentis, & finis proprius, quæ omnia in missa Papistica desiderantur.

5 Nam nec mandatum Dei, quod omnis diuini cultus fundamentum est, proferre possunt, nec fides ibi esse potest. Est enim ex verbo. Quare cum verbum non habent, nec fides adest, quæ sola directrix operis est in proprium cultus Dei finem, qui est gloria Dei.

6 Superstitio est in gesticulationibus, saltationibus, histrionicis vestibus, expansione brachiorum, incuruationibus, & in multis alijs nugis, quas omnes recitare longum foret.

7 Turpis quæstus est, quod prostituant suam missam tanquam meretricem, pro pecunia, & promittunt emtoribus quicquid postulant, nautis felicem nauigationem, virginibus maritos, meretricibus amatores, militibus victoriam, parturientibus partum facilem. Breuiter, nihil est quod non promittant Papales sacrifici, pecuniam numerantibus, adeo vt ex hoc quæstu, infinitos thesauros, fundos, possessiones, regna collegerint. Quare non mirum est quod Papa suum istud idolum, gladio & igni tueri conatur, fidelissimus toparcha Satanæ.

8 Sacrilegium est, quod Papistæ cœnam, quam Dominus voluit perpetuum suæ voluntatis testimonium esse, & testamentum inuiolabile, mutilent, sublato vsu sacri calicis.

9 Quid dico de calice sublato? imo totam Cœnam aboleuerunt, abolita communicatione. Nam cum vnus seorsum suum epulū habeat, quid aliud est quam Cœnā in aliam

in aliam formam conuertere? Quid quæso hoc aliud est, quam si quis seipsum Baptismate subinde ablueret? quo profecto nullum fœdius cogitari potest sacrilegium.

10 Magica incantatio est, quod Papistæ se glorientur quinque verbis posse Christum de cœlo deducere. Nam verba quæ vocant consecrationis, quinque dicunt esse, videlicet: Hoc est enim corpus meum. Enim addunt, vt sit numerus impar, & hoc pronunciat sacrificus inflando crucem in panem, vt magia sit efficacior.

11 An non ista magis conueniant nefandis gentium sacris, quam Christi instituto? Iustinus Martyr refert similem ritum seruatum fuisse olim, in sacris Solis (quem μύθραν sacerdotes ipsius vocarunt) in quibus vsus panis & aquę fuit, sed nulla vox a spectatoribus audiebatur nisi hæc ἢ ἐπίστασθε ἢ μαθεῖν δύνασθε. An non ab his Solis Sacerdotibus videntur Papistæ suum missandi ritum didicisse?

12 Blasphemia horrenda in Filium Dei est, quod fingant missam suam sacrificium esse, quo illorum peccata expiantur, qui missas illas pro se celebrari curauerint.

13 An non hoc est conculcare pedibus sanguinem Christi? An non hoc est miserum Sacrificum in locum Christi, imo supra Christum extollere? Quid est profanare passionem Christi, si hoc non est?

14 Hoc suum sacrificium non tantum valere pro viuorum peccatis expiandis contendunt, verumetiam pro mortuorum. Hinc illa magnifica palatia Papistarum, hinc cœnobia splendore superantia aulas Imperatorum, hinc firmitas regni pontificij. Quæris certiorem notam Antichristi?

15 Huic blasphemo errori refragatur tota Scriptura. Nam si verum est, Christum esse semen mulieris, conterens caput serpentis: Si verum est, Christum esse agnum tollentem peccatum mundi: Si verum est, Christum, vna oblatione semel tantum facta, consummasse in æternum sanctificandos: Breuiter si verum est, Christum esse vnicum Mediatorem inter Deum & homines, profecto dia-

bolicum mendacium est quod Papistæ fingunt, suam missam esse sacrificium pro viuis & mortuis.

16 Iam vero quia Scriptura solui non potest, non habet micam veritatis Euangelicæ in se, qui istud Papisticum figmentum non vidit continere detestandam, in Christum vnicum Mediatorem nostrum, blasphemiam.

17 Idololatria horrenda admiscetur in isto sacro pontificio. Nam ne quid impietatis prætermisisse videantur, non solum Sanctos inuocant, verumetiam ipsum panem, postquam illum magica incantatione intoxicauerunt, adorandum prostituunt. Leuant enim ipsum in altum, vt circumstantes illum vt Deum adorent.

18 Non hac idolomania plusquam ethnica sunt contenti, sed reponunt panem intra cancellos, accenduut coram eo candelas, iubent eum adorari, circumferunt sæpe in monstrantijs, vt vocant, vt adoretur.

19 Si hæc non est idololatria detestanda, nulla vnquam fuit in mundo. Nam hæc facile superat alias impietate, & omnis generis abominatione.

20 Seductio est maxima & nocentissima, quod ista missa Papistica, ad miseros homines carnali fiducia inebriandos aptetur: adeo vt miseri homines hoc amuleto putent se expellere omnes noxas, idque sine fide & pœnitentia. Quinetiam ter stulti homines auditu missæ, seu potius inspectione histrionicæ saltationis, armari se putant, & aduersus Deũ, tanquã tuto præsidio muniti, multo licentius peccare audent, & obstinatiores redduntur.

21 Fucus meretricius est, quo pingunt suam missam, ne appareat eius turpitudo. Adhibent sacras lectiones, preces Græcas, exhortationes Hebræas, gratiarum actiones Latinas, quæ omnia per se sunt bona.

22 Verum res ipsa aliter se non habet quam cũ Thaide, quæ vt amatores habeat, faciẽ pingit fuco, collũ auro ornat, vestibus splendidis se induit: nihilominus tamen est fœdissima meretrix, pernicies eorum qui ipsius amplexus amauerint.

ADIA-

ADIAPHORA.

1 VAE Basilius τὰ ἐν ἐξουσίᾳ καὶ μέσα, Nazianzenus τὰ ἐν μέσῳ κείμενα, ea Chrysostomus scribens in Epistolam ad Romanos λόγῳ ζ, ἀδιάφορα nominat, quo nomine nunc Doctores Ecclesiæ vtuntur in certo operum & actionum genere.

2 Et vocant ἀδιάφορον tertium genus operum. Nam cũ tria sunt operum genera, videlicet mandata, prohibita, & quæ nec mandata nec prohibita sunt. Huic tertio generi nomen ἀδιάφορον tribuerunt.

3 Est ergo ἀδιάφορον opus, seu res, seu actio, quæ nec mandatur, nec prohibetur, neque expresse, neque implicite vllo verbo Dei.

4 De adiaphoris sequentes distinctioues tenendæ sunt, ne quis error in eorum vsu committatur.

5 Genus operis in specie non expresse præcepti vel prohibiti, aut est præceptum aut prohibitum. Si genus præceptum est, opus ἀδιάφορον censebitur: at si genus prohibitum est, nequaquam opus medium & indifferens dicetur.

6 Vetitum est in genere, ne quis colat Deum mandatis hominum: ergo missa quæ sub vetito genere continetur, non est in adiaphoris ponenda. Nam in genere est prohibita.

7 Hoc genus: Decorum in Ecclesia seruandum est, mandatur: Sed circumstantiæ loci, temporis, vestitus, sunt liberæ & indifferentes.

8 Discernendum est inter libertatem & vsum adiaphororum Ecclesia. Natura & per se liberum est sine pallio sacro Cœnam celebrare. Sed propter ordinationem Ecclesiæ non est vsus liber.

9 Qui enim violat Ecclesiasticam politiam peccat multis modis. Primum enim reus fit violati ordinis in Ecclesia. Deinde autoritatem magistratus contemnit. Tum

infirmorum conſcientias vulnerat. Poſtremo nocet exemplo, & charitatem erga fratres violat.

10 Quantum ad rerum indifferentium vſum priuatū attinet, Paulus diſcernit inter fidem & factum. Fidem probat Paulus; Exempli cauſſa, vt ſi quis credit ſibi licere veſci quolibet cibo. Factum improbat, ſi fiat cum offendiculo infirmorum. Omnia, inquit, munda mundis; ſed malum eſt homini, qui per offendiculum veſcitur.

11 Præterea adiaphora conſideranda ſunt dupliciter. Primum in ſe vt ſunt res mediæ. Deinde ex ratione perſonarum, quæ illis vtuntur.

12 Si per ſe conſiderantur, neque placent, neque diſplicent Deo: vt cantare in choro, aut quodlibet aliud opus medium facere: vt ieiunare, &c.

13 Verum ſi ex qualitate perſonarum conſiderantur, magnum eſt diſcrimen.

14 Si perſonæ vtētes adiaphoris ſūt fideles, placet vſus adiaphororū Deo, nō vt cultus per ſe, ſed propter aliud.

15 At ſi vtentes adiaphoris ſunt infideles, quoniam illorum mens & conſcientia eſt polluta, non poteſt adiaphororum vſus Deo placere.

16 Breuiter, fides & charitas ſolæ moderantur vſum rerum indifferentium. Nam vt fides nouit, quid liceat: ita charitas ſpectat, quid proſit.

17 Has regulas ſi cogitarent quidam, minus turbarēt infirmos inutilibus diſputationibus, & magis ſtuderent concordiæ & ædificationi mutuæ.

VETVS ET NOVVM Teſtamentum.

1 ANTE omnia firmiſsime tenendum eſt, quod omnibus temporibns inde vſque, à lapſu primorum parentum eadem fuerit & ſit ratio conſequendæ ſalutis & vitæ æternæ, videlicet per vnicum Chriſtum, cuius

iuſtitiæ

iustitiæ efficiuntur participes, quotquot in ipsum credunt.

2 Quare quantum ad expiationem peccati attinet, vnum est fœdus seu Testamentum Dei perpetuum, quo Deus se obligat ad remittendum peccata omnibus, qui ad Christum confugiunt.

3 Etsi autem huius fœderis, si verbum hoc spectes, nulla facta est mentio, antequam Dominus hoc fœdus cum Abrahamo inijt: tamen res ipsæ quæ ad substantiam huius fœderis pertinent, semper Patribus, etiam ante diluuium, notissimæ erant.

4 Res voco promissionem reparationis per Christũ, & fidem huius promissionis. Nam promissio in Deo, & fides in homine, sunt huius fœderis partes, vt ita dicam, substantiales.

5 Pactio inter Deum & Abrahamum hæc fuit: Statuam, ait Dominus, pactum meum inter me & te, interque semen tuum post te in generationibus suis, fœdere sempiterno, vt sim scilicet tibi in Deum, & semini tuo post te.

6 Hic primum consideranda est materia siue fundamentum huius fœderis, quod est promissum semen. Nam quicquid Deus promittit salutare, ratum est in Filio qui nos cum Patre reconciliat.

7 Deinde cogitanda est bonitas & φιλανθρωπία Dei, qui tantam rationem humanæ fragilitatis habeat, quod se velit etiam fœdere obstringere, vt sciamus immobile ipsius consilium esse, de fauore ipsius erga nos.

8 Adhæc, perpendenda est amplitudo promissionis factæ Abrahamo, videlicet, quod ad semen Abrahæ se extendat, idque in sempiternum. Verum autem Abrahę semen definit Paulus, Rom. 4. 9. Gal. 3. esse omnes qui insistunt vestigijs fidei Abrahæ, hoc est, qui credunt promissioni gratiæ, sicuti Abraham fecit.

9 Præterea cum hoc fœdus sempiternum dicitur, significatur quod Deus immortalitatem det suis cõfœde-

ratis. Nam si periremus per mortem, nullo modo constaret perpetuitas fœderis, cum Deus sit Deus viuorum, hoc est, non solum creator & sustentator, sed etiam saluator & donator æternæ vitæ.

10 Quoties igitur huius fœderis fit mentio, toties prædicatur immortalitas confœderatorum Dei. Primum enim spiritu, Deinde corpore & spiritu æternum viuent.

11 Huic pacto respondet fides Abrahæ & seminis eius. Nam cum Deus se nobis fœdere obstringit ad dandam salutem, simul nos obligat ad fidem & nouam obedientiam ex fide præstandam. Ideo dicit Abrahamo: Ambula coram me & esto perfectus.

12 Vt hoc æternum fœdus Dei cum Ecclesia habet fundamentum & materiam, semen promissum: ita varijs typis olim adumbratum, tandem Christi aduentu in mundum completum est, & per eiusdem sanguinem confirmatum.

13 His ita constitutis, iure quæritur, cur duorum testamentorum Scriptura meminerit, quorum alterum vetus, alterum nouum nominat: præsertim cum sit extra omne dubium, vnum tantum perpetuum fœdus esse, quoad expiationem peccati & æternam hæreditatem attinet.

14 Dominus apud Ieremiam ita loquitur, Ecce dies venient, dicit Iehouah, & feriam cum domo Israel & cum domo Iuda pactum nouum, non secundum fœdus quod pepegi cum patribus eorum, in die qua apprehendi manum eorũ, & educerem eos de terra AEgypti, &c. Sed istud est fœdus meum quod feriam cum domo Israel post dies illos: dixit Iehouah. Dabo Legem meã in medio eorum, & in corde eorum inscribam eam, & ero eis in Deum & ipsi erunt mihi in populum, nec docebunt vltra vnusquisque proximum suum, & vnusquisque fratrem suum, dicendo: Cognoscite Iehouah. Omnes enim cognoscent me a minimo eorum vsque ad maximum eorum,

rum, dixit Iehouah. Quia propitiabor iniquitati eorum, & peccati eorum non recordabor amplius.

15 His Prophetæ verbis ſubiungit Epiſtola ad Hebræos: dum nouum dicit, antiquatur prius, Quod autem antiquatur ac ſeneſcit, prope interitum eſt.

16 Paulus Gal. 4. docet Agarem ſeruam, montis Sinai, & Saram liberam, figuram fuiſſe cœleſtis Ieruſalem, a qua fluxit Euangelium, additque his notari duo Teſtamenta: Vnum quidem in ſeruitutem generans: Alterum vero in libertatem generans: Vt enim vetus Teſtamentũ Agari generanti in ſeruitutem: ita nouum Saræ generanti in libertatem, comparatur.

17 Nonum caput ad Hebræos longam collationem inſtituit veteris & noui Teſtamenti. Et ſumma rerum huc redit, quod vetus fuerit vmbra noui, quod vt confirmatum eſt morte & ſanguine Chriſti: ita duraturum eſt in perpetuum abolito veteri.

18 Ex his Scripturæ teſtimonijs concluditur, quod vt vetus Teſtamentum ſit promiſſio certæ ſedis & regni politici, cum conditione Legis & ceremoniarum, ad hunc finem ordinata, vt in hoc certo populo naſceretur Meſſias, & conſeruaretur ibi memoria promiſſionis gratiæ, vſque ad aduentum Meſſiæ: ita nouum Teſtamentum eſt promiſsio remiſsionis peccatorum, iuſtitiæ, Spiritus ſancti, vitæ æternæ, propter Chriſtũ æternum Sacerdotem cũ conditione fidei & obedientię ex fide præſtandæ.

19 Vetus igitur Teſtamentum ſubſeruit nouo, ipſumque adumbrat: quare vt illud σκία, ita hoc εἰκὼν ab Apoſtolo nominatur. Omnia enim veteris Teſtamenti ſunt veluti quædam σκιογραφίαι noui Teſtamenti.

20 Cum ita proprijſsime, Apoſtolica & Prophetica phraſi, accipitur vetus Teſtamentũ: nequaquam complectitur promiſsiones gratiæ, quæ ad nouum Teſtamentum, ſicuti recte teſtatur Auguſtinus, referendæ ſunt.

21 Porro cum politia Moſis perierit, cum Aaronicum Sacerdotium cum omnibus ſuis ceremonijs, purgationi-

bus & sacrificijs desierit, breuiter cum vetus Testamentum per Christi aduentum sublatum, aut potius completum sit: iure quæritur de Decalogo, quæ pars Legis Mosaicæ fuit, num is quoque sit sublatus? Ad hanc quæstionem ita respondeo: Quatenus Decalogus est pars Legis Mosaicæ nos nequaquam obligat, sed quatenus æternam normam voluntatis Dei continet, perpetuo durat, sicuti etiam multa alia, quæ in Mose sunt naturalia.

22 Verum in eo, hoc est, in Decalogo, spectandus est duplex vsus, iuxta rationem duplicis status hominis. Nã si tempus hominis ante reuelationem Christi in homine, hoc est, ante iustificationem hominis per fidẽ Christi respicis, vt ipse homo vetus dicitur: ita Decalogus analogia quadam veteri Testamento subijci potest. Nam pædagogia quædam est ad Christum, hominem accusans & damnans, quod non habeat iustitiam quam requirit Lex. Vnde homo impellitur ad quærendum Christum, qui est finis Legis in iustitiam omni credenti. Hoc sensu Paulus Legem moralem nouo Testamento opponit 2. Corinth. 3. At si tempus hominis post reuelationem Christi in homine attendis, vt ipse homo nouus est effectus: ita Decalogus norma vitæ noui hominis est, quæ nunquam abolетur.

23 Ex his luce clarius apparet discrimen veteris & noui Testamenti. Nam si tempus respicis, vetus Testamentum præcedit reuelationem noui. Si subiectum attendis, eadem plane ratio est. Si Mediatores, illud per Mosen famulum, hoc per Dominum ipsum administratum est. Si dispensationis modum, illud vmbratile fuit, hoc ipsam rerum imaginem continet.

24 Vmbra fuit liberatio Israelis ex seruitute AEgypti, oppresso tyranno Pharaone: Veritas est liberatio populi ex seruitute peccati victo Diabolo. Vmbra fuit introductio Israelis carnalis in terram Canaan, & eiusdem occupatio: Veritas est introductio Israelis spiritualis in cœlum, eiusque hæreditaria possessio. Vmbra fuit Legis

latio

latio in monte Sina per Moſen: Veritas eſt verbum, quod prodijt de Sion per Chriſtum. Vmbra fuit Lex in tabulis lapideis ſcripta: Veritas eſt Lex Dei ſcripta in cordibus hominum digito Dei: Hoc eſt, non notitia ocioſa, ſed fiducia efficax, qua ſtatuimus & ſentimus Deum nobis eſſe propitium remiſſis peccatis, quaque excitantur in nobis motus congruentes Legi Dei. Atque hæc eſt inchoatio Decalogi. Vmbra fuit miniſterium mortis: Veritas eſt miniſterium Spiritus & vitæ. Breuiter, vmbræ ſunt Moſaica omnia Politia, Sacerdotium, purgationes, ſacrificia, &c. Veritas eſt Ieſus Chriſtus cum ſuis beneficijs.

25 Horum attenta conſideratio ſeruit imbecillitati noſtræ, & oſtendit vnam fuiſſe ſemper ſalutis conſequendæ rationem, videlicet, per fidem gratuitæ promiſsionis in Ieſu Chriſto.

26 Quare deteſtandi ſunt furores illorum, qui falſo imaginati ſunt triplicem ſalutis viam videlicet, per Legem Naturæ, per Legem Moſis, & per Legem Chriſti, ac ſi tria fuiſſent fœdera Dei ſubſtantia diuerſa.

CHRISTIANA LIbertas.

1 DOCTRINA de libertate Chriſtiana recte explicata vberrimam conſolationem continet: quare eius explicatio grata debet eſſe pijs mentibus.

2 Vt autem non, quaſi in limine, impingamus, procul ſeiungamus oportet ſomnia Iudæorum de regno Meſsiæ terreno, enthuſiaſmos Anabaptiſtarum de imperio Sanctorum in mundo ante extremum diem, & furores Libertinorum, qui libertatis prætextu ſe omni turpitudini proſtituunt.

3 Nam Epitheton Chriſtiana, differentiam facit, qua

hæc libertas, & a ciuili libertate, & ab aliarum sectarum ficta libertate, discernitur.

4 Deinde cum de Christiana libertate agimus, est etiam accurate discernendum inter libertatem personæ, & libertatem voluntatis. Vt enim huius distinctionis obseruatio, multum lucis adfert huic doctrinæ: ita eiusdé confusio, multos errores gignit, & disputationes infinitas parit. Quare de vtraque, hoc est, personæ & voluntatis libertate, ordine & distincte dicemus.

5 De libertate personæ Christus loquitur, cum ait: Si Filius vos liberauerit, vere liberi eritis.

6 Hoc dictum Christi manifeste docet, quod nemo sit vere liber sine Christo, vnde sequitur hanc libertatem non esse ciuilem aut politicam, sed multo augustiorem, nec esse carnalem, sed spiritualem.

7 Qualis autem hæc libertas personæ sit, partim ex collatione seruitutis spiritualis cui opponitur, partim ex manifestis oraculis Scripturæ intelligi potest.

8 Adam peccans factus est reus coram Deo, incurrit in iram Dei, obnoxius factus est morti æternæ, & amisso spiritu libertatis, tristissimo seruitutis iugo est pressus, an postea tales genuit filios, qualis fuit ipse pater, hoc est, seruos.

9 Est igitur spiritualis seruitus, propter peccatum esse reum iræ Dei, esse maledictum a Deo, esse obnoxium morti æternæ, & iugo seruitutis premi, adeoque seruum peccati esse.

10 Huic seruituti cum libertas spiritualis opponitur: necesse est vt sit liberatio a peccato, ab ira Dei, a maledictione, a morte æterna, & a spiritu seruitutis.

11 Nam vt Adam peccans coniecit nos in istam tristissimam seruitutem: ita Christus iustus nos in libertatem vindicauit, modo nos in eius fidem coniecerimus.

12 Si caussa huius liberationis quæritur, rectissime respondetur quod merito & efficacia Christi perficiatur.

13 Primum enim merito nos a peccato liberat Christus

ſtus qui factus eſt λύτρον pro nobis, & Ioannes dicit: Sanguis Chriſti purgat nos ab omni peccato. Merito nos liberat ab ira Dei, quia iram Dei pro nobis ſuſtinuit, iuxta illud: Erat Deus in Chriſto mundum ſibi reconcilians. Item, Hic eſt Filius meus ἐν ᾧ εὐδόκησα. Item, Merito nos a maledictione liberat, iuxta illud: Chriſtus redemit nos a maledictione Legis, factus pro nobis maledictum. Et merito nos a morte æterna vindicat, iuxta illud: Qui credit in ipſum non peribit, ſed habebit vitam æternam: vel, vt breuius dicam, merito obedientiæ crucis expiat peccatum: merito obedientiæ Legis imputat iuſtitiam ſuam omni credenti. Hæc beneficia ſæpe vno gratiæ vocabulo intelliguntur.

14 Deinde efficacia nos idem Chriſtus a Spiritu ſeruitutis liberat. Nam credentes donat Spiritu ſancto, qui libertatem adoptionis obſignat fidelium cordibus, & in eis accendit nouam lucem, & inchoat nouam obedientiam. Hoc Chriſti liberatoris beneficium, Donum per gratiam ab Apoſtolo nominatur.

15 Cum his duobus libertatis gradibus, quorum prior gratiæ vocabulo, poſterior doni appellatione ſignatur, coniunctus eſt tertius gradus poſt Chriſtum exhibitum, Liberatio a ritibus Moſaicis, quemadmodum docet Paulus in multis locis. Non enim Chriſtianus obnoxius eſt ritibus & ceremonijs Moſaicis. Nam illi vt vmbræ finem habuerunt adueniente Chriſto, & peracto λύτρῳ pro nobis.

16 Quartum libertatis gradum Paulus addit, Liberationem a traditionibus humanis, ne videlicet vllas traditiones humanas putemus ad ſalutem neceſſarias eſſe, vt debitum cultum. Quas tamen ordinis & εὐσχημονίας gratia ſeruare, ſi ſint piæ oportet.

17 Hanc libertatem offert Euangelium omnibus qui conuertuntur, cum prædicat pœnitentiam & remiſsionem peccatorum, in nomine Chriſti.

18 Ex his quæ hactenus expoſuimus, plenã definitio-

nem libertatis Christianæ, quæ inchoatur in hac vita, extruamus. Libertas Christiana est manumissio spiritualis parta per Christum, quam offert Euangelium in nomine Christi, qui vt merito suo credentes liberat a peccato, ira Dei, damnatione Legis, morte æterna, ritibus Mosaicis & humanis traditionibus, adeoque sua iustitia ornat: ita efficacia eosdem donat Spiritu sancto, qui & obsignat in ipsis libertatem adoptionis, & flectens eorum corda ad nouam obedientiam, inchoat in eis vitam æternam.

19 Hæc inchoata libertas personæ locum habet in hac vita per quam fit transitus ad plenam libertatem, qualis futura est post iudicium, quando deleto peccato, placata ira Dei, abolita morte, & sublatis omnibus calamitatibus donabimur æterna iustitia, & erimus conformes Deo in omni æternitate.

20 Hinc æstimari potest, quantus thesaurus Ecclesiæ Christi sit libertas Christiana, de qua frustra gloriantur, qui viuunt sine pœnitentia, & contra conscientiam peccatorum cœno se misere inuoluunt. Hi enim miserrimi serui sunt, iuxta dictum Christi: Qui facit peccatum, seruus est peccati.

21 Contra vero, qui retinent fidem & bonam conscientiam, militantes honestam militiam, iuste gloriari possunt se liberos esse. Nam vt Paulus ait: Nulla condemnatio est ijs qui sunt in Christo Iesu, & non secundũ carnem ambulant, sed secundũ Spiritum. Nã lex Spiritus vitæ in Christo liberauit me a Lege peccatis & mortis.

22 Hæc recte expensa confutant errores Iudæorum, Papistarum, Anabaptistarum, Libertinorum & aliarum sectarum omnium, quæ secus docent de libertate, quam offert Messias.

23 Iudæi dum somniant mundanum imperium Messiæ, contra dictum Christi, Regnũ meum non est de hoc mundo, de libertate Spiritus plane nihil intelligunt.

24 Papistæ etsi libertatẽ spiritualem agnoscunt: tamẽ ab

ab eius possessione homines abducunt, dum alia merita, & aliam satisfactionem pro peccato, quam solius Christi, hominibus obtrudunt.

25 Anabaptistæ nihilo meliores Iudæis sunt. Nam & illi fingunt libertatem externam, excusso ciuilis magistratus iugo, & somniant Christianos debere dominium in mundo obtinere, mille annos ante iudicium. Horum delirium paulatim sponte sua collabitur.

26 Libertini nostræ ætatis, prorsus a Diabolo deměntati, frenũ laxant cuiuis carnis lasciuiæ, vt sine vllo scrupulo, vnusquisque viuat suo arbitratu, Christianam libertatem definientes licentiam quiduis faciendi, sine omni honestatis & turpitudinis discrimine.

27 Hos beluinos fœtores qui non extreme odit, eum porcum esse, imo Diabolum potius quam hominem dixero.

28 His ergo erroribus de Christiana libertate profligatis, veram sententiam quam proposui amemus, ac caueamus ne vllis Satanæ imposturis circumuenti, Libertate quam in Christo habemus, excidamus, ac rursus in laqueos seruitutis incurramus, in certissimum animarum & corporum interitum.

29 Libertas voluntatis variat tempore. Nam alia est eius ratio ante conuersionem personæ, alia in cõuersione, alia post conuersionem, præsertim in actionibus salutaribus.

30 Ante conuersionem voluntas hominis sponte sua serua est, quantum ad actiones salutares attinet. Nã & iudicio aberrat & electione decipitur, & conatu succumbit, vt non queat nisi pro qualitate sua male velle, Rom. 3.

31 In conuersione Spiritus sanctus in verbo est efficax, & non solum mouet voluntatem, sed mouẽdo immutat, non pertinaciter se opponentem Spiritui sancto. Hoc ita esse & Scriptura attestatur, & Sanctorum experientia comprobat.

32 Post conuersionem in renatis voluntas est libera, non ex natura, sed ex gratia. Nam & mens illuminata est verbo & Spiritu, & voluntas est conu rsa ad Deum, & conatus iuuatur.

33 Verum quia magna in natura adhuc imbecillitas reliqua est, non potest hæc libertas perfectissima esse, sed habet sua incrementa, prout fides in corde crescit.

34 Cum Scholastici Doctores distinguunt inter liberum arbitrium naturale, & gratuitum, rectissime faciũt. Nam & liberum arbitrium naturale est rerum naturalium, quæ sunt hominum iudicio & electioni expositæ: ita liberum arbitrium gratuitum est, cum Deus in nobis operatur salutaria, vt cognoscere, velle & facere. Hoc habent soli renati, non natura, sed dono.

35 Vt gratuitum hoc liberum arbitrium est præstantius & perfectius naturali tantum (quale est in non renatis:) ita gratuito renatorum præstantius est, & perfectius liberum arbitrinm (etsi naturale est) Angelorum: & omnium præstantissimum & perfectissimum liberum arbitrium in Deo est. Nam huius natura perfectissima, & vis cognoscendi præstantissima cõiunctæ sunt cum omnipotentia & liberrima voluntate.

SCANDALVM.

1
VM Christus dicit: Necesse est venire scandala: &, væ homini per quem venit scandalum, non solum significat magna pericula fore Ecclesiæ a scandalis, sed etiam denunciat grauissimas pœnas scandalorum autoribus.

2 Verum quia non omnia scandala sunt vnius generis, nec omnia æquali reatu obstringunt, operæprecium est recte scandalorum genera distinguere & explicare.

3 Scriptura has voces vsurpat σκάνδαλον, πρόσκομμα & ἐγκοπήν. Scandalum propriissime significat tegillum in instru-

instrumentis, quibus capiuntur mures, vulpes, lupi, &c. Vnde Ecclesia nomen transtulit ad insidias seu tendiculas, quibus capiuntur homines veluti bestiæ tendiculis. Πρόσκομμα proprie est, cum in via aliquid obijcitur pedibus, in quod incurrens impingit aut cadit, vnde mala exempla veluti saxa quædam sunt in quæ incurrentes impingunt. Ἐγκοπὴ ipsa offensio est seu impactio.

4 Erit igitur scandalum generatim, quicquid alicui vel caussa vel occasio offensionis est. Hoc est, quicquid impedit quo minus inoffenso cursu pergamus in Lege Domini. Nam quæ ita offendunt, sunt veluti tendiculæ seu obices quibus in via Domini ad casum impellimur.

5 Bernhardus duplex scandalum facit, videlicet interius & exterius. Interius vocat, cum vetus homo offendiculum præbet nouo homini. De quo interpretatur dictum Domini, Matth. 5. Si oculus tuus dexter scandalizat te, erue illum, &c. Vbi per oculum, manum, & pedem, intelligit concupiscentias prauas, quæ sæpe nouũ hominem molestant, vt inoffenso cursu non pergat in via Domini. Exterius definit quod foris accedit, & præbet vel caussam vel occasionem ruinæ.

6 Hoc exterius scandalum de quo potissimum Theologi disputant est duplex, videlicet datum & acceptum. In vtroque duo spectanda sunt, scilicet materiale, hoc est, factum ipsum, & formale, hoc est, imitationis seu offensionis occasio, vnde scandali nomen est.

7 Datum scandalum est, cum aliquis efficacẽ caussam lapsus alicui dat seu præbet. Hoc, si materiale spectes, aut oritur ex facto per se malo, hoc est diserte prohibito Lege Dei: aut ex facto in se adiaphoro, sed intempestiue vel facto vel omisso, contra charitatis regulam. In illo, duplex peccatum: in hoc, simplex est.

8 De priori genere loquitur Christus ad Petrum: Vade post me Satana, scandalo es mihi. Etsi enim Christus non impegit: tamen dictum Petri reuera offendebat, & potuit infirmis occasio esse ruinæ. Fuit ergo dictum

Petri actiuum & datum ſcandalum, etſi paſſiue Chriſtus non impegit.

9 Hoc ſcandali genus datum malo exemplo, hoc eſt, actionibus vel omiſſionibus pugnãtibus cum Lege Dei, omnes quibus ſalus curæ eſt, non ſecus quam infernum ipſum cauere debent.

10 Hoc, eſt illud ſcandalum quod tam multis præbet occaſionem præcipitij in æternam mortem. Huic omnes hæreſes, omnia flagitia. Breuiter, quicquid aduerſatur dilectioni Dei & dilectioni proximi, ſubijcitur.

11 Autoribus huius ſcandali Chriſtus θρηνῶδες illud ἐπίφθεγμα væ accinit: & addit melius eſſe homini illi, vt alligata mola aſinaria collo eius, ſubmergatur in profũdum maris.

12 Variat & hoc genus ſcandali pro perſonarũ differentijs. Nam ſi datur a perſona quæ verſatur in mundi theatro, & in aliqua dignitate eſt conſtituta, magis nocet exemplum, & pluribus ruinam adfert, quam ſi priuatam vitam ageret, aut alioqui obſcura eſſet perſona. Vt enim quo ingentius fuerit ſaxum cadens ab alta rupe, eo plura fragmenta facit: ita quo dignior fuerit perſona, & in ſublimiori dignitatis culmine conſtituta, eo plures in lapſum ſecum trahit cum cadit: quare & maiorem pœnam meretur. Vt Dauid ob adulterium grauius punitur, quam obſcurus ciuis.

13 De poſteriori genere loquitur Paulus, cum inquit: Si eſca ſcandalizat fratrem meum, non veſcar carnibus in æternum, ne fratrem meum ſcandalizem. Non enim vult Paulus cum offenſione proximi, vel vti rebus adiaphoris, vel abſtinere ab earum vſu.

14 Verum hic triplex hominum genus conſiderandum eſt. Quidam enim ſunt docti Chriſtianam libertatem: ideo firmi habentur: his non eſt ſcandalo factum adiaphorum: ſed potius gaudio & conſolationi. Nam ex mutua firmitudine in negotijs pietatis non parum gaudent vere pij. Quidam ſunt obſtinati & indociles, quales fuere

fuere Pharisæi, de quibus regula Christi notanda est: Sinite eos quia cæci sunt & duces cæcorum. Quidam sunt infirmi & veluti pusilli in schola Christi. Horum ratio habenda est in vsu Adiaphororum. Nam qui cum scandalo talium, hoc est, infirmorum vtitur rebus adiaphoris, charitatis legem violat, & fidem Christi abijcit.

15 Bernhardus hoc etiam comprobat: Non omnium (inquit) scandala æqua lance sunt pendenda. Aliter namque accipienda sunt pusillorum, aliter Pharisæorum scandala. Illorum quippe scandalum de ignorantia: horum vero de malitia descendit. Illi scandalizantur quia veritatem nesciunt: hi quia veritatem oderunt.

16 Apostolus duo considerari vult in rebus & actionibus medijs, videlicet factum & fidem. Factum liberū vult esse, si caret scandalo: alioqui non. Fidem semper approbat.

17 Acceptum scandalum est, quod homines sibi accipiunt, vel ex aliorum recte factis, vel ex alijs rebus quibuscunque.

18 Sed hoc variat. Nam aliud est hominum sapientū extra Ecclesiam, aliud hypocritarum in externo cœtu Ecclesiæ: aliud piorum, sed infirmorum, in Ecclesia.

19 Mundi sapientes offenduntur. Primum infirma specie Christi. Deinde absurditate doctrinæ, quam tradit Ecclesia. Nos (inquit Paulus) prædicamus Christum crucifixum, Iudæis quidem scandalum, Græcis vero stultitiam. Tum mole ærumnarum, quæ comitātur professionem Euangelij. Præterea dilatione promissionis aduentus Domini.

20 Horum scandalum contemnendum est forti & inuicto animo, & sequenda est regula Hieronymi, qui ita ait: Dimittendum est propter scandalum, omne quod potest prætermitti salua triplici veritate, scilicet vitæ, iustitiæ, & doctrinæ, & Bernhardus pie dicit: Melius est vt scandalum oriatur, quam vt veritas relinquatur.

21 Hypocritæ, mortua Ecclesiæ membra, quia operi-

bus ſuis nituntur, doctrina iuſtitiæ offenduntur, & vita piorum contemnentium hypocriſin: horum ſcandalum vt abominatio ſpernendum eſt.

22 Infirmi in Eccleſia accipiunt ſcandalum a florenti impiorum fortuna, & proſpero rerum ſucceſſu. Vnde Dauid Pſal. 73. Mei pene moti ſunt pedes, pene effuſi ſunt greſſus mei, quia zelo ardebam ſuper iniquos, pacem impiorum videns, in miſeria hominum non ſunt, & cum hominibus non affliguntur. Ideo tenuit eos ſuperbia: operti ſunt violētia tanquam veſte, &c. Et paulo poſt ſubiungit: Ergo fruſtra mundaui cor meum, & laui in innocentia manus meas.

23 Sed quid hic infirmi facient? Hoc Dauid præclare docet in eodem Pſalmo, cum inquit: Cogitabam, inquit, vt ſcirem hoc, ſed difficile erat in oculis meis, donec veni in ſanctuarium Dei, & animaduerterem in nouiſſima eorum.

24 Hic Dauid duo requirit in infirmis, qui offenduntur proſperitate impiorum. Primum vult nos introire in ſanctuarium Dei. Deinde iubet nos in nouiſſima impiorum animaduertere.

25 Sanctuarium Dei eſt Eccleſia, cui commendata eſt ſapientia illa arcana, de conſilio & voluntate Dei. Hæc ſapientia, nos ita erudire poteſt, modo dociles nos præbuerimus, vt facile, contemta proſperitate impiorum, credamus inuiſibilia, ſperemus promiſſa, amemus Deū, atque illi adhærentes, dicamus cum Pſalmiſta: Mihi adhærere Deo bonum eſt, poſui in Deo Domino ſpem meam, vt annunciem omnia opera eius.

26 Animaduertere nouiſſima impiorum eſt cōferre finem triſtiſſimum impiorum, cum lętiſsima cataſtrophe piorum. Vt enim impij morte hanc vitam commutātes, rapiuntur ad æternum exitium: ita pij in media morte ſentientes præſentiam Dei, ducatu angelorum, ex præſentis vitæ miſerijs migrant in æternam vitam.

27 Hæc cū pij cogitant, deſinunt æmulari in malignātibus,

tibus, inuidereque iniquitatem facientibus: & sperant in Domino, & faciunt bonum, scientes hæreditatem suam in cœlis repositam esse.

28 Hoc cum sanctus Iob cogitaret, fortuna impiorũ contemta, in medijs ærumnis in hanc vocem erupit: Scio quod redemtor meus viuat, & in nouissimo die resurrecturus sim.

29 Hinc exitum piorum & impiorum commendat nobis Dominus, propositis exemplis purpurati Epulonis & vlcerati Lazari: quorum illum luctus excepit sempiternus: hunc angelorũ chorus in cœlum subuexit, vbi æternum beatus viuet.

30 Finis omnium quæ hactenus a nobis proposita sunt, est, vt animis nostris verbo Dei confirmatis, & moribus nostris ad normam Legis diuinæ compositis, simus synceri & ἀπρόσκοποι in diem Christi, pleni fructibus iustitiæ, qui fiunt per Christum Iesum in gloriam & laudem Dei.

CRVX.

1 QVONIAM Ecclesia Dei semper subiecta est cruci in hac vita, necessarium est recte institui pios de cruce: ne fracti crucis scãdalo, abijciant confessionem: id quod, proh dolor! multis accidisse certum est.

2 Nominamus autem crucem, quamuis afflictionem, qua vel tota Ecclesia premitur: vel singula eius membra, vel castigantur vel probantur: siue id in corpore, siue in animo fiat.

3 Vt autem distinctius de hac re dicamus, quatuor ordine exponemus. Primum caussas crucis recitabimus. Deinde discrimina crucis piorum & supplicij impiorũ, colligemus. Tum quo animo pijs crux sit ferenda, indicabimus. Postremo vnde consolationes sub cruce petẽdæ sint, aperiemus.

4 Causæ crucis, cum in nobis ipsis, tum extra nos quærendæ sunt.

5 In nobis ipsis tres caussæ crucis sunt manifestæ, quorum prima est peccatum in nobis habitans. Secunda, concupiscentia quæuis inde pullulans. Tertia, quotidianus lapsus, quem peccatum inhabitans, per suas concupiscentias, gignit & producit in conspectum.

6 Hæ tres caussæ sub genere culpæ ponuntur, quæ culpa quia violat Legem Dei, iuste cruce reprimitur & castigatur.

7 Extra nos caussæ crucis sunt quatuor. Nunc enim Satanas Ecclesiam molestat: Nunc membra Diaboli eandem cruciant: Nunc benignissimus Pater castigat: Nunc obiecta in cuiusque vocatione perplexitas & difficultas, peturbat.

8 Diabolus hostis humani generis & præcipue Ecclesiæ, circumiens vt Leo rugiens, quærit quem deuoret, hoc est, molitur Ecclesiæ interitum, mendacio & homicidio. Id quod & primi parentes experti sunt, & tota posteritas eorum omnibus temporibus experta est, & experietur vsque ad extremum diem.

9 Membra Satanæ, vt sunt Sycophantæ, tyranni, hypocritæ & flagitiosi, non parum molestant Ecclesiam.

10 Sycophantæ sunt qui de sapientia sua gloriantes doctrinæ Ecclesiæ insidiantur. Hi sunt vel extra visibilé Ecclesiam, & manifeste totam Ecclesiæ doctrinam abijciunt, & derident vt stultam, quales sunt Mahometistæ, Iudæi indurati, & aliæ profanæ gentes, quæ Christi nomen aduersantur: vel in Ecclesia sunt visibili & volunt Christiani appellari. Hi non totam doctrinam, sed nunc hanc partem nunc illam, vel deprauant, vel prorsus abijciunt. Hos hæreticos appellamus.

11 Tyranni a Sycophantis & Sophistis excitati, bella Ecclesiæ Dei mouent, & violenta manu conantur Ecclesiam opprimere. Sed non eodem modo. Quidam enim aperte nomen Christi detestantur, atque ideo pios perse-

perſequuntur, vt Turca, Saraceni, & aliæ profanæ gẽtes. Quidam Chriſti nomen ſe magnifacere ſimulant, ſed tamen ſanguine Sanctorum, curſum Euangelij occludere moliuntur, quorum anteſignanus eſt Papa, hoc eſt, Antichriſtus ille, de quo prædictum eſt ab Apoſtolo, 2. Theſſ. 2. Huic militant multi principes, quidam errore, quidam malitia.

12 Hypocritæ ficta religione ſua, non paruam moleſtiam Eccleſiæ inferunt. In horum numero ſunt Monachi, Moniales, Canonici, Vicarij, Sacrificuli, non quidem omnes, ſed eos tantũ intelligo, qui Papæ caſtra ſequuntur, & abdomini ſuo potius quam Domino ſeruiunt.

13 Flagitioſi ſunt, quos Græci ἀλάστορας vocant. Horum cauſſa, præſertim cum in caſtris Eccleſiæ tanquam ciues Eccleſiæ deliteſcunt; multum affligitur Eccleſia, vt hiſtoriæ & experientia docet. Vnius Achan ſcelere, exarſit ira Dei in populum. Facinus Roboam, multis fuit exitio. Stuprum vxoris Leuitæ, plurimis, etiam pijs, ceſſit in perniciem corporum & fortunarum.

14 Quod autem innocentes ſæpe affligantur propter paucorum flagitia, etiam homines ſapientes extra Eccleſiam, norunt. Sophocles refert propter Oedipi inceſtum, Thebanum regnum fuiſſe peſte vexatum. Homerus propter abreptam ſacerdotis filiam, magnam Græci exercitus partem deletam eſſe, teſtatur. Heſiodus interdum vnius ob noxam totam Rempublicam affligi affirmat.

15 Inter cauſſas crucis externas, tertium locum tribuimus benigniſſimo cœleſtis patris conſilio & paternæ voluntati. Hic enim ſæpe alienum opus facit, vt faciat ſuum, ho c eſt, occidit & mortificat, vt viuificet & ſaluet.

16 Eſt ergo vtrumque ſpectandum diligenter, quando Deus cruce caſtigat Eccleſiam, videlicet iudicium & miſericordia. Iudicium eſt, quod propter peccata noſtra punimur. Ideo Dominus ait: Noli peccare, ne quid dete-

rius tibi accidat. Misericordia est, quod punit vt côuertat, iuxta illud Pauli 1. Cor. 11. Cum iudicamur, a Domino corripimur, ne cum hoc mundo damnemur.

17 Cum his congruit Augustini dictum Psal. 98 Cum blandiris, pater es, cum cædis pater es: blandiris ne deficiam, cædis ne peream.

18 Vt ergo Mirrha acris & amara est, & tamen sanat vulnera: ita Crux, etsi carni insuauis est: tamen temperata fide nequaquam exitialis, sed salutaris existit.

19 Quarto loco inter externas caussas crucis, sequitur difficultas quæ in cuiusque vocatione obijcitur. Nulla enim est vocatio tam exigua, quin habeat suam molestiam adiunctam, modo quis non fraudulenter faciat opus Domini.

20 Hoc quam verum sit conspicitur in regimine domestico: In gubernatione politica: In administratione Ecclesiastica, vt taceam de omnibus alijs vocationis generibus.

21 Secundum quod proposui, fuit de discrimine crucis piorum, & supplicij impiorum.

22 Est autem hoc discrimen potissimum colligendum ex his quinque, videlicet, ex causis efficientibus, finibus, effectibus, tempore & loco.

23 Si caussas efficientes respicis, quas vocant προκαταρκτικὰς, Deus pios paterna virga ex paterno amore castigat. Impios vero & inemendabiles, flagello iræ & furoris sui premit. Illos igitur, vt pater: hos, vt iudex punit.

24 Si fines respicis, pios punit Deus in ipsorum bonum: impios qui emendari & conuerti nolunt, in interitum eorum: hoc est, pios quidem punit, vt cruce probentur: impios vero, vt vel cruce resipiscant, vel dignis supplicijs coerceantur.

25 Effectus quoque variant. Pij, vt Iob, Dominum benedicunt sub cruce: Impij fremunt aduersus Deum & tristantur: Pij erudiuntur, Impij confunduntur: Pij probantur,

bantur, Impij perturbantur: Pij patientia sub cruce discunt & inuocant, Impij impatientia victi desperant.

26 In tempore quoque permagnum est discrimé. Pij ad breue tempus, vt postea cum Christo glorificentur: Impij perpetuo malo inuoluuntur, quorum præsens afflictio præludium est suppliciorum æternorum.

27 In loco quoque differunt crux piorum, & impiorum pœna. Nam pij in hoc mundo tantum erudiuntur. Impiorum ignis nunquam extinguetur.

28 Tertium membrum nostræ partitionis fuit, quonam animo pijs ferenda sit crux: id quod paucissimis verbis exponi potest.

29 Pij hominis animus sub cruce in hunc modum erit compositus. Primum omnium renunciabit veteri homini & eius concupiscentijs, vt tanquam noua creatura in Christo, non amplius iuxta carnis, sed iuxta Spiritus & noui hominis imperium viuat. Secundo, fides vera prælucere debet in omnibus ærumnis, videlicet probris & cruciatibus. Hæc fides quia nititur merito & intercessione Christi, facile victrix euadet. Tertio, quicquid iam mali euenerit, accipiendum est, tanquam ex manu optimi patris. Quarto, præsenti cruce vtendum tãquam auxiliari pharmaco contra omnes animi morbos, superbiam, philautiam, petulantiam carnis, &c. Quinto, Cruce excitabitur pius, ad strenue currendum in proposito salutis stadio, per prædicationem Dei, inuocationem & alia pietatis exercitia.

30 Etsi autem ex his quartum quod in principio proposuimus, colligi potest, videlicet, vnde pius consolationes sub cruce petat: tamen prodest ad hæc capita consolationis respicere. Primum cogitet pius in se peccatum puniri, vnde excitetur ad pœnitentiam. Secundo, finis intueatur, cur Deus vult Ecclesiam sub cruce esse. Tertio, historia piorum, qui cruce probati sunt, cogitetur: & præcipue Filij Dei. Quarto, cogitetur necessitas obedientiæ. Quinto, præsentia Dei erigatur animus, qui

dicit: Sum tecum in tribulatione. Sexto, concipiatur fiducia promissæ liberationis gloriosæ. Septimo, Conferatur presens afflictio cum futura gloria. Octauo, Dignitas crucis attendatur. Nam hac ratione olim glorificandi filij Dei, declarantur conformes imaginis filij Dei vnigeniti.

MAGISTRATVS.

QVIA & Solomon dicit absque Magistratu ruere populum, ibique salutem esse vbi multa sunt consilia: & experientia docet fieri non posse vt incolumis sit humana societas sine Magistratu: decet profecto omnes, quibus pietas est cordi, recte de Magistratu sentire, ne cum profanis hominibus, in contemtum ordinationis diuinæ obripiantur, in contumeliam Dei, & in propriam corporum & animarum perniciem.

2 Vt autem hanc de Magistratu doctrinam distinctius explicemus, quinque nobis excutienda videntur: quorum primum est, vnde & quid sit Magistratus. Secũdum, quænam sint cõditiones legitimi Magistratus. Tertium, quod officium, quique fines administrationis politicæ. Quartum, quodnam ius Magistratus in subditos, & in illorum bona. Quintum, quidnam Magistratui debeant subditi.

3 Tota Scriptura docet, & Paulus disertis verbis affirmat Magistratum a Deo esse. Non est, inquit, potestas nisi a Deo. Quæ vero sunt potestates, a Deo sunt ordinatæ.

4 Hęc diui Pauli assertio, quæ cum tota Scriptura cõsentit, de imperio ipso Magistratusque dignitate intelligenda est, non autem de confusione, quæ sæpe in Imperijs propter scelera hominum exoritur.

5 Etsi igitur Deus, Neronis imperium constituit: tamen eius scelera abominatur & punit.

6 Cum

6 Cum ſcitur quod Magiſtratus ſit a Deo, definitio quoque Apoſtolica eſt tenenda: videlicet, quod Magiſtratus ſit ordinatio Dei, ſubditis in bonum, hoc eſt, vt honorentur boni, & puniantur mali, pro delictorum ratione: idque in hunc finem, vt quieta ſit & tranquilla humana ſocietas, Deo ſeruiens.

7 Secundum partitionis noſtræ membrum, eſt de cõditionibus legitimi Magiſtratus, quæ Exod. 12. quatuor recenſentur: quæ ſunt, Pietas, Sapientia, Veracitas, & Odium auaritiæ. Vbi enim hæ conditiones in magiſtratu inueniuntur, ſalutaris eſt gubernatio. Contra, vbi vel aliquæ deſiderantur, moleſta & infelix eſt adminiſtratio.

8 Impia igitur vox fuit profani Tyranni: Sanctitas, Pietas, Fides, priuata bona ſunt, qua iuuat Reges eant.

9 Pietas quæ requiritur in Magiſtratu, caput eſt felicis gubernationis. Monet enim vt magiſtratus in omnibus cauſſis ad Deum reſpiciat, caueatque ne quid committat, quo illum offendat.

10 Hinc eſt quod Ieremias de Ioſia loquens, dixerit ipſum pauperis cauſſam iudicaſſe, eo quod Dominum cognouerit.

11 Sapientia in pio principe gubernat actiones, ne ſophiſtica vſitata in iudicijs circumuentus, peruertat iudicium, ac iniuſtitię, iuſtitiæ laruam induat. Præterea etiam Sapientia efficit, vt iudex flectat legem ad cauſſam, non cauſſam ad legem.

12 Veracitas efficit ne Magiſtratus iudicaturus falſas legum interpretationes admittat, quæ poſtea in præiudicia raptæ, paulatim omnem æquitatem peruertunt.

13 Odium auaritiæ ſynceritatem in iudicando confirmat. Vbi enim iudices ſunt nummarij, actum eſt de æquitate. Nam ſi perſonæ acceptio corruptio eſt iudicij, vt nulli ſit æquitati locus: profecto auaritia efficit, vt iudex potius perſonam, quam cauſſam intueatur.

14 Vbicunque itaq. hæ quatur conditiones in guber-

natoribus incorrupte adſunt, adminiſtratur regnum in ſanctitate, vt Sapiens loquitur.

15 Tertium membrum, quod in partitione propoſuimus, eſt de officio Magiſtratus. Hoc Magiſtratus officium in genere, eſt vt ſit cuſtos Legis vtriuſque videlicet, diuinæ & humanæ.

16 Legis diuinæ cuſtos eſt. Primum, quando exemplo Dauidis, Ioſiæ, Ezechiæ, Theodoſij, Ioannis Friderici ducis Saxoniæ, Chriſtiani III. Regis Daniæ, &c. tollit idolatriam & idolatriæ occaſiones. Secundo, quando veram religionem proponit, conſeruat, & propagat. Tertio, quando Scholas erigit, docentes & diſcentes fouet. Quarto, cũ alijs ipſe pietatis norma eſt. Recte enim a Claudiano dictum eſt: Regis ad exemplum, totus cõponitur orbis. Quinto, cum religioſa diſciplina cauet, ne quis pateat aditus ad corrumpendam doctrinam, & ad inficiendos mores.

17 Cuſtos legis humanæ eſt, quando iudicia diligenter exercet, diſciplinam grauiter tuetur, populi vtilitatibus conſulit, Statuum omnium & ordinum iuſtam harmoniam conſeruat, & foris fortiter depellit hoſtes.

18 Etſi autem arduum opus eſt, cuſtodem eſſe vtriuſque legis, Diuinæ & humanæ: tamen cum fides prælucet, & verus affectus ſentitur erga omnia Reipublicæ membra, difficultas non erit maxima.

19 Nam vt fides recta ad Deum oculos conuertit in omni neceſſitate, vnde omnis felicitas in gubernatione dependet: ita verus affectus erga Rempublicam facit, vt quæ grauiſſima per ſe ſunt, facilia æſtimentur.

20 Qualis autem affectus eſſe debeat principis erga ſuos, monet Homerus, cum principẽ appellat ἤπιον πατέρα. Et Xenophon in Hierone particulatim idem explicat, hiſce verbis: Νόμιζε τὴν μὲν πατρίδα οἶκον, τοὺς δὲ πολίτας ἑταίρους, τοὺς δὲ φίλους τέκνα σεαυτοῦ, τοὺς δὲ παῖδας ὥσπερ τὴν σὴν ψυχὴν, καὶ τούτους πάντας πειρῶ νικᾶν εὖ ποιῶν.

21 Quartum partitionis noſtræ membrum quærit de Iure

de Iure Magiſtratus, cum in ſubditos ipſos, tum in ſubditorum bona. Nam hic etiam frequenter grauia errata incidunt.

22 Quid autem de hoc iure ſentiendum ſit ſine errore, & vſitata adulatione τῶν κερκόπων ex regula Xenophōtis ſciri poteſt: Μέτρον δ᾽ αὐτῷ οὐχ ἡ ψυχὴ, ἀλλ᾽ ὁ νόμος ἐστί.

23 Ex hac regula concludo tantum Iuris Magiſtratū habere in ſubditos & ſubditorum bona, quātum Leges conſentientes Decalogo & legi naturæ, illi tribuunt.

24 Quantum igitur ad ſubditos attinet, ius Magiſtratus eſt iuxta quartum Decalogi præceptum, imperare ſubditis neceſſaria officia, cum ad publicam incolumitatem, tum ad ſingulorum commoda facientia.

25 Cum itaque publica incolumitas conſeruari non poteſt, ſine defenſione ab externis hoſtibus, habet Magiſtratus ius vocandi ſubditos ad bella, vt armis tranquillitas paretur, & defendatur.

26 Et quia corpus integrum nequaquam conſiſtere poteſt, niſi ſingula membra ſuum munus fideliter obeāt: Magiſtratus ius habet cogendi quemlibet in ſuo ordine & ſtatu, vt officium faciat, & puniendi eos qui contumaces inueniuntur.

27 Quantum autem ad bona ſubditorum attinet, Magiſtratus non habet ius ſimpliciter inuolandi nec in publica, nec in Eccleſiaſtica, nec in priuata bona.

28 Si ad publica bona reſpicis, nefas eſt vt vnus ad ſe rapiat, quod eſt commune multis. Si ad Eccleſiaſtica, ſacrilegium eſt transferre ad pompam & voluptates, quod deſtinatum eſt pietati, hoc eſt, docentibus, diſcentibus, pijs pauperibus, ſtructuræ templorum & aliarum domorum ſpectantium ad Eccleſiaſticam Rempub. Si ad priuata, manifeſtum latrocinium eſt, & rapina, quæ non erit inulta: ſicuti clare docet hiſtoria Achab & Naboth.

29 Etſi autem ius in bona ſubditorum non habet Magiſtratus ſimpliciter: tamen ius habet exigendi tributa:

ordinaria quidem, semper: extraordinaria vero, quando hoc postulat ingruens aliqua necessitas.

30 Sæpe enim accidit vt propter maiora pericula deuitanda, propter hostes externos arcendos, & alias quascunque necessitates, extraordinarijs tributis indigeat Magistratus: quæ vt ipse exigendi ius habet: ita diuino mandato obligantur subditi, ad soluendum.

31 Reliquum est postremum nostræ partionis membrum, de analogo officio subditorum erga Magistratum: quod sane vna voce honoris in Decalogo signatur.

32 Quia autem hic honor non debet pugnare cum præceptis Dei, recte dicit Polycarpus: Magistratui honor tribuendus est, qui non est religioni contrarius.

33 Porro partes legitimi honoris Magistratui debiti sunt plures, quarum prima est statuere statum Superiorum, diuinam ordinationem esse, quam Deus vult nos magnifacere. Secunda, libenter se subijcere potestati maiorum iuxta regulam. Tertia, vera storga Superiores complecti. Quarta, reuereri eos tanquam vicarios Dei, ipsius imaginem gestantes. Quinta, obedire in honestis & licitis, hoc est, in omnibus quæ non faciunt subditos impios. Vt si Magistratus iuberet te auream statuam adorare. Tum enim exemplum Danielis sequi deberes. Idem est de similibus iudicium. Sexta, gratitudinem & beneuolentiam omni officiorum genere declarare. Septima, errata maiorum, vel pia ἐπιεικείᾳ tegere vel prudenti dissimulatione præterire, vel moderatis consilijs & admonitionibus corrigere. Octaua, ex consilio Pauli pro ipsis orare.

LEGES ET IVDICIA.

1 AGNAE sunt laudes legum ciuilium etiam apud Philosophos & Oratores. Vt corpora nostra (ait Cicero) sine mente: sic ciuitas sine lege suis partibus, vt neruis, sanguine, & membris, vti non potest.

2 Fieri

2 Fieri enim nequit, vt societas humana incolumis conseruetur, nisi sint gubernatores & rectores disciplinæ politicæ. Hæc autem disciplina vt exerceatur iuxta certas legum regulas, necesse est.

3 Vt enim nulla familia salua esse potest, sine Oeconomica disciplina: ita politica societas prorsus collabitur, sine imperandi & prohibendi autoritate, quæ honestarum Legum executrix est.

4 Vt autem Leges recte & sine errore constituantur, duo in ipsis requiruntur, videlicet, Ratio & Autoritas.

5 Ratio hæc, aliunde peti non debet, quam ex duobus, videlicet, ex naturæ Lege (cuius Epitome est Decalogus) & ex fine Legis.

6 In natura ipsa, sunt semina quædam iusti & honesti, præterea iudicium, quo iusta & honesta iniustis & turpibus præferantur. Hæc semina & hoc iudicium confirmantur voce Dei, hoc est, Decalogo.

7 Finis Legis esse debet, vt iustitiæ norma homines retineantur in officio, & inter se iustitiæ neruis veluti colligantur: Vt & incolumis sit societas, & Deus in societate sancta & iusta colatur. Atque hoc est quod Cicero ait: Salus populi suprema Lex esto.

8 Nam tum demum est Respublica, & bona hominũ inter se societas, cum bene ac iuste geritur. Geritur autem bene & iuste, cum iuxta iustitiæ normas, hoc est, Leges viuitur, quarum vltimus scopus est salus populi & gloria Dei.

9 Autoritas, quam in Legum sanctione requiro, etiam in duobus consistit, videlicet, vt Lex feratur a legitimo Magistratu, ac publico approbetur consensu.

10 Cum Leges hoc pacto extruuntur e Lege naturæ, & feruntur a legitimo Magistratu, & approbantur publico consensu, obligant conscientias subditorum, vel ad obedientiam vel ad pœnam: idque non solum apud homines, sed etiam coram Dei tribunali.

11 Verum si Leges aberrant a ratione, & non ordi-

nantur ad verum finem, vim Legum non habent, sed vincula potius Tyrannica sunt censenda.

12 Sunt autem huiusmodi Tyrannica vincula duplicia: Aut enim sunt onera iniusta, quibus premuntur subditi immodice: Aut sunt decreta impia quibus mandatur aliquid fieri contra honestatem naturæ & Deum. In illis obedientiam debemus, in his minime. Nam hic autoritas superioris Magistratus, videlicet Dei, excusat. Oportet enim magis Deo obedire quam hominibus. Quēadmodum Socrates ex Philosophia, & Petrus ex verbo Dei, recte responderunt.

13 Vt autem honestæ Leges legitime latæ, sint salutares Reipublicæ & diuturnæ futuræ, requiruntur duo, videlicet, vt ipsi Legumlatores & principes sint veluti viuę quædam Leges, vt qui vita exprimant, quod Legibus statuerunt. Nam vt cupiditatibus principum & vitijs infici solet ciuitas: sic emendari & corrigi continentia. Vt & Claudianus testatur cum ait: Regis ad exemplum totus componitur orbis. Deinde requiritur vt sint νομοφύλακες, qui facta hominum obseruant & ad Leges reuocant, vt boni honorentur & mali puniantur.

14 Lycurgus ideo recte affirmat, non satis esse Leges esse bonas, & esse iudices ordinatos, nisi etiam sint qui hominum facta ad Leges reuocant, vt nocentes iuxta Leges plectantur, & alij sint incolumes.

15 Apud Græcos igitur hoc officium fuit νομοφυλάκων, vt Leges quæ per νομοθέτας positæ erant, conseruarent disciplina iusta.

16 Nam vbi Legum non fit executio, veniunt & Legumlatores in contemtum, & Leges vilescunt, & scelera augentur. iuxta illud Solomonis: Quia non cito fiunt iudicia contra malefacta, æstuant hominum corda ad scelerate faciendum.

17 Atque ideo recte dictum est a Zaleuco Locrensium Legislatore: Leges esse similes aranearum telis, vbi cura seruandarum legum deest, in quibus musca & culex hæ-

reat,

reat, ſed veſpa, diſſipata tela, auolet.

18 Porro in hac νομοφυλακίᾳ æqualitas, æquitas, maturitas, ſpectentur.

19 AEqualitas facit ne det veniam coruo & vexet cēſura columbum. Hæc enim æqualitas poſtulat vt ſit proportio pœnæ & commiſſi contra Leges, eaque Arithmetica ſine reſpectu perſonarum.

20 Porro hæc æqualitas partim in facti qualitate, partim in perſonæ conditione poſita eſt. Fraus a plebeio homine, & a perſona conſtituta in dignitate, fungentique præclaro munere, commiſſa. Si qualitatem facti reſpicis, ſimilis ratio eſt. Verum quia conditio perſonarum eſt diuerſa, quæ vel extenuat vel exaggerat ſcelus, æqualitas poſtulat, vt plebeius mitius: in dignitate conſtitutus, grauius puniatur.

21 Neque tamen hic perſonarum ſit reſpectus ſimpliciter: ſed grauitatis cauſſæ ratio habetur, quam prudens iudex perſpicit.

22 AEquitas, quam Græci ἐπιείκειαν vocant, eſt cum propter certas circumſtantias a rigore Legis, & non a ſententia Legiſlatoris diſceditur.

23 Eſt autem hæc æquitas duplex, videlicet ciuilis, quam ius appellant: & naturalis, quæ ingenita eſt a natura animis bene ſentientium & iudicantium: qua nihil cum ſit melius, idcirco bonum nominatur.

24 Vt autem iudex non intempeſtiue vtatur ἐπιεικείᾳ prodeſt, vt ad hæc tria reſpiciat, Legem, Sontem, & Populum.

25 Cum Legem reſpicit, primum cauebit, ne indulgentia intempeſtiua, Legis autoritas minuatur, eleuetur & vileſcat. Deinde prudenter inquirat Legis extremam voluntatem, quæ ſane non vult perniciem ciuium, ſed emendationem potius, cum conſeruatione totius corporis.

26 In Sonte conſiderandū eſt, qualis ſit ipſe, qualeque delictum perpetratum, & an nocere poſſit exemplum.

27 In Populo duo cauenda ſunt. Primum, ne lenitatis exemplum pariat peccato patrocinium. Deinde, ne cum damno & periculo ſocietatis humanæ parcatur reo. Nam tum melius eſt vt pereat vnus, quam vnitas.

28 Ex his concluditur hæc de æquitate regula. Quando Legis voluntas admittit ἐπιείκειαν, & reus emendari ſine duriori pœna poteſt, & populus non redditur deterior exemplo: poteſt Magiſtratus clementiori ſententia vti, ac reo ſupplici emendationis ſpe parcere.

29 Maturitas, & opportunitatem quærit, & moram frangit. Illa facit ne quid intempeſtiue & non debito modo fiat. Hæc occurrit initijs, ne vnius flagitium ſerius punitum multis ſit occaſio petulantis contumaciæ aduerſus Leges & iudices.

30 Impunitas enim ſcelerum multos inuitat ad peccandum. Peccantium multitudo, pabulum eſt omnis generis flagitiorum.

31 Cæterum, quia Anabaptiſtæ ex nonnullis Scripturæ dictis perperam intellectis, conantur tollere actiones forenſes, atque adeo ipſas Leges & iudices: ſciendum eſt quid pius animus tuto ſequi poſſit.

32 Solomon, Prouerb. 25. ait: Age cauſſam, de qua eſt controuerſia inter te & proximum tuum, & arcanum alterius noli reuelare, ne contumelia afficiat te auditor, & infamia nunquam a te recedat.

33 Hoc dictum Sapientis oſtendit litigationem forenſem licitam eſſe, imo præceptum. Verum quid ſit ab ea excludendum monet. Vult vt partes inter ſe diſceptent de cauſſa controuerſa, ſed amotis præſtigijs Sophiſmatum, & Sycophantiarum. Vult frenari cupiditatem & proprium dolorem.

34 Nam qui omiſſa cauſſa, in aduerſarium fertur, limites iuſti actoris excedit, ac ſibi ipſi infamiam inurit. Siquidem affectibus indulgens, ſæpe male agendo, bonam cauſſam corrumpit.

35 Cum hac Solomonis ſententia non pugnat Paulus,

lus, cum vult pios potius sustinere iniuriam, quam eam persequi in iudicio. Nam cum addit, Coram incredulis, significat non malum per se esse persequi suam caussam, sed propter scandalum: neque Christus cum prohibet vindictam. Nam damnat tantum vltionis cupiditatem, quæ tendit in malum eius, de quo petitur vindicta.

36 Nam qui eo affectu petit vindictam, vt is qui priuatim offendit pereat, accersit sibi ipsi diuinam vindictam, iuxta dictum Syracidæ: Cupidum vindictæ vltio manet a Domino, & peccata eius sedulo conseruabit.

37 Distinguatur igitur diligenter & recte, inter vindictam licitam, & non licitam.

38 Qui patitur iniuriam, licite petit defensionem a Magistratu, tantum hoc spectans vt quiete sibi viuere liceat. Verum Magistratus qui exercet iudicium Dei, & non hominis, debet iuxta leges coercere petulantiam eius qui iniuriam facit, & hæc vindicta dicitur publica, & Dei vindicta.

39 Sine hac publica vindicta, actum est de Legibus & tranquillitate societatis humanæ. Quare Paulus Magistratui gladium datum esse dicit, vt sit terrori malis operibus, & vindex ad iram.

40 Verum si exacerbato animo quæris non tam defensionem tui, quam oppressionem aduersarij, aut etiam si sine legitima cognitione, tuus ipsius iudex & vindex velis esse, tua vindicta illicita est & damnanda.

CONIVGALE IMperium.

1 CVM omnis Oeconomica administratio cernatur in ijs qui imperant, & in ijs qui parent, necesse est vt hinc petatur differentia œconomicæ societatis & administrationis.

2 Nunc autem, vel maritus imperat & vxor paret, vel

pater imperat & liberi parent, vel herus imperat & serui parent.

3 Hinc concluditur Oeconomicum imperium esse triplex, videlicet Coniugale, Patrium & Herile.

4 Neque his obstat, quod primogenitorum ius quoddam & autoritas fuerit olim in reliquos fratres eiusdem familiæ: & procuratorum seu τῶν ἐπιτρόπων sit potestas in reliquos eiusdem familiæ seruos.

5 Nam nos hic loquimur de ea oeconomica administratione, quæ ἀνυπεύθυνος a Platone dicitur & non continetur sub alia, vt pars eius.

6 Prima harum societatum, coniugalis, est imperium ἀνυπεύθυνον, quo maritus imperat, & vxor paret iuxta rectam rationem, Leges ciuiles & diuinas.

7 Hæc societas coniugalis, omnibus statibus hominũ concessa, vniusque viri & fœminæ legitima copulatio, conseruatur recta imperandi scientia, legitima parendi alacritate, & promtitudine, vtrinque reddendi τὰ ἴσα seu τὰ αὐτὰ, vt Paulus loquitur, hoc est, si analoga officia sibi mutuo præstiterint maritus & vxor.

8 Porro recta imperandi scientia in marito, posita est in timore Dei, in cogitatione iugi communis, in affectione mariti erga vxorem, iuxta voluntatem Dei, in recta officiorum partitione, in noticia finium coniugalis societatis.

9 Timorem Dei ideo primo loco requiro, non solum quia est ἀμάχητος, verumetiam quia vt solus nos in obseruantia mandatorum Dei, & in omni sancta vocatione, continet: ita nisi quis se in timore Domini studiose continuerit, cito euertitur domus eius. Debet ergo summa & prima & regula in Oeconomica administratione timor Dei esse.

10 Secundo, cogitetur commune iugum, videlicet, quod vir & fœmina eodem quasi iugo iuncti sunt, ex quo hæc societas dicitur coniugium, & ipse maritus & vxor coniuges.

11 Huius iugi vinculum eſt, quo coniuges per beneuolentiam & fidem ad omne vitę conſortium, diuinique & humani iuris communionem conſociantur atque conſtringuntur.

12 Hoc qui ſerio cogitat, non imperat vxori vt beluę, ſed vt compari ſeu συζύγῳ: idque in timore Dei, qui autor eſt huius iugi.

13 Affectio mariti erga vxorem indicatur in coniugij primi inſtitutione, in Sanctorum exemplis, & paſſim in Propheticis & Apoſtolicis ſcriptis: vt taceam pulcherrima dicta ſapientum, extructa ex Lege naturæ.

14 Alia animalia fecit Deus duplicia, ſcilicet maſculum & fœminam: hominem autem fecit vnum, & ex illo ſunt omnes & ſinguli procreati, vt ſcilicet, vnitatem pacis & concordiæ commendaret in homine: idque maxime in coniugio.

15 Cum Adæ parenti noſtro non inueniretur adiutor coram eo, immiſit Deus ſoporem in Adam, cumque obdormiuiſſet, tulit vnam de coſtis eius, & repleuit carnem pro ea, & adduxit eam ad Adam, dixitque Adam, hæc vere os de oſſibus meis & caro de carne mea, hæc vocabitur iſcha, quoniam de viro ſumta eſt: quamobrem relinquet homo patrem & matrem ſuam, & adhærebit vxori ſuæ, & erunt duo in carnem vnam.

16 Hæc inſtitutio docet qualis affectus debeat eſſe mariti erga vxorem. Maritus & vxor ſunt vna caro, hoc eſt vnus homo, non quidem ſubſtantia, ſed affectu. Quare par eſt, vt maritus ſit affectus erga vxorem ſuam tanquam erga ſeipſum, & eam foueat ac diligat, tanquam proprium corpus.

17 Sanctorum exempla plurima ſunt quæ nobis hunc dilectionis affectum mariti erga vxorem commendāt, vt Abrahæ, Tobiæ, Dauidis & plurimorum aliorum, quæ decet maritos pios imitari.

18 Dicta Scripturæ multa commendant maritis dilectionem erga vxores. Ephe. 6. Mariti diligite vxores

proprias, vt Christus dilexit Ecclesiam. Item, Sic debent diligere proprias vxores mariti, tanquam propria corpora. Qui diligit vxorem suam, seipsum diligit. Col. 3. Mariti diligite vxores, & ne sitis amari erga ipsas.

19 Sapientum, vt Philosophorum & Poetarum, dicta prætereo, quale est illud Homeri: Qui bonus & prudens est, is & diligit & magnificat propriam coniugem. Et illud Phocylidis: Dilige vxorem tuam. Quid enim suauius? quid melius?

20 Hæc dilectio, quam in maritis requiro erga vxores, excludit acerbitatem, tegit incidentia errata, non violentia & rumpentia coniugij fœdus, multa ἐπιεικείᾳ mitigat, sub iugo communi subleuat.

21 Recta officiorum partitio etiam pars est scientiæ coniugalis. Mariti enim est iusto labore victum & sibi & vxori quærere, tueri vxorem, non imperare vxori labores isti sexui non conuenientes.

22 Fines coniugij plures sunt. Clemens Alexandrinus duos ponit, ad quos reliqui referri possunt: dicit fœminam viro datam esse, vt sit βοηθὸς τῆς γεννήσεως καὶ τῆς οἰκουρίας.

23 Ex Scripturis hi fines colligi possunt. 1. procreatio & educatio sobolis. 2. societas vitæ domestica & mutuũ auxilium. 3. Ecclesia domestica. 4. castitas, qua vitatur omnis impuritas contra sextum præceptum. 5. conseruatio Ecclesiæ, politiæ, & familiæ, per successionem liberorum in locum parentum, quem finem & Plato, etsi Ethnicus, agnouit.

24 Si quis huc addit sextum finem, videlicet, quod coniugium institutum est, vt sit quoddam mysterium arcanæ copulæ & amoris Christi & Ecclesiæ, non repugno, modo inde non faciat Sacramentum noui Testamenti.

25 Deinde conseruatur coniugalis societas legitima parendi alacritate, videlicet cũ vxores maritis ex dilectione subiectæ sunt, & ea quæ requirit officij ratio præstant.

26 Est enim ordo naturalis in hominibus, vt seruiant fœminæ viris. Nam natura postulat, vt maiori seruiat minor.

27 Hæc parendi ratio in duobus potissimum videtur sita videlicet in ornatu & φιλεργίᾳ.

28 De ornatu Syracides ait: Vxor verecunda & fidelis grata est, duplici cōmendatione cumulata. Hæc enim duo sunt maxima mulieris ornamenta, verecundia & fides: quarum illa cauet omnem in dictis & factis turpitudinem, in primis autem mariti offensionem: hæc, in rebus commissis creditisque versatur.

29 Paulus commendat in pijs matronis tria ornamenta, Decentem amictum, verecundiam & temperantiam.

30 Amictum decentem seu conuenientem requirit: Vt enim non vult fœminam sordidatam esse: ita nec meretricio cultu, sed eo habitu, qui animum optime compositum testetur.

31 Verecundia est, qua omne turpe & dictu & factu fugit, ne maritum vlla turpitudine offendat.

32 Temperantia, σωφροσύνη, modestiam, castitatem, sobrietatem, & pudicitiam continet.

33 Φιλεργία seu industria diligentiam adiunctam habet, laboremque facile suscipit.

34 Hæc industria grata est propter oportunitatem rerum domesticarum, in quibus acquirendis, conseruandis, augendis, mulier industria diligens & laboriosa, plurimum potest.

35 Adhæc confirmatur societas coniugalis, promtitudine vtrinque reddendi τὰ ἴσα, hoc est, si maritus & vxor rite sibi inuicem præstiterint analoga officia.

36 Hæc officia tum demum præstari possunt, quando animi vero timore Dei, & mutuo amore deuincti sunt & copulati.

PATRIVM IMPERIVM.

1 SECVNDVM Imperium oeconomicum est patrium, videlicet cum parentes imperant & liberi parent.

2 In hoc imperio spectandum est quid parentes liberis, & quid vicissim liberi debeant parentibus. Nam mutuis officijs conseruatur hæc parentum & liberorum societas.

3 Paulus Ephes. 6. paucis indicat officia parentum erga liberos, cum inquit: Vos parentes nolite prouocare ad iram filios vestros, sed educate eos in disciplina & admonitione Domini.

4 Hoc præceptum Apostoli docet & quid parentes vitare in patrio imperio, & quid suis liberis præstare debeant, modo rite velint suo fungi officio.

5 Primum enim cauendum monet, ne nimis seuere & aspere tractent suos liberos. Durior enim tractatio, in qua nulla relucet paterna storga, plurima habet incommoda. Nam & liberos reddit pusillanimos & stupidos, & paulatim odium instillat teneris mentibus aduersus parentes. Vnde contumacia & rebellio nascitur, vt vbi tandem velis lenior esse, frustra labores.

6 At vbi paternum imperium exercetur recte, ibi autoritas quidem in timore & obsequendi studio, εὐστοργία vero in amore & alacritate placendi parentibus, pueros retinet.

7 Recte quidem dicit Siracides: Qui suum diligit filium, crebro ei admouet flagella, vt in postremis vitæ suæ diebus gaudeat. Sed vult hanc castigationem dilectione temperatam esse.

8 Vt enim blanda patrum segnes facit indulgentia natos: ita prudens educatio & iustum imperium dilectione temperatum, liberos frugi efficit.

9 Quid autem liberis suis debeant præstare parentes, breuiter monet Apostolus, cum ait: Educate illos in disciplina

ciplina & admonitione Domini. Hic tria requirit Apostolus a pijs parentibus, quæ præstabunt suis liberis, videlicet, educationem, disciplinam & admonitionem.

10 Ad educationem liberorum obligantur parentes, Lege naturæ, mandato Dei, omnium hominum iure communi, & legibus ciuilibus.

11 Deinde requirit disciplinam, qua vt instituuntur nati in rerum piarum & honestarum cognitione: ita humani & comes redduntur: quo ipsorum prudens conuersatio & parẽtibus ipsis sit honori, & reipublicæ vtilis.

12 Tertio loco requirit Apostolus admonitionem Domini, qua pueris veluti in animum ponunt, & ingerunt quid facto opus sit. Vult enim Apostolus, vt illa teneris mentibus asiduis monitionibus, instillentur quæ Domini sunt, hoc est, quæ ad veram pietatem & timorẽ Domini faciunt. Deinde etiam, vt adhibeantur artibus discendis, ad quas natura videantur maxime idonei: idque vt & sibi victum honeste quærant, & sint vtiles suo loco in Ecclesia & politia.

13 Parentes qui hæc officia negligunt, in naturam peccant, Deum horribiliter offendunt, (cuius vice funguntur in educandis liberis) liberos proprios perdunt, & in Ecclesiam & politiam sunt crudeles. Quare & maledicti iuxta illud Prophetæ: Maledictus qui facit opus Domini fraudulenter.

14 Quid vicissim liberi debeant parentibus, idem Paulus docet repetens Legem Dei: Honora patrem & matrem tuam, vt bene sit tibi, & sis longæuus in terra.

15 Syracides 3. ait: Tam factis, quam dictis, patrem matremque honora, vt ab hominibus ad te benedictio perueniat. Vult Sapiens orationis reuerentiam cum cæteris vitæ officijs necessarijs atque honorificis coniunctam esse, vt liberi ea tum dicant tum faciant, in quibus ipsorum reuerentia erga parentes reluceat.

16 Verum liberi qui hunc honorem non tribuunt parentibus, in naturam & in Deum horribiliter peccant,

Huc illud Siracidæ: Quam infamis est desertor patris, & maledictus a Domino, qui mouet indignationem matri suæ.

HERILE IMPERIVM.

1 TERTIVM Imperium œconomicum, est herile, in quo herus imperat, & serui parent.

2 Scientiam imperandi seruis tradit Paulus Ephes. 6. hisce verbis: Et vos Domini eadem facite seruis, remittentes minas, scientes quod & vester ipsorum Dominus est in cœlis, & personarum acceptio apud Deum non est. Col. 4. Domini quod iustū est & æqualitatem seruis præbete.

3 Hæc Pauli testimonia quinque continent spectanda in herili imperio. Horum primum est, quod liceat homini Christiano vti seruorum operibus. Secundum, quod domini Christiani debeant oculis fidei intueri suos seruos, & cogitare se & ipsos esse conseruos Dei. Tertiū ex secundo sequitur, quod debeāt placide illos tractare, non aspere, aut Tyrannice. Quartum, vt reddant τὰ αὐτὰ seu iustum & æqualitatem, hoc est iure analogo compēsent mercede & beneficentia illorum labores. Quintum, cum dicit apud Deum personarum acceptionem nō esse, monet dominos de pœnis in quas incurrent, si tyrannice seruos suos tractauerint.

4 Idem Apostolus seruis hanc regulam præscribit. Ephes. 6. Serui obedite dominis vestris carnalibus cum timore & tremore, & in simplicitate cordis vestri, tanquam Domino, non ad oculum seruientes, quasi hominibus placentes, sed tanquam serui Christi, facientes voluntatem Dei cum beneuolentia seruientes Domino, & non hominibus. Col. 3. Serui obedite per omnia dominis carnalibus, non ad oculum seruientes quasi hominibus placētes, sed in simplicitate cordis timētes. Quodcunque

cunque facitis ex animo operamini tanquam Domino.

5 Hæc Pauli dicta præſcribunt ſeruis iuſtam parendi dominis ſuis rationem. Primo loco requirit in ſeruis timorem Dei, ſine quo nullum officium recte præſtari poteſt, nec a dominis nec a ſeruis. Secundo, requirit in ſeruis ſimplicitatem: qua nequitia πανουργία ſeruilis, cōtumax rebellio & reſpōſatrix audacia expellitur. Tertio, requirit obediēdi alacritatem in ſeruilibus officijs. Quarto regulam obedientiæ tradit cum iubet ſeruos obedire Dominis tanquam Chriſto, Quare vult vt Chriſtiani ſerui in omnibus actionibus ſuis ad mandatum Dei reſpiciant. Poſtremo magnifice ſeruorum obedientiam ornat, cum ipſa Deo præſtari pronunciat.

6 Verum ſerui qui hanc ſuam parendi regulam negligunt, plerunq. puniuntur ægeſtate in ſenectute, vt taceā maledictionem in quam ſua contumacia iuſte incurrunt.

DIVITIAE.

1 IN primis Monachorum error deteſtandus eſt, qui perfectionem Chriſtianam poſuerunt in mendicitate, & diuites omnes extra perfectionis ſtatum eſſe falſo ſtatuerunt.

2 Nam neque diuitiæ, neque paupertas, per ſe, aliquem meliorem aut deteriorem faciunt. Quare recte ille apud Terentium, diuitias neque in bonis neque in malis numerat, ſed tales dicit eſſe, quales ſunt ij, qui illis vtuntur. Idem plane iudicium eſt de paupertate ſeu mendicitate.

3 Si quis ergo bene vtitur diuitijs, bonæ cenſentur: Contra vero, ſi male, malæ culpa vtentis ſunt.

4 Hinc recte Plato diuitias cæcas eſſe pronunciat ſine prudentia: acutum autem cernere, cum prudentiam ſequuntur. Et ſapiens: Diuitiæ ſunt bonæ ei, in quo non eſt peccatum, & paupertas mala in ore impij. Et Ber-

nhardus. Crimen non est in rebus, sed in vsu agentis. Item, nec diuiti obsunt opes, si eis bene vtatur: nec pauperem ægestas commendabilem facit, si inter inopiam sordes peccati non caueat.

5 Proinde constanter teneatur hæc regula, Quod neque diuitiæ, (loquor autem de terrenis diuitijs) neque paupertas seu mendicitas, per se, hominem coram Deo commendabilem reddant.

6 Cum igitur diuitiæ a Domino dicantur spinæ, & ab Apostolo laqueus, non ad rerum naturam, sed ad abusum referendum est. Nam multi diuites, suis diuitijs male vtuntur, & inde fiunt petulantes, & superbi ac pugnaces, atque ita in alios contumeliosi & iniurij, iuxta dictum Græcorum, πλοῦτος ὕβριν τίκτει.

7 Ne ergo pijs diuitiæ fiant vel spinæ, vel laqueus, sed instrumenta potius multarum virtutum, in gloriam Dei, & multorum vtilitatem: tria sunt in diuitijs spectanda, videlicet iusta acquisitio, pia possessio, ac prudens administratio. De his tribus ordine dicemus.

8 Quantum itaque ad iustam acquisitionem diuitiarum attinet, sex sequentes regulæ teneantur.

9 Prima, Summa cura & præcipua, in tota vita, & omni actione nostra, sit salutis animæ nostræ, iuxta Domini dictum: Quærite primum regnum Dei & iustitiam eius.

10 Secunda, Quia hæc vita opus habet adminiculis, iuxta ordinationem Dei, quæri possunt facultates, licetque ijs quæ ad victum cultumque necessaria sunt quærendis operam dare. Hæc regula confirmatur non solum promissione diuina. Deus enim pie laborantibus benedictionem promittit: verumetiam multorum Sanctorum exemplis, qui amplissimis sua industria partis diuitijs, abundarunt.

11 Tertia, Sit labor noster in legitima vocatione legitimus, vt bona conscientia gloriari possimus, nos in vllius fraudem nihil egisse.

12 Quarta, Absint malæ artes, quibus facultates aliorum ad nos auare trahamus: absint fallaciæ & fraudes in contractibus.

13 Quinta, Omnibus contractibus, approbatis a gubernatoribus sapientibus, libere vtamur.

14 Sexta, Lucrum, quod proficiscitur, nobis laborantibus, ex benedictione Dei, capiamus tanquam ex manu Dei, fructumque laboris nostri tanquam iustam mercedem, percipiamus cum gratiarum actione.

15 Partas his vijs diuitias, vt pie possideamus summa cura adhibenda est. Nam nisi pie possideris, quod iuste acquisitum est, tibi ipsi laqueum ad interitum parasti.

16 Hic proinde regula Dauidis obseruetur: Si diuitię affluant, nolite cor apponere, hoc est, nolite fiduciam collocare in diuitijs, sunt enim incertæ.

17 Hæc regula Dauidis vult, vt animus noster non sit affixus diuitijs: vult vt non metiamur felicitatem fallaci diuitiarum mensura: vult vt non efferamur superbe aduersus tenuiores.

18 Quicunque ergo pius esse velit, abijciat fiduciam diuitiarum: ne sibi in laqueos vertantur: ne sibi intercludant aditum regni cœlorum. Sit spes firma in solo Deo, siue augeantur, siue minuantur, siue auferantur diuitiæ. Retineatur verus thesaurus Iesus Christus. Qui enim hunc habet, vere diues est, etiamsi cum Lazaro mendicet panem.

19 Hic affectus in Paulo Apostolo fuit, qui ita de se ait: noui & humilis esse, & abundare, hoc est, paupertate, contemtu, & ærumnis pressus, non frangor animo, sed submitto me voluntati Dei, & constanter perfero aduersæ fortunæ seuitiam. In felici rerum successu minime superbio, sed in timore Dei, cum gratiarum actione, præsentibus bonis vtor.

20 Hoc suum exemplum vult omnibus pijs commendatum Apostolus. Nam summa ars piorum est, nec aduersis frangi, nec prosperis efferri.

21 Verum huius artis principia duo sunt, videlicet, viua fides, & verus timor Dei. Fides enim facit, ne in aduersis succumbamus. Timor Dei nos reprimit, ne in prosperis efferamur. Vtrumque principium inuocatione Dei fulcitur & conseruatur.

22 Cum in hunc modum animus diuitis compositus est, debet de prudenti administratione suarum diuitiarũ cogitare, vt rectus & legitimus sit diuitiarum vsus.

23 Etsi autem laudanda est sententia Xenophontis, qui vsum diuitiarum triplicem facit: (Primam partem cultui diuino tribuit. Secundam amicis indigentibus. Tertiam conseruationi & ornamento Reipublicæ, in qua quis viuit) tamen nos verbo Dei edocti, distinctius paulo & clarius ostẽdemus pium & verum diuitiarum vsum, qui in quatuor positus est.

24 Primus ergo & principalis diuitiarum vsus esse debet, vt seruiant conseruandæ religioni, & propagandæ gloriæ Dei.

25 Hic vsus confirmatur, ex fine hominis. Homo enim primum conditus, & deinde regenitus est per Spiritum sanctum, vt Deum glorificet. Proinde quicquid bonorum habet homo, ad istum suæ creationis & reparationis finem referre debet.

26 Hic multi, misere inescati cupiditate habendi, horribiliter peccant. Sunt enim diuites, qui nihil prorsus conferunt ad conseruandum verbi ministerium. Sunt qui rapiunt scelerate, quæ diuino cultui a maioribus nostris destinata sunt. Sunt qui diuitijs suis augent potentiam Tyrannorum ad opprimendam Ecclesiam, & abolendam religionem; quibus præstaret si nunquam nati fuissent. Nam illorum portio, tandem erit cum Diabolo cuius satellites sunt.

27 Pius ergo cui contigere facultates in hoc mundo, intueatur finem creationis & regenerationis suæ: & partem suarum facultatum conferat in hunc vsum, vt Dei gloriam ornet, ac verã religionẽ suis opibus promoueat.

28 Proponat sibi pius piorum hominum, vt Dauidis, Iosiæ, Ezechiæ, Constantini, Theodosij, item multorum honestorum nobilium & ciuium, aliorumque exempla, quorum hæc præcipua cura fuit, pro ratione facultatum ornare gloriam Dei, iuuare docentes & discentes religionem, conseruare Scholas, & honesta Scholarum priuilegia, defendere Doctores pietatis, contra sæuitiam & iniuriam Tyrannorum, quibus nihil dulcius est, quam varias artes & vias excogitare, quibus opprimere possunt docentes & discentes. Horum Tyrannorum vicem toto pectore doleo. Nam reproba sua mente magis magisque se immergunt in gehennam.

29 Secundus vsus diuitiarum verus & legitimus esse debet, vt eas respub. in quibus viuimus, iuuemus & ornemus pro nostrarum facultatum modulo.

30 Hanc ob caussam tributa imponuntur, vt illis tanquam neruis contineatur respublica, hoc est, vt sint ornamenta pacis, subsidia belli legitimi, & premia eorum, qui Reipublicæ præsunt.

31 Hic non parum peccant duo hominum genera. Sunt enim quidam, qui tametsi abundant facultatibus: tamen cum aliquid erogandum est in vsum Reipublicæ, hoc vafre reijciunt in miseram plebeculam, quæ vltra vires & facultates conferre quæ petuntur, cogitur. Qui autem hoc faciunt, suo reseruantur iudicio.

32 Sunt etiam forte, qui non contenti ordinarijs redditibus, nouas exactiones subditis imponunt, qui non tam furti, quam sacrilegii rei, coram Dei tribunali, sistuntur.

33 Verum hoc intelligi cupio prudenter. Nam hic discerno inter tempora pacis, & belli. Tempore pacis sit contentus Magistratus ordinarijs redditibus, ne in Deũ peccet. Tempore belli, corpora & facultates, subditi suo magistratui, debent. Verum hic piam prudentiam moderatricem esse oportet.

34 Tertius vsus rectus & legitimus diuitiarum est, vt

quilibet pro ratione suæ personæ statum suum tueatur, honeste viuat, ac suam familiam alat atque defendat.

35 Verum hic cauenda sunt duo vitia, sordes & prodigalitas. Sordes sunt indignæ pio homine. Prodigalitas effundit temere facultates: sæpe in splendorem, statui minime conuenientem.

36 Pius nobilis tueatur suum statum, relinquat principibus suam magnificentiam. Honestus ciuis relinquat nobilibus suum splendorem. Doctor pietatis in Scholis & templis, modeste tueatur suum statum, sine thrasonico fastu. Breuiter, quilibet, quod suæ personæ cõueniat, cogitet.

37 Quartus & postremus vsus rectus & legitimus diuitiarum sit, vt diuites afficiantur egenorum calamitate, eosque subleuent suis facultatibus.

38 Nam hoc consilio Deus absque omni dubio vult in medio nostri esse pauperes & egenos, vt exploret, & qua simus erga ipsius mandatum obediendi promtitudine, & quo simus affectu erga filij Dei membra.

39 Quare non sine caussa in extremo die prouocabit Dominus ad opera misericordiæ, tanquam ad testes fidei & timoris Dei. Esuriui, inquit, & dedistis mihi cibũ, sitiui, & dedistis mihi potum, hospes eram, & collegistis me.

40 Cur autem tanti faciat opera misericordiæ Dominus, ostendit cum ait: Amen dico vobis, quatenus fecistis vni ex istis fratribus meis, mihi fecistis, & quatenus non fecistis vni ex istis minimis, nec mihi fecistis.

41 Huiusmodi verum & rectum diuitiarum vsum, duo præter spiritualia præmia, consequuntur: stabilitas bonorũ, & illustris beneficiorum cõmemoratio in cœtu piorum, quæ est summa gloria. Ita enim Sapiens ait: Itaque eius bona constabilientur, eiusque beneficia in cœtu Sanctorum commemorabuntur. Et Psalmus: Dispersit, dedit pauperibus, iustitia eius manet in seculum seculi. Hoc est, perpetuo in hominum memoria durat.

42 At

42 At quanta mala concomitantur iniustam acquisitionem, & profanum abusum diuitiarum, nemo oratione explicare poterit. Summa tamen huc redit, quod conscientia scelerum, & metu iudicij diuini tandē prostrati miserrime suas opes sint relicturi, vel hæredibus suis in laqueum, vel alienis, & plerunque hostibus. Atque ita tandem, suo magno malo, discunt vanam fuisse spem, quā collocarunt in diuitijs, vero & viuo Dei posthabito. Nam fieri non potest, vt simul & Mammonæ & Deo vero seruias.

CVRA.

1 T nulla maior pestis est veri cultus Dei, quam ethnica & profana cura & solicitudo: ita summus cultus Dei est, cum vnusquisque solicite ambulat coram Deo in vocatione sua.

2 Est itaque operæprecium, vt pij recte instituantur, ne nimium vel in dexteram partem deflectant, omnem curam abijcientes: vel in sinistram, ethnica & profana cura tabescentes.

3 Est autem triplex cura. Quædam enim est necessaria & sancta. Quædam ethnica & profana. Quædam ex vtroque genere mixta.

4 Necessaria & sancta solicitudo est pars officij Christiani hominis, quæ nobis & mandato Dei, & multis illustribus exemplis commendatur.

5 Paulus enim Rom. 12. ait: Qui præest, in solicitudine præsit. 1. Timoth. 5. Si quis suorum, & maxime domesticorum, curam non habet, fidem abnegauit, & est infideli deterior.

6 Exempla huius sanctæ curæ, Sacra historia plurima suppeditat, vt Noe, Abrahæ, Isaac, Iacob, Ioseph, Mosis, Iudicum, Regum, Ducum, Prophetarum, Sacerdotum, &c.

7 Breuiter, vera pietas consistere nequit, nisi hæc sancta cura adsit, cum in communi piorum omnium, tum in singulorum vocatione & officio.

8 Pius proinde rex, pro suo regno & subditis, pius paterfamilias, pro sua domo, vxore & liberis, pius Euãgelij minister, pro commissa sibi Ecclesia, & quilibet pro seipso, sanctam solicitudinem habere debet.

9 Vt autem sancta hæc cura certis limitibus claudatur, in ea spectanda sunt quatuor, videlicet, mandatum Dei, fides, finis, & modus.

10 Mandatum Dei est quo præcipitur hęc sancta cura. Hoc mandatum iubet, vt Deum, proximum, & nos ipsos intueamur. Vult enim Deus, vt coram se solicite ambulemus, Vult vt proximos pia cura foueamus, Vult vt nostræ salutis & vocationis rationem habeamus.

11 Fides ideo requiritur, quia nihil sine fide recte fieri aut Deo placere potest. Deinde fides est veluti regula huius sanctæ curæ. Nam nisi ad hanc regulam moderemur curam nostram, sancta esse non potest.

12 Finis principalis debet esse gloria Dei, cui alij plures subordinentur, vt status cuiusque incolumitas, Conseruatio oeconomiarum & Politiarũ, Ecclesiæ ædificatio. Hi omnes gloriæ Dei destinentur.

13 Modus sanctæ curæ hic esse debet, vt pius in omnibus actionibus se voluntati Dei subijciat, a quo nõ solum successus petendus est, verumetiam, si parum labor noster votis responderit, ipsius tamen beneplacito nos submittamus.

14 Quod autem Deus non semper sinat, vt votis nostris omnia respondeant (sæpe enim frustra videmur vel summam curam adhibuisse, sæpe preces nostræ videntur contemni) in caussa est dilectio Dei erga nos. Ea est enim nostra imbecillitas, vt in rebus prosperis facile vincamur a vana gloria, partem saltem nostri successus nobis ipsis ascribentes: sicut scribitur de Iosia, qui cum roboratus esset, cor ipsius in interitum eleuatum est.

est. Et Ezechias in afflictione iustus fuit: in prosperitate, a vana gloria est victus.

15 Episcopi Romani in paupertate & persecutione sanctissimi fuere: at successores in diuitijs, splendore, & prospero rerum successu, obliti sunt Dei, & ex pastoribus versi sunt in lupos.

16 Ecclesia sub tyrannis sancta erat: postea ex fauore Imperatorum facta est remissior. Verissimum est enim dictum Prophetæ: Afflictio dabit illis intellectum.

17 Quapropter singulari arte opus est, ne rerum prosperitate abutamur in nostram ipsorum perniciem. Atque ob eam caussam, Deus paterno consilio, & singulari dilectione facit, vt nos interdum asperioribus flagellis cohibeat, ne ferociores facti, iugum obedientiæ abijciamus. Nescit enim mens hominis seruare modum, rebus sublata secundis.

18 Mala & profana solicitudo, quæ & ethnica dicitur, & Matth. 13. suffocans: Solicitudo, inquit, seculi huius, & seductio diuitiarum, suffocat sermonem, vt non ferat fructum.

19 Nascitur autem hæc profana solicitudo ex diffidẽtia & ignorantia prouidentiæ diuinæ, & prohibetur sæpe verbo Dei. Matth. 6. Nolite soliciti esse in crastinum, 1. Petr. 6. Omnem curam proijcientes in illum.

20 Hæc profana cura, in caussa, in fine, & in modo, longissime aberrat a sancta & pia solicitudine. In caussa: quia oritur a diffidentia & ignorantia. In fine: quia præsentis vitæ securitatem & trãquillitatem tantum spectat. In modo: dum iustum modum & mensuram transgreditur, mundana cœlestibus, peritura æternis, saluti animæ tranquillitatem corporis, præponens. Non enim se subijcit voluntati Dei: sed potius fremit aduersus Deum, irascitur Deo, quando omnia ex voto non succedunt.

21 Mixta solicitudo est, qua curamus quidem, quæ officij nostri sunt: sed modum non seruamus. Sæpe

enim propter innatam in nobis intemperantiam, in officium Dei ſacrilege irrumpimus. Vt cum Paterfamilias, recte quidem ſecundum mandatum inſtituit familiam, liberos curat, quærit victum, &c. ſed non recte laborem & curam partitur. Labor quidē, cum ſancta cura in vocatione requiritur: ſed euentus Deo commendandus eſt, cauendumque ne trepidatio aut nimia anxietas ad impatientiam & profanitatem impellat.

22 Quare hic opus eſt precatione, aduerſus ſolicitudinis tentationem, qua noſtra vota Deo commēdemus, vt ipſe nos laborantes adiuuet & euentum gubernet.

PERFECTIO CHRIſtiana.

1 CVM tota Scriptura, teſte Apoſtolo, eo pertinet, vt perfectus ſit homo Dei, ad omne opus bonum inſtructus: huc nonnulla de perfectione Chriſtiana, ad quam omnia quæ hactenus diſputauimus, tanquam ad finem ſeu ſcopum referenda ſunt, adijciam.

2 Omnium primum ſtatuendum eſt diſcrimen inter perfectionem duplicem piorum. Nam alia eſt perfectio piorum in præſenti vita: alia erit in futura.

3 Perfectio piorum in præſenti vita, non æſtimanda eſt ex perfectione ſeu impletione Legis: ſed ex imputatione diuina, cordis rectitudine, & alacritate obediendi Deo, qualis in omnibus vere pijs exiſtit.

4 Monachi inſulſe definiunt perfectionem Chriſtianam eſſe, abdicare diuitias, & paupertatem ſpontaneā amplecti.

5 Etſi autem Dominus Matth. 19. iuueni, a quo interrogatus erat de modo conſequendi vitam æternam, dicit: Si vis perfectus eſſe, vade, vende tuas poſſeſſiones & da pauperibus, & habebis theſaurum in cœlis, & veni & ſequere me: tamen non recte ex perſonali mandato,

constituunt generalem regulam, & ex singulari facto vniuersalem definitionem: præsertim cum exceptiones sint manifestæ.

6 Nam Noe, Abraham, Dauid, & multi alij, perfecti in Scriptura dicuntur: qui tamen suas facultates non abiecerunt, sed eis, vt plurimarum virtutum instrumentis, recte vsi sunt.

7 Non ergo dictum Domini ad iuuenem, accommodandum est in specie ad generalem definitionem: sed in genere tantum. Nam si iuuenis iste secutus fuisset Christum, & anteposuisset obedientiam erga ipsum suis diuitijs, vere fuisset perfectus. Proinde omnis, qui ex fide Christi anteponit obedientiam erga ipsum omnibus rebus charissimis in hac vita, perfectus recte dicitur.

8 Abraham iustus fide promissionis, iubetur a Domino, filium suum vnigenitum, quem diligebat, Isaac mactare in holocaustum. Hic quia Abraham anteponit obedientiam erga Deum filio, quo nihil erat illi dulcius in vita, nihil carius, pronunciatur perfectus.

9 Hoc Abrahami exemplum duo docet. Primum, quæ sit perfectio personæ. Deinde, quæ sit perfectio operis.

10 Perfectio personæ est ex fide Christi obedientiam erga Deum præferre omnibus rebus mundi. Perfectio operis est, cum opus perfectum est, non quidem opere operato, vt loquuntur, seu operis consummatione, sed proposito operantis & acceptione diuina.

12 Abraham enim non perfecit opus mandatum: sed quia propositum fuit rectum, & voluntas promta, Deus acceptauit opus.

12 Porro partes Christianæ perfectionis sunt, rectitudo mentis, puritas affectuum, & morum integritas.

13 Rectitudo mentis est recte sentire de Deo, iuxta ipsius verbum. Puritas affectuum agnitione nostræ infirmitatis, fiducia Mediatoris, & voto pietatis continuandæ æstimatur. Morum integritas in pietate erga Deum,

ſanctimonia vitæ, dilectione erga homines, & ſancta, in vocatione cura.

14 Vel vt omnia breuius dicamus, Perfectio Christiana eſt retinere fidem & bonam conſcientiam.

15 Neque perfectionis vox in hoc loco, imperfecto gradibus: ſed fucato & mendaci, hoc eſt, hypocriſi, opponitur.

16 Breuiter, Perfectio Christiana in hac vita, in vera pietate, & non fucata conſiſtit.

17 Eſt ſiquidem pietas vera, fundamẽtum, principiũ, dux, & gubernatrix omnium virtutum.

18 Fundamentum, quia ſuper ea extruuntur veræ virtutes. Principium, quia ab ea manant, vt a fonte riuuli. Dux, quia regit eas, & continet intra verbi Dei limites. Gubernatrix, quia dirigit eas, vt recta ad finem verum ferantur, videlicet, ad gloriam Dei, ædificationem Eccleſiæ, & vtilitatem proximi.

19 Perfectio Christiana in futura vita conſtabit perfecta regeneratione corporum & animarum, & conformitate noſtri cum Deo, qua erimus Deo iuncti perfecto amore in omnem æternitatem.

20 In hac coniunctione noſtri cum Deo ſummo bono, poſitus eſt finis bonorum hominis, & vera hominis beatitudo & ſalus. Hanc donet nobis Pater cœleſtis in Christo vnico Mediatore.

STATVS ANIMÆ
poſt mortem corporis

1 QVI fingunt animas poſt mortem corporum vel interire, vel dormire, ſeu nihil ſentire, ſiue boni, ſiue mali, contra Scripturam ſentiunt: quæ & vitam & ſenſum tribuit animabus, poſtquam diſceſſerunt a corporibus, id quod Scripturis confirmabimus.

2 Primum

2 Primum enim filius Dei dicit, Ioan. 11. Qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit, viuet: hoc est, etiãsi moriatur ad tempus, quoad corpus attinet: tamen anima viuet, quæ est ita creata vt sit immortalis.

3 Significat ergo Dominus duo; Primum, quod anima moriẽtis in fide Christi, sit post mortẽ victura beata. Alterum, quod anima non credentis, sit victura misera.

4 Secundo, Orta dissensione inter Pharisæos & Sadducæos de anima post mortem, viuatne an moriatur: quorum illi & animam viuere post mortem, & corpora aliquando viua proditura ex sepulchris, recte statuerũt: hi autem neutrum crediderunt. Horum ergo falsam opinionem Dominus hoc argumẽto euertit. Deus est Deus viuorum. Deus est Deus Abraham, Isaac & Iacob. Ergo Abraham, & Isaac, & Iacob viuunt. Non autem nunc corporibus. Igitur animabus: quæ aliquando redibunt ad corpora, vt & ipsa viuant.

5 Tertio, Dominus dicit discipulis suis, Mat. 19. Nolite timere eos qui corpus occidunt, & animam non possunt occidere. Sed timete eum potius, qui & animã & corpus potest perdere in gehenna. Quid potest clarius dici de vita animæ post mortem corporis?

6 Quarto, Solomon claris testatur verbis, quid illi futurum sit, qui moritur in timore Dei. Puluis, inquit, (id est corpus hominis) redibit ad terram, vnde sumtus est. Spiritus autem, (id est, anima hominis) redibit ad Deum, qui dedit illum.

7 Quinto, Sap. 3. ita scriptum est: Iustorum animæ sunt in manu Dei, & non tangit illas tormentum. An nõ hoc dictum congruit cum Christi & Solomonis dictis, de vita animæ post mortem corporis?

8 Sexto, Christus proponens historiam de diuite & impio Epulone, & de paupere & pio Lazaro, an nõ apertissime affirmat vtriusque animam post mortem corporis viuere? Illius quidem, in pœnis miseram: huius vero, in sinu Abrahæ beatam? Quid? An non est hoc animam

post mortem corporis viuere & sentire? miseram esse vel beatam?

9 Septimo, Petrus Apostolus claris affirmat verbis, eorum animas detineri in carcere, qui Christi spiritui sonanti in Noe, & inuitanti ad pœnitentiam non crediderunt. Quare necesse est fateri impiorum animas post mortem corporum, & superesse, & viuere, & sentire pœnas.

10 Octauo, Sanctus Ioannes, in sua reuelatione, dicit Sanctorum Martyrum animas clamare in cœlo, & expetere vindictam eorum, qui sua corpora occiderunt. Si ergo Sanctorum animæ in cœlo sunt beatæ cum Deo: vanus est, qui eas vel interijsse, vel ita sopitas, vt nihil sentiant, statuit.

11 Nono, Quid audit Latro qui pependit in cruce, & dixit: Domine memento mei dum veneris in regnum tuum? An non ei respondit Dominus. Hodie eris mecum in Paradiso, hoc est, in loco cœlesti & beato? Quod sane non de corpore latronis intelligi potest. Quare necesse est vt de anima accipiatur, quæ nunc beata viuit in cœlo, cum Christo, & multis Sanctorum animabus, & castissimis Dei angelis.

12 Decimo, Christus moriturus in ara crucis pro peccatis nostris clamauit & dixit: In manus tuas Domine commendo spiritum meum. Iam autem ipse dicit: Vbi ego sum, illic & minister meus erit. Quare vt anima Christi recepta est in cœlum in manus Dei: ita omnium eorum animæ recipiuntur, qui Christo per fidem inseruntur. Quod enim in capite præcessit, sequetur in mébris.

13 Vndecimo, Cum Iudæi Stephanum propter Christi confessionem obruerent lapidibus, vidit Stephanus cœlum apertum, & filium Dei stantem ad dexteram Patris, quem moriturus inuocat & ait: O Domine, accipe Spiritum meum.

14 Hic videmus Iudæos habuisse potestatem in corpus Stephani, sed non in animam, quam filius Dei in cœlum

cœlum ad ſe recepit, vt illic beata viuat. Nec aliter ſentiendum, de aliorum piorum animabus.

15 Duodecimo, Paulus poſt multas moleſtias in Apoſtolico munere, tandem ait: Cupio diſſolui & eſſe cum Chriſto. Diſſolutio hæc, fuit animæ a corpore ſeparatio, quam animam poſt mortem non dubitabat manſuram cum Chriſto, corpore in terra condito.

16 Decimotertio, Ioannes dicit: Beati mortui qui in Domino moriuntur: requieſcunt a laboribus ſuis, & opera eorum ſequuntur eos.

17 Si mortui ſunt beati: certe beati ſunt reſpectu animarum. Nam corpora ante reſurrectionem cõmunem, nec bonum nec malum ſentiunt. Si iam animæ ſunt beatæ: certe ſunt, viuunt, gaudent in cœlo cum angelis Dei.

18 Omitto Platonis, Ciceronis, Macrobij, Lucretij, Xenophontis, Senecæ, & aliorum plurimorum Philoſophorum ſententias, de animarũ immortalitate, quæ etſi veræ & præclaræ ſunt: tamen, quia quærimus immotam certitudinem, maneamus apud tredecim illas demonſtrationes, quas ex verbo Dei infallibili adduximus.

19 Ex demonſtrationibus adductis, hæc ordine, & abſque omni dubio, concludamus.

20 Primum, quod hominum animæ vere ſuperſunt, viuunt & ſentiunt, mortuis & in puluerem redactis corporibus.

21 Secundum, quod omnium impiorum animæ ſint in ſummis doloribus, & tormentis nunquam finiendis.

22 Tertium, quod omnium eorum, qui in Domino mortui ſunt, animæ ſint beatæ, abſque omni dolore & tormento: ſint apud Deum, ſint cum Chriſto: expectent corporum glorioſam reſurrectionem, & extremum iudicium, quando redibunt animæ in corpora viua, ac vna viuant in omnem æternitatem beati. Amen.

RESVRRECTIO mortuorum.

1 QVONIAM fides resurrectionis mortuorũ, in qua boni donabuntur vita æterna, & mali supplicijs nunquam finiendis subijcientur, excedit omnem sensus nostri & rationis mensuram: necesse est, vt firmis fundamẽtis nostram fidẽ cõfirmemus: ne cũ Epicureis & maxima colluuie generis humani, vel de hoc articulo dubitemus, vel prorsus fidẽ eius abijciamus.

2 Duo ergo hic faciemus. Primum, iaciemus solida fidei nostrę fundamenta, quo sit immota fides nostra, de hoc articulo. Vt enim quod facilius sculpitur facilius aboletur: ita citius venit in dubium, quod velocius fuerit persuasum. Non ergo leuia, sed solidissima argumenta proferemus, quibus fides huius articuli nitatur. Deinde reddemus rationem, cur filius Dei non dicat credentes, sed eos qui bona fecerunt, prodituros in resurrectionem vitæ: qui vero mala fecerunt, in resurrectionem iudicij.

3 Cogitantes itaque de hoc articulo, primum omniũ veniet nobis in mentem, qua certitudine nitatur vniuersa Scriptura Prophetica & Apostolica, quam cum constiterit esse infallibilem & immotam, animus nõ amplius de vlla promissione Dei dubitabit, quantumuis illi videantur sensus & ratio, adeoque tota natura cõtraria esse. Nam vt ratio & sensus non se extendunt vltra naturæ limites: ita fides promissionum diuinarum prorumpit cœlum, non dubitans de vlla promissione Dei. Nam Deum potentem, iustum, veracem, statuit.

4 Deinde regnum Messiæ, quod habet perpetuum Scripturæ consensum de perpetuitate, intueamur. Hoc regnum Christi, quod est vitæ æternæ, opponitur regno mortis & tenebrarum, quod Diabolo tribuitur. Semen, inquit Scriptura, mulieris, conteret caput Serpentis, hoc

est, destruet opera Diaboli, id est, peccatum & peccati stipendium mortem abolebit. Id autem fieri non potest nisi ressuscitatis mortuis. Necesse est igitur vt resurgant mortui. Siquidem Rex noster Christus mortuus & sepultus est, & nostram carnem tanquam primitias, cum e sepulchro prodiret, e terra reduxit, vt sciamus nos virtute ipsius in lucem prodituros.

5 Pendet ergo resurrectio nostri a resurrectione Christi regis nostri. Is primo dierum surrexit: nos in nouissimo die resurgemus. Ideo Paulus Christum primitijs cōfert: nos vero maturæ messi. Est enim, vt ipse Dominus testatur, consummatio seculi tempus messis. Cum ergo scimus Christum resurrexisse, sciamus & nos eius virtute resurrecturos.

6 Secundo, Patres ante Mosen cum nondum Prophetica & Apostolica extarent scripta, quinque futuræ resurrectionis post mortem habuere argumenta.

7 Primum a forma hominis erecta. Est enim hęc forma Symbolum naturæ hominis, videlicet, quod sit composita ex terrestri & cœlesti natura. Siquidem homo cōditus est ex limo terræ, & spiraculo Dei. Dicere autem hanc tam nobilem naturam & singulare Dei opificium conditum esse ad certum interitum, nimis absurdum fuerit. Hinc coniecturam duxerunt Patres de corporum resurrectione.

8 Secundum ab imagine Dei, ex qua & finis hominis intelligitur, & vitæ perpetuitas significatur. Nā vt imago Cæsaris in nummo, monet quid debeatur Cæsari: ita imago Dei in homine, docet quid homo debeat Deo, videlicet, perpetuum cultum, ad quem præstandum perpetuitas vitę requiritur. Præterea absurdum est cogitare Deum velle suam imaginem perpetuo interitu obscurarari & opprimi.

9 Tertium a loco, in quo, homo creatus, collocatus est. Ideo enim Deus hominem conditum in Paradiso collocauit, vt significaret statum hominis fœlicem fore,

modo obediret. Iam autem cum ſit ſapientis,non fruſtrari fine inſtituti opificij ſui:Patres recte ratiocinabantur, hominem aliquando ſuo priſtino ſtatui reſtitutum iri. Quod fieri non poteſt ſine reſurrectione mortuorum.

10 Quartum a ſemine promiſſo,quod omnium euidentiſſimum & maximum reſurrectionis futuræ argumentum eſt. Sciuerunt enim Patres,Semē mulieris promiſſum eſſe, vt contereret caput Serpentis, hoc eſt, vt deſtrueret opera Diaboli, ſeu regnum Satanæ, quod eſt peccati & mortis. Hinc Patres abſque omni dubitatione,fidem reſurrectionis extruxerunt.

11 Quintum, a perpetuitate fœderis. Inijt Deus pactum ſempiternum cum Abrahamo, videlicet, quod velit eſſe Deus ipſius& ſeminis eius poſt eum in ſempiternum. Hoc fœdus non poteſt eſſe ratum, niſi homines a morte reſurgant,poſtea perpetuo victuri. Alioqui Deus ipſorum Deus dici non poſſet: cum Deus non ſit mortuorum, ſed viuorum. Atque ita Patres a forma hominis,naturam:ab imagine Dei,finem:a loco,ſtatum:a ſemine, reparationem poſt lapſum: a fœderis qualitate, perpetuitatem reparationis: & ab his ſimul,reſurrectionem hominis a morte, ratiocinabantur.

12 Tertio, Demonſtratio reſurrectionis firma ſumitur a iuſtitia Dei. Nam cum Deus iuſtus ſit:neceſſe eſt vt virtuti præmium, & vitio ſupplicium reddat, Quod cū non fit in hac vita: (Nam ideo hoc differt Deus vt extet teſtimonium futuræ reſurrectionis) neceſſe eſt homines boni & mali reſurgant: & vnuſquiſque reportet mercedem, ſecundnm ea, quæ geſſit in corpore.

13 Neque enim hic ſatis erit dicere, animabus præmia & ſupplicia rependi pro factis in hac vita. Nam cum omnis vitæ noſtræ vſus, in corporis animæque conſortio eſt: neceſſe eſt præmia virtutum & ſupplicia ſcelerum non corpori ſeorſim,nec animæ ſeorſim,ſed homini cōſtanti ex corpore & anima deberi. Proinde animas

redituras

redituras esse in eadem corpora, vt homines resurgant, necesse est.

14 Interea vt corpora mortuorum, cum bonorum tum malorum, vermibus hic obnoxia sunt: ita animæ, piorum quidem, cum gaudio, expectant resurrectionis diem: Impiorum vero vermibus & igni conscientiæ torquentur, metuẽtes iram in die resurrectionis, in quo tradentur, cum corporibus, in quæ redierint, æternis cruciatibus.

15 Quarto, clara Scripturæ testimonia de hoc articulo colligenda sunt, qualia sunt hæc inter multa, Esaiæ 26. Viuent mortui tui, & interfecti tui resurgent. Ezech. 37. Ecce ego aperiam tumulos vestros, & educam de sepulchris vos, popule meus: & dabo vobis spiritũ & viuetis. Hic Propheta liberationem populi Israelitici a captiuitate Babylonica, figuram esse futuræ resurrectionis mortuorũ, significat. Atque ita Prophetico spiritu vtrũque videt & complectitur, videlicet liberationem populi a captiuitate, & resurrectionem mortuorum vniuersalem, cum qua illam confert. Iob. 19. Et ego scio quod redemtor meus viuit, & in nouissimo (scilicet die) stabit super terram, (scilicet iudicaturus) & postquam cum pelle mea excauauerint (scilicet vermes) hoc, (scilicet corpus meum) etiam in carne mea videbo Deum, quem visurus sum ego ipse, & oculi mei conspecturi sunt, non alienus. Hoc est, ego ipse proprietate personæ & vtriusque substantiæ veritate, resurgam.

16 Daniel. 12. Multi qui dormiunt, euigilabunt: alij, ad vitam æternam: alij, ad opprobria & contemtum sempiternum.

17 In nouo Testamento Christus contra Sadducæos probat resurrectionem mortuorum, Matth. 22. Item, Matth. 25. resurrectionem & iudicium simul prædicit Dominus.

18 Christus ait: Veniet hora, in qua omnes, qui in monumentis sunt, audient vocem eius, & prodibũt qui

bona fecerunt in resurrectionem vitæ, qui vero mala egerunt, in resurrectionem iudicij.

19 Omnes præterea Apostoli resurrectionis futuræ testes sunt. Quid enim aliud est prædicatio Euangelij, quam testimonium resurrectionis? iuxta illud: Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit: Qui vero non crediderit, condemnabitur. Hęc manifeste vniuersalem hominum resurrectionem concludunt. Paulus Apostolus potissimum hisce rationibus articulū resurrectionis fulsit, videlicet, Prædicatione Euangelij. Exemplo Christi resurgentis, 1. Thessal. 4. Potentia Christi saluatoris, Philip. 3. Arrhabone Spiritus sancti, ad Ephe. 1. Signis in natura impressis. 1. Cor. 15. &, Perpetuitate regni Christi, 1. Cor. 15.

20 Quinto, Baptismus & Cœna Domini resurrectionis futuræ visibilia sunt testimonia. Sicut enim verbum mētitita hęc sensibus de resurrectione futura testātur. Vt igitur Baptismus duplicis resurrectionis nostri est Symbolum, videlicet animæ a peccato, & corporis ex terra: ita Cœna Domini, perpetuæ in Christo obtinendæ vitæ, indicium certissimum est.

21 Sexto, Signa in natura expressa futuram resurrectionem adumbrant. Ieronymus, Ambrosius & Augustinus dicunt resurrectionem futuram in Phœnice aue signatam esse, de qua scribitur, quod cum in cineres redacta fuerit, mox post irrigationem viua prodeat.

22 Præterea, experientia docet, multas auiculas, vt Vpupas, Sturnos, Hirundines, tempore hyberno in profundis paludibus, tanquam sepultas mortuasque delitescere: quæ verno tempore rursus viuæ prodeunt.

23 Granum coniectum in terram & mortuum, & postea renatum, etiam resurrectionis futuræ, teste Apostolo, symbolum quoddam est.

24 Est quoque vnusquisque dies imago vitæ, cui succedit nox & somnus, qui nihil morti est similius. Itaque reducti a somno ad vigiliam, veluti a morte reuocamur

ad vitā: quæ res reſurrectionis futuræ quotidiana eſt admonitio. Prætereo Lunam quæ poſt defectum & veluti mortem quandam, noua prodit.

25 Septimo, Præmonitiones conſiderentur in veteri populo. Enoch ante diluuium, viuus tranſlatus eſt. Ita enim ſcribitur, Geneſ.5. Ambulauit Enoch cum Deo, & non comparuit: quia tulit eum Deus. Hoc facto Deus voluit (abolita iam pene doctrina de victoria ſuper Serpente) proponere communem omnibus doctrinam, videlicet, quod pij aliquando plenam ſuper ſerpente conſequerentur victoriam, ne ſpem ſuam huius mortalis vitæ finibus incluſam haberent.

26 De Elia ſcribitur, quod cum iam maxima pars adhæreret Baaliticis ſacerdotibus, oppreſſa vera doctrina, ſit in cœlum receptus: vt Deus iſto facto rurſus doctrinam de æterna vita commendaret hominibus. Ita enim textus habet: Aquis Iordanis diuiſis, Ecce currus igneus & equi ignei diuiſerunt vtrumque, ſcilicet Eliam & Eliſæum: & aſcendit Elias per turbinem in cœlum. Hoc facto voluit Deus hominibus iſtius ſeculi, commendare ſpem futuræ reſurrectionis, in qua pij ab omnibus malis & perſecutionibus liberentur, oppreſſis eorum hoſtibus igne gehennæ.

27 Etſi autem Enoch & Elias in cœlum ſubuecti ſunt, in teſtimonium victoriæ futuræ ſuper Serpente: tamen in gloriam illam cœleſtem & plenam, quæ eſt conſtituta electis & percipienda in extremo die, non ſunt recepti, ſed tantum miſerijs huius vitæ ſoluti, expectant plenam gloriam cum toto Chriſti corpore.

28 Octauo, Symbola futuræ reſurrectionis in nouo Teſtamento ſunt, ſuſcitationes mortuorum, vt filiæ principis, Matth.9. Filij viduæ, Luc.7. & Lazari, Ioan.11. Nā vt hæ ſuſcitationes a morte corporis fuere externa ſymbola ſuſcitationis animarum eorum, qui credunt Euangelio: ita etiam haud obſcure figurabant plenam liberationem, quæ fiet in extremo die reſuſcitatis corporibus.

29 Nono, Chirographum Dei in cordibus hominum de præmijs bonorum & pœnis malorum euidens testimonium est resurrectionis futuræ: præsertim, cum imminente iam morte, magis sentitur cõscientiæ morsus, magisque torquetur animus cogitatione male transactæ vitæ: idque in ijs qui ad Deum per fidẽ non sunt conuersi. Nam alij, hoc est, pij vehemẽter in spiritu exultant, quod tandem in portum optatum & tranquillum, postquam varijs calamitatum & miseriarum in hoc mundo iactati sunt procellis, perueniant. Siquidem Spiritum sanctum promissæ hæreditatis arrhabonem in pectoribus inclusum habent, qui facit vt minus mortem perhorrescant.

30 Decimo & vltimo, Conscientia Sanctorum omnium temporum suffragia, fidem futuræ resurrectionis comprobant, quæ quia plura sunt quam numerari possint, ea omitto.

31 Martyres præterea infiniti, omnibus pene temporibus, nunquam tam forti animo grauissima sustinuissent supplicia, nisi suæ confessionis præmia in futura vita, resuscitatis corporibus, sperassent.

32 Hisce testimonijs, quorum alia infallibiliter probant, alia probabiliter confirmant, alia venuste pingunt resurrectionis futuræ mysterium, contenti simus.

33 Neque moremur Epicureorum voces, siue ioco siue serio dicantur. Infidelitas, ait Ambrosius, non potest claram fidem resurrectionis habere. Quia sicut carbo cinere suo coopertus obcæcatur: ita hi perfidia sua erroris tenebris circumdati, luce carebunt.

34 Postquam ergo constat nobis, de veritate immota, sciamus hanc vnam satis refutare Sadducæorum & similium vanitatem, qui ignorantes sapientiam potentiamque Dei, & Scripturas de voluntate ipsius, ex mensura sensus humani, & ex rationis regula suum extruxerunt, & extruunt, errorem.

35 Sed nos ab illis quæramus, Cur putent mortuos non resurrecturos? Nam si, vt illi dicunt, mortui non resur-

surgent: necesse est vt id fiat: vel, quia Deus non potest: vel quia non vult mortuos excitare . Si non potest: vel ignorat modum suscitandi mortuos, vel, si norit, imbecillior est, quam vt valeat. Nunc autem, quia sapientissimus est , ignorare non potest: & quia potentissimus, (vt patet ex creatione rerum ex nihilo, & earundem perpetua gubernatione) non potest imbecillior dici, quam vt valeat. Huc illud Augustini: Absit vt ad resuscitanda corpora vitæque reddenda, non possit omnipotentia Creatoris omnia reuocare, quæ vel bestia, vel ignis absumsit, vel in puluerem cineremve collapsum, vel in humorem solutum, vel in auras est exhalatum: Absit vt sinus vllus secretumque naturæ, ita recipiat aliquid subtractum sensibus nostris, vt omnium Creatoris aut lateat cognitionem, aut effugiat potestatem.

36 His Augustini verbis, Viues addit hanc similitudinem: Diligenti & acuto patrifamilias in promtu est, & velut ad manum, ac ante oculos, vbi quidque, in quamlibet amplis suis ædibus, sit reconditum: & Deum aliquid putabimus in hoc mundo latere, cuius infinita sapientia minor est hic totus mundus, quam cuiusuis nostrum angustissima & minima capsula.

37 Quod autem velit Deus suscitare mortuos, iam multis immotis rationibus demonstratum est: adeo vt de voluntate Dei nemo sanus dubitare posſit. Hanc proinde immotam veritatem opponamus omnibus , quæ huic veritati opponi possunt. Et hoc Pauli dictum, tanquam clypeum, opponamus & nostræ rationi atque sensibus, & aliorum argutijs: *Qui promisit, potest etiam præstare*: In hoc dicto acquiescamus, expectemusque e cœlis venturum esse Saluatorem, qui transformabit nostra contemta corpora vt fiant conformia suo glorioso corpori: idque ea potentia, qua potest sibi omnia subijcere.

38 Quantum autem ad qualitatem corporũ ressuscitandorum attinet, sciendum est quid habeant commune corpora iustorum & iniustorũ, & quid peculiare per se.

39 Corpora vtrorumque, hoc eſt, iuſtorum & peccatorum, tria habent communia, videlicet, eandem carnis naturam cum perſonalibus proprietatibus, abſque mole craſſa, ſuperflua & inutili: Incorruptibilitatem, qua fit, vt corrumpi & in nihilum redigi, aut in auras reſolui nō poſſint: & Immortalitatem, qua perpetuo ſupererunt ſine victu & alijs præſidijs, quorum vſus erat ipſis ſuſtentandis in hac vita mortali, neceſſarius. Huius rei cauſſam exponit Ieronymus cum ait: Erit corpus quod reſurget incorruptibile & immortale, non ſolum iuſtorum: ſed etiam peccatorum. Iuſtorum quidem, vt ſemper poſſint permanere cum Chriſto: Peccatorum vero, vt abſque interitione ſua, debitas luant pœnas.

40 Diſcrimina autem inter corpora iuſtorum & peccatorum hæc erunt præcipua, corpora iuſtorum erunt in gloria, in compenſationem ignominiæ, quam hic ſuſtinuerunt: Peccatorum vero in confuſione, quæ erit contumaciæ pœna. Iuſtorum corpora, perpetuis delectationibus in Deo oblectabuntur, pro momentanea huius vitæ afflictione: Peccatorum nunquam finiendis tormentis ſubijcientur, cum propter tranſgreſſionem Legis diuinæ, tum propter contemtum Filij. Iuſtorum corpora, in cœlo erunt conformia Chriſti corpori glorioſo, cui in hac vita ſub cruce erant ſimilia: Peccatorum autem, in inferno, opprobrio ſempiterno obruentur. Iuſtorū corpora lumine diuino, tanquam pallio veſtientur: Peccatorū autē tenebris infernalibus oppreſſa, a fruitione vultus Dei excludētur. Atq. hæc excluſio a fruitione vultus Dei, æterna mors dicitur: ſicuti contra æterna vita eſt, in omnem æternitatem iucundiſſimo Dei aſpectu frui.

41 Sed Paulum Apoſtolum de Sanctorum corporibus differentem audiamus, 1. Corinth. 15. Sunt corpora, inquit, cœleſtia, & ſunt corpora terreſtria. Sed alia quidem cœleſtium gloria: alia, terreſtrium: alia gloria Solis: & alia Lunæ: & alia gloria Stellarum. Stella ſiquidem a ſtella differt in gloria: ita & erit reſurrectio mortuorum.

His

His verbis Paulus ſignificat, quanta futura ſit corporum iuſtorum ſubtilitas poſt reſurrectionem, nimirum, quod ſint futura puriſſima, defecatiſſima, ſubtiliſſima.

42 Huius rei admonebit nos claritas corporum cœleſtium, quæ Paulus hic proponit tanquam ſymbola gloriæ corporum noſtrorum poſt reſurrectionem.

43 Hinc facile eſt intelligere, quod ſupra dixi, videlicet quod corpora iuſtorum, ſunt purgata ab omni mole craſſa, obſcura, ponderoſa & inutili, clarificatis ſpiritibus & carne, vt proxime accedant ad ſpiritualem naturam. Vnde ſequitur in Paulo: Seminatur corpus corruptibile, ſuſcitatur incorruptum; ſeminatur ignominioſum, ſuſcitatur glorioſum: ſeminatur infirmum, ſuſcitatur potens: ſeminatur corpus animale, ſuſcitatur corpus ſpirituale. Et paulo poſt: Sicut geſtauimus imaginem terreni: (id eſt Adam in hac vita, in quo dominabatur anima viuens, vnde animalis dicebatur) ita geſtabimus imaginem cœleſtis, hoc eſt Chriſti reſurgentis, vt in nobis ſpiritu dominetur, vnde corpora noſtra ſpiritualia dicuntur.

44 Et idem Apoſtolus ad Philippen. 3. affirmat Chriſtũ tranſfiguraturum noſtra contemta corpora, vt ſint futura conformia ipſius glorioſo corpori, idque per eam potentiam, qua poteſt ſibi omnia ſubijcere.

45 Horum, quæ iam dicta ſunt, de gloria corporum iuſtorum, vſus eſt, vt nos inde conſolationem petamus, dum corpora noſtra in hac vita, varijs morbis, contemtu, & morte affliguntur: vt Sanctorum corpora habeamus in honore: vt ea honorifice ſepeliamus: vt munda ſeruemus ea loca, in quibus Sanctorũ corpora ſepeliuntur, & quaſi conſopita deliteſcunt, donec tuba archangeli excitabuntur.

46 Sed cur dicit Dominus eos, qui bona fecere, prodituros in reſurrectionem vitæ: qui vero mala fecerunt, in reſurrectionem iudicij? Num ergo bona opera, vt Papiſtæ hinc colligunt, merentur vitam, vt mala condemnationem? Nequaquam. Firma enim ſunt hæc veritatis

testimonia. Stipiendum peccati mors, donum autem Dei est vita æterna per Iesum Christum, Rom. 6. Si est donũ, gratis datur. Si gratis datur, non redditur pro merito. Gratia enim, vt ait Augustinus, est nullo modo, quæ nõ est gratuita omni modo. Deinde solus Christus est, qui remittit peccatum, qui iustificat, qui sanctificat, qui homines Patri reconciliat. Ergo solus Christus meretur suis, id est, in se credentibus, vitam æternam.

47 Cur igitur hic Dominus affirmat eos, qui bona fecere, prodituros in resurrectionem vitæ, videlicet, vt resuscitati viuant beatam & immortalem vitam: & qui mala fecerunt, prodituros in resurrectionem iudicij, hoc est, vt suscitati æternam mortem luant? Vt ex signo perspicuo discernat inter hæredes vitæ æternæ, & damnandos: vt omnes creaturæ, & potissimum sancti angeli, filios Dei ex qualitatibus proprijs agnoscant: vt nemo se spectro fidei & hypocrisi fallat. Non ergo hic opera, vitæ æternæ merita facit Christus, quod esset seipsum mediatoris gloria spoliare: sed indicia fidei non fucatæ.

48 Vt enim vera & viua fides efficax est per charitatem, & cernitur in operibus charitatis: ita spectrum fidei, vanitate & hypocrisi delectatur.

49 Vere ergo Bernhardus sentit cum ait: Bona opera non sunt caussa regnandi, sed via regni. Cuius autem generis hæc opera potissimum esse oporteat, docet Christus, Lucæ 16. Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, vt cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula. Et Matth. 25. Esuriui & dedistis mihi cibum, sitiui & dedistis mihi potum, peregrinus eram & collegistis me, nudus eram & cooperuistis me, infirmus eram & visitastis me, in carcere eram & venistis ad me. Et Mat. 5. Christus pauperes spiritu, mites, lugentes, esurientes & sitientes iustitiam, pacificos, mundos corde, patientes persecutionem, pronunciat beatos, hoc est, liberos ab æterna miseria, quã ipsi suis peccatis meruerãt, & hæredes vitæ æternæ, quam ex dono Dei per Christum habent.

50 Ex his locis promtum est colligere, Primum, quod non loquatur Dominus nisi de ijs, qui Filij Dei per fidem sunt facti. Deinde, quod ea opera, quæ sunt germani fidei fructus intelligat: qualia sunt mortificatio carnis, patiẽtia studium benefaciendi hominibus, misericordia erga afflictos, facultatibus iuuare egenos. Huiusmodi operibus, tanquam hostijs quibusdam, delectatur Deus: & sunt propriæ filiorum Dei notæ, & veræ fidei germani fructus, qui non magis a fide, affectu saltem, separari possunt, quam calor ab igni.

51 Secundo quæritur, Cum multa genera sint bonorum operum, quæ Dominus sua Lege requirit: cur vnius certi generis tantum Dominus, Matth. 25. in sententia iudiciaria meminit? Meminit autem solius beneficentiæ erga proximos, neque erga quosuis proximos, sed erga proximos misere afflictos, videlicet, Esurientes, sitientes, nudos, vagos, incarceratos. Huius rei duas esse caussas sciendum est.

52 Vnam, quia in hoc genere operum magis cernitur charitas erga proximum carere omni fuco, quæ sane charitas, sancti timoris Dei, & viuæ cordis fiduciæ certissimum & infallibile est indicium. Est proinde hoc genus bonorum operum, luculentum testimonium filiorũ Dei, qui hæredes vitæ æternæ scripti sunt.

53 Alteram, quod in hoc genere operum manifestior est imitatio Filij Dei, cuius membra sunt hæredes vitæ æternæ. Nam cum Filium Dei, hoc operum genere proxime imitantur homines, haud obscure testantur, se vere Filios Dei esse per Christum, cuius Spiritu mouentur ad beneficentiam misere afflictis præstandam. Cum igitur & adoptionis nostri in Christo, & viuæ fidei, timorisque Dei, testimonium sit perspicuum hoc genus operum, non mirum est, Christum eius potissimum meminisse in sententia, quam ipse iustus iudex pronunciabit in die iudicij.

54 His tertiam caussam non inepte addiderimus. Do-

minus ipſe miſericordiam anteponit ſacrificio, & ceremoniali cultui. Proinde hoc genus operum præcipue requirit, vt ſciamus cum eo reliqua placere, & ſine eo nihil, ſi non præſtetur, modo poſſit. Nam deficiente facultate præſtandi, Deus affectum pium & promtam voluntatem loco facti reputat.

55 Tertio, quæritur de illis qui maximam ætatis ſuæ partem tranſegerunt in ſordibus ſuis, ſine vera pœnitẽtia, & tandem vel in mortis articulo conuertuntur. Reſpondeo, Peccata eorum qui conuertuntur in obliuionẽ venire apud Deum, qui apud Eſaiam ait: Ego ſum, Ego ſum ipſe, qui deleo iniquitates tuas propter me, & peccatorum tuorum non recordabor. Qui enim in Filio eſt per fidem, habet remiſſionem peccatorum, habet iuſtitiam Chriſti, qua apparebit iuſtus in die iudicij, & habet propoſitum benefaciendi, quod Deo pro facto eſt, quando negatur præſtandi facultas.

56 Præterea de horum conuerſione & inuocatione, qua in mortis articulò ſe committunt fidei Filij Dei, teſtabuntur angeli eorum in die iudicij. Sed rem illuſtremus exemplis.

57 Lazarus fuit Filius Dei, & hæres vitæ æternæ, ſic & Latro in cruce, & Cornelius aulicus, de quo Lucas in Actis. Lazarus & Latro affectu hæc opera habuere, non externo facto. Ille enim paupertate: hic temporis breuitate poſt cõuerſionem impediebatur quo minus affectus ſui externa teſtimonia ederet. At Cornelius qui a conuerſione diutius vixit, teſtimonia ſuæ fidei, & pij affectus luculenta edidit: adeo quod ipſius Eleemoſinæ & preces cœlum penetraſſe a Luca commemorentur.

58 Hæc quæ diximus & neceſſitatem benefaciendi concludunt, & beneficium Mediatoris eſſe gratuitum oſtendunt, & inter olim iudicandos clariſſime diſcernunt.

ASSER-

ASSERTIONES *QVIBVS LEGES DECALOGI EXPLICANTVR, PROPOSITÆ & disputatæ in Academia Hafniensi, ab anno Domini 1567. vsque ad annum 1574.*

Autore

NICOLAO HEMMINGIO.

PROOEMIVM DECALOGI.

Locutusque est Deus cunctos sermones hos. Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti, de domo seruitutis.

1 DVPLEX Prooemium Legi Dei præfigitur, Exo. 20. Vnum Mosis, quo populum excitat & præparat ad audiendas Leges diuinas. Alterũ Dei, quo populus docetur quis sit Deus, & quid sit a Deo expectandũ.

2 Mosis autem hoc est prooemium: *Et locutus est Deus omnia hæc verba.*

3 Hoc prooemium merito omnium hominum animis infixum esse deberet, vt eius nunquam caperentur obliuione.

4 Est enim vnum ex illis principijs, quæ immota tenere oportet omnes eos, qui in schola Christi proficere in salutem cupiunt.

5 Sunt autem quatuor hæc principia tenenda Christi discipulis. Primum, quod vnus sit Deus, conditor omnium rerum & conseruator. Secundum, quod hic verus Deus certo verbo hominibus suam voluntatem patefe-

cerit. Tertium, quod hoc verbum sit comprehensum in Propheticis & Apostolicis scriptis, in quibus ipse Deus loquitur. Quartum, quod vt quicquid est præter hoc verbum nõ sit ad salutem necessarium: ita quicquid pugnat cum hoc verbo, sit tanquam venenũ Diaboli fugiendum.

6 Inter hæc, tertium est quod Moses hic nobis commendat, cum ait: Et locutus est Deus omnia verba hæc.

7 Mens enim pia cupiens se Deo approbare, ac iuxta ipsius voluntatem & credere & viuere, certa non est priusquam intelligat ea quæ audit hoc niti principio.

8 Hinc est quod Prophetæ hanc vocem toties repetant: Hæc dicit Dominus: Os Domini locutum est: Hæc dicit Dominus Sebaoth. Hinc est quod ipse Filius Dei sermonem Patris se loqui testatur. Et Paulus eandem ob caussam titulum Apostolatus sui aduersarijs objicit.

9 Hoc verbum Dei infallibile in se, Deus propter humanam ignorantiam & multiplicem cæcitatem, varijs modis, suum esse, & non alicuius creaturæ testatus est.

10 Et quoniam mensura rationis, hoc est demonstratione, capi non potest, testimonia addidit admodum congruentia.

11 Vt igitur quæ lumine mentis percipi possunt demonstrationibus innotescunt: ita quæ aciem humanæ mentis excedunt, cœlestibus & diuinis testimonijs confirmantur.

12 Huius generis testimonia sunt & externa & interna. Externa, vt patefactiones diuinæ, miracula, prophetiæ, consensus Mosis, Prophetarum, Christi & Apostolorum, duratio & conseruatio Ecclesiæ, & cruenta confessio infinitorum Martyrum omnibus seculis. Interna sunt Spiritus sancti obsignationes in cordibus fidelium.

13 Huius verbi diuini vera & non fluctuans persuasio & fides, fundamentum est omnis fiduciæ pietatis & virtutis, quibus Deo coniungimur, & assequimur finem nostræ creationis.

14 Quod enim radix est arbori, quod oculus corpori, quodque telis contexendis ipsa sunt stamina, vt recte ait Theodoretus, hoc perficiendis animis est veritatis cognitio stabilisque rerum diuinarum fides.

15 Admoneamur igitur hoc Mosaico prooemio, de certissimo & indubitato principio & Theologiæ veræ, quod est ipsum verbum Domini, in libris Propheticis & Apostolicis comprehensum, & quod omnia quæ pugnãt cum hoc verbo, sint venena Diaboli insidiantis saluti humani generis.

16 Alterum prooemium est ipsius Dei: *Egò sum Iehouah Deus tuus, qui eduxi te de terra AEgypti, &c.*

17 Pauca sunt quidem hæc verba, sed quæ nulla sapientia humana exhauriri possunt.

18 Omnium primum prooemium hoc Domini proponit modum cognoscendi Deum, videlicet, Verbum & Testimonium verbo additum.

19 Tametsi autem Paulus dicit: τὸ γνωστὸν τοῦ θεοῦ fuisse hominibus manifestum ex rerum creatione & conseruatione: tamen cognitio hæc non fuit eis salutaris, imo pernitiosa magis idque ipsorum culpa.

20 Nam quo magis quæsiuerunt Deum naturali lumine, eo magis vanitate mens, tenebris intelligentia, & cor obduratione oppressa sunt.

21 Siquidem nihil ex illa notitia concluserunt, quam horrendas idololatrias, quas infinita scelera, vt Paulus testatur, secuta sunt.

22 Salutaris proinde cognitio Dei, ex verbo & testimonio simul petenda est.

23 Quare vt nihil præter & contra verbum de Deo sentiendum & cogitandum est, vel loquendum, sed illud solum de Deo credendum, quod ipse de se testatur, iuxta dictum: Esse Deum credas, quod de se prædicat ipse: ita testimonia verbo addita, ipsius bonitatem nobis commendant, & fidem & inuocationem accendunt, quibus nos seiungimus ab omnibus alijs cœtibus in mũdo,

& adhæremus Ecclesiæ Dei, quæ est societas Sanctorum.

24 Secundo, etsi obscurius docemur hoc prooemio de essentia Dei & personis in vna diuina natura: tamen vnitas essentiæ diuinæ, & pluralitas personarum in vna essentia hic indicantur.

25 Prima enim vox Iehouah singularis numeri, significat essentiam illam diuinam, simplicissimam & vnicam esse, hoc est, quod vnus sit Deus in essentia.

26 Secunda vox Hebræis est pluralis numeri, qua significatur pluralitas personarum subsistentium in vna diuina natura.

28 Hoc mysterium primum propositum est in Libro creationis, vbi dicitur: In principio creauit Elohim cœlum & terram, vbi plurali numero, propter personarum distinctionem vtitur Moses, cui adiungit singulare verbum, propter essentiæ & naturæ vnitatem.

28 Hoc ipsum deinde in Prophetis repetitum est, & postea clarius in nouo Testamento patefactum, vbi & patefecerunt se tres personæ in diuinitate, & nominantur, Pater, Λόγος seu Filius, & Spiritus sanctus.

29 De hoc arcano ita loquitur Bernhardus: Sacramentum hoc magnum est & quidem venerandum, non scrutandum, quo pluralitas in vnitate, ac ipsa vnitas sit in pluralitate. Scrutari hoc temeritas est, credere pietas est, nosse vero vita est æterna.

30 Tertio, cum dicitur, *Deus tuus*, significatur bonitas Dei, φιλανθρωπία erga homines, & requiritur fides in hominibus, qua hanc bonitatem sibi applicant, quod fieri non potest sine Mediatoris notitia.

31 Hanc vocem cum audiret populus Israel, non omnes fundamentum bonitatis Dei erga homines cogitarunt, nec veram fidem adhibuerunt huic verbo.

32 Qui pij inter eos fuerunt, vt Moses, Caleb & quidam alij, vt serio cogitarunt suam indignitatem: ita ardenti fide in promissum mulieris semen recubuerunt.

33 Reliqui, vt hypocritæ, sua dignitate putabant se hunc honorem adeptos, quod Deus ipsos suum populũ vocauerit, & segregauerit ab alijs omnibus nationibus.

34 Moses ergo & qui cum illo erant pij, hac sola fide, & iustificati sunt, & placuerunt Deo, per obedientiam Legis, etsi eam perfecte non præstituerint. Cæteri autem Legis damnatoria sententia oppressi, in suis peccatis perierunt.

35 Atque ita hoc prooemium concio fuit Euangelij, Nam Deus se nemini communicat nisi per prædicationem, qua offertur fauor & gratia Dei in Christo Iesu, omnibus credentibus.

36 Et tametsi Mediatoris mentio non fit expresse: tamen includitur in promissionis verbo, *Deus tuus*, ex eoque intelligitur, vt ab effectu caussa.

37 Nam cum certissimum sit neminem placere Deo, nisi per Christum & in Christo, consequitur hanc bonitatis & misericordiæ promissionem fundari in illo dicto: Semen mulieris conteret caput Serpentis.

38 Quarto, continet hoc Domini prooemium confirmationem autoritatis Legis diuinæ, eamque triplicem.

39 Prima sumitur a potestate, qua sibi Dominus ius imperij vendicat, cum dicit: *Ego sum Iehouah.* Est enim hoc nomen Dei proprium, quo essentia, potentia & maiestas ipsius significatur. Potentia enim & maiestas τῇ αὐτοφυείᾳ diuinæ necessario coniunctæ sunt.

40 Secunda, sumitur a promissione diuina, cum inquit: *Deus tuus & Dominus tuus.*

41 Tertia sumitur a beneficio, cum inquit: *Qui eduxi te e terra AEgypti.* Quo admonet populum totius Historiæ eductionis de AEgypto, in qua cum præcipuum sit liberatio per aspersionem sanguinis in postes domorum, fides requirebatur in agnum Dei Iesum Christum, cuius sanguinem adumbrabat sanguis agni aspersus.

42 Pij proinde cum hoc dictũ audiuerunt, reuocarũt

in memoriam promissionem agni illius immaculati, qui tolleret peccata mundi.

43 Quinto, cum dicit: *Ego sum Iehouah Deus tuus*, significat se & creatorem esse omnium, & conseruatorē, atque adeo suæ prouidentiæ omnia subijcere.

44 Non enim vt faber, relicta naue a se extructa, discedit: sed vt Pater, prouidentia omnia vel minima dirigit atque gubernat, prout maxime suæ gloriæ expedire videtur.

45 Detestandi igitur sunt furores Græcorum, qui tollunt prouidentiam, & negant Deum vel posse, vel velle rerum a se conditarum curam habere.

46 Sexto, inuitat nos hoc prooemium & ad gratitudinem erga Deum, a quo tanta bona habemus, ab ipso conditi & creati: & ad studium obediendi ipsius præceptis.

47 Est proinde hoc prooemium, veluti fundamentū & caussa Legum, quas Dominus humano generi imposuit, non quidem sui caussa, qui nostra obedientia non indiget, sed nostri, quibus obedientibus, vt Pater benignissimus, proponit præmia maxima.

48 Natura enim hanc Legem omnibus posuit, vt sint grati erga benemeritos, & maxime erga optime meritos.

49 Si igitur parentibus debemus gratiam, qui nos genuerunt & aluerūt, multo magis gratos nos esse oportet Deo, a quo parentes habemus, in quo sumus, viuimus & mouemur, ac tanta prouidentia conseruamur, vt tandem optatam beatitudinem, ad quam conditi sumus, consequamur.

50 Dolendum est proinde vehementer, quod tantus veternus occupet humanas mentes, vt non immensa bonitate moti, gloriam quam debent Deo reddant.

CAPI-

CAPITA PRIMA Decalogi.

1 DECEM Legis Moralis præcepta Dominus ad duas theses reuocat, tanquam ad summa capita seu fontes, ex quibus dependent & manant.

2 Harum theseon prior est: *Diliges Dominum Deum tuum, ex toto corde tuo, ex tota anima tua, ex tota mente tua, & ex tota fortitudine tua.* Posterior, *Diliges proximum tuum sicut teipsum.*

3 Harum θέσιων ratio quidem est. Deus summum bonum est, & autor omnis boni in natura. Finis vero, vt Deo coniuncti, in eo tanquam summo bono acquiescamus, quod sane summa felicitas est, adeoque finis hominis proprius & vltimus, si statum hominis perfectissimum spectemus.

4 Quoniam autem omne bonum naturaliter amatur, & ipsa boni ratio, modum amori imponit, necesse est, vt Deus cum sit summum bonum, præ omnibus, ante omnia, & supra omnia diligatur.

5 Et quia dilectionis vocabulo omnis notitia dilectionem necessario antecedens, omnis affectus dilectioni necessario coniunctus, atque omnis actio dilectionem necessario consequens, intelligitur. Lex in Mose sapientissime ista tria coniungit, cum ait: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, ex tota anima tua, & ex tota virtute tua,* vt in corde, id est, mente, sit vera lux, seu notitia de Deo (quæ dilectionem Dei necessario antecedit (In anima, purissimi affectus, fides, timor Dei, spes, &c. (Qui cum dilectione Dei quasi quodam naturæ pacto connexi sunt) In virtute, conatus sufficiens ad agendum ea quæ Deus imperat, qui sane conatus necessario dilectionem Dei comitatur.

6 In hac enim re consistit rectitudo hominis, vt cor-

pus animæ, anima menti, & mens Deo pareat & obsequatur, atque ita ei fide iungatur, atque amore veluti vnum cum eo fiat.

7 Etsi autem Moses tria tantum requirit, nempe totum Cor, siue mentem plenam noticia Dei, totam animã purissimis affectibus ornatam, & totam virtutem, qua perfectissimum præstatur obsequium: tamen ab eo non discrepant Euangelistæ Marcus & Lucas, qui quatuor, nempe cor, animam, διάνοιαν καὶ ἰσχὺν ponunt. Nam quod Moses sub genere virtutis seu validitatis, vt ita dicam, intelligit, Euangelistæ per species explicant, vt sciamus & mentis virtutem, quæ est διάνοια & corporis robur, quod est ἰσχὺς, ad præstandum Deo obsequium, requiri.

8 Cum hanc Legem, qua nos obligat, vel ad obediẽtiam perfectam, vel ad pœnas æternas, intuemur sine Christo, deprehendimus eam in se quidem esse iustam & sanctam, sed nobis fieri ministerium mortis, vt qui eam non præstemus.

9 Nam cum sententiam Legis audimus: Maledictus omnis qui non manserit in omnibus quæ sunt scripta in libro Legis, sistimur veluti coram tribunali Dei, nos damnantis propter Legis transgressionem, quam damnationem conscientia nostra agnoscit iustissimam esse. Siquidem nemo est mortalium, qui non longissime abest a Legis huius perfectione.

10 Idem omnino sentiendum esse de secundo Legis capite, indicat Dominus, cum ait: *Secundum est simile primo.* Hoc enim dicto vult Dominus corrigere errorem Pharisaicum. Pharisæi enim non putarunt ita difficilem esse obedientiam secundi præcepti atque primi, præsertim cum scriptum sit: Odio habebis inimicum tuum, Nec obedientiam secundi tam necessariam, nec pœnam violati tam graué, nec impediri posse primi obseruationem, etiamsi quis in secundo fuerit negligentior. Hunc errorem vt taxat Dominus, ait: Secundum simile est primo. Nam siue facultatem præstandi respicis, vtrumque

peræ-

peræque difficile eſt:ſiue debitum, ad vtrumque obligamur mandato: ſiue obligationem ad pœnam tranſgreſſionis, vtrumque ad pœnas æternas obligat: ſiue denique ad connexionem obedientiæ, vtriuſque obedientia connexa eſt, ita vt altera ſine altera ſtare nequeat. Qui enim Deum diligit, diligit & proximnm, & qui proximum, multo magis Deum. Hanc rationem poſtremam ſimilitudinis primi & ſecundi, vidit Theophylactus.

11 Quid ergo hic faciendum eſt? Damnatoria Legis ſententia, vel te ad deſperationem adiget, vel ad quærēdum Chriſtum te compellet, vt in eo inuenias, quod ipſe non habes, videlicet obedientiam Legis.

12 Nam ſi in Chriſtum credideris, obedientia quæ propria eſt Chriſti, fit tua ex imputatione, vt Lex non amplius habeat quod in te condemnet. Chriſtus enim eſt finis Legis, in iuſtitiam omni credenti, hoc eſt, omnis qui credit, habet quod Lex vt vltimum requirit, nempe iuſtitiam. Si iuſtitiam, & vitam, adeoque ſalutem & fœlicitatem, quæ eſt finis hominis. Hinc illa gloriatio Apoſtoli: Chriſtus eſt qui iuſtificat, quis eſt qui condemnet?

13 Cum ergo iuſtificati ſumus fide, & habemus pacem cum Deo, per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, non ſumus amplius ſub Lege, ſed ſub Gratia.

14 Sed quid contra hæc ignari ſcientiæ ſalutis & remiſſionis peccatorum, per viſcera miſericordiæ Dei noſtri? Nonne idem nobis objiciunt, quod præconi fidei, Paulo, magno illi Theologo, obiecerunt Romani? Quid, inquiunt, peccabimus, quia non ſumus ſub Lege, ſed ſub Gratia?

15 Hæc obiectio neceſſe eſt vt proficiſcatur, vel a craſſiſſima ignorantia Euangelij, vel ab improba libidine deformandi Euangelium.

16 Tantum enim abeſt, vt valeat hæc conſequentia, Iuſtificamur gratis fide abſque operibus, Ergo bonis operibus incumbere non eſt neceſſe, vt nihil validius concludi poſſit, quam contrarium eius quod illi volunt,

hoc modo. Iuſtificamur, id eſt, abſoluimur a peccatis, & donamur iuſtitia Chriſti ex fide abſque operibus. Igitur nunc ſummmo ſtudio bonis operibus inuigilandum eſt.

17 Nam Paulus opera bona & neceſſarium fructum iuſtitiæ eſſe ſcribit, & iuſtificationis finem proximum facit, & obſequium Deo debitum prædicat, & ex efficacia mortis & reſurrectionis Chriſti in nobis fieri contendit.

18 Accurate proinde diſtinguendum eſt, primum inter beneficium Dei gratuitum, & hominis iuſtificati debitum obſequium. Beneficium Dei eſt gratia in iuſtificationem, hoc eſt, iuſtificatio hominis gratuita, quæ non ex operibus eſt: ſed ex fide: qua ſola gratia iuſtificans apprehenditur. Obſequium debitum hominis iuſtificati eſt, vt homo ea ſequatur & faciat, quæ Deo placitura ex regula voluntatis ipſius nouit. Nam iuſtificati fide, debitores ſumus Deo, vt membra noſtra præbeamus arma iuſtitiæ.

19 Deinde diſtinguendũ eſt inter Legis officium in nõ conuerſis, & in conuerſis. In non conuerſis eſt miniſterium mortis. Nam illi ſunt ſub Lege. In conuerſis nõ eſt miniſterium mortis, ſed norma vitæ iuſtiſſima. Hi enim ſunt ſub Gratia, rigore Legis vindicati.

20 Vt ergo Lex hæc, de dilectione Dei & proximi, obligat non conuerſos ad pœnas æternas, cum ab ijs requirit perfectam & perpetuam obedientiam, quam præſtare non poſſunt: ita conuerſis, & abſolutis a iure Legis, eſt regula vitæ, ad quam conabuntur vitam ſuam componere, quod quia non faciunt hypocritæ, ſunt fide vacui.

21 Tertio, Præterea diſtinguendum eſt inter obedientiam Legis in non renatis & iuſtificatis. In illis non placet, quia eſt impura, imo nulla potius. In his placet etſi imperfecta, inchoata tamen. Nam vt iuſtificati fide placent propter iuſtitiam Chriſti, quæ illis imputata eſt; ita etiam conatus illorum, donec retinent fidem & bo-

nam

nam conſcientiam, propter Chriſtum acceptus eſt, & eſt Deo gratum ſacrificium.

22 His iactis veluti fundamentis, videamus quomodo hęc Lex dilectionis inchoari poſſit a nobis. Nam dilectio vt ſumme neceſſaria obedientia a nobis requiritur, ſine qua cætera nihil, vt Paulus teſtatur.

23 Cum Paulus dicit: Finis Legis eſt dilectio, ex corde puro, conſcientia bona, & fide non ficta, monſtrat & vnde manat dilectio Dei atque hominis, & quod nemo poſſit eam præſtare ſine notitia Euangelij, & fiducia viua in Chriſtum.

24 Nam vt puritas cordis & conſcientiæ bonitas sūt ex fide vera & viua, cuius fundamentum eſt notitia Euāgelij: (Fides enim ex cognito verbo Dei concipitur) ita dilectio Dei eſt affectus cordis purus, ex fide per ſpiritum Chriſti creatus: ex quo fit, vt nihil cognitionē Dei & erga ipſum obediētiæ anteponamus, vtque præ omnibus, ante omnia, & ſupra omnia ipſum amemus, adeo vt cupiamus illi iungi, vnumque cum eo fieri.

25 Hic dilectionis affectus erga Deum, tanquam flabellis quibuſdam ſpiritualibus, cogitatione dilectionis Dei, qua nos prius dilexit, meditatione beneficiorum Chriſti erga nos, fiducia & ſpe promiſſorum bonorum, atque ardenti Dei inuocatione, excitandus eſt, ne fonte impuro carnis obrutus, extinguatur.

26 Ex hac dilectione Dei manat dilectio proximi, qui geſtat imaginem Dei. Quare & ipſum propter Deum diligere debemus, Vnde Auguſtinus: Dilectio eſt rectiſſima animi affectio, qua diligitur Deus propter ſe, & proximus propter Deum.

27 Forma & modus dilectionis proximi additur in Lege, cum dicitur: *Diliges proximum tuum ſicut teipſum.* Proinde amor quo nos ipſos amamus, debet eſſe regula, ad quam diligendus eſt proximus.

28 Verum vt hoc recte accipiatur, duo obſeruanda ſunt. Primum diſcernendum eſt inter duplicem amorē

nostri, videlicet vitiosum & laudabilem. Deinde cauendum est, ne vitia cum subiectis eorum confundamus.

29 Duplex est amor sui. Vnus qui sequitur sensum carnis, cæcus, inconsultus, ferus & perniciosius sibi & alijs. Hic cum vitiosus sit, non debet esse regula puri amoris, quo diligendus est proximus. Alter est laudabilis, qui sequitur Spiritus impetum, quo cupit animus in illis rebus occupari, quæ Deo sunt gratæ & sibi salutares. Hic amor sui, quia est purus & sanctus, debet esse mensura dilectionis proximi: vnde fit vt cupiamus proximo omnia, quæ ad ipsius incolumitatem & salutem facere videbuntur. Ac simul consilio, opere, precatione, ipsius commoda procuremus atque adiuuemus, & amoliamur ab eo pro nostris viribus, quicquid ipsi vere noxium esse deprehenderimus.

30 Christus Dominus nouam dilectionis proximi formam nobis commendat, cum ait: Diligite vos inuicem, sicuti ego dilexi vos, propter quam caussam nouum etiam mandatum vocat. Sicut igitur Christus dilexit nos intime: ita & nos ipsius exemplo, nos inuicem diligere debemus.

31 Alterum, quod obseruandum est in dilectione proximi, est vt caueamus ne vitia cum subiectis confundamus. Vnde Augustinus: Vnusquisque iniquus homo, in quantum iniquus est, odio habendus est, in quantum autem homo est, diligendus est, vt illud quod in eo recte odimus, arguamus, id est, vitium, quo possit illud quod in eo recte diligimus, id est, humana natura, ipso emendato vitio, liberari.

32 Etsi autem neutra dilectio, nec Dei, nec proximi perfecta esse poterit in hac vita, sed tantum inchoatur & crescit pro mensura fidei: tamen cum non sit simulata, sed ex viua fide, conscientia bona, & puro corde proficiscatur, placet Deo, & hæc inchoata dilectio est testimonium plenæ regenerationis nostri, quam expectamus, quaque perficietur dilectio & Dei & proximi.

PRIMA

PRIMA LEX Decalogi.

Non habebis Deos alienos coram me.

1 VV procœmium Decalogi modum notitiæ Dei monstrat, videlicet, per verbum, & testimonium verbo additum: ita Decalogus ipse, quo cultu Deus coli velit, ostendit.

2 Tametsi autē obediētia Decalogi ne inchoari quidem potest, sine notitia Euangelij: tamen Deus iustissimus iuste requirit ab homine, quod sibi iure debetur: & talem Legem præscribit, cui obedientia integra prȩstari potuisset, si homo in ea integritate perstitisset, in qua creatus fuit.

3 Atque ideo hoc facit Deus, vt agnito morbo, quæramus medicum, hoc est, vt agnito iusto iudicio Dei in nos, confugiamus ad Christum, qui est consummatio Legis, in iustitiam omni credenti. Atque ita demū obedientiam erga Legem inchoemus in hac vita, quæ perficitur in beata illa vita, quam ex fide expectamus.

4 Debemus proinde Legem considerare quadrupliter. Primum, vt sumus creati in Adamo in perfectionis statu. Secundo, vt sumus post creationem lapsi. Tertio, quatenus sumus de nouo creati, & per Christum erecti. Quarto & vltimo, in beatitudinis statu, resuscitatis mortuis.

5 His ita iactis fundamentis, primum præceptū perpendamus, a quo & reliqua pendent omnia, & sine quo nulla erga alia obedientia præstari potest.

6 Est autem hoc primum prȩceptum: **Non habebis Deos alienos coram me**. Hoc est, Me solum Deum tuum habebis, & non alienos Deos.

7 Vt huius Legis ratio est, quod Deus conditor rerum, solus sit omnium bonorum fons, id quod significa-

tur cum dicitur: Ego sum Dominus Deus tuus: *ita finis* Legis est, vt omni idololatria & impietate abiecta, solus habeatur Deus noster, & solus a nobis colatur, & non alius.

8 Vt hæc Lex prima requirit cultum vnius Dei, agniti per verbum & testimonium: ita docet non licere vllum cultum Dei instituere, sine mandato Dei. Est enim solius Dei opus cultum ordinare, iuxta dictum, Psalm. 25. Dirige me in veritate tua, & doce me, quia tu es Deus meus.

9 Porro, habere Deum, est Deum mente, affectu, voluntate, adeoque omnibus viribus complecti, seu vt ipse Deus se interpretatur, Diligere Deum ex tota mente, ex tota anima, & ex totis viribus.

10 Mente habetur Deus, quando vera notitia Dei in mente lucet: videlicet, quod sit vnus æternus & verus Deus, Pater, & Λόγος, & Spiritus sanctus: quod hic Deus sit creator & conseruator rerum omnium: quod sit fons omnis boni: quod suas creaturas amet, gubernet, cōseruet: quod ad se confugientes iuuet, & contra contumaces puniat.

11 Hæc in genere est vera Dei notitia, quæ in duas formas diuiditur: Vt alia sit notitia Dei Legalis, alia Euangelica.

12 Affectu habetur Deus, quando ex vera Dei notitia concipitur vera dilectio, verus timor, constans fiducia, & spes minime vacillans.

13 Voluntate habetur Deus, cum ex mentis recto iudicio, & puro animi affectu, nascitur voluntatis alacritas, ad imperandum omnibus viribus, vt Deo perfectam & perpetuam obedientiam præstent.

14 Viribus omnibus habetur Deus, cum ipsæ vires, interiores & exteriores, voluntati alacriter imperanti, quæ mens recte iudicat, & affectus pure suadent, obsequuntur & imperata faciunt.

15 Contra vero alienos Deos habet, quicunque mente, affectu,

te, affectũ, voluntate & viribus, vllam rem creatam vel fictam complectitur, sine vero timore Dei, vt ab ea pendeat, auxilium speret contra ordinationem diuinam. Hinc Scriptura diuitias, cum illis fiditur, inter alienos Deos numerat. Et Paulus auaritiam idololatriam esse pronunciat.

16 Ex his promptum erit colligere opera primi præcepti, quæ sunt. 1. Amor verbi Dei, & consideratio creaturæ totius. 2. Notitia Dei ex verbo & creatura. 3. Dilectio quæ ipsam notitiam excipit. 4. Timor verus. 5. Fides 6. Alacris voluntas. 7. Conatus omnium virium ad obediendum Deo, 8. Spes, ex qua patientia.

17 Hæc opera in hoc præcepto requiruntur perfecta & perpetua, qualia Adam & Eua præstitissent, si in sua integritate mansissent, qua conditi erant ad imaginem Dei. Post lapsum primorum parentum nullus fuit, neque erit, præter vnum Iesum Christum, qui hanc Legem impleuit.

18 Porro fides, quam requirit per se primum præceptum, versatur circa promissionem additam primo præcepto: videlicet, *Faciam misericordiam in millia iis, qui diligunt me* (scilicet ex toto corde, tota anima, & totis viribus) *& custodiunt præcepta mea.*

19 Et tametsi homo non potest hanc obedientiam præstare: tamen Deus iustissime illam requirit vt debitum, ad quod soluendum obligatus est omnis homo, in primo parente Adam.

20 Quare autem hoc debitum requirat Deus, exponit Christus, Matth. 18. Vbi proponit parabolam de homine rege, & seruo qui debebat decem millia taléta. Sicut enim ille seruus, intellecta debiti magnitudine, confugit ad misericordiã regis sui, & impetrauit totius debiti condonationem: ita Lex Dei requirit perfectã obedientiam, vt homo in sese descendens, & agnoscens suũ peccatum, iustamque Legis sententiam, ad promissionem quæ Decalogi præcepta præcedit, redeat, videlicet,

Ego ſum Dominus Deus tuus. Quæ promiſſio eſt pars fœderis initi cum Abrahamo & ſemine eius, de gratuita iuſtificatione, & pendet ex prima promiſſione: Semen mulieris conteret caput Serpentis.

21 Vt autem fide huius promiſſionis iuſtificatus eſt Abraham: ita omnis qui credit, iuſtificatur, imputata ſibi perfecta Legis iuſtitia, quam Chriſtus præſtitit, & homini credenti imputat.

22 Nam quoniam Chriſtus Legi Dei perfectam obedientiam præſtitit, iuſtus eſt ex Lege, & quia ſub Lege factus eſt, vt eos qui ſub Lege erant redimeret, iuſtitia ipſius credentibus imputatur, vt iuſti ſint & viuant.

23 Quoniam autem Chriſtus non ſolum eſt homo, ſed etiam verus & æternus Deus, fit vt eius iuſtitia, quã pręſtitit in ſua ſanctiſſima humanitate, ſit infinita, vt ſufficiat omni credenti in iuſtitiam. Atque hoc eſt quod Paulus ait: Chriſtus eſt conſummatio Legis in iuſtitiam omni credenti.

24 Hic proinde cum huius primi præcepti, tum aliorum ſequentium, vſus erit, vt examines conſcientiam tuam ad normam Legis, & ſententiam Legis recolas hoc ordine.

25 Primum in hoc conſcientiæ examine ad regulam Legis, cum deprehẽdis te lege Dei non ſatisfeciſſe, agnoſce te Legis diuinæ tranſgreſſorem eſſe, agnoſce magnitudinem & turpitudinem peccati tui. Secundo, agnoſce ſententiam Legis, aduerſus te latam, iuſtam eſſe. Tertio, expaueſce ad iram Dei, & dole quod Deum tuo peccato offenderis. Quarto, confugito ad promiſſionem Fœderis noui, & viua fide recumbe in Chriſtũ expiatorẽ peccati, & ardenter pete remiſſionem peccatorum, donec reſponſum Spiritus in corde tuo acceperis, de impetrata Gratia, & imputata Chriſti iuſtitia. Quinto, nactus remiſſionẽ peccatorum, fide Chriſti, qui noſtra delicta ſua delicta fecit, vt ſuam iuſtitiã noſtrã iuſtitiã faceret, redi ad Legẽ, & iuxta illam vitã tuam, quantũ quidẽ id fieri poteſt, componito.

26 Et

26 Et tametsi adhuc hærent reliquiæ peccati in natura (Vnde fit vt obedientia nostra sit imperfecta) tamen placet propter Christum, quia non sumus sub Lege, sed sub Gratia.

27 Atque ita Notitia Dei, Amor Dei, Fiducia, Spes & aliæ virtutes, quas requirit Lex, fiunt sacrificium Deo longe gratissimum & acceptissimum.

28 Porro peccata pugnantia cum primo præcepto, ex antithesi facile intelliguntur. Cum vero Deo, pugnant alieni Dij, quorum nomine intelligitur, quicquid loco veri Dei haberi hominibus profanis solet. Cum amore verbi, pugnat odium verbi. Cum notitia Dei, pugnat ignoratio Dei, & omnis falsa persuasio de Deo. Cum timore, pugnat profana securitas. Cum fide, diffidentia. Cum spe, desperatio & impatientia. Cum alacritate voluntatis, pugnat auersio voluntatis. Cum virium promptitudine ad obediendum, ignauia & torpor, & quæ Græcis dicitur ἀκιδία.

29 Præmia huius Legis inchoatæ a fidelibus sunt multiplicia, spiritualia & corporalia: vt fauor & misericordia, &c. iuxta promissionem Legi additam.

30 Hæc promissio plane irrita est sine Christo, quare Christum intuetur, qui vt Legi satisfecit: ita huius promissionis est particeps, idque in mille generationes eorum qui ex se per fidem & Spiritum sanctum nascuntur.

31 Si ergo in Christo es per fidem, statue te in fauore Dei & misericordia esse, iuxta Legis promissionem. Nam vt Christus est finis Legis, in iustitiam omni credenti: ita etiam omni credenti benedictionem Legis confert, & promissionem Legis in eo complet.

32 Pœnæ violatæ huius Legis in non conuersis est, maledictio & damnatio, & visitatio iniquitatis in tertiã & quartam generationem.

33 Hoseas 4. cap. meminit specialis cuiusdam pœnæ violati huius præcepti, cum ait: Quia oblitus es Legis Dei tui, obliuiscar & ego filiorum tuorum.

SECVNDA LEX Decalogi.

Non facies tibi sculptile, &c.

1 EX Domini, Exo. 20. hæc est: *Non facies tibi sculptile, neq; omnem similitudinem, quæ est in cœlo desuper, & quæ est in terra deorsum, nec eorũ quæ sunt in aquis sub terra. Non adorabis ea. Ego sũ enim Dominus Deus tuus.*

2 Tria hac Lege prohibētur. Primum, ne Deum vllà effigie exprimere tentemus. Effigies enim Dei manu hominis expressa, cedit in contumeliam diuinæ maiestatis. Nam cum Deus sit expers corporis, inuisibilis & infinitus: & effigies omnis ex materia corporea sit visibilis, & terminis clausa: fieri non potest sine contumelia Dei, effigiem Dei manu exprimere.

3 Secundum, quod prohibetur est, ne incuruemus nos coram vllo idolo religionis caussa. Nam cum ex duplici natura compositi sumus, anima & corpore, vtrumque debemus Deo videlicet cultum interiorem animæ, & exteriorem corporis.

4 Qui ergo corpore prosternit se coram idolis, religionis ergo, inuertit naturæ ordinem, subijciens se infrà creaturas. Deinde sacrilegium committit, tribuens creaturæ cultum, qui soli creatori debetur.

5 Tertium, quod hac Lege prohibetur, est, ne animo fingas tibi Deum, qui non est Deus, & ne animo neges esse Deum, qui reuera est Deus. Id quod & Ethnici fecerunt, qui multitudinem Deorum introduxerunt, & hæretici, qui siue circa diuinitatis essentiam, siue circa personarum distinctionem, siue circa voluntatem diuinæ maiestatis errauerunt.

6 Cur autem Diabolus inuexerit idola in mundum, & quæ fuerit eorum prima occasio, Sapien. 14. exponitur. Ita enim ait Sapiens:

7 In opificio Dei ad abominationem sunt deformata simulachra, ad offensionem animis hominum, ad laqueum pedibus insipientum inijciendum.

8 Initium enim scortationis, (id est idololatriæ) excogitatio simulachrorum est, atque eorundem inuétio, vitæ corruptela. Neque enim ab initio erant, neque in æternum erunt. Quippe hominum ambitione in mundum sunt introducta.

9 Cum his consentiunt multę Prophetarum conciones, quæ abominationem idolorum extreme damnãt, vt quæ homines paulatim a vero Deo abducant.

10 Quid dico de Prophetis? Imo & Ethnici saniores simulachra Deorum abominati sunt.

11 Numa (vt Plutarchus refert) prohibuit Romanos existimare imaginem Dei aut hominis speciem, aut animalis habere formam: propterea nefas esse putabat deterioribus meliora assimulare, nec aliter posse Deũ percipi quam intelligentia.

12 Varro acutissimus atque doctissimus autor (teste Aug.) dicit antiquos Romanos plusquã annos 170. Deos sine simulachro coluisse. Quod si adhuc, inquit, mansisset, castius Dij obseruarentur. Cuius sententiæ suæ adhibet inter cætera gentem Iudæam. Nec dubitat eum locũ ita concludere, vt dicat: Qui primi simulachra Deorum populis posuerunt, eos ciuitatibus suis & metum demsisse, & errorem addidisse.

13 Ante annum Domini 427. Sancti Patres qui doctrinam sine Pontificijs corruptelis retinuerunt, nullá plane simulachra in templis Christianorum esse permiserunt. Sciuerunt quanti damni occasionem olim præbuissent simulachra.

14 Verum posterior ætas, paulatim deficiens a puritate doctrinæ, imagines & simulachra inuexit in Ecclesiam, non sine magna, & Imperiorum ruina, & veræ religionis iactura.

15 Etsi autem consilium eorum, qui primum pinxerũt

imagines in templis Christianorum nō fuit pessimum: tamē procedente tempore, error auctus est, & idololatria, per Romanos pōtifices, contra Græcos est defensa.

16 Et tandem eo perducta est res, quod præcipua pars cultus diuini, collocata fuerit in cultura simulachrorum. Id quod in regno Antichristi videre est.

17 Porro, ne quis artem pingendi & sculpendi, prohibitione imaginum & idolorum damnari existimet, conferat Legem prohibitionis cum alijs præceptis & exemplis Scripturæ, quibus aliquæ imagines & simulachra approbantur.

18 Mandatum Dei est, Exod. 25. Duos Cherubim aureos facies ex vtraque parte propiciatorij. Fuerunt autem Cherubim alatæ imagines, in quibus hominis species præualebat. Hos postea Solomon in suo templo curauit fieri, ad exemplar eorum qui fuerunt in tabernaculo.

19 Solomon in fabrica templi boues sculpi mandauerat. Ita enim legimus, 2. Paralip. 4. Similitudo quoque boum erat subter illud. Item: Duo ordines erant boum fusorum.

20 Ex hoc mandato Dei & exemplo Solomonis efficitur, quod imagines & simulachra non prohibeantur ἁπλῶς & simpliciter, sed secundum quid, vt loquuntur in scholis.

21 Prohibentur ergo tribus de caussis. Prima, cum rem non tantum non repræsentant, sed eius maiestatem lædunt. Vt cum Deus pater pingitur, cana barba, in capite gerens triplicatam coronam, more Paparum. Secunda, cum prostituuntur cultus ac venerationis caussa, vt in Papatu, quem vsum Prophetæ passim damnant. Tertia, ne sint idololatriæ occasiones, obscurata tempore doctrina, quemadmodum fieri consueuit.

22 Porro, cum ex ijs quæ dicta sunt manifestum sit, non simpliciter prohiberi & damnari simulachra, quæritur, an possit aliquis esse non impius simulachrorū vsus?

23 Triplex eſt in vniuerſum imaginũ & ſimulachrorum vſus, videlicet, ſuperſtitioſus, typicus & politicus.

24 Superſtitioſus, vt contumelioſus in Deum & eius creaturas, ſolus damnatur verbo Dei.

25 Typicus vſus in veteri Teſtamento fuit, vt rem aliquam diuinam, ſub imagine rei incurrentis in oculos, adumbraret. Veluti æneus ſerpens ſuſpenſus in deſerto, adumbrabat Chriſtum, Ioan 3. Hic vſus tantiſper fuit licitus, donec populus Ægyptio more eum adorare cœpit. Quod cum videret Ezechias rex pius (haud dubie admonitus a ſanctis Dei Prophetis, quorum officium erat voce damnare iſtam idolomaniam,) illum confregit, relinquens omnibus regibus & principibus exemplum, vt & ipſi tollant inſtrumenta idololatriæ, ne impediatur verus Dei cultus, & caueant, ne poſteris inſtrumenta relinquant impietatis.

26 Politicus vſus imaginum & ſimulachrorum eſt, cum ſine ſuperſtitione pinguntur imagines, aut fiunt ſimulachra alicuius vtilitatis gratia.

27 Eſt autem hic politicus vſus triplex, videlicet, hiſtoricus, ſymbolicus, & ornatus cauſſa inuentus. Hi donec manſerint intra ſuos limites, nullo iure damnari poſſunt.

28 Hiſtoricus vſus eſt, qui hiſtorijs ſeruit, hoc eſt, qui ad intelligendas rectius rerum deſcriptiones, & ad memoriam rerum conſeruandam facit. Hic vſus & in libris & alibi licitus eſt.

29 Symbolicus vſus eſt, qui de re alia, quæ ſignificatur imagine, tanquam Symbolo intuentes admonet. Vt imago in moneta Cæſaris, admonebat Iudæos, quod Cæſari eſſent ſubiecti. Vnde Chriſtus infert: Date ergo, quæ ſunt Cæſaris, Cæſari. Eſt & hic vſus licitus, ſi non contaminatur aliunde.

30 Ornatus cauſſa inuentus vſus eſt, qui ornandi gratia ſine ſuperſtitione adhibetur. Hic etiam conceſſus eſt, dummodo nulla ſuperſtitio acceſſerit.

LEX TERTIA
Decalogi.

Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum.

1 T ratio huius Legis est: Deus conditor rerum, solus omnium bonorum fons est & dator: ita finis est, vt maiestas nominis Dei inter homines habeatur sacrosancta.

2 Huc pertinent verba Psalmi 72. Benedictus Dominus Deus Israel, qui fecit mirabilia solus. Benedictum nomen maiestatis eius in seculum, replebitur maiestate eius vniuersa terra.

3 Huius maiestatis fundamentum est ipsa diuina essentia simplicissima, personarum Trinitas, potentia immensa, summa bonitas, sapientia infinita, misericordia ineffabilis, missio Filij, vt homo fieret & victima pro peccato, amplitudo imperij, cum alijs virtutibus Deo dignis.

4 Terminus est, A creatura rationali, id est, ab hominibus & angelis, sentiri, agnosci & prædicari, cum summa subiectione, reuerentia & cultu.

5 Reciprocus respectus fundamenti & termini est ipsa maiestas, summusque honor, qui Deo, sapientissimo, potentissimo, iustissimo, & misericordissimo debetur.

6 Est quoque sciendũ, quod Maiestatis vox, interdum pro solo fundamento ponitur, vt in illo: Scrutator Maiestatis opprimetur a gloria: interdum pro termino, vt in Psal. Replebitur Maiestate eius vniuersa terra.

7 Est proinde Maiestas, magnificus ille splendor gloriæ, qui comitatur honorem summum & reuerentiam, quæ præstantur Deo optimo, potentissimo ob summa beneficia, merita & virtutes.

8 Hinc iam promtum est colligere, quid per nomen Dei significetur in hac Lege: *Non assumes nomen Dei*

tui in vanum, videlicet, quod nomen Dei ſit, cum ipſe Deus, tum quicquid de eo digne dici poteſt, vtpote omne quod in eius notitiam, famam & gloriam vergat.

9 Hoc Dei nomen legitime vſurpat, qui cum ſumma ſubiectione illud ſacroſanctum habet, cauetque, vt nec ſentiat nec dicat quod vel minimum Maieſtati ipſius deroget.

10 Vt ergo opera omnia in hac Lege præcipiuntur, quæ ad nomen Dei illuſtrandum & prædicandum inter homines facere videntur: ita ea omnia prohibentur, quæ præceptis operibus quouis modo aduerſantur.

11 Nos autem exempli gratia quædam ὑπαλλήλως recitabimus, ad quæ reliqua non difficile referri poterunt.

12 Primum locum inuocationi vnius Dei tribuamus, quæ inuocatio eſt eleuatio mentis ad Deum aliquid ab eo petentis vel deprecantis. Huic opponuntur omnia quæ pugnant cum vera inuocatione Dei, vt inuocatio Sanctorum, battologiæ, magicæ precationes, exorciſmi creaturarum, ſine fide inuocare, &c.

13 Secundum opus huius Legis ſit, prædicatio operũ Dei, potentiæ, ſapientiæ, iuſtitiæ, miſericordiæ, veritatis, &c. Huic opponitur quicquid detrahit aliquid, vel potentiæ, vel ſapientiæ, vel iuſtitiæ, vel miſericordiæ, vel veritati Dei.

14 Tertium opus ſit gratiarum actio, qua & agnoſcimus Dei beneficia, & ea cum ſumma reuerentia prædicamus, gratias pro omnibus agentes per Ieſum Chriſtũ. Huic opponitur hypocriſis, cum ore ſine mente Deo agimus gratias, vt Phariſæus fecit, & qui in templis Pſalmos decantant pro mercede. Hi enim potius ſuo ventri quam Deo ſeruiunt.

15 Quartum opus ſit, glorificatio Dei, videlicet, mẽte recte de Deo ſentimus, ore prædicamus, vita & moribus, quod recte ſentimus, exprimimus. Huic opponitur omnis hæreſis, ſcandala, ſchiſmata, cõtentiones inutiles,

iurationes temerariæ, flagitiosi mores, quibus nomen Dei apud hostes religionis blasphematur.

16 Quintum huius Legis opus sit, confessio veræ religionis publica & priuata. Publica cernitur in cœtu piorum, quando cum alijs pijs conuenimus, cum iis simul precamur, & Sacramentis communicamus. Priuata cõsistit in fortitudine animi inuicta, cũ interrogati ab hostibus, palam testamur fidem nostram. Nam vt corde creditur ad iustitiam: ita ore fit confessio ad salutem. Huic opponitur abnegatio Dei, quæ fit vel voce, vel signo, vel moribus.

17 Sextum opus sit huius Legis, cultus iurisiurandi, cui opponuntur peierationes, execrationes, temeraria iuramenta, de quibus alias.

IVRAMETVM.

1 ALDE necessarium est, pios recte institui de iurisiurandi religione, ne vel cum Manichæis & Anabaptistis omnia iuramẽta impie aboleãt: vel cum promiscua hominum multitudine, temere iuramentis assuescant.

2 Vtrumque sane valde est pernitiosum. Nam vt religione iuramentorum sublata, sublata & fides est iustitiæ fundamentum, & sine qua omnis vitæ humanæ ratio periclitatur: ita temerarijs friuolisque iuramentis & periurijs polluitur nomẽ Dei. Vnde horrendæ pœnæ & in familijs & in rebuspublicis sæpe conspiciuntur.

3 Non enim frustra hæc comminatio Legi addita est: *Non habebit Deus insontem, qui assumserit nomen Dei sui in vanum.* Et Sapiens ait: Vir multum iurans, replebitur iniquitate, & non discedet plaga de domo eius.

4 Taceo Papistarum commentum, qui tametsi fatentur quædam iuramenta Christianis licita esse: tamẽ perfectis, quos fingunt, omnem iurisiurandi vsum adimunt.

5 Vt autem ordine iusto procedamus: Primum, quid sit iuramentum dicemus notatis præcipuis generibus. Deinde, quæ in legitimo iuramento requiruntur, expendemus. Tum, regulas colligemus, quibus regi conuenit iuramenta. Postremo, illicitorum iuramentorum, & dirarum, execrationum & deuotionum, abominationem & pœnam, indicabimus.

6 Iuramentum itaque proprie est inuocatio & attestatio Dei, super re, sub conditione pœnæ, si fallimus. Vulgo autem sic: Iuramentum est affirmatio vel negatio, sacræ rei attestatione firmata. Sed prior definitio, ex verbo Dei: posterior, ex consuetudine iurantium desumta est.

7 Est autem duplex iuramentum. Simplex, vt inter priuatos. Solenne seu publicum: vt inter populos diuersarum nationum: vt inter principem & populum. Vtrumque est aut assertorium de re præsenti vel præterita: aut promissorium, quum promittitur aliquid, Sacramento iurisiurandi interposito.

8 Iurans autem duo petit: Primum, vt Deus sit testis eorum, quæ iuramento affirmantur vel negantur. Alterum, vt sit vltor si fefellerit. Cum ergo quis dicit: Testis est mihi Deus: vel, iuro per Deum, sensus est: Deum, quem inuoco, in testem voco, & ab eo peto, vt si fallam, me puniat iuxta comminationem: Non habebit Deus insontem, quisquis vane vsurpauerit nomen eius.

9 Vt itaque iurans sit cautior, cogitet ordine hæc quinque: Præsentiam Dei, omniscientiam, veritatem, iustitiam & potentiam.

10 Præsentiæ Dei cogitatio, accendet in iurante timorem Dei, & reuerentiam erga diuinam Maiestatem, vnde fiet, vt coram tanta Maiestate nihil temere effutiat, asseueret, aut promittat.

11 Cogitatio omniscientiæ, tribuet Deo hanc laudé, quod, vt omnia nouit, vel occultissima: ita omniũ, quæ dicuntur & fiunt, locupletissimus testis esse possit.

12 Veritatis prę terea laudé Deo tribuet, quasi ipse mé-

dacia, tanquã Diaboli hostis sui signa, auersatur & odit: & ea quæ vera sunt, tanquam sua tuetur & amat.

13 Cogitatio iustitiæ Diuinæ monet, quod Deus & pium iuramenti vsum præmijs ornare, & contra, periuros horrendi pœnis punire velit.

14 Ne autem quis putet, vel præmijs cariturum, si pie & sancte iurauerit: vel pœnas euasurum, si vane nomen Dei sumserit: potentia Dei cogitanda est, qua potest omnia quæ vult, & vult omnia quæ Verbo suo promisit.

15 Iam, vt secundo loco proposuimus, expendamus quæ ad legitimum & necessarium iuramentum requiruntur. Ieremias tria ponit, cum inquit: Iurabis in veritate, & in iudicio & in iustitia.

16 Veritas est, non fluctuans opinio, sed firma & solida notitia eius rei, super qua iuratio fiet. Nam qui incertus est aut dubius, & nihilominus iurat: is & Deum contemnit, & se vanitatis periculo apud homines exponit.

17 Iudicium est deliberatio & consultatio in mente iurantis, quo vt Deum, quem testem adhibet, in conspectu habet: ita cauet, ne tempestate affectuum, aut incogitantia abripiatur, ad iurandum id, cuius postea ipsum pœnitebit.

18 Hoc ergo, iudicium, quod timore Dei regitur, facit vt nec in re falsa quis iuret. Nam hoc esset Deum mẽdacem testem producere: nec in re leui, quod esset Deũ contemnere, & ipsius sanctum nomen paruifacere: nec in re, cui facile fides adhiberi possit, vel sui euidentia, vel grauitate & autoritate dicentis. Nam hoc esset plane superuacaneum: nec in re, quæ humano testimonio confirmari sine iurisiurandi religione possit. Nam hoc esset repudiare testimonium diuinitus oblatum: nec in re turpi, impia, iniusta, impossibili, si promissorium iuramentum petitur. Nam hoc manifeste contra legem naturæ, & contra mandata Dei esset.

19 Iustitia, caussas iurationis iustas esse vult. Vt enim, Iudi-

Iudicium, incautum: Veritas, falſum: ita iuſtitia, illicitum iuramentum repudiat.

20 Iſocrates duas cauſſas iuſtas numerat, in quibus iuramentum delatum ſuſcipere poſſumus, videlicet, cũ aut de noſtra fama & exiſtimatione agitur, aut de ſalute amicorum, videlicet, vt aut liberemus nos ipſos turpi crimine, aut amicos periculo. Non vult honeſtos, probos & modeſtos, iuſiurandum poſtulare: ne in aliquam auaritiæ, aut priuati commodi ſuſpicionem veniant.

21 Hæc Iſocratis hominis Ethnici ſententia, monet quanta religio iuriſiurandi olim fuerit, etiam apud homines ignaros Euangelij: quæ profecto res merito multos, qui Chriſtiani dici volunt, extremæ vanitatis accuſat, qui ſola leuitate adducti, ſingula fere verba, ſingulis iuramentis, in contumeliam Dei polluunt.

22 Etſi autem Iſocratis ſententiam, vt in Ethnico, probo: tamen clarius explicandum iudico, quænam iuſtæ cauſſæ ſint iurationis apud Chriſtianos.

23 Quatuor proinde cauſſas neceſſarias & pias liciti iuramenti, in exemplis approbatis inuenio. Quarum prima eſt, cum agitur de gloria Dei. Secunda, cum ſalus & exiſtimatio proximi in diſcrimen venit. Tertia, quoties de propria iurantis neceſſitate diſceptatur. Quarta, cum a magiſtratu iuſtis de cauſſis, poſtulatur teſtimoniũ, ſub iuriſiurandi religione.

24 Vbi autem nulla harum quatuor cauſſarum, neceſſario requirens iuramentum, ſubſit, iuſta ira Dei prouocatur in iurantem, vt in eum qui nomen Domini ſacrilege polluat.

25 Porro, quia contingit vt homines aliquando iurent, vel coacti metu, vel errore decepti, vel affectibus abrepti: tenendæ ſunt regulæ, quibus huiuſmodi iuramenta regi oportet.

26 Prima regula, Quicquid iuratum fuerit, ſiue Deo, ſiue homini, quod cum gratia Dei & ſine peccato præſtari poteſt, omnino præſtandum eſt.

27 Vbi ergo tantum de nostra vita & fortunis agitur, nomen Dei præferemus nostræ incolumitati.

28 Ex hac regula sequitur, quod pius ne hosti quidem fidem, quam iureiurando confirmauit, fallere debeat, ne in periurij crimen incidat.

29 Iure proinde M. Regulus in hoc laudatur, quod potius mortem oppetere voluerit, quam fidem hosti datam non seruare.

30 Puniti diuinitus violati iusiurandi ab hoste, insigne apud Horosium lib. 5. cap. 18. habemus exemplum, vbi dicit populum quendam Romanorum legiones, quibus sese dedidit & per iuramentum pacem cum ijs inijt, subita perfidia ex insperato occidisse. Vnde statim in vltionem tanti periurij, panem fractum apud populum illũ sanguine manasse: animantia quoque domestica ab hominibus ad syluas discessisse, balatibus, mugitibus & latratibus cœlum repleuisse. Tandem populum illum a Lucio Pompeio esse victum, & plane extinctum, &c. Vsque adeo ira Dei exarsit in fœdifragos & periuros.

31 Secunda, Si cum mandatis Dei pugnat, ad quod se aliquis iureiurando astrinxit, nequaquam præstandum est. Nam quod Deo displicet, non debet pius velle. Quare illud nec iuratus nec iniuratus præstabit. Siquidem cum non sit sui iuris, non licet vt contra voluntatem Dei se obliget.

32 Monachus proinde & Monacha errore seducti, postquam rectius instituti fuerint, possunt votum iureiurando firmatum violare.

33 Cum enim scriptum est a Propheta, & a Christo pronunciatum, vt decretum Dei inuiolabile, Frustra me colunt doctrinis & mandatis hominum: contra Deum peccant, qui, vel ob votum, vel bonam alioqui intentionem, hoc Dei decretum transgrediuntur.

34 Hac regula excusatur Dauid, qui non interfecit Nabal, qui tamen se eum occisurum religione iurisiurandi astrinxit. Scriptum est enim: Non occides. Saul autẽ, qui

qui se magis dilexit quam Deum, prius voluit impium & iniustum iuramentum præstare, quam videri aliquid contra iuramentum facere, adeo quod filium virũ sanctum, ne videretur periurus, de medio tollere voluerit. Sic & Herodes, duplicauit peccatum sæuiens in innocẽtem Ioannem, propter stultũ & temerariũ iuramentum.

35 Etsi autem is, qui vel errore deceptus, vel affectibus abreptus iurat, iurando peccat: tamen non est duplicandum peccatum, si contra voluntatem Dei fuerit, quod iuratum est.

36 Huc dictum Isidori pertinet: In malis promissis rescinde fidem: in turpi voto, muta decretum: quod incaute vouisti, ne facias. Impia est enim promissio, quæ cum scelere adimpletur.

37 Tertia regula: Iuramenta quæ vel implicitam vel expressam habent conditionẽ annexam, haud obligant, non seruata conditione. Sed iuratus, iudicio & sententia iudicis absolui debet.

38 Cum his nequaquam pugnat præceptum Domini, Matth. 5. Ego dico vobis, ne omnino iuretis, sed sit sermo vester: Est, est, Non, non.

39 Nam Christus non ibi tollit Patris Legem: videlicet. Per nomen meum iurabis. Sed leuitatem Iudæorũ in iurando, iurandi formas & periurium damnat, quibus polluitur nomen Dei, quod sacrosanctum ab omnibus haberi conuenit.

40 Quicunque enim ex leuitate iurant, periurij periculo obnoxij sunt, & rei polluti nominis Diuini. Qui per creaturas iurant, violant iurisiurandi Legem, videlicet, Per nomen meum iurabis. Qui peierant, maledictioni & vindictæ diuinæ se subijciunt.

41 Etsi autem per creaturas iurare non licet: tamen res nobis caras in medium adducere, tanquam pignora & creaturas Dei, tanquam gloriæ diuinæ symbola, licet. Paulus Deum testem inuocat in animam suam. Moses testes inuocat, cœlum & terram ipsius opificis intuitu. Sic

cum iuramus per Deum, & ſanctum Euangelium, Deum quidem teſtem dictorum facimus: nobis vero pœnam imprecamur, ſi fallimus, quæ eſt priuatio fructus Euangelij, adeoque beneficiorum Chriſti.

42 Auguſtinus proinde recte ait: Iuratio falſa, eſt pernitioſa: vera, periculoſa: nulla, ſecura.

43 Porro, cum tantum ſceleris ſit in temerarijs iuramentis & periurijs, quis poterit oratione explicare, quantum ſit abominationis in vſitatis vulgo diris, execrationibus & deuotionibus?

44 Audire eſt enim multos, qui non ſolum temere iurant per mortem & vulnera Dei: verumetiam morte & vulneribus Dei abutuntur, ad horrendas execrationes & diras deuotiones, ad quas abſque omni dubio contremiſcunt angeli Dei, cum audiunt maledictioni & perniciei hominum, accommodari mortem & vulnera Dei: vnde benedictio & ſalus hominum effluxit.

45 Hanc horrēdam blaſphemiam olim apud nonnullas gentes pius Magiſtratus puniuit, interdum mutilatione membrorum, vt digitorum, aurium, narium: interdum exectione linguæ: nonnunquam ſubmerſione in proxima flumina.

46 Scribitur Ludouicus rex Galliarum, ciuem quendam Pariſienſem, propter huiuſmodi diras, per mortem & vulnera Dei, deuotiones puniuiſſe: admoto labijs ipſius candente ferro, vt in ijs per quæ peccarat, puniretur, in terrorem & exemplum aliorum.

47 Verum, cum hoc quidam ex Satrapis iudicarent crudelius, adeunt Regem, improbant factum: quibus ſanctus Rex reſpondet: Optarem mihi tale ſtigma inuri labijs, toto vitæ meæ tempore portandum: modo poſſim blaſphemiam iſtam de meo regno tollere.

48 Præclara vox, & digna vere Chriſtianiſſimo rege, cuius exemplum ſi multi imitarentur, minus prouocaretur ira Dei, & ſanctior eſſet & priuata & publica diſciplina.

49 Sed, proh dolor, ita inualuit deierandi & execrandi consuetudo, in omnibus statibus hominum: vt facilius inueteratam lepram, quam hoc malum curaueris.

50 Huius mali rei sunt, Primum parentes, qui suos domesticos exemplo docent abuti nomine diuino. Deinde ministri Euangelij, qui eos, quos norunt singulis fere verbis iuramenta adhibere, non admonent in priuato colloquio, ante vsum Cœnæ Dominicæ. Postremo, magistratus, qui Legem non statuit in profanatores nominis diuini: cum tamen sit custos vtriusque tabulæ.

MAGIA.

1 QVONIAM Deus serio vult suum nomẽ inter homines sacrosanctũ haberi, & requirit ab omnibus hominibus notitiã, fidem, spem, gratiarum actionem, iuxta verbi regulam: damnat omnem abusum nominis & verbi sui: quorum profanatoribus æternas pœnas comminatur.

2 Verum quia Diabolus hostis Ecclesiæ est, nihil magis in votis habet, quam vt indies magis magisque crescat inter homines profanatio nominis & verbi Dei. Nam huiusmodi profanatione, tanquam machina quadam bellica, muros Ecclesiæ subruere nititur.

3 Hinc fit quod Diabolus adeo obsequentem se præbeat stultis hominibus, qui nomine Dei, & sacrosancto eius verbo ad magicas superstitiones, figuras & sacrilegas adiurationes abutuntur.

4 Etsi autem horrendum est, cogitare tantam tyrannidem exerceri a Satana in humanum genus: tamen magis horrendum est, iustissimam iram Dei, permittentis Diabolo hanc tyrannidem, cogitare.

5 Caussa autem huius permissionis exponitur ab Apostolo Paulo, 2. Thess. 2. Mittet (inquit) Deus efficacem

illusionem, vt credant mendacio, vt damnentur omnes, qui non crediderunt veritati, sed consensere iniquitati.

6 Hæc efficax Satanæ illusio, continet omnes artes & vias, quibus ipse, vel verbum Dei corrumpit, vel eo abutitur in contumeliam Dei, & in damnationem eorum, qui a Satana seducuntur.

7 Hic nominis & verbi Dei abusus turpissimus, indignissimus & maxime sacrilegus, cernitur in magicis incantationibus, signationibus & impijs adiurationibus.

8 Etsi autem Satan nec incantationibus, nec signationibus, nec conceptis adiurationibus reuera cogi potest: tamen iste impostor Spiritus fingit se cogi, sæpe etiam inuitum, ad faciendum ea, quæ illi a Magis & incantatoribus, imperantur.

9 Habet autem Satan eas, suæ obedientiæ erga Magos & incantatores, caussas, quæ merito omnes homines reprimerent, ne se Diabolo tam fatue subijcerent, in contumeliam Dei.

10 Prima caussa est, quod Diabolus optime sciat, nulla re magis profanari nomen & verbum Dei, quam Magica impietate.

11 Secunda. Pulchrum spectaculum Satanæ est, quod videat, homines a se doctos & seductos, contemnere apertum Dei interdictum, abnegare fidem. Nam cum verbum Dei sit regula fidei, fieri non potest, vt fides consistat, vbi eius regula amittitur, vel ad impiam profanitatem transfertur.

12 Tertia, Matth. 4. indicatur, quod Diabolus expetat, vt homines alia media quærant incolumitatis & gloriæ, quā diuinitus ordinata. Hoc est, impellit homines, vt audeant corrigere ordinationem diuinam. Quæ sane horrenda tentatio Dei est.

13 Est autem ordinatio diuina, vt nomen & verbum Dei seruiant Christi regno erigendo, & saluti hominibus parandæ. Contra hanc ordinationem aperte faciunt, qui

qui nomine & verbo Dei abutuntur ad magicas superstitiones, quibus erigitur, fulcitur, stabilitur & propagatur regnum Diaboli. Quid quæso Diabolo magis gratum esse poterit?

14 Taceo Ethnicum furorem, taceo damnatam superstitionem, taceo pactionem cum Diabolo, taceo cultum & venerationem Diaboli: quibus cum imprimis delectatur Satan, non mirum est eum se adeo obsequentem præbere aniculis, maleficis ac Magis.

15 Vt autem hanc profanitatem auerteret Deus a suo populo, qui Ethnica profanitate corruptus erat in AEgypto: Legem statuit de maleficis & incantatoribus tollendis e medio. Et laudandæ sunt Leges imperatoriæ & Pontificiæ, latæ in istam horrendam blasphemiam.

16 Nullo enim pacto ferendi sunt inter homines, qui ad incantationes magicas abutuntur nomine & verbo Dei, vt qui putent nos talem Deum habere, qui patrocinetur impietati a se damnatæ.

17 Genera & formas antiquæ magiæ ideo omitto: quia laudabilius est illa ignorare, quam scire, & in lucem proferre.

18 Certum est Diabolum, tanquam simiam, Deum imitari in erigendo & stabiliendo suo regno. Nam vt Deus Verbo, Sacramentis, Miraculis & Spiritu suo erigit suum regnum & propagat: ita Satan suo verbo, (cum verbum Dei suum facit abusu) suis Sacramentis, (id est characteribus, figuris, fabis, pilis, & nescio quibus alijs nugis) suis præstigijs (loco miraculorum) & suo Spiritu (quo efficax est in voce magorum, incantantium & adiurantium.)

19 Ne quis autem ambiguitate vocis Adiurationis decipiatur, sciat verbum adiurandi, plura, habere significata.

20 Primum enim significat idem, quod simplex verbum Iurare, nisi quod Ad particula ἐπίτασιν & αὔξησιν notat.

21 Secunda, Adiurare ſignificat facere vt aliquis iuret, & iureiurando interpoſito, aliquid promittat.

22 Tertio, ad genus transfertur, & ſignificat, nunc imperare aliquid, interpoſita diuini nominis autoritate, nunc rogare aliquem, vt ob religionem & metum Dei aliquid agat, vel non agat.

23 Hinc adiuratio, Quæ ſi fuerit Dæmoniorum, nititur fide miraculorum adiurantis. At ſi hominum fuerit, pendet vel ab autoritate, vel obteſtatione adiurantis.

24 Quarto, Magicis impoſtoribus, adiurare, eſt virtute pronunciationis conceptorum verborum, additis nũc certis characteribus, nunc neſcio quibus alijs nugis, & cæremonijs, adigere Diabolum, vel alias creaturas, ad imperata facienda.

25 Porro, vt ſciatur, nos non omnem adiurationem damnare, obſeruetur quod triplex ſit adiuratio, Diuina, Magica & Adiaphora.

26 Diuinam voco, per quam, interpoſito iureiurando & inuocato nomine Chriſti, Dæmonia eijciebantur in primitiua Eccleſia, fiducia Chriſti. Hoc enim faciebat tum temporis, ad commendandam hominibus potentiã Chriſti, & ad confirmandam certitudinem Euangelij Chriſti.

27 Huiuſmodi tamẽ adiuratio nec Chriſto, nec Apoſtolis vſitata fuit. Sed alijs quibuſdam pijs, minoris autoritatis & gradus. Nam vt Chriſtus, ſua autoritate propria: ita Apoſtoli, autoritate Chriſti, ſimpliciter præceperunt Diabolis vt exirent de hominibus.

28 Paulus in Actis ait: Præcipio tibi per nomen Ieſu, vt exeas ab ea. At Exorciſta ſic dixiſſet: Adiuro te per nomen Ieſu, vt exeas ab ea, hoc eſt, præcipio tibi autoritate Chriſti & metu potentiæ eius, ac ſi ipſe Chriſtus tibi præciperet, vt exeas, &c.

29 Magica adiuratio eſt, quando verborum efficacia & verbis conceptis, & neſcio quibus ceremonijs, putãt exorciſtæ ſe Dæmones cogere, aut alias creaturas ad aliquid

quid faciendum. Vt cum ſerpentes adiurati & incantati, venena retinent, & nõ lædunt geſtatoré: ſed videntur cũ illo quaſi colludere. Sed malignus ſpiritus dũ corpus hominis illæſum ſeruat, veneno peſſimo animum interficit.

30 Adiaphoram adiurationem appello, qua quis & bene & male vti poterit: Qualem iudico eam quæ in noſtris Eccleſijs adhibetur, in Baptiſmo infantium.

31 Nam ſi adhibetur tantum ad ſignificandum, qualis ſit conditio hominis extra Chriſti gratiam, & qualis efficitur per Chriſti gratiam: nemo eam iuſte improbare poterit. Siquidem admonet & de ſententia Legis in non reconciliatos, & de gratia Euangelij in eos, qui Chriſto inſeruntur per Baptiſmum.

32 Atſi adhibetur, vt in Papatu, cum inſufflatione & Chriſmate, ad expellendum Diabolum, actu habitanté in homine: non caret manifeſta impietate & ſtultitia. Nam nec Diabolus in infantibus Chriſtianorum parentum habitat. Sunt enim participes fœderis initi inter Deũ & Abrahamum patrem noſtrum. Nec miraculis clarent miniſtri Eccleſiæ hoc tempore. Nam miracula ad tempus tantum durare debebant.

33 Eſt etiam adiophora adiuratio, quando homo hominem adiurat. Nam bona quidem eſt, ſi e cauſſã bona procedit, & ad bonum finem tendit. Vt cũ Paulus adiurat Theſſalonicenſes, vt Epiſtola ijs ſcripta legatur coram omnibus fratribus. Mala vero erit, ſi temerarie fit, leuem ob cauſſam. Tum enim, vt iuramentum leue, damnatur.

PRÆDICTIONES *futurorum.*

1 ECESSE eſt Eccleſiã recte inſtitui, de vtilibus & pernicioſis prædictionibus futurorũ euẽtuũ, ne vel ſecure cõtemnat vtiles & laudabiles prædictiones vel ſuperſtitioſe inuoluatur pernicioſis prænũciationibus, in

contumeliam Dei, & in propriam perniciem.

2 Vt autem recte discernamus inter vtiles & perniciosas prædictiones : caussas earum inprimis obseruare oportet, vnde iudicium pendet & certitudo.

3 Omnis proinde prognosis, seu futurorum euentuũ prænunciatio, vel oritur a prima caussa immediate, vel a secundis caussis naturalibus, vel aliunde, hoc est, vel a Diabolo, vel ab homine.

4 Prognosis, siue præcognitio, oritur a prima caussa, cum Deus per inspirationem, siue quocunque alio modo reuelat hominibus futuros euentus. Et hæc præcognitio dicitur Prophetica.

5 Est autem hæc præcognitio Prophetica, ideo certissima, & dignissima cui fides habeatur, quia autorem habet Deum, qui omnia futura, tanquam præsentia, in suo æterno videt.

6 Huius Propheticæ prædictionis vsus est maximus: vt quæ certitudinem doctrinæ Ecclesiæ humanis mentibus obsignet.

7 Nam cum vident homines, euentus longissime antea signatos, respondere prædictionibus Prophetarum, confirmantur de autore Deo, & doctrinam, quam Prophetæ proponunt, diuinam esse statuunt: præsertim cum eandem multiplices patefactiones diuinæ, miracula plurima, consensus Mosis, Prophetarum, Christi, Apostolorum, conseruatio Ecclesiæ in tantis furoribus Diabolorum & hominum, & obsignatio veritatis in cordibus Sanctorum per Spiritum sanctum, confirment.

8 Prognosis siue præcognitio, quæ pendet a secundis caussis, quas Naturales vocamus, Prognosticis quibusdam nititur, hoc est, signis futurorum euentuum.

9 Hæc autem Prognostica & signa futurorum euentuum, sunt triplicia, (pro quorum varietate certitudo etiam variat) videlicet τεκμήρια εἰκαῖα, & erratica.

10 Τεκμήρια demonstrationem & scientiam pariunt. Et sunt caussæ, quæ necessitate physica agunt, & constanter & sem-

& semper suos effectus producunt.

11 Hæc prognosis, propter constantiam caussarum, Apodictica dicitur. Hac Mathematici prædicunt sine errore Ecclipses futuras. Vnde patet quanta laus sit Mathematicæ doctrinæ, quando intra suos terminos manet.

12 Huius Apodicticæ præcognitionis vsus est vt cognoscamus totius vniuersi autorem Deum esse, qui certis legibus gubernat hanc cœli pulchritudinem, vt illum agnoscamus, agnitum colamus ac prædicemus. Quemadmodum Paulus docet, Rom. 2. Ideo in Actis Apostolicis de Deo dicitur: ὀκ ἀμάρτυρον ἑαυτὸν ἀφῆκεν.

13 Signa quæ εἰκαῖα dicuntur, nec demonstrationem nec scientiam pariunt, sed coniecturam tantum, vt plurimum tamen veram. Nam sunt caussæ, quæ producunt suos effectus non necessario & semper. Vnde fit, quod interdum frustrentur suis effectibus, impedientibus occultis caussis. Dicitur autem hæc præcognitio, probabilis.

14 Hac probabili coniectura freti Mathematici, pluuias, siccitates, tempestates, grassaturos morbos, interitus animantium, frugum, vini, & aliarum rerum copiam vel defectum prædicunt, non sine magna suæ artis commendatione.

15 Huius probabilis præcognitionis vsus est, vt homines suas operas recte distribuant: ne tempestate imminente, nauta soluat; ne agricola faciat, instante pluuia, quod requirit siccitatem: Et morbos imminentes aptis præseruatiuis anteuertamus.

16 Erratica signa sunt, quæ nec demonstrationem pariunt, nec veram coniecturam faciunt, nec caussæ sunt propriæ actionum humanarum aut euentuum prosperorum vel aduersorum, & errant vt plurimum. Et quia raro, idque casu, euentus respondet, deceptionem & vanam spem hominibus credulis iniiciunt.

17 Hinc erronea illa prognosis Genethliacorum nas-

citur qui gloriantur se fortunas hominum & euentus, ex horoscopis, prædicere posse.

18 Hi tametsi vera interdum prædicunt: tamen ipsa prædictio fallaciam perniciosam habet annexam. Nam homines qui istis nugis fidem adhibent, paulatim abducuntur a verbo Dei: promissionibus & comminationibus diuinis diffidunt: varijs implicantur erroribus: donec laqueis Satanæ impediti, religioni ipsi renuncient, etsi non aperte & verbis, occulte tamen & animo.

19 Hoc periculum animaduertentes pij gubernatores Politiarum & Ecclesiarum, legibus cauerunt & pœnis, ne quis esset, qui hanc deceptoriam artem profiteretur, quæ corruptela est morum, pugnans cum verbo Dei & professione Christiana.

20 Fuerunt quoque inter Ethnicos, sapientes homines, qui hanc vanitatem in suas Respublicas non admiserunt. Et Gellius acuto Dilemmate eam exagitat. Ita enim ait: Aut aduersa euentura dicunt, aut prospera. Si dicunt prospera, & fallunt: miser fies frustra expectando. Si aduersa dicunt, & mentiuntur: miser fies frustra timendo. Si vera respondēt, eaque sunt nō prospera: iam inde ex animo miser fies, antequam e fato fies. Si felicia promittunt, eaque euentura sunt: tum plane duo erunt incommoda, & expectatio te spei suspensum fatigabit, & futurum gaudij fructum spes tibi iam deflorauerit. Nullo igitur pacto vtendum est istiusmodi hominibus, res futuras præsagientibus.

21 Etsi autem corporum humorum affectiones, ex tempore conceptionis & ortus, coniectare interdum possunt Genethliaci: tamen cum caussæ propriæ euentuū humanorum, quoad successum prosperum & aduersum in negotijs & vita attinet, non pendent a tempore conceptionis & ortus: decipiunt stultos homines Genethliaci, qui illorum fortunas astris subijciunt.

22 Nam cum caussæ futurorum euentuum in hominibus sunt duæ, videlicet prouidentia diuina, & voluntas hamana,

humana, & neutra ſubijcitur imperio aſtrorum: profectò ſtultum fuerit & pernicioſum, ex vna particulari cauſſa, eaque inferiore, impotentiore, ne dicam erronea, determinate colligere effectum, repugnantibus cauſſis principalibus, proprijs, prædominantibus, & vna agentibus efficaciter.

23 Infiniti homines concipiuntur eodem tempore, & in hanc lucem eduntur, maxime diſſimiles & fortuna & moribus.

24 Iacob & Eſau vna concipiuntur, qui tamen nec fortuna, nec moribus fuere ſimiles.

25 In eodem ſæpe prælio multa hominum millia cadunt: in eodem naufragio ingens multitudo hominum perit. Quibus aptare eundem horoſcopum, quid quæſo ſtultius eſſe poterit?

26 Pius ergo homo, cogitans de futuris ſibi vel proſperis vel aduerſis, intueatur primum prouidentiam Dei, quæ nunquam pugnat cum promiſſionibus & comminationibus diuinis.

27 Hæc prouidentia poſtulat plura. Primum, vt nos totos Deos commendemus, eum timeamus, inuocemus & prædicemus, Deinde, vt ſecure contemnamus quicquid nobis mundus vel Satanæ mancipia, minantur. Tertio, vt reſpiciamus ad ipſius promiſſiones & minas. Promittit enim proſpera, qui ſe diligunt: minatur aduerſa, ſe non diligentibus. Impij, ait Solomon, non dimidiabunt dies ſuos.

28 Has promiſſiones & comminationes diuinas euertunt, quantum in ſe eſt, qui euentus hominum ſuis horoſcopis ſubijciunt.

29 Neque eſt quod voluntatem hominis ſubijciant aſtris. Nam hoc eſſet opus Dei deſtruere, Deum autorem peccati facere, proæreſin tollere, verbum Dei negare, Spiritum ſanctum legibus Genethliacorum ſubijcere.

30 Huic Genethliacorũ vanitati affinis eſt diuinatio,

Lege Dei damnata, videlicet, cum homines Enthusiastæ, se plenos diuinitate simulant, & astutia quadam Satanica, interdum futura coniectant.

31 Fit autem hæc perniciosa diuinatio multis modis, videlicet, per exta pecudum, auguria, sortes, colloquia cum dæmonibus, &c.

32 Nam Dæmones aliquando prædicunt, quæ ipsi facere decreuerunt: interdum ambiguitate ludunt: nonnunquam ex signis naturalibus breui futura coniectant. Fieri etiam potest, vt aliquando prædictiones Prophetarum sequantur, & vt suas proponant. Vnde fit, quod euentus sæpe respondeat.

33 Sed caueat sibi Christianus, ne se finat a Satana illudi. Quod promtissimum erit, si vel minimum deflexerit a verbo Dei, ad vanitatem diuinatoriam.

QARTA LEX
Decalogi.

Memento vt diem Sabbati sanctifices.

1 DOMINVS de Sabbato hanc Legem tulit: *Memento vt diem Sabbati sanctifices.*

2 Vt huius Legis ratio est, quod Deus solus sit & rerum conditor, & fons omnium bonorum datorque: ita eius finis est, vt proprijs operibus emortui, veram sanctificationem, operibus a Deo mandatis, meditemur, & sinamus nos a Deo sanctificari.

3 In huius Legis explicatione hæc ordine sunt spectanda, Quid Sabbatum: quid sanctificare: quid Sabbatum sanctificare: quatenus abrogatum sit Sabbatum: Symbolica Sabbati significatio: opera Sabbati: & hypocritarum Pharisæorumque de Sabbato error, cum defensione facti Domini sanantis ægrotos Sabbatis.

4 Σάββατον proprie quietem seu cessationē significat, vnde

vnde transfertur ad diem ſeptimum, in quo Dominus ceſſauit ab opere creationis, quod cōſummauit ſex diebus. Vnde Geneſ. 2. ſcriptum eſt: Et benedixit Deus diei ſeptimæ, & ſanctificauit eam, qui in ea ceſſauit ab omni opere ſuo, quod creauit Deus vt faceret. Et hoc Sabbatum dierum dicitur. Et per Synecdochen, integra hebdomas dierum, ſabbatum dicitur, vt in illo: Ieiuno bis in ſabbato.

5 Præter hoc dierum Sabbatum apud Iudæos, fuit Sabbatum annorum, & Sabbatum magnum, & Sabbatum primum, & δευτερόπρωτον.

6 Sabbatum annorum eſt ſeptimus quiſque annus. Leuit. 25. Numerabis tibi ſeptem Sabbata annorum, id eſt, ſeptem annos, ſeptem vicibus. Qui dies ſeptem Sabbatorum annorum, efficiēt quadraginta nouem annos. Vt autem ſeptimo quoque anno quieuit terra: ita quinquageſimo quieuit ſeruitus, & reddebatur libertas cum poſſeſſionibus.

7 Sabbatum magnum, quod in Scriptura Sabbatum ſabbati dicitur, fuit ſabbatum incidens in ſolenne feſtum, Magnum dictum, quia præ reliquis feſti diebus ſanctum habebatur.

8 Vt ſabbatum primum fuit primus dies in feſto plurium dierum, vt primus dies feſti azymorum, & tabernaculorum: ita δευτερόπρωτον, ſecundoprimum, dictus eſt a Luca vltimus dies claudens feſtum plurium dierum: ſic appellatum, quod pari honore, parique prorſus religione, cum primo celebraretur: Vnde propter ſimilem religionem, quaſi primum erat ſecundario repetitum.

9 Sanctificare in genere eſt aliquid ſegregare a communi & profano vſu, purum ſeruare, & diuino cultui & ſacro vſui deſtinare & applicare.

10 Hinc ſanctificare ſabbatum, eſt diem, quam Sabbatum nominamus, ab vſu communi & profano ſegregare, eum purum & incontaminatum ſeruando, accō-

modare vſui ſacro, hoc eſt, religioni ſeu operibus, quibus Deus immediate colitur.

11 Hoc Iudaicum Sabbatum abrogatum eſt quoad circumſtantiam diei certæ attinet: idque propter duas cauſſas, harum prior eſt, quod fuerit typus quietis Chriſti in ſepulchro. Vmbra proinde ceſſare debuit exhibita veritate. Poſterior, vt hæc abrogatio ſit teſtimonium liberationis credentium, a iugo legis Moſaicæ.

12 Etſi autem hoc Sabbathum Iudaicum nos in ſpecie non obligat: tamen, quantum ad genus attinet, ipſa pietas poſtulat, vt in ſingulis ſeptimanis vnum aliquem diem ſegregemus a profano vſu, ac illum diuino cultui deſtinemus. Quare pie factum eſt ab Apoſtolis, qui primam ſeptimanæ diem, in memoriam reſurrectionis Domini a mortuis, in locum vltimæ ſubrogant, quam vocarunt ab euentu, κυριακην.

13 Quantum autem ad Symbolicam ſignificationé & typum attinet, ſciendũ eſt, quod pro triplicis temporis ratione ſpectetur.

14 Nam ſi præteritum tempus reſpicis, ſabbatũ fuit inſtitutum in memoriã quietis Dei poſt rerum creationem. Vnde μνημόσυνον rerum creatarũ fuit. Deinde adũbrabat, requiem populi Dei in terra Canaan, poſt multos in Ægypto & deſerto exhauſtos labores, quemadmodum ex Pſalmo, Epiſtola ad Hebræos indicat. Præterea ſabbatum fuit typus ſabbatiſmi Domini quieſcentis in ſepulchro, peractis noſtræ redemtionis laboribus.

15 Si præſens tempus reſpicimus, Sabbatum fuit typus quietis conſcientiarum a peccatorum procellis, poſt liberationé a regno Diaboli, per Chriſtum ducem. Deinde ſignũ fuit quod Deus ſit qui hominem ſanctificet: iuxta illud: Sabbata mea dedi eis, vt eſſent ſignum inter me & eos, vt ſcirent quod ſim Iehouah, qui ſanctifico eos. Præterea monet vitam ſanctorum perpetuo in meditatione quietis cœleſtis tranſigendam eſſe.

16 Huc Auguſtini dictum pertinet: Eſt autem ſacramentum

mentum Sabbati antiquis noſtris Patribus præceptum, quod nos Chriſtiani ſpiritualiter obſeruamus, vt ab omni ſeruili opere, & ab omni peccato (quia Dominus ait: Omnis qui facit peccatum ſeruus eſt peccati) abſtineamus nos, & habeamus quietem in corde noſtro, id eſt, tranquillitatem ſpiritualem: & quamuis hoc ſeculo id conemur, ad eam tamen requiem perfectam non perueniemus, niſi cum de hac vita exierimus.

17 Si tempus futurum reſpicimus, Sabbatum fuit typus conſummationis mundi. Quemadmodum enim ſex dies creationis rerum, adumbrabant ſex annorum millia, iuxta dictum domus Eliæ: ita Sabbatum ſignificat æternitatē quietis in cœlo, & Sabbatiſmum illum beatorum, perpetuo duraturum, quem Sancti expectant.

18 Obedientia vera Sabbati apud Iudæos, ſita erat in vacatione ab operibus ſeruilibus, in ceremoniarum & ſacrificiorū obſeruatione, in tractatione & meditatione doctrinæ cœleſtis, in fidei & charitatis exercitijs.

19 Cæterum vt hypocritæ ſemper hærent in cortice Scripturę: ita etiam Sabbati, non intelligentes quantū fecerit iſta ſanatio ad veri Sabbati meditationem. Primum enim illa ſanatio non fuit ſeruile opus Lege interdictum, ſed diuinum plane, quo gloria Dei illuſtrabatur inter homines, multo præſtantius omnibus ceremonijs & ſacrificijs: quo Meſſiæ, in quem tota lex Moſis reſpiciebat, præſentia ſignificabatur: quo doctrina Chriſti confirmabatur: quo fides in multis accendebatur: quo charitas erga proximos afflictos declarabatur: Denique, quo vera Sabbatiſmi ratio indicabatur.

21 Hactenus de Sabbato Iudaico: nunc quædam adijciemus, de feſtis noſtris & ceremonijs.

22 Noſtra feſta triplicia ſunt, videlicet, Dominicus dies, feſta Saluatoris, memoriæ Sanctorum.

23 Dominicus dies exemplo Apoſtolorum a nobis, non ſuperſtitionis, ſed miniſterij, ordinis, diſciplinæ, & exercendæ pietatis cauſſa obſeruatur.

24 Festa Saluatoris ideo in Ecclesia seruantur, vt ordine discatur historia, vt sigillatim beneficia Mediatoris spectentur, vt beneficijs eiusdem recte vtamur, in gloriam Dei & nostram salutem.

25 Memoriæ Sanctorum hos fines habent vtiles : vt cognoscatur Ecclesiæ historia : vt cogitentur beneficia Dei erga membra Ecclesiæ: vt gratiæ Deo, pro ipsis agãtur: vt varij Sanctorum casus perpendantur: vt Sanctos imitemur in pœnitentia, vita, cultu, confessione, constãtia, patientia, & alijs virtutibus: vt pijs suspirijs expetamus Sanctorum consortium.

26 Hi fines omnes seruiunt gloriæ Dei & saluti nostræ. Fines autem festorum Ethnicos & Papisticos execramur, vt indignos quorum vel mentio fiat inter Christianos.

27 Ethnicorum festa non animabus pietate & virtute exhilarandis, sed corporibus explendis destinata erant: Vnde Græcis ebrietatis μέθη dicitur, eo quod peractis sacris ingurgitationi vacabant, qua reputabant se suis dijs, hoc est, Dæmonibus rem gratam facere : & dies mox a festo sequẽs ἐπίοδα aspera dicebatur, eo quod ex crapula post festum laborabant. Vtinam multi qui Christiani censeri volunt, Ethnicos Græcos in potandi certamine, idque præcipue in festis, non superarent.

28 Papistarum festa, potissimum de sanctis, destinantur turpissimæ idololatriæ, videlicet, inuocationi sanctorum, quam Diabolus in mundum inuexit, potissimum propter tres caussas, videlicet, vt Christum vnicum Mediatorem suo honore spoliaret, vt ignominia afficeret demortuos sanctos, vt perderet idololatras qui sanctos inuocant, haberetque ipsos socios æternarũ pœnarum.

29 Quantum autem ad ceremonias attinet, distinguamus inter diuinitus ordinatas & humana autoritate introductas : illas perpetuo retinendas iudicamus propter autoritatem instituentis, & eas suæ commendantis Ecclesiæ: has, quatenus seruiunt decoro & ordini, reti-

nemus;

nemus: nec offendimur, si aliæ nationes a nobis in ceremonijs hisce variant. Nam scimus Ecclesiam Dei esse omnem cœtum, qui iuxta verbum Dei Deum colit, etsi magna est dissimilitudo ceremoniarum.

30 Augustinus & Ambrosius non offenduntur ex eo, quod aliæ Romæ, aliæ Mediolani essent ceremoniæ. Nam inter se iunguntur pij, spiritu Christi, non humanis ceremonijs.

31 Vt pios gubernatores Ecclesiarum velim magno studio cauere, ne ceremoniæ scandalo sint infirmis: ita priuatos nolim quicquam mutare in ceremonijs, graui autoritate a maioribus institutis & approbatis.

32 Neque est quod exactissima ratio singularum ceremoniarum inquiratur, modo nō manifestam superstitionem & impietatem redoleant.

33 Quidam offenduntur ceremonijs nostris, quas clamitant Papisticas esse: dicunt nos habere sacerdotes, altaria, vestes, candelas, imagines, exorcismos, signationes crucis, plane Papistico more. His ego respondeo, Ecclesiam veram a falsa distinguēdam esse doctrina & cultu, non ceremonijs quæ per se adiaphoræ sunt.

34 Neque enim ceremonias adiaphoras tanti momenti esse iudicamus, vt propter illas schismata moueātur in Ecclesia. Retineatur doctrinæ sinceritas: retineatur purus Dei cultus. Alia seruiant partim tranquillitati, partim infirmitati hominum: & relinquamus prudentiæ gubernatorum, & de his rebus dispiciant.

QVINTA LEX Decalogi.

Honora patrem tuum & matrem tuam, vt sis longæuus super terram.

1 VT superiora præcepta sub dilectione Dei, tanquam capite: ita sequentia sub dilectione proximi continentur. Quare vt dilectio Dei, moderatrix est omniũ actionũ interiorũ & exteriorum primæ tabulæ: ita dilectio proximi, moderabitur ea quæ debemus proximis, & præscribuntur in secunda tabula.

2 Hinc fit, quod quicquid facit ad charitatem proximis exhibendam, contineatur in secunda tabula, etiamsi verbis expressum non sit: & contra, quicquid non est contra dilectionem proximi in secunda tabula nequaquam prohibeatur. Huius regulæ obseruatio, multis quæstionibus diluendis seruiet.

3 Cum autem dilectionis proximi sunt plures gradus, & inter hos primus est parentum: merito primum præceptum secundæ tabulæ est, de liberorum officio erga parentes, quod ex dilectione nascitur.

4 Est autem hæc Lex: *Honora patrem tuum & matrem tuam, vt sis longæuus, & bene sit tibi super terram.*

5 Quoniam autem hæc Lex latissime patet, nec possunt omnia simul commode explicari: visum est nobis in hac collatione, tria exponere.

6 Horum primum, est debitum officium: Secundum, præmium præstiti officij: Tertium, enormitas reatus neglecti officij, & eiusdem iusta pœna. Vsum Legis præterea, qui vnus & idem est omnium Legum, & a nobis traditur in assertionibus de prima Lege scriptis.

7 Primum ergo debitum officium liberorum erga parentes quærendum est, & quo iure obligantur liberi ad officium præstandum.

8 Est autem hoc officium liberorum erga parentes (quod per Synecdochen honoris vocabulo continetur) in duobus positum, videlicet, in honore parentum, & in præmio nutricationis illis reddendo. Quorum prius dignitati, posterius necessitati parentum tribuendum est.

9 Etsi autem honor parentibus debitus manat ex

charitatis fonte: tamen caussas hic concurrentes videre vtile est:quæ quatuor numerari possunt,videlicet,agnitio ordinationis diuinæ, timor Domini, naturalis ratio & στοργὴ diuinitus homini ingenita.

10 Primum itaque inuitabit liberos ad honorem exhibendum parentibus, quod illorum autoritas & eminentia sit ordinatio diuina. Nihil enim voce Dei honorabile dici potest, nisi idem a Deo profectum sit & ordinatum. Adhæc, considerandа est diuinæ maiestatis similitudo quædam in parentibus, nempe quod filijs sint caussa vitæ generando, vt Deus creando. Quæ res monet, vt non tam quales,quam quod parentes habeamus æstimemus.

11 Secunda honoris parentum caussa est, timor Domini præcipientis hunc honorem. Qui timet (ait Syracides) Dominum, honorat parentes. Proinde, qui non honorat parentes, Dei maiestatem contemnit.

12 Tertia honoris parentum caussa est, naturalis ratio,quæ dictat,quod inferiora debeant subiectionem & honorem superioribus,tāquam dignioribus, præsertim bene meritis. Qui ergo hunc ordinem peturbat, legem naturæ pro nihilo habet, conferendus viperinæ soboli.

13 Quarta honoris parentum caussa est,στοργὴ diuinitus homini ingenita,quæ in multis Ethnicis, itē in brutis, vt in aquilis, gruibus & ciconijs, agnoscitur.

14 Caussis honoris parentum cognitis, videamus in quibus rebus legitimus parentum honor consistit: vt explicate intelligatur, quam late pateat vis honoris erga parentes.

15 Etsi autem alij aliter de gradibus huius honoris statuunt: ego tamen separans caussas ab affectis, tres præcipuos gradus facio,non eos reijciens qui vel plures vel pauciores numerant.

16 Sint ergo nobis hi gradus, Primus, pia reuerentia. Secundus, castus timor. Tertius, promta obedientia. Reuerentia, eminentiā & ordinem diuinū agnoscimus;

timore offenſam cauemus: obedientia, debita præſtamus obſequia, quæ ſimul dilectionis, a qua naſcuntur, ἀκόλουθα ſunt.

17 Pia reuerentia eſt externa teſtificatio, vt qua veneramur parentum dignitatem & eminentiam quam ſuſtinent, & humiliatio quædam, qua nos illis ſubmittimus, tanquam dignioribus, non ſine admiratione ordinis diuini. Nam omnis reuerentia admirationem coniunctam habet.

18 Hęc externa reuerentia ſignificatur non eodem modo vbique, ſed pro nationum diuerſitate variat. In genere autem continetur tribus, videlicet, geſtibus corporis, verbis, & obſequijs, non imperatis ſed ſpontaneis. Hæc enim tria teſtantur de animo recte ſentientis de alicuius virtute & dignitate.

19 Caſtus timor filiorum, ex perſuaſione amoris parentum erga ſe natus, facit, vt caueamus parentes offendere vllo vel facto, vel dicto, vel ſigno.

20 Prompta obedientia erga parentes tertium honoris gradum obtinet, quę eſt mandatorum, quæ nobis imperantur a parentibus, prompta & debita executio.

21 Hic tenendum eſt diſcrimen inter obedientiam, quam Deus poſtulat, & quam parentes requirunt: Illa caret omni exceptione: hæc certis terminis clauditur.

22 Nam ſi parentes aliquid iuſſerint, vel contra Deū, vel contra ſalutem filiorum, vel contra naturam, vel cōtra Leges patriæ iuſtas, vel contra legitimum magiſtratum: nequaquam illis optemperandum eſt. Magis enim Deo, quam homini obtemperare oportet.

23 Hic locum habet dictum Domini, Luc. 9. Si quis venit ad me, & non odit patrem & matrem, ſorores, & filios, & fratres, præterea etiam animam ſuam, non poteſt meus eſſe diſcipulus.

24 Hic, odiſſe parentes, non eſt parentibus male velle, ſed ijs qui impie imperant, aduerſari, atque ea fugere, non ſecus atque peſtem animarum. Sic multæ ſanctiſſimæ,

ctiſſimæ virgines olim fecerunt, quæ potius vitam amittere, quam impia parentum imperata facere, non dubitarunt.

25 Hactenus de ea parte officij liberorum erga parentes, quæ ad illorum dignitatem pertinent dictum ſit: nunc pauca adijciamus de præmio nutricationis. Quæ pars neceſſitati ipſorum ſeruiet, & eſt ſynceri honoris effectus.

26 Cũ nulla ſit ingratitudo crudelior, nulla nequior, nulla diuina vindicta dignior, quam ingratorum liberorum in parentes: poſtulat natura, lex Dei præcipit, omnes Leges humanæ exigunt, & multorum beatorum exempla confirmant, atque adeo ipſa iuſtitia clamat, vt liberi indigentibus, infirmis, ſenibus parentibus præmia nutricationis reddant.

27 Nam cum humana natura & in ortu & occaſu, hoc eſt, in infantia & ſenectute ſit debilis, opus habet aliunde ſubſidio, refugio & ſolatio. Vt ergo infãtia opus habet parentum ſubſidio, refugio, conſilio, alioqui peritura: ita ſenectus opus habet liberorum ſubleuatione, vt ipſi τὰ θρεπτήρια ſoluant, idque iure analogo. Qui autem hæc non perſoluunt, immemores ſunt beneficiorũ olim a parentibus præſtitorum.

28 Verum hæc θρεπτήρια ſeu nutricationis præmia, in tribus potiſſimum poſita eſſe videntur: Si alis egentes, ſi miniſtras infirmis, ſi pia ἐπιεικείᾳ ſenectutis ſordes & errata tegis.

29 Qui alit parentes indigentes, naturam ſequitur ducem, quæ iubet ſimili beneficio beneficium compenſare, id quod & brutis quibuſdam natura impreſſit.

30 Ambroſius & Baſilius Ciconiarum exemplum proponunt, quas affirmant parentes ſenio confectos in nidis alere, nudatos pennis tegmine alarum dulciter fouere, & ſi quando volandi neceſſitas incumbit, ſupponere corpora ſua volantium parentum corporibus, ne in terrã decidãt & grauius impingãt. Hinc ἀντιπελαργεῖν

eſt more Ciconiarum gratiam referre parentibus, eoſque pie colere & fouere.

31 De miniſterio parentibus infirmis debito, loquitur Syracides, cap. 3. Qui timet Dominum, ſeruiet ijs qui ſe genuerunt, in omni opere & ſermone, & in omni patientia. Item: Fili, ſubleua Patrem tuum in ſenectute, neque in vita tua moleſtia eum afficias.

32 De ἐπιεικείᾳ idem Syracides ait: Si ſenſu deſtituatur ignoſce illi, & ne ſpernas eum in virtute tua, hoc eſt, cum tu ſis forti & bona valetudine, ne contemnas parentes παλίμπαιδας, ſordidos & imbecilles.

33 Vult ergo Sapiens, vt liberi, cum parentes vitio ætatis repueraſcunt, hanc ætatis imbecillitatem & deformitatem moderate ferant ac tegant.

34 His officijs liberorum erga parentes accedat ſeria liberorum precatio pro parentibus, vt Deus illis largiatur patientiam, confirmet fidem, ac tandem exitum pium de hac vita concedat.

35 Secundum, quod propoſuimus eſt, de præmio officij parentibus pie præſtiti. Lex ipſa, longæuam & proſperam vitam, præmium honoris parentum facit: idque valde congrue. Promittitur vita longæua & proſpera, ob gratitudinem erga eos, a quibus vitam habemus: vt præmium officio reſpondeat.

36 Porro, huius proſperitatis ſeu felicitatis promiſſæ pietati erga parétes, plures ſunt partes, videlicet, gratia ſpiritualis, ſucceſſus in negotijs vitæ felix, honeſtum nomen, fauſta precatio, promiſſio lætitiæ ex liberis.

37 De gratia ſpirituali loquitur Sapiens, cum ait: Qui honorat patrem, veniam peccatorum impetrat, atque in die precationis ſuæ exaudietur. Item, Tributa patri benignitas non tradetur obliuioni, aduerſus peccata tibi propugnaculum extruetur.

38 De ſucceſſu in negotijs vitæ felici, ipſa Lex potiſſimũ loquitur, cum ait: Vt tibi bene ſit ſuper terram. Item Syracides: Bona patris precatio domos liberorũ ſtabilit.

39 Honesti nominis, bonæ famæ, & gloriæ, meminit idem Sapiens: Gloria hominis honore patris comparatur, hoc est, qui patrem honorat, famam bonam & gloriam apud homines sibi comparat.

40 Piæ precationis & voti hominum, videntium liberos, suos parentes dulciter amplecti & fouere, meminit idem Syracides, cum inquit: Tam dictis quam factis patrem matremque honora: vt ab hominibus benedictio ad te perueniat.

41 Promissio lætitiæ ex liberis proprijs, qui suos honorant parentes, hæc est eiusdē Sapientis: Qui honorat patrem, lætabitur in filijs, hoc est, Vt quis honorauerit patrem suum: ita vicissim a filijs honorabitur, iuxta regulam: Par pari referendum. Item: Eadem mensura, &c.

42 His enumeratis præmij eorum, qui honorat parētes, partibus, addo bonam conscientiam, quæ dulcissima nutrix erit aduentantis senectutis. Quæ vel sola, ad honorandos parentes, natos inuitare deberet.

43 Tertium quod proposuimus, est, de enormitate reatus eorum, qui sunt contumaces erga parentes, & de pœna eorundem.

44 Quantus sit reatus eorum, qui Legem de honorandis parentibus violant, facile est iudicare. Nam quicquid honori parentum & eius partibus, quas recitauimus, aduersatur, Legem violat, & transgressores reos peragit coram iudicio Dei.

45 Nam siue in corde latet, siue ore profertur, siue gestibus aut signis significatur, siue opere probatur aliquid, quo dignitas parentum aliquo modo læditur: reus es violatæ huius Legis.

46 Quantus autē sit hic reatus, ex pœnis patet: Primum enim immorigeris filijs a diuina maiestate denunciatur maledictio, Qua pœna nulla maior, nulla tristior esse potest. Deut. 27. Maledictus qui non honorat patrē suum & matrem suam, & dicet omnis populus amen.

47 Cum hac maledictione, ilias, vt ita dicam malorū

cõiuncta eſt, quæ ex antitheſi præmiorum intelligi poſſunt, vt ſunt ira Dei, infelix in rebus ſucceſſus, mala fáma, imprecatio ab hominibus, in proprijs liberis ignominia, & horrenda conſcientiæ carnificina, quæ ipſâ morte grauior eſt. Quæ mala tandem excipiet deſperatio, niſi ſuccurratur per Euangelium.

SEXTA LEX DECAlogi. Non occides.

1 VM hoc ſit conſilium Legiſlatoris Dei, vt cum vnum præcipit, contrarium vetet, & contra cum vnum vetat, contrarium præcipiat: fit, vt ſingularum legum Decalogi ſint duæ hypotheſes, vna affirmatiua, negatiua altera.

2 Sunt ergo huius ſextæ legis duæ hypotheſes: Negatiua, Non occides, hoc eſt, tu homo non occides, ſcilicet quemuis hominem. Affirmatiua, Vitam proximi fouebis, conſeruabis, tueberis.

3 Ratio huius Legis ex creatione hominis intelligitur & clare exprimitur, Gen. 9. videlicet, quia homo eſt conditus ad imaginem & ſimilitudinem Dei.

4 Finis autem huius Legis eſt, vt mutuis officijs, ex mutua beneuolentia ſocietas hominum inter ſeſe coaleſcat & conſeruetur, vt de Deo recte doceri poſſint homines, vtque viuant tranquille, quiete, honeſte & pie in hac vita.

5 Quicquid ergo ad hunc finem facit, hac ſexta Lege præcipitur: & quicquid vel huic fini aduerſatur, vel quouis modo eum impedit, vetatur.

6 Hinc manifeſtum eſt, non ſolum externum homicidium prohiberi hac Lege: verumetiam omnia, quæ quouis modo gradus eſſe poſſũt ad homicidium, & quæ humanam ſocietatem, quo minus ſuauis ſit & tranquilla impediunt.

7 Hæc

7 Hæc ſimul requiri, etiam manifeſtum eſt ex generali Lege ſecundæ tabulæ, quæ eſt: Diliges proximum tuum, vt teipſum.

8 Sunt autem gradus ad externum homicidiũ plures: vt, cogitata, affectus, dicta & facta pugnantia cum dilectione proximi.

9 Ex cogitatione de proximo praua, affectus feri naſcuntur: vt, impatientia, faſtidium, maleuolentia, contemtus ἐπιχαιρεκακία, ira, odium, inuidia, indignatio, vindictæ cupiditas: & multi alij.

10 Hinc, hoc eſt, ex affectibus, proruunt dicta cõtra proximum: vt, conuicia, probra, obtrectationes: Quæ quouis gladio ſunt acutiora, magiſque animum proximi vulnerant, quam gladius corpus.

11 Facta conſequuntur dicta: vt iurgium, inſultatio, prouocatio, pulſatio, & huiuſmodi multa: quæ in generibus enumeratis continentur.

12 Hos gradus ſæpe excipit externum homicidium, quod eſt horrenda imaginis Dei deſtructio. Ita enim Moſes ait: Gen. 9. Qui effuderit ſanguinem hominis, per hominem effundetur ſanguis eius: quia ad imaginem Dei fecit hominem.

13 Porro ab huius Legis ſententia multi aberrarunt, non attendentes legitimos huius Legis limites & fines, quos imprimis in omnibus legibus cõſiderare oportet.

14 Primus error eſt Manichæorum, qui iuſtos limites tranſgreſſi, Legem hanc de non occidendo, interpretabantur, hoc modo: Non occides, ſcilicet vlla viuentia. Sed horum errorem confutat non ſolum rerum conditarum conditio: verumetiam theſis, ſub qua continetur hæc hypotheſis.

15 Secundus error eorum eſt, qui putarunt hic prohiberi ſolummodo, ne quis alium hominem occidat, nõ autem vetari, ſi quis ſe ipſum occiderit, vt Samſon, Iudas, Empedocles, Cato, Lucretia, Seneca, Raſias.

16 Tertio, hic errant, qui ſe a crimine homicidij

alienos esse putant, si rogati, volentem occiderint. Nam hic & qui petit se occidi, & is qui occidit, Lege homicidij tenentur.

17 Quarto, aberrant & illi ab huius Legis mente, qui existimant sibi licere hostes religionis, vt Mahometistas & alios in Christum blasphemos priuato arbitrio occidere. Nam potestatem alienam sibi vsurpant, quod sacrilegij quoddam genus est.

18 Quinto, aberrant quoque illi a scopo huius Legis, quæ hoc præceptum contra publicam iustitiam interpretantur, non discernentes inter hominis factum, & Dei iudicium, quod exercetur per hominem. Quare cum simpliciter Lex ait, non occides, concludunt nullo pacto licere vllum hominem occidere, nec publica nec priuata autoritate.

19 Verum cum ista sententia, pugnat & cum capite Legis, & cum iustitia, & cum manifesto verbo Dei, eam fugiamus vt falsam, & humanæ societatis pestem.

20 Manifesta est Lex de vindicta homicidij, Gen. 9. Item Exod. 23. Maleficum non patieris viuere super terram.

21 Vt enim e re corporis humani est, putridū membrum mature abscindere, ne pars syncera trahatur: ita salutis societatis humanę interest, noxios & perniciosos ciues e medio tollere, ne malum vnius paulatim serpat in totum societatis corpus.

22 Sextus error Papistarum est, qui hoc præceptum manum cohibere dicunt, & non animum: quorum vanitas manifestior est, quam vt refutanda sit.

23 Septimo, aberrant quoque illi a mente huius Legis, qui nullam vindictam licite, & sine peccato expeti posse putant. Etsi enim Magistratui permittunt ius gladij, vt Dei ministro, ad iram ei qui quod malū est, fecerit, tamen pios qui perfectionis laudem quærunt, alienos esse ab omni expetitione vindictæ debere, contendunt. Atque ea de caussa prohibitionem vindictę inter Consilia

filia numerant, in illa falsa distinctione, qua dicunt Christum alia præcepisse, alia consuluisse: & hæc posteriora ad perfectionem pertinere: illa ad promiscuam Christianorum turbam.

24 In huius suæ sententiæ defensionem, dicta Domini, Matth. 5. Ne resistatis malo. Item, Benefacite ijs, qui oderunt vos. Et illud Pauli, Noli vinci a malo, sed vince bono malum. Item illud: Mihi vindicta, & ego retribuam. Et huiusmodi multa alia adferunt.

25 Verum, cum ex his dictis & similibus conantur omnem vindictam tollere, non distinguunt inter ea quæ simpliciter, & ea quæ ex parte dicuntur, qualia sunt ea omnia, quæ ad tollendam omnem vindictam torquent.

26 Natus est autem hic error, ex eo, quod omnis hæreseos fons est, videlicet, cum de re aliqua agitur, eam æstimant imprudentes, ex vno Scripturæ loco non recte intellecto, & non circumferunt animum, vt par esset per vniuersam Scripturam, dicta omnia de re proposita conferentes. Quam diligentiam Epiphanius theoriam vocat: sine qua nemo Scripturam recte interpretari poterit.

27 Est siquidem hæc doctorum apud Hebræos sententia verissima. Qui non aduer[t]it quod supra & infra in libris scribitur, peruertit verba Dei viuentis.

28 Nos ergo animum per totam Scripturam circumferentes, deprehendimus quadruplicem vindictam, videlicet, Diuinam, heroicam, ordinatam & temerariam: quarum sola postrema damnatur verbo Dei.

29 Diuina vindicta est, qua ipse Deus immediate vlciscitur offensam, qua ipsius maiestas læsa est. Hanc vindictam & occulte & manifeste exercet similiter in hac vita & postea, & est supra omnem legem.

30 Hæc semper iustissima est, vt quę ab optimo Deo proficiscatur: tametsi eius rationem non satis intelligimus. Vlciscitur sæpe peccata parentū in liberis, Magi-

ſtratus ſcelera in ſubditis, ſubditorum in capite, vnius flagitium in multis: idque iuſtiſſime, quia iuſtiſſimus.

31 Hic Dei vindicantis ſcrutari iudicia, temerarium eſt. Sunt enim iudicia Dei abyſſus multa: adeo vt menſura ſenſus noſtri & rationis capi non poſſint. Adoremus ergo hic Dei iudicia, ac ipſum timeamus, ne in nos ira ipſius effundatur.

32 Heroica vindicta eſt, quæ zelo diuino accenſa, vltionem ſumit de hoſtibus Dei. Huius heroicæ vindictæ exempla habemus in Samſone, qui euerſione domus, hoſtes Dei oppreſſit. In Elia, ſacerdotes Baalim, & duos quinquagenarios cum ſuis militibus, occidente. In Heliſæo conuicium non ferente puerorum. In Iudith, ſanctiſſima fœmina, obtruncante Holofernem. In Chriſto eiiciente ementes & vendentes e templo, flagello. In Petro, qui mentientem Ananiam verbo occidit.

33 Hæc heroica vindicta præter legem fit communem. Quare huius rationem non in Lege quæramus, ſed Deo illam relinquamus, qui hunc zelum vindictæ in quibuſdam excitat, in teſtimonium ſuæ iuſtitiæ.

34 Ordinata vindicta & legitima eſt, quæ ſub Lege continetur, & ex ordinatione Dei, vel ſecundum rectam rationem, vel iuxta Legem politicam, vel ad præſcriptũ verbi Dei exercetur ab eo, cui eius poteſtas a Deo eſt conceſſa Hanc ordinatam voco quia oritur a bona cauſſa, & procedit, per legitima media, ad bonum aliquem finem.

35 Hac Pater contumaciam filij punit: hac pœdagogus rebellionem diſcipuli caſtigat: hac miniſter Euangelij eum, qui ſcandalo offendit, reprimit: hac magiſtratus noxios ciues e medio tollit: hac latrones, fures, alioſque hoſtes Rector reipublicæ coercet.

36 Sine hac vindicta nec domus, nec ciuitas, nec Eccleſia, nec Regnum, nec vlla humana ſocietas, incolumis eſſe poteſt.

37 Porro, ne hæc vindicta excedat iuſtos limites, duo

duo considerentur: Vnum de eo qui petit vindictam, Quo sit animo, quem finem sibi proponat, quidque eum ad vindictæ pititionem excitet. Alterum de ministro iustitiæ, cui vindicandi potestas a Deo data est, quo sit affectu, ad quem scopum respiciat, & quid illi liceat, & quid non.

38 Qui petit vindictam sit alienus ab omni odio, in timore Dei confugiat ad remedium diuinitus ordinatũ, nihil magis in votis habeat, quam salutem eius qui offendit. Atque ita a ministro iustitiæ petat defensionem, & correctionem eius qui læsit, ac intueatur iustos vindictæ fines, videlicet, cohibitionem scelerum, pacem, & quietem societatis humanæ æquitatis & iustitiæ conseruationem, amotionem scandali, destructionem regni Satanæ, regni Christi propagationem, & gloriam Dei.

39 Hos fines qui digne æstimat, non solum iniuriam sibi illatam puniri petit, verumetiam magno zelo fertur ad vindictam petendam de ijs qui vitæ turpitudine, morum leuitate & scandalo, faciunt, vt doctrina Euangelij audiat male apud aduersarios.

40 Ideo Dominus mandat, vt si quis peccauerit, te conscio, vt illum primum admoneas ipse: deinde idem facias adhibito fratre aliquo: tandem, si nihil effeceris, vt dicas Ecclesiæ.

41 Paulus obiurgat Corinthios conscios sceleris eius, qui nouercam in vxorem duxit, quod ad tantum scelus tacuerint, & hominem, qui tãti scandali autor fuit, non coram Ecclesia accusauerint.

42 Verum si sceleris commissi ratio talis fuerit, quod accusatus in vitæ discrimen incurrat, sequenda est regula Bernhardi: Melius est vt pereat vnus quam vnitas. Nec pugnat cum dilectione proximi, pœnam petere de flagitioso. Est enim tota societas humana magis diligenda, quam vnus incorrigibilis.

43 Minister iustitiæ, cui vindicandi potestas cõmissa est

eosdem fines sibi proponat, quos dixi accusatorem debere aspicere. Deinde sit animo incorrupto. Tertio sciat se non suam vindictam exercere, sed Dei: non licere sibi vel parcere cuiquam, vel aliquem absoluere, nisi quē mens Legis excipit. Scriptum est enim: Qui condemnat iustum, & iustificat impium, vterque est abominatio coram Deo. Verū hic magna prudētia in iudice requiritur.

44 Temeraria vindicta sola damnatur verbo Dei, (vt diximus) videlicet, cum vel is qui accusat, cupiditate vindictæ ardeat, & principaliter quærit pœnam eius qui offendit & interitum: vel cum is qui iudicat, Legem affectibus prauis contaminat, & lætatur malo eius, de quo sumit vindictam. Quod cum fit, vterque homicida coram Dei tribunali iudicatur.

45 Est & temeraria vindicta, omnibus modis damnanda, quando læsus, iniuriam sibi allatam, per se vlcisci molitur. Nam quod Dei est proprium, ipse scelerate sibi vendicat, sed excipio defensionis ἐν αὐτοφώρῳ necessitatem. Ibi enim locum habet: vim vi repellere licet.

46 Est & illa censenda temeraria vindicta, quæ cum exercetur a ministro iustitiæ, plus tamen mali adfert quā boni. Nulla enim vindicta, cuius finis malus est, a pijs est expetenda, aut exercenda. Beluarum enim potius est, quam hominum, talis vindicta.

OPERA SEXTÆ Legis.

1 VT opera bona sextæ Legis, a syncera dilectione proximi manant: ita ad iustam & legitimam personæ proximi conseruationem, & societatis humanæ incolumitatē, referuntur.

2 Dilectio ergo proximi & eiusdem cōseruatio (vnde pēdet incolumitas societatis humanę) limites sunt, intra quos opera huius præcepti proximo debita, claudentur

3 Hac.

3 Hac conſtituta regula facilius erit & promtius colligere, quæ opera Deus a nobis hac ſexta lege requirat.

4 Verum quia opera illa, certarum virtutum ſunt actiones, quæ virtutes rectrices & moderatrices actionũ ſunt, iuxta rectam rationem : de virtutibus ipſis huius Legis proprijs, earumque actionibus agemus.

5 Etſi autem alij aliter virtutes huius Legis digerunt, quorum quidem diligentiam laudo: tamen vt nos intra limites a nobis poſitos contineamur, omnes virtutes huius ſextæ Legis ſub beneuolentia & beneficentia cõcludamus. Nihil enim hæc Lex requirit, quod non alterutra harum virtutum contineatur.

DE BENEVOLENTIA.

6 Beneuolentia eſt veluti primus riuulus, manans a dilectionis fonte. Nam ei quem diligimus, hoc eſt, carum habemus, bene quoque velimus neceſſe eſt.

7 Hanc beneuolentiam tanquam ἀκόλουθα excipiunt hæ virtutes, Candor, amicitia, humanitas, concordia.

8 Candor, ſinceritas & puritas quædam animi eſt, quæ vt non admittit vllas ſiniſtras ſuſpiciones de perſona proximi ſine euidenti probatione : ita vituperabilia in proximo non virtutum larua induit, ſed vitia eſſe vitia iudicat. Quod qui non facit, non ſolum Deo & naturæ Legi aduerſatur: verumetiam ſano iudicio deſtitutus eſſe cenſendus eſt.

9 Quid enim turpius eſſe poteſt, quam ſcapham ligonem, & ligonem ſcapham appellare, hoc eſt, vitia larua virtutum ornare, & virtutes vitiorum cœno deformare?

10 Amicitia, reciproca bonorum inter ſe beneuolentia eſt, & voluntas ſibi inuicem benefaciendi, ex vera pietate & virtute manans.

11 Amicitia enim illa, quæ vel ἐκ ἁδονᾶς, vel ἐκ παροχᾶς (vt

Hippodamus loquitur) ortum habet, deficiente voluptate, & ceſſantibus beneficijs reciprocis intermoritur.

12 Vera proinde & homine digna amicitia, pietate & virtute conciliata, comitate conditur, grauitate firmatur, conſtantia & fide conſeruatur, συμπαθεία probatur, & mutuis officijs continuatur.

13 Humanitas latius ſe extendit, quæ & naturæ facilitatem, & morum ſuauitatem complectitur.

14 Hæc maxime ſibi animos hominum conciliare ſolet, facile ignoſcit, communem fragilitatem cogitat: vnde comicum illud: Homo ſum, humani a me nihil alienum puto.

15 Græce admodum ſignificante vocabulo dicitur φιλανθρωπία, quā Plato definit ἕξιν εὐεργητικὴν τῶν ἀνθρώπων. Hanc Paulus Tito ſcribens, Deo tribuit. Digna propterea homine, vt qui & homo ſit, & ad Dei imaginem conditus, vt ipſum imitetur.

16 Concordia, ſiue a chitaræ chordis, ſiue a plurium chordium vinculo dicitur, laudatiſſima virtus eſt, qua vt quidam recte ait, paruæ res creſcunt.

17 Hæc virtus vt mutuam beneuolentiam fouet: ita maiores, pares, minores reſpicit, & συμφωνία quadam ordinum & omnium ſtatuum inter ſe, tanquam omnium dulciſſima muſica, ſumme delectatur. Nam vt citharæ ſonus tum demum iucundus eſt, quando ita intenduntur & remittuntur chordæ, & arte trahuntur ad harmoniæ regulam, vt vnum iuſtum & ſuauem concentum efficiāt: ita animi bonorum, concordia mutua delectantur, vnde apud Græcos nomen accepit, ὁμονοίας, quo ſignificatur animorum ſummus conſenſus.

DE BENEFICENTIA.

18 Beneficentia id præſtat opere, quod beneuolentia animo concepit. Hanc dicunt coniunctam eſſe cum iuſtitia. Per hanc enim iuſtitia ſuum munus exequitur.

19 Siqui-

19 Siquidem iustitia, vt præclare dicit Bernhardus, Maioribus reuerentiam & obedientiam, æqualibus consilium & auxilium, inferioribus custodiam & disciplinam, Hoc est, singulis τὰ καθήκοντα, reddit.

20 Etsi autem hæc vere dicuntur: tamen vt magis sit nobis vis beneficentiæ perspecta, quam hæc sexta Lex postulat: subijciam beneficentiæ, vt ἀκόλουθα quædam, mansuetudinem, ἐπιείκειαν, fortitudinem, zelum, liberalitatem & misericordiam.

21 Mansuetudine benefacit proximo, qui iniuria affectus, iræ ruentis ad vindictam impetum ita retinet, vt crudelitate, in proximum, qui offendit, non sæuiat, & aliquid indignum iustitia, temere committat.

22 Etsi autem ira naturalis affectus est, insurgens aduersus ea, quæ virtuti aduersantur, & ea propugnans quæ a ratione monstrantur esse bona & laudabilia: tamen in vitio est, quando rectam rationem non sequitur, sed ruit cæco impetu in eum qui offendit, extra iustitiæ limites.

23 Sed illa demum ira laudabilis est, quæ ex bona caussa procedit, & tendit moderate & iuste in bonum aliquem finem. Talis ira & motus animi ad coercenda peccata insurgentis, fuit in Mose, Elia, Christo, Paulo, absque vitio.

24 Ἐπιείκεια summum ius moderatur, & cedit, ob caussæ circumstantias, seueræ iustitiæ. Dicitur autem ἐπιείκεια quasi ἐπί τινος εἴκουσα τῶν νομικῶν.

25 Est autem hæc ἐπιείκεια duplex, Publica & Priuata: illa, iudicis personam sustinentis: hæc, hominis cuiusuis priuatim agentis est.

26 Publica ἐπιείκεια est qua iudex flectit Legem ad caussam, & non caussam ad Legem. Vt enim figura lapidis in structura lesbia mutata, mutatur & norma: ita caussa, pro circumstantiarum conditione, variante, variat & mens Legis, ἐπιείκεια.

27 Flectitur ergo Lex ad caussam, quando nō specta-

tur τὸ ἀκριβοδίκαιον. Sed mens & voluntas Legis accommodatur caussæ. Contra vero caussa ad Legem flectitur, quando retinetur in iudicando τὸ ἀκριβοδίκαιον, & nulla ἐπιείκεια propter circumstantias admittitur: & tunc summum ius fit summa iniuria.

28 Priuata ἐπιείκεια tolerat infirmitatem proximi, tegit arcana errata, sanat manifesta delicta, doctrina, consilio, admonitione, fraterna obiurgatione.

29 Fortitudo proximo commodans, etiam duplex est, videlicet publica & priuata: illa, magistratus; hæc, singulorum priuatim.

30 Fortitudo in magistratu, iustitiæ propugnatrix, ratione ad vindictam properat, & finem habet conseruationem humanæ societatis: idque per defensionem veræ religionis, veræque virtutis & oppugnationem falsæ religionis, & vitiorum grassantium repressionem.

13 Fortitudo priuata est, cum singuli inuicto animo potius ferunt iniuriam, quam vt iniuste se vlciscantur de proximo. Hæc etiam patientia dicitur.

32 Zelus etsi in genere est cuiusuis affectus vehementior æstuatio: tamen hic solummodo de eo zelo agimus, quæ beneficentiæ erga proximum vt pars quædam, subijcitur.

33 Est ergo hic zelus affectus vehemens, quo iuste indignamur aduersus contumaciam in atrocibus sceleribus: quo contumacia repressa, alij tranquille viuant, & vnitas societatis conseruetur.

34 Hic zelus tum demum est laudabilis, quando excitatus ab Heroico motu, in magistratu vindice scelerũ, vel a spiritu sancto ortus, secundum scientiam tempestiue exercetur in gloriam Dei, qualis conspicitur in Mose, in Phinee, Elia, in Christo, in Paulo.

35 Liberalitas quæ ἐλευθεριότης Græce dicitur, est munificentia, proprie magnorum & liberorum hominum, qua iuuant & ornant ordines & status hominum, suis facultatibus, vt bene mereri videãtur de societate humana.

Huic

Huic cum prælucet pietas vera, vt in Salomone, Dauide, Iosia laudabilis est. Contra vero, si ab animo inanis gloriæ cupido proficiscitur, in vitio est.

36 Misericordia erga proximum, affectus homine dignissimus, est συμπάθεια, qua tangimus aliena miseria tanquam nostra propria, quaque eius miseriæ nostris bonis succurrimus. Breuiter, misericordia est affectus ipse miserendi: & quicquid officij ex hoc affectu miseris & afflictis pie iusteque præstatur. Et dicitur in Scripturis interdum δικαιοσύνη, vt sciamus eleemosynam non esse liberum beneficium, sed debitum officium.

37 Consistit autem hæc misericordia in duobus, scilicet in remittendo & dando.

38 Misericordia in remittendo posita, est quæ vel pauperi debitum quod non est soluendo, nisi attrahat sibi miseriam, condonat: vel ei qui offendit, veniamq. precatur, offensam remittit, modo id pie & vtiliter fieri possit.

39 Misericordia quæ in dando cernitur, ignoranti communicat doctrinam, aberranti correctionem, dubitanti consilium, tristi consolationem, esurienti cibum, sitienti potum, nudo vestes, vago domum. Breuiter, Omni misero & afflicto, quantum potest, succurrit.

40 Hanc Dominus, ex Oseæ 6. testimonium adducens, anteponit sacrificio, cum ait: Profecti discite quid sit: Misericordiam volo & non sacrificium.

41 Autor Epistolæ ad Hebræos eleemosynam valde placere Deo testatur, cum inquit: Beneficentiæ & communicationis ne obliuiscamini. Talibus enim victimis delectatur Deus.

42 Verũ hoc accipiendum est, de eleemosyna, quæ præstatur a Publicano, & nó a Pharisæo, id est, quæ præstatur a pijs ad Deũ conuersis, & non ab impijs hypocritis. Nam horũ eleemosina, etsi vsu valet: cultu tamen est vitiosa & abominabilis corã Deo. Quicquid enim nõ fit ex fide, peccatum est: vtpote profectũ ab ijs, quorum & mens & conscientia polluta est, & aberrãs a debito fine.

SEPTIMA LEX Decalogi.

Non Mœchaberis.

1 VT ſub adulterij nomine, omne intemperantiæ, id eſt, impuritatis & impudicitiæ genus, quo anima vel corpus hominis polluitur, vetatur: ita omne temperantiæ genus impuritati animæ & corporis repugnans, præcipitur.

2 Duæ ſunt ergo huius Legis hypotheſes generales: vna affirmatiua, Temperantiam ſectator: Altera negatiua, Intemperantiam ne ſectare. De affirmatiua, hac vice dicendum erit.

3 Temperantiæ bonũ nemo ſatis laudauerit. Eſt enim temperantia veluti naturæ cuſtos fideliſſimus, quam qui vere ſectatur, tranquillum naturæ ſtatum ſentit.

4 Hoc Græca appellatione pulcherrime ſignificatur. Dicitur enim temperantia Græcis σωφροσύνη quaſi σώζουσα φρόνησις, hoc eſt, conſeruans prudentia.

5 Huius ratio ex appellatione Latina peti poteſt. Dicitur enim temperantia Latinis a temperie, hoc eſt εὐκρασία affectuum & actionum temperata ad rectam rationẽ.

6 Definitur autem temperantia in hunc modum. Temperantia eſt rationis in libidinem, atque alios non rectos impetus animi, firma & moderata dominatio.

7 Hæc ergo facit vt nihil appetas, cuius te pœniteat: vt in nullo Legem moderationis excedas: vt ſub iugo rectæ rationis cupiditatem frenes.

8 Cernitur autem hæc virtus, (quantum quidem ad noſtrum inſtitutum facit) in quatuor partibus, quæ ſunt, abſtinentia, ſobrietas, caſtitas, pudicitia, quæ aptiſſimo ordine ad finem Legis huius referuntur.

9 Abſtinentia gulæ aduerſatur, vt quæ vſum potus cibique

bique iuxta rectæ rationis iudicium moderetur, ab ijsque abstineat, quibus caro ad vllam impuritatem natura hominis indignam, irritari potest.

10 Huic ieiunio subijcio, quo caro ferocior facta, tanquam freno, coercetur & domatur, quoties aduersus spiritum importunius insurgit.

11 Et quia nemo melius nouit propriæ carnis petulantiam, quam is qui ferocientem sentit: nemo ieiunando tempus aut modum rectius præscripserit, quam ipse.

12 Sobrietas duplex est: Vna animi: Corporis, altera. Vtraque vt rarissima: ita maxime laudabilis.

12 Sobrietas animi est & rectus vsus rationis, & suauis affectuum moderatio. Huius caussa est mens pie recteque edocta, & assuefactio ad moderationem seruandã in omnibus rebus. Ex quo fit, vt hac præditus consilia & actiones prudenter gubernet, ne quid turpe aut indecorum in vita committat.

14 Sobrietas corporis est in potu potissimum temperantia, ne eius sit immoderatus vsus, vnde inflammantur impuri affectus. Hæc vt a sobrietate animi venit: ita sanitatem corporis, virium incolumitatem, & vitæ puritatem conseruat.

15 Castitas puritas mentis est, quæ etiam in corpus dimanat, qua fit vt ab omni impuritate & contagio abhorreamus, impuram, Venerem fugientes.

16 Neque enim vera castitas corporis esse potest, nisi quæ a casto proficiscatur animo: id quod Aristoteles intellexit, dum diceret Philosopho cuidam, castis manibus reddenti vrinam, ἁγναὶ μὲν χεῖρες, φρὴν δ' ἔχει μιάσματα.

17 Quod autem Papistæ laudem castitatis suis impuris Sacrificulis, Monachis & Monialibus vendicant, impurum est commentum, cum recta ratione & verbo Dei pugnans.

18 Nam castitas omnium hominum est, qui a vetita libidine se puros & integros seruant, siue sint virgines, siue cælibes, siue coniuges.

19 Nam cum Paulus pronunciat piorum coniugium thorum honorabilem esse vt sanctum & impollutũ, quis castitatis laudem pijs coniugibus adimere audebit?

20 Damnandus est proinde & error eorum, qui ad certos hominum ordines castitatem alligarunt, & commentum eorum, qui virginitatem cælibatu, cælibatum coniugio meliorem tradunt, ac inter opera perfectionis, & consilia Euangelica numerant.

21 Quod autem Paulus, 1. Cor. 7: videtur virginitatem præferre coniugio, dextre iuxta mentem Pauli accipiẽdum est. Non enim simpliciter & omnino anteponit cõiugio virginitatem, vt meliorem, sed κατά τι, ob certas scilicet circumstantias.

22 Siquidem non bonitate operis, sed vsu, non merito perfectionis, sed actionis commoditate, virginitas & cælibatus anteponuntur coniugio: non tamen semper, neque in omnibus, sed tempore necessitatis, & in ijs qui donum forte habent perpetuæ continentiæ.

23 Nam illi qui perpetuum continentiæ donum non habent, regulam Apostolicam teneant: Propter fornicationem (scilicet vitandam) vnusquisque suam vxorem habeat, & vnaquæque suum maritum habeat.

24 Tametsi autem hæc Lex non mandat coniugium simpliciter, sed castitatem animi & corporis ab omnibus sine discrimine requirit: tamen sub conditione, omnes ad coniugium obligat, qui donum perpetuæ continentiæ non habent: adeo vt qui contra faciunt Deum tentare videantur.

25 Pudicitia virtus animi est, quæ se in vita & moribus contemplandam exhibet. Hæc enim facit vt nos pudeat vel audire, vel videre, vel loqui, vel vllis gestibus ostendere aliquid a vera castitate alienum. Hæc vt a pudore nomen habet: ita pudore conseruatur.

26 Huius pudicitiæ indoles est, vt si quis ea præditus, casu vel viderit, vel audierit, vel fecerit quod parum castũ videtur, mox erubescat, & rubore vultus pudicitiam animi testetur.

27 Huc

27 Huc pertinet comicum illud: Erubuit, salua res est. Et vir quidam sapiens adolescenti in rubore dixit: Confide fili, iste est color virtutis.

28 Cyprianus scribit pudicitiam non in sola carnis integritate consistere, sed etiam in cultus & ornatus honore pariter & pudore.

29 Hactenus de temperantia & eius partibus. Nunc autem vt in eius amorem accendamur magis, caussas eius veras recitabimus.

30 Prima, Mandatum Dei. Is enim serio nobis hanc virtutem in sua Lege præcipit. Hoc Dei mandatum merito nobis esse deberet vice mille demonstrationũ. Sola enim ad dictorum confirmationem, rerum sufficit demonstratio, quando probatio in autoritate dicentis est.

31 Secunda, Conditio fidei: quam, vt indiuiduus comes, timor Dei purus & castus comitatur, qui sine hac temperantia consistere nequit.

32 Tertia, Cũ tẽperantia sit naturæ custos, naturã effrenem facit, qui temperantiam nõ maximo sectatur studio.

33 Quarta, Vocatio nostra. Vocati enim sumus ad sanctitatem, cuius præcipua pars est pia temperantia.

34 Quinta, Precandi forma Christianorum, qua iubentur petere voluntatem Dei fieri in terra, quemadmodum in cœlo fit. Nunc autem cum angeli Dei sint maxime temperantes & casti: petimus conformes illis fieri in temperantia & castitate.

35 Sexta, Exemplum Christi, a quo Christiani dicimur. Cum ergo is fuit temperatissimus, cuius omnis actio nostri est instructio, decet profecto, modo ipsius discipuli esse velimus, imitari ipsius temperantiam.

36 Septima, Ipsa temperantia est per se virtus amabilis, vtpote optima & pulcherrima, vt quæ sua bonitate & pulchritudine merito nos in sui amorem alliciat.

37 Octaua, Turpitudo & pœna, quibus inuoluuntur omnes qui temperantiæ immemores, sese in omne intemperantiæ cœnum fœdissime immergunt.

INTEMPERANTIA.

1 QVemadmodum temperantia virtus eſt, ſub qua continetur, & cum qua coniunctum eſt, quicquid Dominns ſua ſeptima Lege requirit: ita intemperantia, & quæ ab ea naſcuntur infelices proles, hac eadẽ Lege interdicuntur, accuſantur, damnantur.

2 Eſt autem intemperantia, quam Græci aptiſſimo vocabulo ἀκρασίαν nominant, vitium Deo inuiſum, naturæ inimicum, & hominis excellentia indigniſſimum.

3 Per hanc intelligo omnem impuritatem animi & corporis, cum vera caſtitate & temperantia pugnantem.

4 Etſi autem Auguſtinus in libro De agone Chriſtiano ait: Inter omnia Chriſtianorum certamina duriora ſunt prælia caſtitatis, vbi quotidiana pugna, & rara victoria: tamen qui vere a Spiritu ſancto regitur, flammas libidinis, etſi non prorſus extinguere, tamen reprimere poteſt, ſi gradus, occaſiones, cauſſas vitauerit: Si remedia aduerſus eas monſtrata verbo Dei arripuerit: ſi pœnas, quæ libidines ſequuntur & in hac vita & futura, recte cogitauerit: denique ſi præmia diuinitus caſtis promiſſa, ante oculos habuerit.

5 Gradus ad obſcœnas voluptates ſunt plures, videlicet cogitatio, affectus, conſenſus, ὁρμή: Quæ vt concupiſcentiæ vocabulo intelliguntur; ita a concupiſcentia innata pullulant, & altas radices agent, & partus infelices producent, niſi mox vt inceperint, ſuffocentur.

6 Cogitatio enim ἐμπαθὴς ſi moram traxerit, affectus mouetur: ſi hic non ſtatim repreſſus fuerit, inflammatur: inflammatus affectus voluntatem ad conſenſum impellit: conſenſum excipit factum. Hoc ſæpius iteratum veluti in naturam vertitur, vt poſtea reuocare pedem non poſſis, ſed cogaris contra etiam conſilium mentis ruere. Huc querela illa Medeæ, θυμὸς δὲ κρείσσων τῶν ἐμῶν βουλευμάτων. Quare qui ſapit obtẽperet Poetæ, qui ait: Principijs obſta,

obſta, ſero medicina paratur, Cum mala per longas conualuere moras.

7 Occaſiones multæ offeruntur, partim a Diabolo, partim ab hominibus, vt prauum ſodalitium, ſicuti Medea de ſe teſtatur: Frequentes acceſſus malarum fœminarum me perdiderunt. Huc viſum impudicum, geſtus venereos, & colloquia obſcœna refero.

8 Cauſſæ ſunt concupiſcentia innata, hæc fouetur crapula, ebrietate, comeſſationibus & id genus alijs Veneris inſtrumentis.

9 Nam poſtquam vino ſeu largiori potatione ſanguis calere inceperit, bruta pars animæ ſanguine, calidiore veluti fermentata, furores feruentes & concupiſcentias ardentes excitat.

10 Hos gradus, has occaſiones & cauſſas ſciamus prohibitas eſſe hac ſeptima Lege. Quare quibus ſalus animæ curæ eſt, intempeſtiue ſe aduerſus hæc mala muniant: ne tempore naturam æquent, ex quo quædam peccandi neceſſitas comparatur.

11 Præterea quæ diximus, Theologi ex verbo Dei quatuor (præter caſtum coniugium) remedia aduerſus malum damnatæ Veneris numerant, ac omnibus pijs commendant, quæ ſunt aſſidua inuocatio ex fide, lectio ſacra, ieiunium, & fuga ocij, ſeu labor honeſtus.

12 De oratione habemus promiſſionem, quod Deus ex vera fiducia inuocantes velit exaudire, modo ſumma noſtra oblectatio & voluptas in Domino fuerit radicata, iuxta illud: Delectare in Domino, & ipſe dabit tibi petitiones cordis tui.

13 Sacra lectio mentem hominis ſurſum eleuat, vt homo brutæ voluptatis obliuiſcatur. Quare Dauid verbi diuini meditationem nobis diurnam & nocturnam commendat. Cum hac coniungo pios hymnos & cantilenas, quibus anima hominis mirifice in ſublime tollitur, & veris voluptatibus perfruitur.

14 Ieiunio pabulum Veneri adimitur, & Spiritus ho-

minis pij excitatur, vt insurgat aduersus Veneris æstum, eum extinguat. Redduntur enim preces ardentiores spiritu dominante. Nec alia de caussa laudatur ieiunium. Nam Monachorum figmentum de ieiunij laudibus, quasi per se esset meritorium & cultus Dei, ad Papatum remittimus.

15 Ocij quoque fugam & honestum laborem, remedium esse Veneris vetitæ etiam profani scriptores intellexerunt, vt ille: Ocia si tollas, periere cupidinis arcus. Item, Nihil agendo male agere discimus.

16 Hæc quatuor remedia hoc disticho complecti soleo:

Ores, casta legas, ieiunes, ocia vites,
Si seruare cupis corpora casta Deo.

17 Pœnæ quæ comitantur κυπρομανίαν sunt horrendæ & plures quam quæ cogitari possint, ne dum numerari: inter quas præcipuæ sunt, cæcitas mentis, obduratio cordis, infamia vitæ, donorum Dei fœda contaminatio, pœnæ corporales, supplicia æterna.

18 Cæcitas mentis, quam Paulus ἀδόκιμον νοῦν nominat, facit, vt amans putet se videre quod non videt, iudicet mala bona, & bona mala. Breuiter, Quid deceat, non videt vllus amans.

19 Obduratio cordis, quo malo nullum est magis triste: Hæc a Paulo etiam dicitur ἀμετανόητος καρδία, ἀπαλγησία, qua conscientia hominis tanquam cauterio vsta, plane ἀναίσθητος efficitur.

20 Infamia vitæ, quæ non solum in ipsis Veneris mãcipijs hæret: verumetiam vniuersam familiam & posteritatem fœdat.

21 Donorum Dei fœda contaminatio, Veneris damnatæ quoque stipendium est. Vt enim fumus rem obiectam fœdat & offuscat fuligine sua: ita obscœnus ille Veneris vsus dona Dei, quibus homo alioqui ornatus erat, fœtore polluit, vt nulli sint vsui.

22 Pœnæ in corpore sæpe hærent, vt lues Venerea &

alij morbi, quibus qui non corripiuntur, maius iudicij Dei aduersus se testimonium habent. Videtur enim Deus eos tanquam inemendabiles abiecisse.

23 Supplicia æterna, hæc enumerata mala excipient in omnibus ijs, qui non ante mortem conuertuntur. Nam Dei misericordiæ in infinitum excedunt omnes omnium hominum miserias.

24 Sed cur tantæ pœnæ, & tam multiplices vni Veneri debentur? Quia mandatum Dei contumaciter violatur, dignitas humanæ naturæ per libidinem effrenem calcatur, Spiritus sanctus contristatur, templum Dei profanatur, inuocatio impeditur. Breuiter, Nullus locus relinquitur aut pietati, aut vlli virtuti, sed homo se totum imperio Satanæ subijcit in contumeliam Creatoris.

25 Postremo loco proposuimus de præmijs frenatæ libidinis, quæ maxima sunt, & omnia continentur hoc Domini dicto: Beati mundi corde, quoniam ipsi Deum videbunt.

26 Etsi autem cor hominis nunquam ita in hoc mundo mundari potest, quin reliquiæ flammarum Veneris interdum excitentur, vtut fuerint sopitæ & irritentur cõcupiscentiæ turpes: tamen quando penes Spiritum manet victoria, & non superatur homo flammis libidinum, conatus hic apud Deum pro munditia cordis acceptatur, vt non imputet nobis nostras sordes, quibus purgandis damus operam.

27 Genera Veneris vetitæ plurima sunt; vt fornicatio, stuprum, raptus, incestus, adulterium, τὸ ἄῤῥητον βδέλυγμα, & multa alia, quæ accurate recitant Monachi: vt qui ea vel in priuatis confessionibus didicerint, vel ipsi Sodomitarum progenies, inuenerint & auxerint.

28 Si quis contraxerit cum ea, cum qua turpiter consueuit, viuẽte marito, tametsi Papistæ contractum istũ continuatum adulterium statuunt: tamen ego istud simpliciter affirmare non audeo, sed distinctione opus esse iudico, in hunc modum.

29 Aut turpitudo præcedens fuit publice nota, vel saltem iuste suspecta: aut fuit sine omni suspitione. Si turpitudo fuit publice nota, contractus sequens peccat scandalo, nec potest vnquam probari: nisi publice nota pœnitentia, vt in Dauide, præcesserit. At si turpitudo sequens, nec publice nota, nec iuste suspecta fuit, doctus & prudens pastor potest conscientias eorum qui contraxerunt, sic sanare, vt vsus eius coniugij fiat sanctus.

30 Verum, quoniam raro bene succedit ijs qui sic cōtrahunt, hortarer omnes qui Christiani dici & esse volunt, vt id non tentent, de quo iusta possit esse dubitatio, & ex quo insuauis conuersationis imminere periculum, & insanabile scandalum.

31 Antichristus quædam mentitur contra hanc Legem fieri, vt sunt Sacerdotum, Monachorum & Monialium coniugia. Præterea spiritualem cognationem impie incestui comparat.

32 Nam cum Sacerdotibus Papa interdicit coniugia, legi Dei, naturæ, & laudatis exemplis aduersatur, & patrocinatur nefandis illis sceleribus, propter quæ Deus multas gentes deleuit.

33 Cum votum Monachorum & Monacharum putat impedire coniugium, sacrilege facit: vt qui probet vota, quæ Deus improbat.

34 Si spiritualis cognatio, quam Papa definit esse eorum, qui pueris baptizandis vna testes adsunt, impedit coniugium; profecto nulla inter Christianos coniugia erunt licita: cum multo sit arctior cognatio per Spiritum eiusdem Christi, quo coalescunt in vnum corpus (cuius caput est Christus) fideles omnes, quam per externam baptismi testificationem.

OCTAVA LEX Decalogi.

Non furtum facies.

Vt

1 VT in omni honesta Lege, duo spectanda sunt, Ratio & Finis: ita etiam huius octauæ Legis & rectissima ratio est, & vtilissimus finis.

2 Ratio quidem hæc est: Deus cum sit iustissimus, vt ad normam suæ iustitiæ suum cuique tribuatur. Finis vero, vt homines sua sorte contenti, suumque cuique tribuentes, humanam societatem communibus officijs foueant, iuuent, tueantur.

3 Hac ratione & hoc fine Legis inter se collatis, facile est videre, & quid hac Lege præcipiatur, & quid vetetur.

4 Vt enim omnia ista hac Lege præcipiuntur, quæ ordine iusto a ratione ad finem eius assequendum tendunt: ita omnia quæ & a ratione deflectunt, & ad finem non recte feruntur, prohibentur. Vt enim illa ex charitatis fonte manant: ita hæc eandem perturbant.

5 His iactis veluti fundamentis, distinctius huius Legis amplitudiné consideremus, videamusque quæ particulares Leges sub hac communi contineantur.

6 Sunt autem potissimum quinque Leges particulares, quas hæc communis complectitur. Prima de rerum distinctis dominijs. Secunda, de alienis contra iustitiam non contrectandis. Tertia, de iuste quærendis proprijs. Quarta, de recto vsu quæsitorum. Quinta, de soluendis debitis, quæ vel natura, vel lege alijs debētur. Hæc enim omnia cum ratione & fine Legis propositis conueniūt, de quibus ordine dicemus.

7 Prima Lex particularis, sub communi comprehensa est, de distinctis rerum dominijs. Nam cum furtum prohibetur, discrimen traditur inter meum & tuum. Nam si mihi tuo, & tibi meo vti ex æquo liceret, furtum nō committeretur, sed rerum communio æqualis statueretur.

8 Iam si rerum communio esset æqualis, plerique omnes segniores & negligentiores in præstandis officijs

efficerentur. Ex qua re humana societas non solum maxima detrimenta acciperet: verumetiam paulatim litibus solueretur, & tandem misere aboleretur.

9 Hæc detrimenta, solutio & abolitio humanæ societatis cum manifeste pugnant cum Lege naturæ: (quæ dictat humanam societatem conseruandam esse) sequitur eorum caussam, nempe rerũ communionem æqualem, cum lege naturæ pugnare. Quid enim magis cum natura pugnat, quam quod naturam destruit?

10 Hinc planissime sequitur quod proposuimus, videlicet, rerum distinctionem commendari & esse iuris naturalis: vt quæ faciat ad conseruandam naturam humanam, qualis nunc est in hac vita post lapsum primorum parentum.

11 Huc Leges pertinent humanæ, quibus distincta rerum dominia approbantur: huc iudicia forensia: huc gladius, (quem magistratus a Deo accepit) quo rerum proprietates contra fures & latrones defenduntur.

12 Verum quia Deus voluit homines societate coniungi, sapienter distribuit sua dona. Non enim vni contulit omnia, sed alijs alia, vt tu meis & ego tuis indigerem, ex quo nata est iustitia commutatiua, quæ, vt in commutatione rerum seruat æqualitatem: ita maxime facit ad assequendum finem Legis, de quo agimus.

13 Cum hac pugnat iniustitia, quæ in rerum permutatione æqualitatem non seruat pro temporum & locorum ratione. Neque enim similis semper æqualitas esse potest in specie, etsi in genere æqualitatem semper esse oporteat. De qua æqualitate gubernatorum Rerumpublicarum est iudicare. Possunt enim gubernatores pro commodo societatis humanæ, hic quædam permittere, & quædam Legibus stabilire.

14 Vt autem hæc æqualitas commodius inter homines seruari possit, sapienter nummus inuentus est, qui quidem vsum suum non natura, sed hominũ arbitrio, instituto, ac Lege, tenet. Nummus enim quasi νόμος dictus est.

15 Qua-

15 Quapropter de nummo non tam ex materia & valore eius in se, quam ex Lege, vsu & fine iudicandum est.

16 Secunda particularis Lex, quæ sub generali continetur, est, ne quis aliena contra Legem contrectet. Est enim furtum rei alienæ iniusta contrectatio. Ita enim ratio Legis postulat, vt furti appellationem latius quam Iurisconsulti accipiamus.

17 Sunt autem furti genera duo, videlicet clancularia surreptio, & rapina.

18 Clancularìæ surreptioni (cum qua pugnat virtus rarissima αὐτάρκεια) tribuunt Iurisconsulti nomen furti, quam interdum necessitate & iure belli excusari disputatur a nonnullis, quorum sententiam tum demum approbabo, cum eam cum capite Legis, *Dilige proximum tuum vt teipsum*, non pugnare monstrauerint. Quod tametsi aliquando fieri posse non nego: tamen quia de ea communis regula statui vix potest, volo hic omnia potius ad charitatis legem reuocari.

19 Rapina duplex est. Vna manifesta, Altera iuris prætextu palliata.

20 Manifesta rapina est, quæ per violentiam exercetur, qualis est latronum, piratarum, & omnium qui violenta manu iniuste alienas possessiones rapiunt, & auferunt.

21 Rapina palliata prætextu iuris, est, cum potentiores non coacti necessitate, contra Legem & longo tempore confirmatam consuetudinem, suorum subditorum facultates ad se transferunt, vt habeant instrumenta, nō quibus conseruare societatem humanam possint, sed quibus suæ superbiæ & libidinibus satisfaciant.

22 Etsi autem huius generis rapina sæpe committitur: tamen nolim hic subditos sibi de hoc genere sumere iudicium. Nam hoc tempore plura ornamenta pacis, firmiora subsidia belli, & nerui reipublicæ maiores requiruntur, quā olim. Quare & necessario grauiora onera

imponi ſubditis neceſſe eſt, quæ ſubditi æquo animo ferre debent modo contra Deũ arma ſumere noluerint.

23 Potentiores tamen vellem cogitare, nõ tam quid libeat, quam quid liceat. Quod tum demum facerent ſi Deum timerent, ſubditos tanquam liberos proprios diligerent: Quod profanus Cyrus a Xenophonte feciſſe ſcribitur.

24 Tertia particularis Lex, quæ ſub communi continetur, eſt vt iuſte quiſque quærat propria. Nam ſi diſtinctio rerum ſancitur lege Dei & contrectatio rerum ad nos non pertinentium damnatur a Deo: certe aut iubemur propria iuſte quærere, aut nos ipſos iniuſte de medio tollere. Horum poſterius, cum ſit contra Deum & naturam; profecto & Deus & ipſa natura volunt, vt quilibet ſua quærat, & de iuſte partis viuat.

25 Iuſte parta voco, quæ vel ex hæreditate iuſta quis poſſidet, vel iuſto labore in legitima vocatione acquiſiuit.

26 Legitimam vocationem definio, cum vtrumque coniungitur, hoc eſt, cum & opus functionis ſit legitimum, & perſona operans legitime ad opus faciendum ſit ordinata.

27 Cum hæc duo concurrunt, officium dicitur vocationis opus. Siquidem officium eſt, quod quilibet facere debet ex vocationis ſuæ conditione.

28 Sed in officij ratione duo ſpectanda ſunt, videlicet genus officij & muneris executio.

29 De genere officij tenenda eſt hæc regula: Omne officium faciens ad conſeruandos & ornandos ſtatus a Deo ordinatos, videlicet, Oeconomicum, Politicum, & Eccleſiaſticum, prima, quinta, & hac Lege mandatur.

30 In muneris executione fides & charitas regulæ eſſe debent. Fides quidem cauet, ne quis Deum offendat, ſuadet vt omnia ad gloriam Dei referat, continet operantem in timore Dei. Charitas vero cauet, ne cui

iniuria

iniuria inferatur, ſuadet vt proximi commodis ſeruiatur, continetque operantem in amore proximi.

31 Ex his concluditur, quod vt Segnities & impoſtura hic damnantur: ita ſedulitas & diligentia & candor in præſtando officio commendatur.

32 Quarta particularis Lex, quæ ſub communi continetur requirit, vt legitime quæſitis vtamur in gloriam Dei, in miniſterij diuini conſeruationem, in reipublicæ commodũ, in ſuſtentationem noſtri & familiæ, in eleemoſynam, qua ſubleuantur tenuiores.

33 Vt huic legitimo vſui ſeruiunt virtutes, liberalitas, miſericordia, & iuſtitia: ita cum eo pugnant profuſio, tenacitas, auaritia, immiſericordia, iniuſtitia.

34 Poſtrema Lex, quæ ſub hac communi cõtinetur, iubet ſoluere quæcunque alijs natura vel Lege debentur.

35 Qui enim non reddit quod debet, alienum detinet contra iuſtitiam, quæ tribuit vnicuique quod ſuum eſt. quare & furti coram tribunali Dei peragitur. Recte enim Auguſtinus ait: Omne quod male poſſidetur alienum eſt. Si alienum, furtum coram Deo iudicatur.

36 Huc ergo pertinet præceptum Pauli: Reddite omnibus debita. Item: Nemini quicquã debeatis niſi hoc, vt inuicem diligatis. Hic Paulus & præcipit ſoluenda eſſe debita, & diſtinguit debitorum genera.

37 Quorum vnũ ita ſolui vult, vt nemini quicquam debeamus. Alterum perpetuo quidem ſoluendo poſtulat, quod tamen nunquam ita perſoluitur, quin adhuc debeatur aliquid.

38 Prius illud debetur Lege ciuili, & iuxta Legem ſolui oportet: Poſterius natura. Quod quidem iuxta naturam ſoluitur, ſed nunquam perſoluitur. Verum hæc forte ita clarius diſtinguuntur.

39 Prius debitum eſt, quod ciuili obligatione debetur, videlicet cum Lege ciuili aliquis ad ſoluẽdum obligatur, ita vt magiſtratus debitorem cogere poſſit vt ſol-

uat, & puniat non soluentem. Atque hoc debitum Paulus vult persolui, cum ait: Nihil cuiquam debeatis.

40 Posterius debitum est, quod naturali obligatione debetur, videlicet, cum natura aliquis ad soluendum obligatur. Obligamur autem natura omnes ad mutuam dilectionem, & ad mutuæ dilectionis officia analoga præstanda.

41 De hoc debiti genere loquitur Paulus, cum ait: Nisi hoc, vt vos mutuo diligatis: significans perpetuam obligationem esse, qua nos Deus & natura obligat ad officia dilectionis.

42 Neque huius obligationis ratio obscura est, vt quæ sit in ipsa natura impressa ab ipso Deo opifice: quod tibi vis fieri alijs præstabis. Qui ergo non diligit, & ex dilectionis Lege benefacit proximo indigenti, contumax est aduersus Deum, & cum natura pugnat, indignus qui bonis naturæ fruatur.

NONA LEX Decalogi.

Non respondebis falsum testimonium aduersus proximum tuum.

1 IN hac Lege, vt in omnibus alijs, duo spectanda sunt, videlicet, ratio & finis. Quæ si recte æstimentur, facile apparebit, & quid ea præcipiatur, & quid prohibeatur.

2 Ratio quidem hæc est: Quoniam Deus est verax, vult suam creaturam, amare veritatem & odisse mendacium. Finis vero, vt veritatem sine fuco colentes, sanctius & tranquillius, & in Ecclesia, & in humana societate, viuamus imaginem Dei portantes, in veritate & iustitia.

3 Quicquid ergo a ratione hac proficiscitur, & ad hunc

hunc finem iusto ordine tendit, hoc præcepto mãdatur, & quicquid quouis modo vel a ratione vel a fine deflectit, prohibetur.

4 Hinc patet, quod vt veritas omnis in dictis & factis præcipitur: ita omne mendacij genus in ijsdem prohibetur & damnatur.

5 Sapientes illi qui primi dederunt rebus nomina, vt docerent veritatem Lege naturæ requiri, & mendacium esse contra naturam, conceptum mentis & sermonem vno nomine λόγον nominarunt. Volebant enim hoc modo significare λόγον alium fonti, alium riuo similem esse. Fonti quidẽ, qui mente concipitur, atque ideo ἐνδιάθετος cognominatur: Riuo vero qui per os linguamque profluit, ex quo προφορικὸς appellatur.

6 Iam vero, vt est secundum naturam, vt riuus sapiat fontem, a quo profluit: & contra naturam, si fœtidus riuus a dulci promanat fonte: ita secundum naturam est, cum λόγος externus congruat cum interno: & contra naturam, si ab eo discrepet.

7 Porro, quoniam hæc lex Nona prohibitiua est, vt quæ prohibeat falsum testimonium, quo per Synecdochen omne mendacium comprehenditur: dicemus de mendacio, eiusque generibus.

8 Est autem mendacium, omne dictum & omne factum cui veritas non subest, quauis caussa, quouis fine, & quauis intentione prolatum aut fictum. Cuius generis sunt plura.

9 Vt autem omne mendacium vel in dictis, vel in factis versatur: ita committatur dupliciter, videlicet in doctrina, & in vita.

10 In doctrina committitur mendacium cum vel in religione ab analogia fidei disceditur, vel in artibus a principijs certo perceptis aberratur.

11 Mendacium in religione commissum si est contra analogiam fidei seu fundamentũ, omnium perniciosissimum est, sub quo mendacio omnes hæreses continẽtur.

12 In artibus mendacium leuius eſt, videlicet, cum non recte applicatur rebus in Philoſophia iudicandis demonſtratio, quæ amuſſis philoſophica dicitur. Nam vt fabri ſuam amuſſim ſequuntur, ne in ædificando peccét: ita Philoſophi in artibus nihil ſine demonſtratione, vt immotum, admittant.

13 Hic fœdiſſime lapſus eſt Epicurus, qui contemta amuſſi philoſophica, errores multos in Philoſophiam inuexit, & inter alios, finem hominis eſſe voluptatem. quod ſane potius in haris porcorum, quam in Scholis Philoſophorum didiciſſe putandus eſt.

14 In vita committitur mendacium pluribus modis. Qui tametſi vix numerari poſſunt: tamen eos omnes ſub certis generibus comprehendere conabimur. Statuamus ergo huius mendacij, quod in vita committitur, quatuor genera.

15 Primum, cum quis ſola mentiendi libidine, non ſpectans ſuum vel aliorum commodum aut incommodum, mentitur. Hoc genus mẽdacij ab Auguſtino merũ mendacium dicitur, vt quod nulla opinione commodi vel incommodi mixtum ſit.

16 Secundum, cum quis ſua ipſius gratia mentitur ſiue id fiat dictis, ſiue factis: Quales ſunt arrogantes, hypocritæ, diſſimulatores, a quibus vitijs alienus, ἀυθέκαςος a Philoſopho dicitur, hoc eſt, qui dictis & factis ſuis ſibi per omnia ſimilis eſt, nec quicquam fingit, ἀλλ' ἑκάςοτε ὁ ἀυτὸς manet.

17 Tertium, cum quis propter alios mentitur. Atque huius generis quatuor ſunt gradus.

18 Primus gradus eſt, cum ſolummodo voluptas auditorum ſpectatur, & vocatur Græcis ἐυτραπελεία, quam Ariſtoteles virtutibus, Paulus vero vitijs annumerat. Hoc quidam iocoſum mendacium nominant.

19 Secundus gradus, cum tantum commodum aliquod ſpectatur, ſine alicuius damno. Hoc interdum verum occultatur quod dici oportuit, & falſum dicitur quod

quod non oportuit. Hoc nonnulli officioſum mendaciũ appellant: cum tamen contra officium pij hominis eſt, vllam ob cauſſam mentiri.

20 Tertius gradus eſt, cum ſolummodo damnum ſpectatur eius, de quo quis loquitur. Huic gradui ſubijciuntur detractio, contumelia, deriſio, ſuſurratio, quæ in hunc modum diſtinguuntur.

21 Detractio eſt, qua abſentis vita aperte roditur, quæ ab odio vel inuidia nata, tendit in eius infamiam cui detrahitur.

22 Contumelia eſt, qua præſentis honori aliquid dictis, vel factis iniuſte detrahitur, quaque indignus ignominia afficitur.

23 Deriſio eſt, qua alicuius dictum aut factum, contemtus cauſſa, in riſum iocumque trahitur iniuſte.

24 Suſurratio eſt occulta & inſidioſa oratio de abſente, cuius finis eſt diſcordiam inter amicos ſeminare.

25 Quartus gradus eſt, cum vtrumque ſpectatur, videlicet commodum & damnum. Hoc eſt, cum quis mentitur, vt proſit vni, & noceat alteri. Huic gradui fraudem & dolum ſubijcio.

26 Quartum, cum quis contra alios mentitur aut falſum dicit, idque in iudicio. Superiora enim omnia, vt fiunt extra iudicium, accipimus. Hoc autem quartum genus præcipue hac Lege nona interdicitur, cum cætera ad ſuperiores quoque Leges referuntur.

27 Hoc genus committitur in iudicio, nunc accuſatione falſa, nunc teſtimonio falſo, nunc inficiatione falſa, nunc defenſione falſa, nunc ſententia falſa.

28 Reus eſt igitur violatæ huius Legis, & qui falſo ficteque accuſat, & qui falſum teſtimonium dicit, & qui verum negat, & qui defendit iniuſta, & qui iudicat male. Huic mendacij generi ſubijcitur συκοφαντία.

29 Eſt autem συκοφαντία, calumnia qua quis vel ficte accuſat, vel vera crimina celat, vel tergiuerſatur, quo ſententiam iudicis eludat.

30 Atque hactenus de generibus mendaciorum dictum sit, quibus omnibus veritas opponitur, quæ in omni re, honesta & laudabilis est, quemadmodum mendacium malum viciosumque semper existit.

31 Est autem veritas, cum dictum aut factum cum re consentit, vel subiecta vel significata: cuius cum firma sit προαίρεσις in voluntate, maxima virtus est, qua homo constanter amplectitur veras sententias, dicit vera, seruat pacta in sermone & gestu, vitat insidiosas occultationes.

32 Veritati ancillantur amor veritatis, candor, docilitas, vera gloria, modestia, temperantia linguæ, & multæ aliæ virtutes, quæ vitijs in mendacij generibus enumeratis opponuntur.

33 Porro quoniam mendaciũ est quiddã ἀκατάληπτον, (vt loquuntur) nulla, quæ aliquid veri significant sub dictis vel factis qualibuscunque mendacia sunt dicenda, sed schemata sermonis, sub quibus veritas continetur.

34 Christus ergo cum apparet in forma peregrini, non committitur mendacium. Nam illa forma peregrinantis significat Christum in suis membris peregrinari in hoc mundo, & non habiturum stabilem mansionem. Nec quod finxit se longius ire, mendacium erat. Nam ista fictione significat se discessurum ab illis, qui se docentem fide non recipiunt.

35 Similiter multa Prophetica dicta & facta, mendacijs similia sunt: sed cum referuntur ad eas res, ob quas significandas ita vel dicta vel facta sunt, reperiuntur significationes esse veraces, atque ideo nullo modo mendacia esse dicenda.

36 Similiter tropi, vt metaphora, metonymia, allegoria, εἰρωνία, hyperbolæ, &c. Item, parabolæ, apologi, fabulæ, & quibus non falsa significantur: non mendacia, sed veritatis instrumenta sunt iudicanda.

DECI-

DECIMA LEX
Decalogi.

Non concupiſces rem proximi.

1 VTratio huius Legis, Nõ concupiſces, &c. hæc eſt: Deus ſanctus & purus, & ab omni mala concupiſcentia alienus, vult nos puritati & ſanctitati ſtudere: ita finis eius eſt, vt nulla cupiditas, cum charitate Dei & proximi pugnans, humanos animos perturbet, & a recto auocet.

2 Etſi autem hanc Legem vetitæ concupiſcentiæ in ſuperioribus legibus includi non eſt dubium: tamen peculiarem legem de ea ferri, multis de cauſſis vtile erat.

3 Prima, vt errorem corrigat eorum, qui peccatum definiunt opus cum voluntate coniunctum, negantes inclinationem & voluntatem malam, ſine perpetratione operis, eſſe peccatum. Quod ergo in ſuperioribus Legibus implicite, idem hic expreſſe prohibetur, vt primum peccati fontem monſtret prauam concupiſcentiam.

4 Secunda, vt diſcernat inter leges politicas & diuinas: quarum illæ contentæ ſunt externa diſciplina: hæ puritatem cordis ante omnia poſtulant.

5 Tertia, vt hypocriſin damnet eorum qui externa legis diſciplina ſe iuſtos putant, cum interim cor ardeat prauis cupiditatibus Lege Dei damnatis. Ex quo fit vt homo in hac vita Legem Dei nunquam implere poſſit.

6 Hic cogitandum eſt quanta ſit ἀταξία in toto homine lapſum primorum parentum ſecuta. Homine integro adſtructa fuit concupiſcentia, vt quod bonum ſibi eſſe crederet, expeteret, ſequereturque: adeptus vero, retineret & conſeruaret. Bonum autem hominis verum & ſolidum eſt Deus. Itaque hominis concupiſcentia recta eſt,

vtDeum tanquam summum bonum sectetur, ei adhęreat amore perfecto, & in eo solo acquiescat. Verum postquam homo in peccatum lapsus est, & auersus a Deo, concupiscentia hominis deprauata est, vt quæ feratur in res prohibitas contra naturæ ordinem & Dei voluntatem.

7 Et vt homo in fruitione Dei summas habiturus erat delicias & voluptates, si mansisset in perfectionis statu: ita factum est, vt auersus a Deo quærat delicias & voluptates, quibus tamen nunquam expleri potest: in signũ, quod vero & solido exciderit bono, quod solum sufficit ad explendum hominis desiderium.

8 Neque tamen omnem concupiscentiam, quæ est in homine post lapsum, peccatum esse definimus, sed tantum eam, qua id quod non licet, libet, & quia libet, appetitur.

9 Nam vt naturalis concupiscentia, qua appetimus ea quæ faciunt ad conseruationem nostri & naturæ, ordinatis medijs, ac recto rationis iudicio, bona & necessaria est: ita renatorum concupiscentia reparatio est cõcupiscentiæ eius quæ fuit in homine ante peccatum, ideoque sancta & laudabilis.

10 Non ergo simpliciter damnamus omnem concupiscentiam, sed vetitam solummodo, quæ a Deo ad creaturas hominem auertit, quæ hoc modo recte definiri potest.

11 Concupiscentia, Lege Dei vetita, est ἀταξία, infirmitas, & inclinatio in homine, pugnans cum Lege Dei, damnata a Deo & rea æternæ pœnæ, donec fiat remissio.

12 Monachorum somnium damno, cui ex natura huius concupiscentię petunt discrimen, vt alia sit peccatum veniale, alia mortale. Nam omne quod est, vel fit ab homine, pugnans cum Lege Dei, per se consideratum, infert meritum mortis.

13 Verum si quis hoc referat ad subiecta, in quibus sunt concupiscentiæ, discrimen admitti potest. Nam concupiscen-

cupiſcentia Pauli veniale peccatum erat, non natura ſed gratia. In Nerone vero omnis concupiſcentia ſiue inchoata tantum, ſiue deliberata, ſiue conſummata, peccatum erat mortale, & natura & Legis ſententia.

14 Eſt autem vetita concupiſcentia duplex, videlicet, Originalis, quæ & inuoluntaria, & paſſiua dicitur : Et actualis, quæ & voluntaria, & actiua nominatur. De his duobus generibus ordine dicendum eſt.

15 Originalis concupiſcentia eſt ἀταξία omnium virium hominis contra Deum, cuius ſi ortum attendas, cauſſam habet vetitum fructum & perſuaſionem Diaboli. At ſi nos reſpicis, traducta eſt cum natura ab vno Adam in omnem Adæ poſteritatem. Nam vt naturam ab Adam trahimus: ita naturæ vitium.

16 Hæc originalis concupiſcentia, vere peccatũ damnans eſt, in omnibus qui ſunt extra fœdus gratię in Chriſto Ieſu. In ijs autem qui ſunt in gratia remittitur, non vt non ſit, ſed vt non imputetur. Atque ideo veniale peccatum dicitur.

17 De hac concupiſcentia Paulus loquitur cum ait: Concupiſcentiam neſcirem eſſe peccatum, niſi Lex diceret: non concupiſces.

18 Quoniam autem huius originalis concupiſcentiæ, motus quidam ſeu παθήματα, vt Paulus loquitur, ſentiuntur in omnibus Sanctis, vocat eam Legem peccati, cum ait: Mente ſeruio Legi Dei, carne vero Legi peccati. Eſt enim hæc concupiſcentia, vt quidam ait, πάσης κακίας πηγη.

19 Actualis concupiſcentia, quæ a Platone θηρίον πολυκέφαλον dicitur, eſt qua actu hoc vel illud Lege Dei vetitum, libet & appetitur, & hæc habet plures cauſſas.

20 Prima eſt originalis concupiſcentia, ex qua omnes aliæ actuales ſunt, veluti riuuli ex fõte, & fumus ex igni. Quaſi enim ignis concupiſcentia exardeſcit, vt Sapiẽs ait.

21 Secunda, Senſus externus. Hinc Auguſtinus dicit, mortem per quinque ſenſus, tanquam per feneſtras, in

animam nostram ingredi: non quod ibi antea non fuerit, sed quia noua peccatorum accessione, mortis æternæ meritum augetur.

22 Hinc est quod alius quidam dicat, concupiscentias prauas esse portas mortis. Sunt enim accessus ad consensum & operationem, per quæ duo peccatum in homine regnat, vnde mors æterna. Decipiunt ergo hominem concupiscentiæ prauæ, & deceptum occidunt.

23 Tertia est temperamentum. Temperamentum enim aliud ad alia vitia flectit, vt & Physici & Medici agnoscunt, & experientia conuincit. Vnde de Diogene fertur, quod cum videret stupidum & desipientem adolescentem dixerit, νεανίσκε ὁ πατήρ σου οἰνωθείς, σε ἔσπειρε.

24 Quarta, Diabolus, qui cum nouit hominis complexionem, potest occulte adhibere ea quibus inclinationes prauæ magis inflammantur. Nihil enim insidiarum omittit, sed quęrit semper, quos suis laqueis constringat.

25 Quinta, conuersatio cum malis & peruersis hominibus, qui impuris sermonibus commouent in auditoribus concupiscentias prauas. Vnde dictum Menandri quod & Paulus vsurpat: φθείρουσιν ἤθη χρησθ', ὁμιλίαι κακαί.

26 Sexta ocium, quod ideo dicitur puluinar Diaboli, quia in ociosis facilius & quasi sine labore facit quod vult, hoc est, decipit & interficit. Hoc etiam agnouit Poeta, cum diceret:

Quæritur Ægistus quare sit factus adulter,
In promtu caussa est, desidiosus erat.

27 His causis addi potest memoria, quæ sæpe irritat concupiscentias prauas. Vt impurus adulter cogitans de suo facto, concupiscentia in eo irritatur & inflammatur magis magisque.

28 Neque cum ijs quæ hactenus diximus de caussis concupiscentiarum prauarum pugnat, quod quidam statuunt inordinatum amorem sui esse omnium prauarum cupiditatum caussam. Nam istum inordinatum amorem sub concupiscentia originali concludimus.

29 Concupiſcentiam tribus gradibus conſtare dicunt, videlicet ſuggeſtione, delectatione, conſenſu, idque recte. Iacobus ei duo tribuit, videlicet, quod cogitationem hominis a bono abſtrahat, & quod ineſcet hominis affectus, vt incautum obruat.

30 Porro, quoniam tria ſunt, quæ maxime deſiderant homines, videlicet, voluptates, opes, honores, Ioannes Apoſtolus tria concupiſcentiarum genera facit, cum ait: Omne quod eſt in mundo, concupiſcentia carnis, & concupiſcentia oculorum, & faſtus vitæ.

31 Etſi autem hæc tria genera, videlicet, concupiſcentia carnis, concupiſcentia oculorum, & concupiſcētia honoris, vno nomine a Paulo dicuntur cōcupiſcentiæ carnis: tamen Ioannes, vt monſtret plenius fontes omnis mali in mundo, petit differētias a principijs motiuis.

32 Concupiſcentia carnis iuxta Ioannis ſententiam eſt cuius principium eſt internum, videlicet, caro ipſa, hoc eſt, vitioſitas carnis, quæ fertur in ea quæ carni ſunt ſuauia, vt voluptates in cibo, potu, rebus venereis.

33 Concupiſcentia oculorum eſt, cuius principium motiuum eſt extra hominem, & incurrit in oculos. Concupiſcentia ergo, quæ ex rerum intuitu & admiratione concipitur, concupiſcentia oculorum dicitur. Hinc auaritia & multæ fraudes.

34 Tertia concupiſcentia Ioanni eſt faſtus vitæ & appetitus honoris & inanis gloriæ.

35 Porro, cum pœna regnantis peccati per concupiſcentias corporis ſit mors, iuxta illud: Si ſecundum carnem vixeritis, moriemini: Omnibus modis prauis concupiſcentijs eſt reſiſtendum.

36 Etſi autem nec fons malarum concupiſcentiarum intercludi, nec ebullitio coerceri omnino poteſt: tamen riuuli ſunt cohibendi, ne malę concupiſcentiæ excurrant in conſenſum, & ex conſenſu in operationem, per quæ duo diximus peccatum in homine regnare.

37 Iuuerit autem ad horum riuulorum cohibitionē,

si Christum fide amplectaris. Nam in Christum fides, est iuxta Ioannem, victoria mundi: si diligenter ores: si occasiones fugias: si labores : si ieiunes : si ocia vites : si Christi crucem semper in corde geras: si lectionibus sacris incumbas, pijsque exercitijs delecteris.

38 Cum Paulus iubet nos offerre corpora nostra Deo in hostiam placentem, respicit ad morem Sacerdotum, qui bestias mactandas ligabant ad aram & occidebant. Quare cum nos volumus nostra corpora offerre Deo, debemus concupiscentiam, bestiam nostram, ligare singulari arte, vt tandem interficiatur.

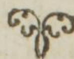
39 Ligamus ergo hanc bestiam, quando eam cruci Christi affigimus, vt illi affixa non sit ad operandum efficax.

40 Etsi autem in fidelibus ligatur hæc concupiscentia, dum virtute crucis Christi non faciunt quod illa imperat: tamen mortificari prorsus in ipsis nō potest, priusquam hanc vitam morte commutauerint. Semper enim eius vim sentiunt sancti, quod Paulus de se testatur.

41 Porro quoniam opera, quæ ex antithesi vetitæ cōcupiscentiæ concludi possunt, hoc præcepto mandata in superioribus Legibus sunt enumerata, hic omittenda duximus.

42 Vsus huius Legis est, vt agnita infirmitate nostra & corruptione, confugiamus ad Christum medicum, & ab eo petamus veniam peccati & conseruationem in sui timore, qui fons est omnis sapientiæ, puritatis & virtutis.

FINIS.

CATA-

CATALOGVS LOCORUM, in hoc Syntagmate congestorum & explicatorum.

Præfixus numerus seriem locorum, posterior paginarum indicat.

I. Deus. 11
II. Creatio. 17
III. Prouidentia. 21
IIII. Homo. 25
V. Peccatum. 28
VI. Promisio reparationis. 34
VII. Mediator. 41
VIII. Communicatio Idiomatum. 51
IX. Christus sacerdos. 60
X. Gradus ad conuersionem. 69
XI. Salutaris pœnitentia. 76
XII. Iustificatio hominis. 85
XIII. Extructio regni Christi. 93
XIIII. Lex diuina. 99
XV. Euangelium. 106
XVI. Conuenientia & discrimen Legis & Euangelij. 111
XVII. Obedientia noua. 118
XVIII. Cultus Dei. 121
XIX. Bona opera. 127
XX. Opera charitatis. 134
XXI. Vocatio. 140
XXII. Votum. 142
XXIII. Blasphemia. 148
XXIIII. Liberum arbitrium. 153
XXV. Conscientia. 156
XXVI. Vetus & nouus homo. 163
XXVII. Spiritus & Litera. 170
XXVIII. Prædestinatio. 176
XXIX. Ecclesia. 189
XXX. Symbolum. 196
XXXI. Inuocatio. 206
XXXII. Certitudo doctrinæ Ecclesiæ. 216
XXXIII. Gubernatio Ecclesiæ. 226
XXXIIII. Sacramentum. 231
XXXV. Baptismus. 235
XXXVI. Cœna Domini. 242
XXXVII. Missa Papistica. 251
XXXVIII. Adiaphora. 255
XXXIX. Vetus & nouum Testamentum. 256
XL. Christiana libertas. 261
XLI. Scandalum. 266
XLII. Crux. 271

XLIII. Magiſtratus 276
XLIIII. Leges & iudicia 280
XLV. Coniugale imperium. 285.
XLVI. Patrium imperiũ 90
XLVII. Herile imperium 292
XLVIII. Diuitiæ. 293
XLIX. Cura 299
L. Perfectio Chriſtiana. 302.
LI. Status animæ poſt mortem corporis 304
LII. Reſurrectio mortuorum 308

Catalogus Locorum ſecundæ partis, in qua Leges Decalogi explicantur.

I. Procœmium Dec. 321
II. Cap. prima decal. 327
III. Prima lex decal. 333
IIII. Secunda lex decalogi. 338.
V. Tertia lex decal. 342
VI. Iuramentum. 344
VII. Magia 351
VIII. Prędictiones futurorum. 355
IX. Quarta lex dec. 360
X. Quinta lex dec. 366
XI. Sexta lex decal. 372
XII. Opera ſextæ Legis. 378
XIII. Septima lex decalogi 384
XIIII. Intemperantia 388
XV. Octaua lex dec. 393
XVI. Nona lex dec. 398
XVII. Decima lex decalogi. 403.

INDEX RERVM ET VERBORVM MEMORABILIVM, IN HOC SYNtagmate explicatorum.

A

ABrahæ ſemen quid. 257
Abſolutio Eccleſiæ quid. 34.88.
Abſolutio quibus contingit. ibid.
Abſtinentia quid. 384
Actio Chriſti quomodo noſtra inſtructio. 135
Actio Chriſti triplex. ibid.
Actionis Dei in hominis reparatione, gradus. 93
Adæ perſonæ & naturæ differentia. 30
Adæ peccati grauitas. 31
Adiaphora 255. & deinceps.
Adiaphora dupliciter conſideranda. 256
Adiaphoron quid. 255
Adiaphororũ diſtinctiones. ibi.
Adiaphororum vſus & libertas. ibid.
Adiaphororum vſus quomodo Deo placet. 256
Adiaphoris quomodo vtendum. 268
in Adiaphoris duo conſideranda. 269
Aditus ad Deum cui & per quẽ patet. 206
Adiurare quid. 253
Adiuratio in Baptiſmo. 355
Adoptio filiorum. 48
in Aduerſis quid faciendum. 23
Affectus Chriſti erga homines. 74.75
Affectus orantis qualis. 209
Affectus erga diuitias qualis eſſe debeat. 295
Affectus magiſtratus qualis ſit. 278
Allegoria quando recipienda. 171.230
Allegoricus Scripturæ ſenſus pernicioſus. 170.171
Amicitia quid. 379
Amor Dei erga homines. 335
Animæ humanæ fabrica. 28
Animæ ſtatus poſt mortẽ. 304
Animæ hominum quomodo præmia pro factis rependant. 310
Animarum piarũ felicitas poſt mortem & impiorum miſeria, tredecim demõſtrationibus indicatur. 304. & deinc.
Anomia quid. 28.204
Anshelmi definitio peccati originis. 30
Antiquitatis teſtimonia de Chriſti corpore. 54
Antinomi duo adimũt Legi. 103
Applicatio beneficiorum Chriſti. 199

Aquæ Baptiſmi cōparatio. 235
Arbitrium quid. 154
Arbitrium duplex. ibid.
Arbitrium ſeruum. 155
Arbitrium nouum. ibid.
Arbitrium rectum voluntatis habent pij. 156
Ars pingendi & ſculpendi imagines, non illicita. 340
Ataxia quanta lapſum Adæ ſecuta. 403
Auguſtini regula de operibus Trinitatis. 14

B

BAptiſmus. 235 & deinc.
Baptiſmus quid. 78
187.235.236.237
Baptiſmus quale pactum Dei & hominis. 237
Baptiſmus cur infantibus conferendus. ibid.
Baptiſmus quid requirit. 15
Baptiſmus teſtimonium gratiæ. 237
Baptiſmus Symbolum quatuor rerum. 239
Baptiſmus quid admonet. 241
Baptiſmus conſolatur in cruce. ibid.
Baptiſmus teſſera profeſsionis. 240.
Baptiſmus non iterandus. 237
Baptiſmus Chriſti quid doceat. 235
Baptiſmi analogia ad rem ſignatam. ibid.
Baptiſmi actus. 236
Baptiſmi vſus. 232
Baptiſmi finis. 236
Baptiſmi efficacia vnde. 238
Baptiſmi ſignificationes. 239
Baptizati hominis pactio cum Deo. 237
Beneficentia. 380
Beneuolentia quid. 379
Blaſphemia. 148
Blaſphemia in Spiritum ſanctū quomodo irremiſsibilis. 149
Blaſphemia in Chriſtum duplex. 150
Bonum hominis verum quod. 404.

C

CAndor qualis virtus. 379
Carnis Chriſti circumſcriptio ſtare poteſt cum vnione perſonali. 51
Charitatis opera. 134
Charitatis operum cauſſæ. ibid.
Charitatis obiectum. 136
Charitatis fines quatuor. 138
Charitatis operū genera. ibid.
Charitatis operum regulæ tres. 139.
Carnalis manducationis Chriſti refutatio. 243
Caſtitas quid. 385
Caſtitatis prælia. 388
Cauſſa quomodo & quando ad legem flectitur. 381.382
Cauſſa finalis paſsionis Chriſti. 198
Ceremoniæ Eccleſiæ duplices. 364
Ceremoniarum varietate non offendatur Eccleſia. 365
Ceremonijs Eccleſia non iudicanda. ibid.
Ceremoniarum Eccleſiæ decorum &

rum & ordo, cum suis partibus. 231
Chirographum Dei in cordibus nostris. 71
Christus quid. 198
Christi cognitio vnde. 81
de Christo quid tenendum. 60
Christus est Deus. ibid.
causſæ. 43.41
Homo. 61
causſæ. 47
vna persona. 49
Mediator noster. 65.66
Christi personalis vnio. 61
Vnionis fructus. 50
Christi diuinitatis & humanitatis vsus. 61
Christi personæ conditio. 65
Christus cur in mundum missus. 280
Christus Mediator solus. 111
cur solus. 65
Christus summus pontifex. 60
Christus quomodo peccator. 88.89.113.
Christi humana natura quomodo deificata. 49.58
Christi carnis deificatio quo pertinet. ibid.
Christus quomodo est vbique. 54.55
Christi officium & beneficentia. 63
Christi sacerdotis officium. 66
ad Christi sacerdotium & regnum quæ spectant. 63
Christi oblatio. 65
Christi meritum triplex. 110.111
Christi passio personæ tribuēda. 50
Christus stulta eligit. 194
Christi actio quomodo nostra instructio. 135.136
Christi affectus erga nos. 74.75.
Christo in Cœnæ vsu quomodo iungamur. 249
Christi corpus quomodo in Cœna adest. 245
Christi corpus quomodo panis dicitur. 232
Christi carnē edere & in Christum credere, idem. 243
Christum e cælo quomodo Papistæ ducere se gloriātur. 253
Christus quomodo Euangeliū definit. 38
Christus quomodo & cur vitis dicatur. 232
Christi regnum: vide Regnum.
De Christi descensu ad inferos, opiniones varię. 199.200
de Christi descensu tuto quid sentiendum. 200
Christus cur & quomodo in cœlum ascendit. ibid.
Christo post ascensionem quid acciderit. 53
Christus post ascensionem retinet proprietates humanas. 53.
Christi corpus est localiter in cœlo. 54.
Christi sessio ad dexteram Patris. 201
Christianorum ius de salute. 95
Christiani sunt sacerdotes. 68
Ciconiarum pietas erga parentes. 369
Circumcisio quid. 248.249

Circumcisionis institutio 36
Circumcisio cordis & carnis.
Circumcisio spiritualis 45.46
Claues Ecclesiæ quæ 229
Cœlum & terra Moisi quid.18 197
Cœna Domini quid 250.242
Cœnæ Domini meditatio & descriptio 244.246
Cœnæ manducationis modi 244
Cœna quo consilio instituta 248
Cœna legitime vtētes qui. 250
Cœnæ vsus quid requirit. ibid.
Cœnæ Domini institutionis fines. 244. 245. 246. 247. & 251.
Cœnę abusus in missa Papistica 252.253.254
Cognatio spiritualis 392
Cognitio Christi vnde 269
Cognitio Dei: vide Deus 365
Cognitionem nostri vnde consequimur 123
Concordantia quid & vnde nomen habet 380
Concupiscētiæ legis ratio. 403
Concupiscentia an omnis peccatum 404.405
Concupiscentia naturalis ibid.
Concupiscentia vetita ibid.
Concupiscentia quomodo veniale peccatum ibidem
Concupiscentia vetita duplex 405
Originalis ibid.
actualis ibid.
Concupiscentiæ vetitæ caussæ. 406
Concupiscentiæ gradus 407
Concupiscentiarū genera. ibid.
Concupiscentiæ carnis pœna. ibid.
Concupiscentia quomodo ligatur 408
Confessio quid Papistis 83
Confessio auricularis non necessaria 83.247
Confessio pædagogica necessaria ibid.
Confessio vera quæ ibid.
Confessio publica ibid.
Cōfessio religionis duplex 344
Confirmatio in primitiua Ecclesia quid 143
Confirmatio quid Papistis. ibid.
Confirmatio in nostris Ecclesijs ibid.
Coniugium vnde dici 286
Coniugalis societas quomodo seruatur ibid.
Coniugum officiorum partitio 288
Coniugij fines ibid.
Coniugium piorum castū. 386
Conscientia quid 157
de Conscientia quatuor consideranda ibid.
Conscientia sedes ibid.
Conscientiæ descriptio ex Paulo 156
de Cōsciētia regula triplex. 159
Conscientiæ testimonium in Hectore & Oedipo 158
in Dauide 160
in Saule 159
Conscientiæ Syllogismus practicus 158.159
Conscientiæ bonæ fulcra 161

Conſcientiæ differentiæ vnde ibid.
Conſcientia bona ibidem
Conſcientia mala ibid.
Conſcientiæ diſcrimina ex Bernhardo ibid.
Conſcientia bona duplex ibid.
Conſcientia mala duplex ibid.
Cõſcientia in mortis hora euigilat 162
Conſcientia falſo bona vel mala 163
Contritio quid 79
Contritionis effectus ibid.
Contumelia quid 401
Conuerſio, vide Pœniten.
Conuerſionis gradus 69
Corpora hominum quid habẽt commune 315.316
Corporum iuſtorum & impiorum diſcrimina 316
Corporum piorum poſt reſurrectionem gloria ibid.
Creationis deſcriptio cum ſuis partibus 317
ex Creatione quid concludendum 197
Creationis finis triplex 20
Creatio quid doceat 197
Creaturarum ordines 19
Creaturarũ varietatis vſus. ibid.
Creaturæ qualitatem & naturam retinent 22
Creaturarum impotentia ad reparationem hominis 43
Creaturarum deprauatio vnde 197
Creaturæ non inuocandæ 212
Crux quid 271
Crucis cauſæ triplices 272
Crucis piorum cauſa quomodo Deus ſit 273.306
Crucis piorum vtilitas. 300.301
Crucis piorum & impiorum diſcrimen 274
in Cruce quid conſiderandum 273.274
Crux quo animo ferenda 75
in Cruce conſolationes. ibid.
Cultus Dei 121. & deinceps.
Cultus Dei quid 123
Cultus Dei materia 117.124
Cultus Dei regula 121
Regulæ vſus 122
Cultus Dei duplex 126
Cultus Dei fundamentum 123
Cultus Dei tria requirit. 123.129
Cultus Dei finium mediorum gradus 126
Cultores quales requirit Deus. 127
Cura triplex 299
Cura ſancta ibidem
Curæ ſanctæ exempla ibidem
in Cura ſancta quatuor ſpectãda 300
Cura profana 301
Cura mixta ibid.
Cura cur aliquando fruſtranea 300.

D

DAuidis querela de peccato originis 31
Decalogi procœmium duplex. 321
Decalogi ſumma capita 327
Decalogi vſus duplex 260
Decalogus quomodo abrogandus 105.176.260

Deriſio quid. 401
Detractio quid. ibid.
Dei cognitio duplex. ibid.
Cognitionis naturalis vſus. 12.
Peculiaris cognitionis vſus. 16
Deum cognoſcendi modus. 321
Dei cognitio vera vnde 13. 123
Dei cognitio naturalis non eſt ſalutaris 321
Dei notitiæ formæ 336
Deus qualis cogitandus 13
Dei nomen quid 343
Deus Pater 197
Deus Filius quid 198
Deus Spiritus ſanctus 202
Dei patefactio 201.202
patefactionis vſus 219
Dei appellatio quid doceat 197
Dei bonitas & φιλανθρωπία. 324
Deus vult omnium ſalutem 94. 101.108.
Dei omnipotentia, Sapientia, iuſtitia, &c. vnde cognoſcantur 197
Deus quibus proprietatibus a creaturis diſtinguitur 14
Dei voluntas, vide Voluntas.
Dei ritus in hominis inſtitutione 35
Dei pactum cũ hominibus 56
Deus creaturas non deſerit. 326
Deus ſolus inuocandus 214
Deum effigie exprimere non licet 338
Deum habere quid 334
Deos alienos qui habent, ibid. 333.
Diaboli fides 88
Dies dominicus cur in locum ſabbathi ſubrogatus 362
Dilectio Dei & proximi vnde concipitur 118.119
Dilectionis { Dei & proximi modus } { 327 331 }
Dilectio eſt debitum 398
Dilectio quomodo Deo placeat 332
Dilectio noſtri duplex ibid.
Dilectio quid requirit 328
Diuinæ naturæ idiomata 51
Diuina natura non poteſt conuerti 58
Diuinationis refutatio 359
Diuitię quatenus bonę aut malæ 293
Diuitiæ quomodo ſpinæ & laqueus 294
Diuitiarum acquiſitio 294.396
poſſeſsio 295
adminiſtratio ibid.
in Diuitijs non fidendũ ibid.
Diuitiarum iuſtæ poſſeſsionis principia 296
Diuitiarum vſus quadruplex
Primus 296
Secundus 297.
Tertius ibid.
Quartus 298
Diuitiarum vſui quę ſeruiunt & quæ pugnantia 397
Diuitiarũ veri vſus præmia. 298
Diuitiarum iniuſtę acquiſitionis & vſus, pœna 299
Diuites cur religionem nõ promoueant 296
Doctrina erronea vnde 170
Doctrinæ philoſophicæ certitudo

titudo 201.208.
Doctrina vera cognoſcenda. 229.
Doctrina falſa reijcienda. ibid.
Doctorum Eccleſiæ dicta quomodo accipienda 208
Domini quomodo ſeruis imperare debeant 292
Dominis quid debeant ſerui 293
Dominia rerum diſtincta 296

E

ECcleſia quid 189
Eccleſia vera quæ. 191.203
Eccleſia Paulo quæ 190
Eccleſia quid non ſit 191.203
Eccleſia catholica vna 191
Eccleſię fundamentum 190.191
Eccleſiæ duratio 195
Eccleſiæ duratio quid admonet ibid.
Eccleſiæ ſigna 192
Eccleſiæ typus ibidem
Eccleſiæ gloria 194.195
Eccleſiæ æſtimatio 191
Eccleſiæ præſidia 195
Eccleſiæ membra vnde iudicanda 206
Eccleſiæ membra duplicia. 192. 230
Eccleſiæ membra vera 206
Eccleſiæ autoritas 226
Eccleſiæ claues 229
Eccleſiæ poteſtas duplex 228
Eccleſiæ autoritas penes quos ſit 231
Eccleſiæ traditiones 230
Eccleſiæ ordinationes non violandæ 255.256
Eccleſiæ ceremoniæ 365
Eccleſiæ ſocietas qualis 189
Eccleſiæ ſocietas cur ſanctorũ dicitur 190
Eccleſiæ quomodo iungamur. 191
Eccleſiæ gubernationis forma 295
in Eccleſiæ gubernatione quæ ſpectanda 230
Eccleſiæ diſciplina ibid.
tria in ea conſideranda. ibid.
Eccleſiæ diſciplinæ ordo. ibid.
Eccleſiæ harmonia 227
Eccleſiæ doctrina quæ 216
vbi traditur ibid.
Eccleſiæ doctrinæ certitudo 216
Eccleſiæ doctrinæ teſtimoniũ duplex 217
de hoc vide teſtimonium.
Eccleſiæ doctrinam veram cognoſcat 226
Eccleſiæ doctrinæ hoſtes 208
Eccleſiæ hoſtes perpetui 210
Eccleſiæ perſecutionis vtilitas 301
Eccleſiæ tranquillitas nouis opinionibus nõ turbanda. 206
Eccleſiæ duplici vicio obnoxia 193
Eccleſiæ & politiæ diſcrimen 194
Eccleſiaſtica bona ad voluptatem non transferenda 279
Electio hominis ab executione diſtinguenda 156
Enoch & Elias cur in cælum ſubuecti 313
Ἐπιείκεια quid & quotuplex 203

Errorum taxationes & refutationes.

De Deo 16
De creatione 17
De peccato originis 32
De corporis Christi proprietatibus 53
Eutychianorum 54
Nestorij de vnitate personæ Christi 59
Stancari & Osiandri de officio Christi sacerdotis 62
De mediatore 68
De lege qua prædicare pœnitentiam quidam contendunt 76.100.136
Papistarum de pœnitentia. 83
Catharorum de lapsu post baptismum 84
De iustificatione 41.89.90
Pharisæorum de legis externa disciplina 101.328
Antinomorum 176
De noua obedientia 120
Papistarum de cultu 122
De bonis operib. 129.130.131
De voto 146.148
Donatistarum de remissione peccatorum 152
Origenis & Papistarum de grãmatico scripturæ sensu. 170.171
De prædestinatione 276.277
Zenonis 178
Pharisæorum 179
Monachorum 180
Gratiæ vniuersalis oppugnatorum 183
De Ecclesia 191.194
De inuocatione 211.213
De sacramentis 231
Anabaptistarum de Sacramento 237
Papistarum de probatione ante cœnam 247
De via salutis 261
Libertinorũ de libertate Christiana 90.261.265
Anabaptistarum de legibus ciuilibus 284
Monachorum de diuitijs. 293
De perfectione Christiana.302
Saducæorum de resurrectione. 314
De iuramento 344
Magorũ, incantatorum & exorcistarum 354. & deinceps.
Genethliacorum 357.358
Diuinatorum 360
De ceremonijs in nostris Ecclesijs 365
De præcepto decalogi de non occidendo 373.374
De vindicta 375
De castitate 385
De coniugio 392
De concupiscentia 404
Euangelij vocabulum 37
Euangelium quid 106. 38.39
Definitionis partes 106
Euangelium quid Christo. 38
Quid Paulo 39.40
Euangelij accidens 175
Euangelium quid offert 106
Euangelij beneficia quomodo accipiantur 40
Euangelicę gratię pictura. ibi.
Euangelij officium 103
Euangeliũ prædicat pœnitentiam

tiam & non Lex 77.103.115 116
Euangelij & legis conuenientia 111.112.113
discrimen. 39.76.111.113.
Euangelij & legis finis. 111.113
Euangelici ministerij scopus. 94
Euangelij concio in legis promulgatione 325
Euangelium Papistæ non didicerunt 117
Euangelium quatenus sit Spiritus viuificans 174
quomodo arguit peccatum.114
quomodo odor mortis 174
cur dicitur manducatio carnis Christi 250

F

FEsta Christianorum triplicia 363
Festa sanctorum cur seruantur 364
Festa Papistarum & Ethnicorum ibid.
Fides quid 75.80.88
Fidei partes quatuor 80
Fides legis & Euangelij. ibid.
Fides diaboli & impiorum. 88
Fides quomodo efficax 135
Fides languida 145
Fidei vis 245
Fides quo instrumento consequitur 185.330
Fides est ignis thymiamatis orationis 211
Fidei ad cultus Dei rationem necessitas 124
Fidei ad prædestinationis modum necessitas 179
Fides vel hosti data seruanda. 348
Filij Dei quare sumus 168
Filij promissionis qui. 182.183
Fœdus Dei cum Ecclesia. 258
Fœdus & signum fœderis idē 248
Fœdus cum Abrahamo 257
Fœderis substantia ibid.
Fœderis Dei duratio ibid.
Fortitudo quid & quotuplex. 382
Furtum quid & quotuplex.395
Futurorum prædictiones 355
Futuros euentus cogitans quid intueatur 359

G.

GAllorum rex Ludouicus iuramentum puniuit.350
Genethliacorum deliria vnde oriantur 357.358
Genethliacæ seductionis prohibitiones 358
Genethliacorum refutatio. ibi.
Gentes quomodo Deum cognouerunt 12.157
Gradus rerum quatuor 19
Gradus ad conuersionem quatuor 69
Gradus actionis Dei in reparatione hominis quinque. 94
Gratiæ promissio vniuersalis est 181
Gratuita ibid.
Gratiæ Dei obsignatio 186
Gratiæ Dei abusus 329

vide plura in erroribus Libertinorum.
Gratiarum actio quid 208
Gratiarum actioni virtutes coniunctæ 208.209
Gratiarum actionis modus 209

H

HAEreticorum caput Papa 225
Hæreseos omnis fons 375
Homo quid 25
Hominis finis 21.28
Hominis facultates duæ 20
Hominis status quadruplex. 25
Humanæ naturæ integritas. 30
Homo, quod ordinem Dei perturbat, vnde fit 19
Homines cur non omnes saluantur 187.181
Hominem cur vnum tantum creauit Deus 287
Hominis corpus cur erectū. 27
forma erecta quid docet 309
Homo cur in Paradyso creatus & collocatus ibid.
Hominum duo genera 39
Homo quomodo iustus 88
Hominis per Christum regenerati officium 95
Homo libere seruit peccato 155
Hominis intentio extra verbū qualis 159
Homo vetus & nouus quid. 163
Hominis veteris & noui caussę 164
Hominis veteris & noui oppositio ibid.
Hominis veteris anatomia 165
Homo nouus vbi adest ibid.
Hom. noui anatomia 167
Hominis veteris actiones & fructus 166
Homo vetus quid 166.167
Hominis noui natiuitas 167
natiuitatis instrumenta. 167. 168
natiuitatis modus 168
natiuitatis partes ibid.
membra 169
actiones & fructus ibid.
signa ibid.
Homicidij externi gradus. 372
Honoris parentū quatuor caussæ 367
Honoris gradus ibid.
Hostes religionis an occidere licet 374
Humanitas quid 377

I

IDioma quid 51
Idiomata diuinæ naturæ. 51.61
Idiomata humanæ naturę 52.61
Idiomata quomodo & cur sint communicabilia 52
Idiomata humanæ Christi naturæ essentialia 53
Idiomatum cōmunicatio quid. 56.57
In quibus locum habet 56
quid efficiat 59
Idiomata naturarum quomodo communicantur 61.62
Idololatriæ initium 355
Iesus quid 198
cur vocatur Christus ibid.
Imago Dei in homine quid. 25. 26.

qualis ibidem
Imaginis Dei reparatio. 27.48
Imago Dei in homine quid docet 309
Imaginũ prohibitionis caussa. 211
Imagines nõ licet adorare. 338
Imagines non nisi per Satanam inuectæ ibid.
Imagines ab Ethnicis damnatæ 339
Imagines quomodo & cur prô-hibeantur 340
Imaginum vsus triplex 341
Imperium coniugale 285
Patrium 290
Herile 292
Impiorum fides 88
Infantes cur baptizandi 237
in Infantibus Satan non habitat 355
Infirmorum scandalum & aduersus illud remedium 270
Ingenia inquieta Ecclesiæ turbatores 206
Innocentes propter malorum flagitia puniuntur 273
Inobedientia contra Deũ quadruplex 121
Integritas hominis ante lapsum quid 26
Intentio bona extra verbum duplex peccatum 212
Inuocatio: vide oratio
Iræ diuinæ iustitia 42
Immensitas 64
sensus vnde 70.71
signa duplicia 71
Ira quid & quotuplex 381
Iudæ pœnitentia 78
Iudęorum reiectionis caussa. 92
Iudicium in iuramento quid efficit 346
Iudicij extremi certitudo & forma 202
Iudicis pij conditiones 277
Iudices non sumant munera. ibid.
Iudex in ἐπιεικείᾳ quid respiciat 283
Iuramentum quid 345
Iuramentum duplex ibid.
Iuramentum licitum tria requirit 346
Iuramenti regulæ 347.348
Iuramentum quando præstandum 347
non præstandum 348
Iurans quid petit 345
quid cogitet ibid.
Iurationis caussę iustę. 346.347
Iusiu. violati pœna 348
Iurationis pœna apud veteres. 350
Iuramentum a Gallorum rege punitum ibid.
Iurare per creaturas quatenus licet 349
de iuratione dictum pulcherrimum August. 350
Ius Christianorum de salute. 95
Iustitia qualis virtus 381
Iustitia originalis duo complectitur 30
Iustitiæ originalis carẽtia quid ibidem
ad iustitiam duo requiruntur. 44
Iustitia Dei quid requirit 47

Iustitia duplex 85
Iustitia legis neminem iustificari sex demonstrationibus probatur ibid.
Iustitia Euangelica qualis 86
Iustitiæ Christi imputatio 88
cur imputatur 89
Iustitiæ legis & Euangelij discrimen 113
Iustificatio quid 87.94
Iustificationis partes quinque. 87
quo merito contingat 89
Iustificationis caussa ibid.
Iustificatio quid Paulo & Iacobo 91
Iustificati qualitas 90
Iustificare legis sententia & iuxta Euangelium quid. 115
Iuste parta quæ sunt 397

L.

Lapsus voluntarius quid. 153
Lex Dei regula iustitiæ. 69
via vitæ rectissima 99
Legis authoritas 325
Legis principia 70
Legis fundamentum & caussa. 326
de legis regula duo tenenda. 69 70.
Legis & hominis contrarietas. 70
Lex non prædicat pœnitentiam 76.77.104.115.116.117.
quomodo prædicat pœnitentiam 77.78.103.104
Lege nemo iustificatur 85
Legis conditio homini impossibilis 112
Legis finis Christus 92
Legis finis dilectio 331
Lex cur rursus publicata. 100. 333.
cur in tabulis lapideis scripta. 100.
Legis vsus triplex ibid.
sine lege esse quid 101
de legis vsu interno paradigma illustre ibid.
Legis vitio nemo perit. 92.102
Lex cuius mortis ministerium. 102.103
Lex quomodo arguit peccatum 114
quatenus abrogata 105
Legis diuersa officia pro hominum conditione 100
Legis officium 103
Legis & Euangelij conuenientia 111.113
discrimen 39.76.111.114.115
Legis obedientia cur Deus requirit 335
ad legis obedientiam tria requiruntur 86
Legis & Euangelij finis. 112.113
Legis transgressio non est peccatum in Spiritum sanctum. 149.
Lex quatenus litera occidens. 174
Legis accidens 175
Legis consideratio quadruplex 333.
Legis præceptum secundum cur simile primo 328.329
Legum Decalogi vsus 336
Lex ciuilis 280
Legis ciuilis finis 281

Laus & autoritas 280
necessitas 281
Leges iniustæ sunt vincula tyrannica 282
Lex ciui. quid requirit 281
Legum executionis necessitas. 282.283.284.285.
Leges similes aranearum telis. 282.
in Legis executione quæ spectanda 283.284
Lex quomodo & quando ad caussam flectitur 381.382
in Legislatore quid requiritur. 282.
Liberalitas erga proximũ quid 382.
Liberalitas quando vitiosa. 383.
Liberi quid debent parentibus 291.366.369.370.
cur honorem exhibeant parẽtibus 367
parentes indigentes foueãt. 369
Liberorum pietatis erga parentes præmium. 370
præmij partes ibid.
Liberorum inobedientiũ reatus & pœna 371
Liberis quid debeant parentes. 290.291.
Liberum arbitrium quid 154
Lib. ar. quomodo habẽt pij. 156
Lib. arb. duplex 266
Libertas summa quæ 155
Libertas Christiana 261
Libertas Christ. quid 264
Libertatis Christianæ & ciuilis discrimen 261.262
Lib. Christ. duplex 262
Lib. Christ. caussa ibid.
gradus 263
æstimatio 264
Libertas personæ 262
Libertas voluntaris 265
Libertas eligendi voluntatis est 25.154.156.
Libido, vide Venus.
Litera occidens quid. 172.173
Litigatio forensis qualis esse debet 284

M.

Magia 351
Magis cur obsequitur Satan 352
Magis cur Deus suam malitiam permittit 351
Magi quomodo Satanam cogunt 352
Magicę imposturę grauitas 353
Magorum & incantatorum pœnæ ibid.
Magica adiuratio 354
Magistratus vnde & quid. 276 277.
Magistr. necessitas 276
Magist. conditiones 277
Magistr. officium 278
Magistratus quomodo legis custos ibid.
Magistr. affectus qualis sit. 278 396.
Magistratus ius in subditos. 378.379
Magistratui qualis honor tribuendus 280
Magistratus quando rapinam committit 395
Magistratus in vindicando quid consideret 378

Maiestas Christi & eius thronus 54
Maiestatis Dei fundamentum 342
Maiestatis vox quomodo intelligenda ibid.
Mali quo puniuntur homines, magnitudo 41
Malum punicum Ecclesiæ typus 192
Mansuetudo qualis virtus. 381
Maritus vxori quomodo imperabit 287
Mariti imperandi scientia in quibus posita 286.287
Mariti affectus erga vxorem qualis sit 287
Marito vxor seruiat 286
Mathematicæ laus & vsus. 357
Media quibus Deus prospicit quomodo accipienda 23
Mediator Dei & hominum. 41
Mediator quid 68
Mediator cur vnus esse debuit. 65
Mediator cur Deus esset. 41. 46.47
Mediator cur homo esset. 47. 48
Mediator Christus est vna persona 48
cur vna esset persona 49
Mediatoris conditio 64
Mediatoris officium 65
Mediatoris Christi necessitas. 64
quæ bona restituit 44
Mendacium quid & quotuplex 399
Mendacium in doctrina. ibid.
Mendacium in vita 400
Mendacij in vita genera quatuor ibid.
Mendacij gradus ibid.
Mendacium iocosum & officiosum ibid.
Mendacium quod præcipue in nono præcepto prohibetur. 401
Mendacia an sint schemata Tropi, &c. scripturæ 402
Mens sedes conscientiæ 157
Mentis facultates tres ibid.
Mens reproba quæ 161
Meritum Christi triplex 110
Metamelia quid 73.106
Metamelia præcedat metaniam 73.106
Metania quid 104.106
Ministri Euangelij cur ministri Spiritus dicuntur 175.176
Miracula quid 219
Miraculorum varietas in vet. & no. testamento. 219 220 221.222.
quo pertinent 222
cur adhuc non eduntur. ibid.
Misericordia hominis erga proximum quid 383
in quibus consistit ibid.
Missæ Papisticæ abominationes 251.252.253.254.
Monachorum & monacharum vota 147.348
Mortis meritum triplex 33
Mortis potentia 43
de morte sententia Plinij. ibid.
Mors quomodo in animam hominũ ingreditur. 405.406
Mortis portæ ibid.

Mortuorum resuscitatio. 46.48
Mortuos excitare creaturis impossibile 46
Mulierum ornatus 289
Mulieres sint industriæ. ibid.
Mutatio rerum in Sacramentis non fingenda 232.233

N

NAtura Christi humana quo modo deificata. 49.58
Natura diuina non potest conuerti 58
Nomen Dei quid 342.343
Nominis Dei legitimus vsus. ibid.
Noticia Dei vide Deus.
Nummus cur iouentus & vnde dictus 395
Nutricationis præmia debent filij parentibus 369
Nutricationis præmia in quibus sita ibid.

O

OBedientia noua quid 118
Obediētiæ nouæ partes. 80
Obedientia fidei & literalis. ibidem.
ad obedientiam quæ flectere debent 118
Obedientiæ obligationis modi ibid.
Obedien. gradus ibid.
Obedientiæ fines 119
Obedientiæ necessitas. 41.80. 135.143.176.
Obedientiæ erga parentes & Deum discrimen 368
Ocium fugiendum 390
Ocium cur puluinar diaboli. 406
Officium quid 396
Officij ratio quæ spectanda requirit ibid.
Oeconomica administratio in quibus consistit 285
Oeconomicum imperium triplex 286
Opera docenda & facienda quæ 127
Opera bona quomodo fieri possint 129
Opera bona quomodo placeāt 130
Opera bona impiorum nō sunt cultus Dei 124.134
nec opera Papalia 125.126
Operum bonorum causæ. 130
necessitas 131
dignitas ibid.
præmium 132
Operibus cur Deus promissiones adiecerit, caussæ quinque 132.133
Opera quorū placeant & quorum non 134
Operum charitatis caussæ. 135
fines quatuor 138
genera ibid.
Oratio quid 207
Oratio duplex 215
Orationis genera 207
efficacia 205.210
Orationis ratio in quibus consistit 207
Oratio cuius opus proprium. 206
ad quem dirigenda 211
de quibus rebus fiat 214

per quem fiat 213
Orationis caussæ 210.211
dignitas 210
vtilitas 211
Orationis thimiama quo igni accenditur 211
Orationis forma 215
Orationis formulæ vtiles. ibid.
Orationis formula optima quę ibid.
Orandum pro omnibus. 208
Orandum nec pro mortuis vel hostibus Dei ibid.
Orandum quomodo pro inimicis ibid.
Orationis circunstantiæ 209
Orationes quomodo redduntur ardentes 390
Orare coram idolis & imaginibus non licet 212
in oratione cur verba adhibentur 215
Oratio Diabolo terrorem incutit ibid.
Orationis dominicę ordo. ibi.
Orantis affectus 209
Orator veri & falsi quid. 209. 219.

P.

PActio Dei & homin. 66
Pactio hominis cum Deo in baptismo 236
Pactio in cœna 259
Pactio Dei cū Abrahamo. 257
Papistarum vota 146
Papistarum palatia vnde 253
Panis quomodo corpus Chr. dicatur 249
Panis cœnę abusus in missa Papistica 253.254
Paradigma in Paulo de legis vsu 102
de iustitiæ imputatione 113
Parentum officia 289
quid debeant liberis 291
quid vitare debent 290
Parentum castigationis cōmoda & incommoda. ibid.
ad educationem puerorū obligatio ibid.
negligentium peccata 291
Parentibus quid debeant liberi 291.366.369.370
Parentibus quatenus obediendum 368
Passio Christi quid 65
Passio Christi personæ tribuēda 50
Patrum dicta triplicia 225
Paupertas per se neminem saluificat 294
Pauperes cur constituit dominus 298
Peccatum quid 28.204
Peccati ratio 28
Peccati genera 29.30
Partitio prima ibid.
Peccatum originale ibid.
Peccatum actuale 32
Peccatum materiale & formale 39
Peccati grauitas 42
Peccati Adæ grauitas 31
in peccato quæ concurrunt. 32
Peccati originis variatio. ibid.
Peccati lex quid 405
Peccati cognitio vnde 69

Peccati

Peccati odium vnde 73.74
Peccati mors vnde 235
Peccatum contra Euangelium duplex 134.145.149
Peccata omnia mortalia 33
Peccatum cur remißibile & veniale dicitur ibid.
Peccatorum remißionem quid præcedit 306
quid comitatur 107.204
quid consequitur 107
Peccatorum remißionis fides. 204
Peccati remißio quibus offertur 108
quo merito offertur 110
Peccatum in Spiritum Sanctũ quid 152
cur dicitur in Spiritum sanctum 151.
Peccatum in Spiritum sanctum cur irremißibile ibid.
quomodo irremißibile. 150
Peccati in Spiritum Sanctum ratio quinque requirit consideranda 149
Peccatum in Spiritum S. quid non sit ibid.
Peccati in Spiritum S. materia. 150
Perfectio Christiana quid. 304
Perfectio Christiana duplex. 302
Perfectio in hac vita ibid.
Perfectio personæ & operis. 303
Perfectionis Christianæ partes ibid.
Perfectio in vita futura 304
Persecutio Christi duplex. 150
Perseuerantiæ conditio 109
Personarum diuinitatis proprietates 13
Personæ Christi conditio. 64
Piorum gloriatio in afflictionibus vnde 214
Philosophi Deum recte non colunt 121
Platonis dictum de conscientia in hora mortis 162
Pœnitentia quid 79.116
Pœnitentiæ ratio 79
Partes 79.116
Pœnitentiæ partes quæ veteribus 82
quæ Papistis 83
Pœnitentię exempla 81
Pœnitentiæ modi 81
Pœnitentiæ conditio 180
Pœnitentia publica duplex. 82
Pœnitentia cur prædicanda. 78.
Pœnitentia Iudæ ibid.
Pœnitentiam vel in mortis articulo agentes saluantur. 320
Pœnitentiæ vox quomodo accipienda 103.104.105.106
Portus fidei extremus 205
Potestas Ecclesiæ clauium. 228 229
Potestas Ecclesiæ externæ iurisdictionis, in tribus consistit 229
Politicæ potestatis & Ecclesiæ discrimen 194
Prædestinatio quid 179
Prædestinationis modus. 177. 178
Prædestinationis caussa 179
Prædestinationis basis 187

Prædestinationis fines ibid.
Prædestinationis doctrinæ necessitas 131
vtilitas 177
vsus 187
Prædestinati qui 94
de prædestinatione conclusio Pauli: Non est volentis,&c. 102
Prædicatorum Dei differentiæ 14
Prędictiones futurorum duplices 355
Prædictionum causa 356
Prædictio a prima causa quæ. ibid.
Prædictionis Propheticæ vsus. 168
Prædictiones a secundis caussis triplices ibid.
Prædicandi modus in doctrina de Sacramentis 248
Principia quatuor Christi discipulis tenenda 221
Primogenitorũ autoritas. 286
Probationis sui ipsius modus. 189.190
Probatio in quibus cõsistit. 247
Promissio reparationis 34
Promissionis primæ in paradiso explicatio 34.35
Promissionis complementum. 37
Promissio quæ Cœna Domini obsignatur 237
Promissionis Filij qui 182
Prophetiarum firmitudo. 207
Prosopolipsia, apud Deum nõ est 183
vbi locum habet ibid.
Prouidentia quid 21
Prouidentiæ modi 22
Prouidentiæ finis & vsus. 22.23
Prouidentiæ illustre exemplũ 23.24
Proximus diligendus & quomodo 332. & deinceps.
Proximus quis 136
Proximitatis ratio duplex. 137
Pudicitia quid & eius indoles. 386
Pudicitiæ rubor est color virtutis 387
Pudicitia in quibus consistit. ibid.

R

Rapina duplex 395
Rapina palliata quæ ibid.
Ratione cur homines præditi. 137
de reatus ratione quid tenendum 30
Redemtionis nostri modus. 199
Redemtio quæ requirit 46
Regeneratio spiritualis quem habet autorem 167
Regenerationis instrumẽta. 167
Regenerationis modus 168
Regeneratio perfecta 203
Regnum Christi quid 194
Regnum Christi triplex 96
Regni Christi extructio 93
Regni gratiæ peculiaris ratio. 97
Regni Christi ꝑpagatores. ibi.
Regni Christi & politiæ discrimen 194
Regnum gloriæ dupliciter spectatur 98

Regni Christi cohærentia & ordo 230
Regni Christi regimen ibid.
Regnum Satanæ quibus erigitur & propagatur 353
Regula Dei iudiciaria 183
Regula iustitiæ quæ 69.70

Regulæ de varijs rebus notatu dignæ ac necessariæ.
De prædicatis Deo essentialiter tributis 14
De prouidentia 23.24
De proprietatibus naturarũ.55
De signis comminantibus 72
De cultu Dei 121
De charitatis operibus 139
De allegoria 171
De doctrina Sacramentorum. 235.236
De promissionibus Dei. 239. 250
De scandalo dato 269
De ἐπιείκεια 283
De diuitiarum acquisitione & possessione 294.295
De iuramentis 347.348
De officijs & vocatione. 140. 396
Reiectionis impiorum caussa. 179
Religionis Christianæ fundamentum quod 196
Remedia aduersus venerem. 389
Reparationis mysterij partes. 93
Rerum deprauatio vnde. 197
Rerum dominia distincta. 392
Rerũ permutatio qualis sit.394
Resurrectionis carnis probationes decẽ 308.& deinceps.
Resurrectionis argumenta patrum 309
Resurrectio nostra vnde pendet ibid.
Resurrectio in auibus & alijs creaturis signata 312
Reuerentia quid 368
in quibus continetur ibid

S.

SAbbatum quid 360
quotuplex 361
Sabbatũ sanctificare quid. ibi.
Sabbatum quatenus abrogatũ. 362
Sabbati symbolica significatio ibid.
Sabbati obedientia apud Iudæos 363
Sacerdotium Christi 60
Sacerdotij Christi ratio 64
Sacerdotis Christi definitio.68
Sacerdotium Christianorum. ibid.
Sacerdotum Solis sacra 253
Sacramentum quid. 226.233
Sacramenta noui Testamenti quæ 226.234
Sacramentum noui Testamenti quid 234
Signa in Sacramentis, vnde & cur accipiant nomina rerum. 232.
cur dicuntur signa gratiæ. 233
Sacramenti appellationis ratio. ibid.
Sacramentorum vsus legitimus ibid.

Sacramentũ quomodo fit. 234
in Sacramento quæ concurrũt. ibid.
Sacramentorum finis 235
Sacramentorum veteris & noui Testamenti, discrimẽ. 248
Sacramentum verbo Dei in Paradiso additum 27.63
Sacrificium Abelis & Cain. 36
Sacrificiorum vsus ibid.
Sacrificiorum genera 37
Sacrificium Christi sacerdotis. 65
Sacrificij Christi duratio. 66.67
Salutis nostræ initium 95
Salutis certitudo ibid.
Salutis cõsequendæ ratio semper eadem 256.261
Sanationes Christi in die sabbati quid docent 363
Sanctificare quid 361
Sanctificatio duplex 45
Sancti non inuocandi 212
Sanctuarium Dei quid 270
Sapientia quomodo a Deo & quomodo a ministris verbi datur 44
Satisfactio Ecclesiastica 83
Satisfactio Papistica 83.84
Scandalum quid 266
Scandalum duplex 267
Scandalum exterius datum. ibi.
Scandalum acceptum 269
Scripturę interpretatio quę requirit 230
Scripturæ sensus grammaticus & allegoricus 170.171
Scripturæ grammaticus sensus quatenus retinendus 170
Scripturæ finis 302
Securitas Christianorum 95
Securitatis carnalis refutatio. 90
Sermone cur homines præditi. 137
Sermo fonti comparatur. 399
Serui quid dominis suis debeãt 292.293.
Seruorum inobedientium pœna 293
Seruitus spiritualis 262
Signo scriptura tribuit nomen rei 232.233.248
Signum verbo semper additur. 35.
Signa iræ duplicia 71.72
Sobrietas duplex 385
Sola particula cur vtuntur patres 89
Spiritus & litera quid 172
locutionis ratio ibid.
Spiritus & literę differentia. 172. 173.
Spiritus sanctus quid 202
Spiritus sancti apparitio in specie columbæ 231
Subditorum officium erga magistratum 280
Surreptio clancularia an excusanda 395
Susurratio quid 401
Sycophantia quid ibid.
Sycophantæ qui 272
Symboli appellationis ratio. 196
Symboli Apostolici sũma. 196
diuisio ibid.

T.

Temperantia quid. 384 387
qualis virtus 384

in quibus cernitur ibid.
Temperantiæ caussæ 387
Temperamentum caussa peccati 406
Testamentum Dei vnum tantum 257.258
Testamenta cur duo 258
Testamentum nouum quid. 66 259.
Testamentum vetus quid. 259. 260
Testamenti veteris & noui discrimen 260
Testimonium de verbi Dei certitudine duplex 217
externum ibid.
internum 207
Tributa soluenda. 279.280.297
Tributa cur imponantur. 297
Tributis ordinarijs sit magistratus contentus. 297.395. 396
Tributa extraordinaria quando exigenda 280.297
Trinitatis & vnitatis mysteriū. 324
Thronus maiestatis 54
Tyrannis diaboli 43

V.

Verbi diuini hostes 225
Verbum quomodo caro factum 49
Verbum accedit ad elementū, &c. quomodo intelligendū 234
Veritas quid 346.403
Veritatis ancillæ 402
Veneris damnatæ pœnæ. 390 391
contra venerem remedia 389
Veneris damnatæ genera 391
Vindicta quotuplex. 285. 375
Vindicta licita quæ 376
Vindicta quomodo petenda. 285.377
Vindicandum quomodo 378
Vocatio quid 140
Vocatio omnium piorum vna. ibid.
Vocatio legitima quæ 396
in vocatione quæ consideranda 140.141
Vocatio quo tendat 141
Voluptatum gradus 388
Voluntatis Dei duplex modus. 24.
Voluntas Dei paterna vnde cernitur 189
Voluntatis hominis libertas. 25 153.185. 265.
Voluntas libere seruit peccato. 154.
Votum quid & quotuplex. 142
Votum priuatum 143
Vota Papistarum 146
Votum Dauidis 147
Vota temeraria nō faciēda. ibi.

Z.

Zelus quid 382
Zelus quādo laudabilis. ibi.

FINIS.

